yazko'nun Öyküsü • EROL TOY

YAZ

EROL TOY

yazko'nun ÖYKÜSÜ

YAZ YAYINLARI

YAZKO'NUN ÖYKÜSÜ

© YAZ YAYINLARI

Yazarı : Erol Toy

Kitabın Adı : Yazko'nun Öyküsü

Yayınlayan : Yaz Yayınları

Dizgi/Mizanpaj : Ali Koca (520 53 10)

Baskı-Cilt : Umut Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 637 04 11

Baskı Tarihi : 2007

ISBN : 975-8152-43-2

YAZKO'NUN ÖYKÜSÜ

EROL TOY

YAZ YAYINLARI

Mollafenari Sok. Dr. Ferit Ayiter İşhanı No: 35/1
34410 - Cağaloğlu / İSTANBUL Tel:(0212) 528 08 84
(0212) 522 35 23 Fax: (0212) 513 98 78

SUNUŞ

Kuşkusuz bizimki de içinde, pek çok ülkede, pek çok yazar ve ozan ortaklaşa dergi, gazete, hatta kitap çıkardı. İçlerinden bir ya da birkaçının özveri, birikim ve emeğiyle yayınevleriyle organları kuruldu. Hatta daha da ileri giderek denilebilir ki, gelişmiş ülkelerdeki pek çok köklü ve büyük yayın kuruluşunun başlangıcı böyle bir girişime dayanmakta.

Ama Yazko, bir dayanışma örgütü olarak, her üyesinin eşit pay, hak ve söz sahibi olduğu, ilk ve tek sivil toplum kuruluşu özelliğini halâ sürdürüyor.

Gönül isterdi ki fikir, düşünce, bilim, kültür ve sanat alanında pek çok ilki gerçekleştirmiş... Günümüz ışığı pek çok değerin ilk ürünlerini okurla buluşturmuş bir kurum, enine boyuna incelensin. Olaylarla nedenleri bilimin hassas ve nesnel terazisinde tartılsın. Anlatıcı da içinde

sorumluları, kıyasıya yargılansın. Ve bir özgün ve öncü örneğin gerçek işlevi, yenilerin kusursuzluğu adına ortaya çıkarılsın.

Anlaşılan bir genel suçluluk duygusu, şimdiyedek bu türden irdelemelerin önünü kesti. Ve yaşadığını yazanın bazen savcı, bazen savunman olma genel kuralından kaçınma... Yönetme onurunun her türden "tezvirat" yükümlenme suskunluğu bir işe yaramadı.

"Sükût" her zaman "ikrardan" gelmez.

Madem iş başa düştü, her eksik, hata, yanlış ve suç, kutuyu açanın üstüne olsun !..

Bu susku bir yerden yırtılmalı.

Birinci Bölüm
Kuruluş

GEREKÇE

İstediğiniz kadar geriye gidebilirsiniz.

Tarih öncesinden beri ilâç ve kutsal ateş olarak dinî bir değer taşıyordu. Ama, 1896'da içten patlamalı motorun icat edilmesiyle petrol, başat güç kaynağı... Sömürü aracı, savaş ya da bunalım gerekçesi oldu.

Böylesi yaşamsal bir değerin, üreteceği çıkar çelişkisinin iki Dünya Savaşına neden oluşu eskidi, belki de unutuldu. Ne var ki, komşu Irak'ta yaşananlar, aynı çelişkinin günümüzde de geçerliğini gösteriyor.

Gösteriyorsa, Yazko'nun kuruluşunu da aynı etki dayattı denilebilir. Çünkü 1979 İran devriminin petrolü millileştirmesi, o günün dünyasında derin bir ekonomik bunalımın tetikçisi olmuş... Kafa, kasa ve depoları dolu ama, petrol yoksunu Avrupa ülkelerini bile, epeyce sıkıntıya düşürmüş... Irak'ın Batılı süperlere dayanarak İran'a saldırması bunalımı büsbütün yoğunlaştırmış... Ondan önce varili 9 dolardan işlem gören petrolün fiyatı bir anda 24 dolara fırlamıştı.

Türkiye İkinci Dünya Savaşına katılmamış... Savaş

boyunca yansızlığını, Birincinin tükettiği insan eksiğini tamamlamakta kullanmıştı. Sonrasında herkesin mezhep ve meşrebine göre bulabileceği gerekçe ne olursa olsun kalkınma yarışına girmeden duramazdı.

Ama imparatorluğun sanayi devrimini kaçırması... Birinci Dünya Savaşı yenilgisiyle Anadolu'nun üçte ikisinin yaklaşık dört yıl işgal altında kalışı... Ve yoksul, yoksun halkının yardımsız, desteksiz... Tek başına süpergüçlerin o zamanki tanımı, "düvel-i muazzama"yla uydu ve işbirlikçilerinin tamamıyla çarpışarak elde ettiği egemenlik... Kalkınmanın gerektirdiği yetişkin insan gücüyle, Meşrutiyet'in biriktirdiği bir tutam sermayeyi, neredeyse bütünüyle harcamıştı.

Yoksunluğa karşın, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçmeye kalkışan siyasal irade... Eksiği, başka türlünün olanaksızlığından enflasyon, dış borç, devalüasyon sarmalıyla tamamlamaya koşuluydu.

İster kendi etini, kendi yağında kavurarak büyüme sayıp hoşgörün... Diler, yoksul ve yoksun halkı soyarak, öfkesiyle kınayın. Başka çare yoktu.

DOĞAL, YAPAY FARKI

Sermaye birikimi doğasına uygun oluşan ülkeler, devrim-karşı devrim süreçleriyle gelişir Tepeden inme kalkınma ise evrimini, iç düzen tıkanıklıklarını darbe-karşı darbe sıçramalarıyla aşarak tamamlar.

Ne var ki bu tür, ister istemez dışa bağımlıdır.

Sermaye eksiğini insan gücüyle karşılasa da, bilgi ve teknoloji noksanını dıştan sağlayacaktır. Üstelik bir de enerji kaynaklarından yoksunsa borç harç bulmaya koşuludur. Salt bu bile, her şeyi kendi yapsa dahi, dış etkilere bağını pekiştirir.

1974 Kıbrıs harekâtını cezalandırmak amacıyla başlayan ABD ambargosu, zaman içinde, pek çok kalkınma kaldıracını kısıtlamış... Pek çok yaşamsal kaynağı kurutarak kargaşayı yoğunlaştırmış... Ve Türkiye'nin denizini, daha 1978'de bitirmişti.

Üste petrol bunalımı da binince koca Cumhuriyet devleti, o dönem yeniden başbakan olan Süleyman Demirel'in deyimiyle, "70 sente muhtaç" hale geldi.

Kışın en katı günlerinde salt soba, ocak, kalorifer kazan ve fabrika bacaları sönmedi. Büyük para karşılığı edinilmiş israf araçları bile, benzin kuyruklarında eskidi. Beteri, taşımacılığının neredeyse tümünü karayollarına yüklemiş ülke, Konya buğdayını İstanbul'da ekmeğe, Antalya sebzesini Ankara'da yemeğe dönüştürmekte acze düştü.

Güncel bolluk genç çoğunluğa, o derin darlığın anlatılmasını önlemese de kavramasını engelleyebilir. Ama belki, dünyanın en fazla ağacına sahip ülkede, zeytinyağı bulunamadığını belirtmek, karabasanın sezilmesine yarar. Ve bunun, her zaman en son erişilen ve ilk terkedilen kültür sanat ortamını nasıl etkileyeceğini anlamaya, en büyük ve etkin gazetelerin kâğıt bulamamasını düşünmek yeter.

Oysa o yıllar, 1961 Anayasasındaki toplumsal hakla-

rın, yaşama geçtiği. 12 Mart kısıtlamalarıyla gün günden kıyım ve kırımı artan kargaşaya karşın fikir, düşünce, bilim, sanat, hatta girişim özgürlüğünün ivme kazandığı bir zaman dilimiydi.

Ortam ve koşullar, herkese kendi çapında hayal kurabileceği bir geleceğin kapısını az da olsa aralamıştı. Yılgıyı katmerleyen yokluk, bütün hayallerin başına, varolma çaresizliğinde çare bulma gerçeğini geçiriverdi. Ve Yazko aydınlara o çarelerden biri gibi göründü. Üyesi yazar, ozan ve çevirmenlerin eşit pay, hak ve oyuna dayalı bir yayın, üretim kooperatifi olarak kuruldu.

O nedenle bir yanı tartışmasız biçimde gerçek aydın dayanışması... Fikir, düşünce, kültür ve sanat üreticisiydi. Bir yanı kaçınılmaz olarak piyasa koşullarına bağlı bir ticaret ortaklığı. Bu çifte nitelik ona, hem ister istemez toplumsal sorum yüklüyordu. Hem her "basiretli tüccar" gibi kazanç zorunluluğu.

Takdir edilir ki, çoğun erdemle çıkarı uzlaştırmak, ters yönde hızla ilerleyen araçları, kaynaştırmaktan daha büyük hüner ister. Buna bir de 12 Eylül 1980 darbesinin olağanüstü koşulları eklenirse, ustalığın kaç kat artacağını kestirmek zorlaşır.

En iyisi yaşayan algılayabildiği kadarıyla olanları anlatsın. Okuyan durum, tutum ve kişileri, olaylar mihenginde kendisi değerlendirsin.

KURULUŞ ÖNCESİ

Cumhuriyetin kurucularından bir devrimci... "Şii Mezhebi ve Menbaları, Devlet ve Fert, Üç Medeniyet, Türk Hukuk Tarihi" gibi özgün yapıtlar yazarı... Çarlık Rusya'sına karşı Azerilik bilincinin uyanmasına... Osmanlılık düşüncesine karşı, İttihat ve Terakki içinde Türkçülük akımının gelişmesine katkıda bulunmuş bir düşünür. Kuvvayı Milli döneminde ulusal kurtuluşa... Cumhuriyet döneminde "Serbest Fırka" deneyimiyle demokratikleşmeye katılmış bir eylemci olan Ahmet Ağaoğlu'nun torunları... Demokrat Partinin etkin yönetici ve bakanlarından... Türk öyküsüne; "Zürriyet ve Öğretmen Gafur"la derinlikli Dostoyevski tipleri... Kültürüne "Kuvvayı Milliye Ruhu, Babamın Arkadaşları" gibi yapıtlar kazandıran Samet Ağaoğlu'nun oğulları Mustafa Kemal ve Tektaş kardeşlerin Ağaoğlu yayınevi, 1960'ların gözde ve başarılı kuruluşlarından biriydi.

Kültür ve sanat birikimimize; "Milli Mücadele... Paris Komünü" benzeri toplumsal olayların ayrıntılarını irdeleyen yapıtlar."Nazi İmparatorluğu" gibi egemenlik oyununun içyüzünü belgelerle açıklayan araştırmalar. Kerenski, Troçki, Stalin başta olmak üzere, tarihsel kişilerin yaşam, güç ve gizemleri hakkında geniş bilgi aktaran incelemeler. Tektaş Ağaoğlu'nun enfes çevirileriyle Mikhail Solokhov'un "Ve Durgun Akardı Don," Yevtüşenko'nun "Yaşamım, gibi değerli katkılardan sonra, iki kardeş arasındaki sorunlarla 70'ler ortasında kapanmış... Bu amaçla kur-

dukları basımevi Mustafa Kemal Ağaoğlu'na kalmış... O da kuruluşu yenileyip genişletmiş... Anlatıcı o sırada kitaplarını kendi yayınlamaya karar vermişti.

Günümüzün yayın ve iletişim teknolojisi çok şeyi unutturdu. O zaman, bir yayının bütün işlemlerini tek çatı altında kotaran basımevi, bir elin parmaklarından daha azdı. Bu yüzden yayın, her ne kadar onu tamamlasa da, yazmaktan çok başka, başlı başına ayrı bir işti.

Dizgi çoğun aynı matbaada yapılsa bile, genellikle kapak başka yerde basılır. Oylumlu bir kitabın düzeltisiyle mizanpaj ve montajı epeyce zaman alır. Basıldıktan sonra formalarla kapakların ciltevine eksiksiz taşınması mutlak bir gözetim gerektirir. Kırım ve kesim sonrasının dengesi dikkat isterdi.

Bu sorumluluğu üstlenebilen işletme yazanla yayınlayanın yükümü hafifletir... Düşünme ve çalışma zamanını alabildiğine genişletirdi.

Ağaoğlu basımevi, gelişmiş, genişletilmiş şekliyle bir yayının bütün evrelerini tek çatı altında toplamış, bir kuruluş... Sahibi işi bilen eski bir yayıncı... Ve yıllanmış bir dosttu. Doğal olarak ilk ona başvuruldu.

Koşulları okur-yazarlık için çok daha fazlasını göze almış birine pek uygundu. Kâğıt bedeli önceden, dizgi, düzelti, baskı ve cilt ederi teslimde ödenmek kaydıyla, yayının bütün teknik sorumluluğunu Mustafa Kemal Ağaoğlu yüklenecekti.

Baskısı tükenmiş 4 kitapla, tamamına gidecek kâğıt bedeli hemen verilerek uygulamaya geçildi. Basılan kitapların genel dağıtımını, yüksünmeden Tekin Yayınevi üstlenince, çok iyi işleyen bir işbirliği kuruldu.

YOK KARABASANI

1979 başınadek tıkır tıkır yürüyen bu verimli işbirliği, ülkeyi kasıp kavuran yokluklarla dâra düştü.

"Kuzgunlar ve Leşler"in son yazımı da bitmiş... Basım için Ağaoğlu'na teslim edilirken, 85 formanın 10 bin baskılık kâğıt ederi, günün fiyatıyla ödenmişti.

Birinci cildin dizgisiyle düzeltisi bitip baskıya geçileceği an kâğıt göğe çekildi.

Çoğu vadeli kâğıt kullanan yayınevleri umutla hazırladığı program geçersiz... Matbaalar neredeyse tamamı dizilmiş kitapların kurşun kalıplarıyla baskısız... Ünlü yazar imzası taşıyan ürünlerin çoğu, yenilerin hemen tamamı yayınsız, kalakaldı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, her dürüst işletmeci gibi, ağır zararı göze almış... Kaçtan olursa olsun, ederini eski fiyattan aldığı kâğıdı sağlamaya çalışıyordu.

O günlere kadar bir telefonuyla matbaasını donatan kâğıtçılara günde birkaç kez gidiyor. Ya yerinde bulamıyor... Ya bomboş mağazanın içinde dama, tavla oynarken yakalıyordu.

Soru gereksizdi.

Hepsi de, daha onu görür görmez, Niğdelilikten olası aynı biçimde, "cık"layıp omuz kasarak gözleriyle boş mağazayı gösteriyordu.

Peşin parayla boyun büktüğü karaborsa bile, bir top kâğıt sağlayamamıştı.

Devlet ödevlerini kültürlü insanların yüklenmesi, her yer ve zaman için bilim ve sanatın şansı olmuştur.

O yokluk günlerinde Bülent Ecevit Başbakan... Ahmet Taner Kışlalı Kültür Bakanı... Adnan Binyazar Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanı, Turhan Tükel başbakanlık danışmanıydı.

Kültür Bakanlığı bir anda çöle dönen yayın dünyasının imdadına koştu. Bakanlar Kurulu bürokratik kurallara uymak koşuluyla yayınevlerine, fabrika fiyatıyla kâğıt "tahsisi" başlattı.

Varsıl yayınevlerine gün doğmuştu.

Yayınlayacağı kitabın yazarı, adı, forma ve baskı sayısını belirten gereksinim dilekçesiyle Bakanlık veya temsilciliklerine başvuruyor... Oradan aldığı onayla bankaya ederini yatırıyor... Onay belgesine eklenen makbuzu SEKA'ya göndererek, kâğıdı alabiliyordu.

Devletin bu desteği, yayınevleri için tam anlamıyla can simidi oldu.

DESTEĞİN KÖSTEĞİ

Ama yukarıda belirtilen bürokratik koşulları... En başta da kâğıt ederini peşin peşin bankaya yatırabilen yayınevlerinin kurşun kalıplarda bekleyen kitaplarının okurla buluşmasını sağladı.

O zamanın yayıncılığında henüz banka, holding, tarikat ya da cemaatlerin damgası da, parası da yoktu. Bir

elin beş parmağını geçmeyen köklü yayınevi yanında, çoğunluk günübirlik yaşıyordu.

Yayıncıların kimi işe dostluk ilişkilerine dayanarak sermayesiz... Kimi seçim bilincine güvenle çok küçük sermayelerle başlamış aydınlardı.

Bu nedenle kültür ve sanat çıtası yüksek ve özgün yapıtlar yayınlıyor... Okur sürekliliği kazanarak, hem yayınevlerini çeviriyor, hem geçimlerini sağlıyorlardı. Böyle olduğu için de, yayınevi listesinde kaç kitap bulunur, nice okur ilgisiyle kucaklanırsa kucaklansın birikimleri, toplu nakit ödemeler karşısında daima yetersiz kalıyordu.

Cağaloğlu taşımacılarını kısa sürede kâğıt taciri haline getiren de yayıncılığın yazgısı bu yetersizlikti.

Her yayınevi, iki eli kanda olsa, mücellitle taşıyıcı ücretini her hafta sonu nakit olarak öder, basılmış kitabını deposuna öyle alır... Dağıtıma öyle verebilirdi.

Mücellit aynı zamanda başkalarının emeğinden yararlandığından kira, vergi, sigorta primi ve ücret öderdi. Taşıyıcı ise, salt kendi emeğine dayandığından, kazancı olduğu gibi cebine girerdi.

Yayının bolluk dönemlerinde, alın teriyle emeğinin karşılığı da yediğinden çok fazla olur. Artanla peşin fiyatından aldığı kâğıdı, üzerine vade farkı koyarak yayıncıya satar. Böylece hem işinin sürekliliğini sağlar, hem küçük birikimini hiçbir yatırımın karşılayamayacağı kadar güvenle artırırdı. Çünkü o yıllarda, diğer üretim dallarında

gelişen vadeli alış-veriş yöntemi, öncesinde salt söz ya da ödemeli posta gönderisiyle işleyen Cağaloğlu'na da yerleşmişti.

Bu yüzden yayıncının genellikle parası olmazdı. Ama her zaman senedi boldu. Sonradan çok yozlaşan çek senet ödemeleri, o zamanlar bekâretini koruyor... Sözden yazıya geçmenin utanç ve masumiyetiyle günü gününe paraya dönüyordu.

Yıllardır tanınan, çalışılan kitapçıların imzasını taşıyan senetlerden biri nadiren de olsa aksasa, cirantası yayınevi alacaklının elinin altındaydı.

SÖZDEN SENEDE GEÇİŞ

Önceki altın yıllarda yayınevi, kitabı ister dağıtıma versin... İster kitapçıya göndersin, karşılığı birkaç hafta... Bilemediniz bir ay içinde nakit olarak gelir. O da ödemeleri öyle yapardı. Ama o zaman da, geciken ya da aksayan bir iki ödeme, yayıncıyı yine vadeli alıma zorlar. Yayınevi taşıyıcısını, hem emek, hem para alacaklısına dönüştürürdü. Senetli alış-veriş artınca, iş daha da sağlama bağlandı.

Protesto edilmiş senet elinde, Kurşun, kâğıt ve kitap taşıdığı semer sırtında yayınevinin kapısına çönmüş alacaklı dururken başka borç ödenir mi?

Çek, taksit, ya da kartlı kartsız kredilerin bile ödenmemesi bir yana... Sermaye düzeninin kaleleri sayılan ban-

kaların içinin boşaltıldığı bugünden bakınca o günlerin anlayışını anlamak zor. Ancak o geçmiş çağ, kapitalist kuram ve kuralların ucunun göründüğü demdi.

Yıllardır aksamayan iş ilişkisi içindeki insanların, sözünü bir de senede bağlaması, kişisel itibar kaybı gibi algılanıyor... Senedi vade dolduğu gün ödememek utançların en büyüğü sayılıyordu.

Duruma bu gözlükle bakılırsa, hem taşıyıcının parasını ne kadar sağlam bir yatırıma yönlendirdiğini anlamak kolaylaşır. Hem kısa sürede kâğıt taciri olmasına şaşılmaz.

Biraz okuma yazması olan taşıyıcı, birikimini koynunda taşısa, bir şey elde edemez. Bankaya yatırsa, yıllık yüzde 3-3 buçuk faizle yetinmek zorunda. Ama, peşin aldığı kâğıdı yayıncının sıkışıklığına göre, senet karşılığı ayda en az yüzde 3, çoğun da 5 getirecek bir farkla çalıştırınca, birkaç yıl içinde daha çok kâğıt alıp, daha çok kâr etmeye başlıyordu.

Alım-satımın senetle vadeye bağlanması, her iki taraf için de kolaylık sağlıyor... En azından rakamları yuvarlak ve dolgun tutma hevesinden siparişi artırıyor... İş hacmini genişletiyordu. Bu yüzden vadeli alışveriş düzeni utanç sürecini çabuk atlatmış. Kısa zamanda salt yayıncılıkta değil, gazete, dergi, demir ve iplik dışındaki üretim dallarından nakit ödemeyi sürüp atmıştı.

Neredeyse bütün toplu alımlar üç, dört, hatta bazen altı aya uzanan vadelerle yapılıyor. Şimdiki tüketim kolaylığının mı, çılgınlığının mı kredi kolaylıkları bir yana... Hem okur-yazar azlığından... Hem herhangi bir bankanın

taşra şubesinden provizyon almak günler sürdüğünden henüz çek bile kullanılmıyor. Okuryazarı bol yayın alanı dışındaki ticari ilişkilerde, kasadarla tezgâhtarın doldurduğu senetler imzalanıyordu.

Kimsenin hakkını yememeli.

Vadesinde tıkır tıkır ödemeye dayanan bu yöntem sonradan çok yozlaştı. Zaman zaman çek-senet mafyası sözü edilse de, iyice kök saldı. Ve günümüz kredi kartı neyse, o dönemin senedi o hale geldi.

SATMAK; OKUNMAK

Bu yüzden bir kitabın az ama, düzenli ve devamlı okunması, bugün gibi, o gün de, çok satmasından fazla birikim sağlıyordu. Çünkü yazı, insan belleğinin eksiğini tamamlamak amacıyla icat edilmiş bir araçtır. Ve okunabilir bir dize ya da dizge, yıllar geçtikçe daha çok ilgi çekiyor. Daha çok belleği tazeliyor. Yayınevinin güvenilir değeri haline geliyordu.

Bilinen gerçektir ki, yıllara dayanabilen, yüzyıllara ulanır. Bellekten yazıya, yazıdan belleğe yayıla yayıla insanlığın ortak kültür ve sanat hazinesinin temel değerlerinden de biri haline gelir.

Ancak günümüz, her ne kadar bilişim eklense de henüz iletişim çağı. Ve halâ doğru düzgün YTL'na bile geçemeyen teknolojisi çok pahalı.

Her evre kendi koşullarını ürettiğinden, yayın dünyası da, ister istemez o pahayı ödeyebileceklerle tanıştı. Ve sanat ürünleri de, piyasa kuram, kural ve koşullarına uydu. Metalaştı.

Etkili reklâm ve tanıtım masrafına katlanan... Dış destek istem ve hevesinden yararlanan... Bu rüzgârla marketing işbirliği sağlayabilen ürün, çok yaygın ilgiyle karşılaşıyor. Bu da yoğun bir talep doğuruyor.

Öyle olunca da, sanat değeri olsun olmasın, bir kitabın bu tür ilgiyle karşılaşması, büyük miktarlarda basılmasını gerektirir. Bu birincil olarak dağıtıcı ve kitapçılardan alacağın çoğalmasına, ama baskı ve cilt için ödenecek nakit borcun da artmasına neden olur. İkincil ve belki de asal gerekçe, çok daha ürkütücüdür.

Basılı ürünlerin tamamı o gün de bu gün de ve galiba yarın da satmayanının iadesi koşuluyla dağıtılır.

Bu da etkili reklâm ve tanıtım sonucu kitapçı ve dağıtıcıların siparişi kadar basılsa dahi, okur tarafından satın alınmadıkça geri dönmesi demektir.

Verimlerinin doruğunda göz kamaştıran pek çok yayınevinin birer kuyruklu yıldız gibi yayın dünyasından çekilip gitmesinin gerekçesi budur.

Çünkü genellikle ilk siparişler, başarılı reklâm, tanıtım ve pazarlama kampanyasına kapılan market yöneticisi... Dağıtıcı... Kitapçı... O süreçte başvurduğu ilk satıcıda bulamayan etkin okurun, 4-5 yere daha sormasından kaynaklanmakta... Ama baştaki yoğun ilgi, ilk okuyanların tavrına göre yükselip tavsamaktadır.

Yükselirse yazıcısına aferin !..

Hem bu biçimdeki gölge siparişleri eritir... Hem yeni yeni basımları tetikler.

Tavsarsa iş fena !..

Arayan okuyucu ya almış veya güvendiği birinin eleştirisiyle vazgeçmiştir.

O takdirde siparişi veren market yöneticisi... Dağıtıcı ve kitapçı için gam değil !..

Elde kalanı tam da ödeme günü paketlediği gibi yayınevine iade eder. Artık o çok aranan... Çok satılan...Hatta bu yaygınlık nedeniyle çok okunan bir kitabın hız ve ilgi yitirmesi... Ya da satışının yavaşlaması sonucu iadesi yayınevlerinin karabasanıdır.

İade, her satış birimi için 1-2 gibi küçümsenecek kadar az sayılarda olsa da... Bilerce satış noktasından döndüğünde... Çok büyük sermaye gücü olmayan her yayınevini borca batırır.

MARKET KİTAPÇILIĞI

Hesabın sağlaması kolay.

AB hevesiyle olsa gerek... Üst dilim tüketiciyle onların alış-veriş merkezleri, market kitapçılığını moda haline getirdi. Benzin istasyonları, terminal, otogar... Okul, kışla, kurs, dersane, işyeri ve kurum kitaplıkları da aynı modaya kapıldı mı bilinmiyor.

Bilinenle yetinsek bile, kitabın ulaşabileceği satış noktalarına şöyle bir bakış, boyutları açıklamaya yeter.

İki büyük gazete dağıtım örgütünün ülke çapındaki bayi sayısı yaklaşık 25 bindir... Kitapçıların toplamı 5 bin... Ve Kitap reyonu olan "Süpermarketlerin" mağaza sayısı ise 3 bini aşıyor.

Bu olanaklara uygun bir pazarlama stratejisinin 30 bin satış noktasına ulaşması işten değil.

O beceri sonucu, "süpermarketlerin" yığma raf ve sepetleri de içinde, her birim ortalama 10 kitap istese... Kitabın baskı sayısı 300 bini bulur.

Böyle yaygın bir satış, yüksek kâra izin vermez.

Öyle olunca da her birimden tek kitap iade edilse, zararın boyutunu çocuklar bile hesaplayabilir.

Market kitapçılığının seçimi, biçimi, istemi ve elbette buna bağlı olarak içeriği, tıpkı test kitapçılığı gibi çok farklı. Ancak, konumuz basılı ürün olduğuna göre, iade gerçeği onda da aynı.

Aynı olunca da, girişimin sermaye gücü ne olursa olsun, yayınevi için sonuç değişmiyor.

Elbet günümüzde büyük sermaye yayınevlerinin depoları da dayanma güçleri de büyük. Fakat, iadeyle depoya yığılmış kitap yükünü taşımak onlar için bile zor. Bu tür dayanakların olmadığı o yıllarda ise, taşınamazdı.

Çünkü o zamanlar, bütün ülkede yaklaşık 15 binin üzerinde kitapçı, bir o kadar da kitap da bulunduran kırtasiyeci vardı. Doğal olarak bunların tamamı aynı kitaptan almıyor. Bulundukları yer, konum, öznel görüş ve okur, ya da güncel deyimle müşteri(!)- profiline göre yayın seçiyorlardı.

Ama yaygın okura ulaşmış bir yazıcının, yıllar içinde pek çok kitapçıda bulunabileceği de bir gerçektir.

Sipariş ve baskı sayısına göre, her birinin birer kitap iade etmesinin nasıl bir birikim oluşturacağını hesabı kıt olan bile bulabilir. Bunlar zaman içinde sürekli okunacak değerde olsa dahi, maliyetinin hemen ödenip... Hasadının yıllar süreceği düşünülürse, açığın boyutları kolayca görülür.

Okuma alışkanlığı olanlar, çok satan çok kitap yayınlamış çok yayınevinin, bu acı gerçek yüzünden yitip gittiğini... Az ama, zaman içinde düzenli okunan kitaplar çıkaran yayınevlerinin, yıldan yıla büyüdükçe büyüdüğünü iyi bilir.

Kültürle sanatın kalıcılığı bu saptamayı bugün de geçerli kılıyor. Ve arkasında büyük sermaye desteği... Veya uzun yılların kalıtı olmayan tüm yayınevleri için "Demokles Kılıcı" işlevini koruyor.

Öyle ki, ya örselenmez bir tutku... Ya yapacağı başka bir iş kalmadığı için yayıncılıkta direnen. Ama bu tavırlarıyla kültür ve sanatın canlılığını sürekli kılan o tür yayınevleri, bugün de aynı sorunlarla boğuşuyor. Kira ve diğer zorunlu giderler yanında, ciltle taşımaya para yetiştirseler de, kâğıtla baskıyı senetle almak... Telif ücretini taksitle ödemek zorunda kalıyorlar.

Bakanlığın olumlu desteği, her zaman özlenen bir girişim ve elbette yararlı bir çabaydı. Ne var ki, bütün iyi niyetine karşın KİT'lerin, "önce para, sonra mal" ilkesi, ağzıyla kuş tutsa Cağaloğlu koşullarına uymuyordu.

Bu yüzden de her yıl değişik türde 7-8 bin kitap üretmeye başlamış kültür yayıncılığımızı, 70-80 kitapla derin bir sessizliğe gömülmekten kurtaramadı.

ÇARESİZLİĞE ÇARE

Bu boyutta işsizliğin, her hafta sonu 10-15 kişiye ücret ödeyen bir basımevini, kısa zamanda ne kadar zarara sokacağını ilgiliden gayrisi kolay kolay bilemez.

Mustafa Kemal Ağaoğlu basiretli bir yönetici olarak bunalıma,kendince en iyi bildiği konuda önlem tasarlamış. İlk buluşmada;

"Bu ani darlık ve bakanlık girişiminden sonra yayınevini kapattığına pişman olduğunu... Basımevini, yayını gereken nitelik ve nicelikte yapabilmek amacıyla kurduklarını... Kardeşiyle ayrılıktan sonra, dışarıdan gelen iş veriminin, ağırlığı basıma kaydırdığını... Artan işe güvenip Halk Bankası kredisiyle tesisi genişlettiğini... Oysa, durumun değiştiğini... Bu koşullarda basımevini ayakta tutmanın ancak yayınla mümkün olduğunu... Yayınevini canlandırarak hacimli kitaplar çıkarmayı düşündüğünü... Anlaşabilirlerse, onunkilerle başlamak istediğini," söyledi.

Karşılaştığı yanıt;

"Yazarların ortada çok geçerli bir neden yokken kardeşiyle uyuşmadı diye, işlevli bir yayınevini kapatmış birine, pek fazla güvenmeyeceği," oldu. Güvensizliğin kaynağı, kendisiydi. Yayınevini kaparken konuştuğu da içinde, dostları karşı çıkmış... En azından basımevinin boş saatlerini değerlendirerek, yılda 3-4 kitapla da olsa yayını sürdürmesini salık vermişlerdi.

Buna bir de;

"Yayınevinin önereceği "telifin," elde ettiğini karşılayamayacağı" gerekçesi eklenince, işin içinde biri olarak duraksamasız hak verdi. Ne var ki, Mustafa Kemal Ağaoğlu, bir şeyi, düşünürken uygulamaya girişen nâdir yeteneklerdendi. Fikrine göre, o zamanın koşulları öyle gerektirmiş... Deposundaki kitapları, duraksamasız biraz daha fazla indirimle topluca satarak, yayın alanından çekilmiş... O gün koşullar, yayıncılığı dayatınca, hemen kolları sıvamıştı.

O zaman, yadsınamayacak kadar haklı çıkmıştı.

1960'lı yılların sonlarından beri tam bir kültür patlaması ya da devrimi yaşanıyordu. Yılda, en azı 5 bin basılan 7-8 bin değişik kitap yayınlanıyor... Hemen hepsi de, açık öğretim de içinde yüksek öğreniminde yaklaşık 500 bin, orta öğretiminde 7 buçuk milyon öğrencisi olan ülkede kendine uygun okur buluyordu.

Yüksek öğreniminde yaklaşık 5, orta öğretiminde 15 milyon öğrencisi olan aynı ülkenin 2004 yılında her biri bin baskılık 1200 değişik kitaba ancak okur bulduğunu bilmek... Son çeyrek yüzyılda toplumun nereden nereye geldiğini anlatacak bir örnek olabilir.

O yıllarda, yayın dalgası öyle ani bastırmıştı ki, çoğu tek dizgi makineli... Saatte 3-4 bin formayı ancak basabilen matbaalar yanında, 3 dizgili... Her makinesi saatte 6 bin formayı deviren birkaç makineli basımevinin iş payı gün günden artıyor... Eklenen mücellithanenin bazen haftalarca üç vardiya çalıştığı oluyordu. Üstelik işin yayıncı-

lığa göre en çekici yanı sonuydu. Hizmet biter bitmez tamamı, bir bölümü çek senet olsa da, gelire dönüşüyordu.

Oysa yayıncılıkta, herhangi bir kitabın ilk basım ve telif giderlerini dahi, o da iadesizlik kaydıyla ilk dağıtım tutarı dönünceye, karşılamak mümkün değildi. Bu da en az üç ay sürer... Yâni Dereye su gelinceye, kurbağanın gözü çıkardı.

HEVES VE ÇIKAR

O koşulların üstüne, bir de kitap seçmek. Dizi düzenlemek... Yazar ve çevirmenlerle uğraşmak zorluğu eklenince... Dizip basarak ciltler ciltlemez faturayı kesme güveniyle kârlılığı elbette yayın çilesine üst gelirdi.

Bilincinde kültür birikimi, yüreğinde okuma-yazma tutkusu bulunmayan... İdeolojik bir inanç ve sanatsal bir inatla diretmeyen... Kuru tuzunun bir tutamını sanat etkinliklerine sepeleyerek, seçkinlik reklâmı yapmayan... Emek ve sermayesi başka iş dallarına yetişmediğinden yayına soyunanlar dışında kim, çabasını hemen gelire dönüşen işe çevirmez?

Yığılan dizgi, baskı, cilt işlerinin yoğunluğuyla çekiciliği basımevinin genişlemesini dayatırken, kim yayıncılığın bulanık suyunda balık avlar?

Gerçekten de yayıncılık, bu deyimi doğrulayan bir çalışma alanıdır. Herhangi bir kitabı yeterli birikiminiz olmasa da, borçla yayınlamak kolay.

Günümüzde devreye giren "market" zincirlerinin de

iştahıyla, basılanın hepsini bir çırpıda dağıtmak da mümkün. Elbet içeriğiyle ilişkilerin, onların satınalma yetkili ve patronlarıyla iyiliği(!) koşuluyla.

O holdingleri yönetenlerin her biri, gerçekten kültürel yetkinlikteyse, okuyup özel kitaplıklarına koyabilecekleri yapıtların satışına aracılık ederler. Yok kitaba da, (seçkinleri bağışlasın,) zerzevat niyetiyle bakıyorlarsa, reyonları manav tezgâhına döndürürler.

Kültür ve sanat zerzevatlaştı mı, fikirle duyguya değil... Fizikle duyuya hitabederek uygun müşteri avına çıkar. Öyle olunca da, gelsin adaptasyon film ve dizileri aratmayacak apartma duyu sömürüsü... Pornonun en cıvığını, erotik sanatın renklerine boyama kurnazlıkları...

Kolejli kızların ergenlik çağı sado-mazoşist fantezileri... Andropozlu erkeklerin sübyan düşleriyle, menopozlu hatunların jigolo hayalleri... Tabu yıkma adına cinsel tercihlerin fantastik teşhirleri... Mistik, kozmozik, mitik fal, büyü ve gözbağları... Suya sabuna, -yâni toplumsal çelişkilerle, gerekçelere,- asla dokunmadan bireyselliğin bütün kirlerine bulanan postmodern dokunan yaveler.

"Kolay mı yönetmek istiyorsun?

İnsanların kafalarını boşalt, midelerini doldur," diye öğütleyen Konfiçyus'un kulaklarını zonklatacak "gurme atraksiyonları..." AB uyumuna(?!) uygun cicili bicili kitaplar zerzevat şaryolarına doldurulur. Ve ilk evrede göz kamaştıracak dağıtım rakamlarına ulaşılır.

Bunlara bir de iyice yabancılaşmış sesli azınlığın, güçlü medya desteği eklenirse, pek çok bin satmak da mümkün olur. Ama bunların tümü, satış ve pazarlama hangi deha yahut kurnazlık ürünü olursa olsun yayının tepesindeki Demokles Kılıcını birden ikiye çıkarır.

DEMOKLES'İN KILIÇLARI

Biri, biliyorsunuz iadeydi...

İkincisi; "Okuyanı kandırmanın imkânsızlığıdır."

İade kılıcının bileycisi de daima bu olmuştur.

Sözü edilen heves desteğiyle satış olanakları iştah kabartıcıdır. Çoğun iştahı ilk kabaranlar da, kârda ar bilmeyenlerdir. Yaşamı boyunca derinlikli bir tek şiiri... Oylumlu bir tek romanı başından sonuna okuyamamış pek çok zevat hemen, kaynağı belirli belirsiz büyük paralarla büyük yayıncılığa soyunur. Dünyada marketing alıklarını avlama meraklısı yazar ve çevirmen az değildir. Onlar sonuçta, "marifet iltifata tâbidir," kavline uymuşlardır.

Alır telifini, yakar çubuğunu.

Ancak birikimsize haksızlık olmasın. Bu yöntem televizyonda pek geçerlidir. Çünkü, "seyri bedava !..

Ama dünyanın en ahmak tüketicisi bile, bir, üç, beş kuruş ya da lira, bir bedel ödeyecekse, gürültüsü ne kadar büyük olursa olsun, gereksinim duymadığı bir şeyi kolay kolay almaz.

Savın testi kolay.

Paralı "ti-vi" kanallarının aboneleriyle, reytingi en düşük bedavaların izleyici sayısını karşılaştırıverin.

Ne var ki, kültür ve sanatla ilgisi olmayana bu gerçeği anlatmak olanaksızdır.

Ona göre pazar da, para da hazır ya !..

Ustalıklı bir reklâm ve tanıtım fırtınası estirildi... Avan-

talı bir pazarlama stratejisi uygulandı mı? İçeriği ne olursa olsun, üretilen "mal(!)" peynir ekmek gibi satar.

Bastırır parayı, telif hakkını satın alır.

İmzalar çeki, depolarda kâğıt bırakmaz.

Dayar vaadi, cici bici kapaklar bastırır. Süslü püslü baskılar yaptırır... Dedili kodulu söylemler yaydırır. Yığar borcu, etkili katkılı reklâmlarla kıyameti koparır. Ve birkaç hafta, birkaç ay, diğer yayıncılarla, yazarlara tepeden bakmanın saltanatını sürer.

Ama o süreç geçip, her deneyimli yayıncıyı koyu koyu düşündüren iade çanı çınlamaya başladı mı?

Yokuş aşağı yuvarlanır gider.

ÜRETİM FARKLI

Çünkü yayın, mal değil !.. YAZIDIR.

Ve okunmadıkça tüketilmez.

İşin en zor yanı da budur. Çünkü bir yazıyı cebren veya hileyle okutmamak mümkündür... Ama, yazanın hünerinden gayri, -okul müfredatları da içinde,- hiçbir güç, okutmaya muktedir olamamıştır.

Okunmayan yazı da, akarı kokarı olmadığından iadesi, siparişinden çok daha kolay ve ucuz bir üründür.

Yazan algılanımıyla yorumunu okuyanın belleğine yeri ve zamanı geldiğinde çağrışım uyandıracak biçimde aktarmamış... Sindire sindire, bazen bilgi birikimi ya da önyargılarına karşın okutamamışsa çekiver kuyruğunu.Yazısı tüketilmiş sayılmaz. Satın alınsa bile, atıldığı raf

ya da yığında, sararıp solana dek sessiz sedasız eşref saatini bekler. Ama, kitapçı rafıyla market reyonunda, okurun masa veya kitaplığındaki şansı yoktur.

Bekleme sürecini doldurdu mu, yallah dağıtana !..

Elbet oradan da, olduğu gibi yayınlayana.

Dahası, satanı tanıdıksa alındıktan sonra bile geri verilmesi... Değilse biraz cazgırlanarak başka kitapla değiştirilme yoluyla dahi iadesi mümkün bir "meta (!..)"

İkinci gerekçe, çok daha çarpıcı.

Okuyanı kandırmak mümkün olsaydı, her tür ilkellik, sömürü ve zulüm çok okuyan toplumların başına belâ olur... Keşif, icat ve teknoloji okumayanlara gizli güçlerce bağışlanmış bir üstünlük sayılırdı.

İnsan haklarına saygı, hukukun üstünlüğüne inanç... Demokrasi ve sürekli artan refah... Az okuyan, hatta hiç okumayanların ülkelerinde değil de... Çok okuyanlarınkinde gelişmişse... Yaşamın gerçeği okumama adına herhangi bir mazereti geçerli... Herhangi bir gerekçeyi kanıt saymaz. Sayamaz !..

Okur, okumaktan kastın ayak ucundan saçının dibine kadar diplomayla donanma olmadığını anlar. O yetişkinlikle uzmanlığa gerekli, hatta zorunlu bir ödevdir.

Okumak ise öğenimdir.

Bilgi, kültür birikimi ve sanat duyarlılığıyla insanlık altyapısını sürekli geliştiren bir alışkanlıktır yâni. Bu da ülke ve toplumların, gelişmişlerinde sürekli gereksinim... Gelişenlerinde "hini hacete" göre yükselip alçalan bir istemsunu sorunudur.

12 Eylül 1980 sonrasından, 17 Aralık 2004 öncesine

uzanan 24 yıllık dönemin sessizliğinden bakılacak olursa... 1960–1978 aralığı bilim, kültür ve sanat verimimizin doruğa çıktığı... Tabu, önyargı ve birikimimizin düşün ve eylem alanında sürekli tartışıldığı bir altın dönem olarak görünür.

Yayın alanının öylesine ivme kazandığı bir süreçteki anlaşılır gerekçelere, bazı kendince önemli özel neden de eklenince, Ağaoğlu'nun kararı belliydi. Verimli işi, olanaklar çerçevesinde en kısa sürede geliştirip genişletmek.

O da her "basiretli" işletmeci gibi gerekeni yapmış... İşletmeye oranla verimsiz yayınevini kapatıp basımevini bir metni kitaba dönüştürecek araç gereç ve insan gücüyle donatmıştı. Birden bastıran durgunluk, her boş geçen saati zarara dönüştürünce doğal olarak yeni duruma uyumu dayatmış... Huyu, düşünmeyle uygulamayı yine aynı ana çakıştırmıştı.

TARTIŞMANIN ERDEMİ

Ama yayınevi, kültür ve sanat etkinliğine karşın, son hesaplaşmada ticarî bir kuruluştu. Her ticari yapı gibi kâr güdüsü olmasa bile merkez, depo kirası, çalışan ücreti, zorunlu giderleri karşılama koşulu vardı. Telif ya da çeviri ücreti... Kâğıt, dizgi, düzelti, montaj, baskı ve cilt ederinden ibaret sanılan yayının üstüne onlar da binince satış geliri, güneş görmüş kara dönerdi.

O zamanın tekniğiyle, kâğıdı da hazırsa, 10 forma,

yâni 160 sayfalık bir kitabın yayınevinden basılmak üzere çıkışıyla, kitapçılara ulaştırılmak üzere dağıtıma verilme süreci yaklaşık iki ayı buluyordu. İlk dağıtım hemen tükense bile eder dönüşünün bir ay sürdüğü düşünülürse, hesap kolaylaşır.

Bütün bunlar kılı kırk yararak fiyatlansa bile, üstüne belli bir kâr konulmazsa, yatırılan sermaye, kısa sürede tükenir. Bu yüzden, kişisel ya da toplumsal bakışa göre haklı görülsün görülmesin, herhangi bir dal ve alana yatırılan sermaye, kârsız üretimi uzun süre sürdüremez... Ne kadar iyi işletilirse işletilsin, hesapta olmayan, işleticisinden kaynaklanmayan ani giderler nedeniyle mutlaka eksilir. Günümüz banka ve büyük holdinglerinin, milyon dolarlarla açıkladıkları basın ve yayın zararlarına katlanma öğüncü konu dışı.

Onun bir yanı, vergi usul yasasının kültürel etkinliklere tanıdığı vergi indirimi... Bir yanı ona dayanarak başka dal ve alanlardan çok büyük çıkarlar sağlamak... Bir yanı "Banka hortumuna erketecilik" ise... Bir yanının 2000'ler hesabıyla yılda toplamı 5-600 milyon doları aştığı söylenen reklâm pastasından pay hevesi... Dahası, kendi şirketlerine ait bölümünü bir kaptan diğerine aktarma kurnazlığı içerdiğini... Üstelik medya sahipliğinin "azmettiriciliğini" kullanmasa (?!) bile, cakasını tepe tepe sattığını, galiba sorumlu, yükümlü, etkili ve yetkililerden başka bilmeyen kalmadı.

Bu nedenle, üretimle sermayenin bu biçimdeki ilişkisini kesemeyen; (İdeolojik düzen tartışması bir yana, çok ya da düzenli okunurlukla, amortisman ve bir sonraki yayının karşılığı da içinde, maliyet-fiyat-satış dengesi tuttu-

ramayan,) bir yayın... Veya bir ürün, türü ne olursa olsun, elde edilmiş kazanımı karşılayamaz. Hatta karşılamak bir yana, düzgün ve zamanında ödenen telif sorununu bile çözümleyemezdi.

KOOPERATİF FİKRİ

Bir yazıcıyla, yayıncılık deneyimi olan basiretli bir işletmecinin, sonu belli konular üzerinde uzun boylu tartışması gereksizdi. Doluya kondu almadı, boşa kondu dolmayınca, kooperatif fikri ortaya çıktı.

Her yazıcı birikim, gözlem ve düşünce yetisini, yetenek denilen değirmenin taşları arasında öğüterek mi dersiniz? Beyninin bütün duyarlı ve bireşimci hücrelerini sanat yüksek fırınının potasında ergiterek diye mi tanımlarsınız? Hangi çile karşılığı olursa olsun, türettiği yapıtın bütün diğerlerinden farklı olduğuna inanır.

Diğer insanlardan yaşam biçimi eksik ya da fazlası kadar haklıdır da !..

Pek çok ünlünün, kocama kısırlığını ergen fahişelerle örtme çabalarına saygı duyun. Yazı yaşamla eşdeğerdir. O da songürlük. Fazla önemsemeyin.

Fatsfood çırpıştırması keçi boynuzlarını, çiğneyin. Gözü açılmadık sığırcık yavrularını avlayan bebe çoktur. Tükenmez haz sakızı sanmayın.

Gece yattığı yatağı, sabah teşhir edeni seyredin. Ademoğlu kendi yaptığından çok, başkalarınınkine ilgi duyar. Ama fazla yakın durmayın. Dökülen size sıçrar.

Yine de her sanatçı gibi yazıcının da durum, kişi ve

olayları algılayıp... Bilgi, birikim ve deneyim potasında bileştirdikten sonra... Kamuya sunumunda, tam özgünlüğe ulaştığına güvenmeden "son" noktayı koymadığını bilin. Zaten okumanın yazmak kadar zor olması da ondan kaynaklanır.

Bu yüzden, kendi geçip gitse de, okurunu bulan yazıcıdan mutlusu yoktur. Çünkü bir yapıtın tasarlanıp olgunlaştırılarak sunumu bazen bir ömür sürebilir.

Yazanı ne kadar çalışkan ve verimli... Ne kadar bilgi, bilinç ve esinle dolu olursa olsun, yazıma başlamasıyla bitirmesi arasına haftalar... Aylar, bazen de yıllar girebilir. Herhangi bir konuyu bu kadar uzun süre kuluçkaya yatırıp cücüklendirebilen kişinin diğerlerinden ayrı... Hatta aykırı oluşuna şaşmamalı.

Özgünlük bunu gerektirir.

Böylesi kişiliklerin kendi istemleriyle, kuracakları dayanışma, daha başında her tür kuşkuyu ortadan kaldırır. Emek ve çabası tek tek gözden kaçırılsa da, dayanışmanın etkisiyle toplumsal ilgiye kavuşurdu.

Bu güvenle ilgi bir de kâra mahkûm olmayan ortak çatıyla taçlandırılırsa, ücret, kira ve zorunlu giderlere karşın, hem özlenen saygıyı sağlar. Hem özgünlüğe fırsat üretir. Hem telif ücreti sorununu çözer. Hem de rekabeti kızıştırarak kuruyan yayın ağacının yeniden yeşermesine yarardı.

Fikri coşkuyla tartışan ikilinin konumu, her tür olasılıkla, olanak ve sakıncayı didikleyebilecekleri bir örnekti. Onlar zaten kooperatife benzer bir işbirliğini yıllardır, başarıyla sürdürüyorlardı.

Yazıcı-Basımevi-dağıtım arasındaki eşgüdümlü dayanışma maliyeti... Dolayısıyla fiyatı düşürüyor. Okurun artırdığı yaygınlık, ilgi yelpazesini genişletiyor... Sürekli yeni basımlarla üçüne de, piyasa koşullarından fazla gelir sağlıyordu. Kâğıt sorunu Ağaoğlunu zorlamasa, ilişkiyi aksatacak hiçbir neden yoktu.

Kargaşa gün günden yükselmiş... 1978, Maraş'ı yakıp yıkan kıyım... İçel Savcısı Doğan Öz'le, Milliyet genel yayın yönetmen ve başyazarı Abdi İpekçi'nin öldürülmesi... Bakkallarda satılan en basit ilâçların eczanelerde bile bulunamayışının karamsarlığı... Birbirini kıran gençliğin, sabah güle oynaya okula geleni, akşam ağlaya sızlaya tabutta gönderişinin kaygıları... Her aileyi, her şafaktan mucize bekleme telâşıyla geçse de... Toplumsal bilinçaltı henüz bütün olumsuzlukların geçiciliğine inandığından, herkes özel önlemlerle süreci atlatmaya uğraşıyordu.

Bu bakımdan ortaya çıkan fikir ikisine de ilginç, özgün ve çekici gelmişti. Çünkü kooperatif fikir, düşünce, kültür ve sanatı hem üreticiden tüketiciye aracısız ulaştıran bir araç... Hem sermaye üretim ilişkisini ayırarak kâr güdüsünü kaldırdığı için işlevli ve verimli bir yapıydı.

Açıklanmayan fikrin anlam ve değeri...Uygulanmayan tasarının yararı olmaz. İkili, düşüncenin olumluluğuna inanır inanmaz, geliştirmeye girişti.

KURULUŞA ÇAĞRI

O anki bilgilerine göre, kooperatif kurmak kolaydı.

Çünkü yasa her ne kadar şirket diye tanımlasa da kooperatif, sermayenin değil insan, emek, ürün ya da üretim veya tüketim ortaklığıydı. Ve tasarlanan kuruluş o açıdan çok zengin sayılırdı.

O günlerde salt Türkiye Yazarlar Sendikası'nın bile basın dışı üyesi 300'ü aşkındı. Bu da kooperatifi en azı yerine, yüksek katılımla kurmayı mümkün kılıyordu.

Ama o günün koşullarında herkese kısa sürede ulaşmak pek kolay değildi. En tezi, kurucuları ilk ulaşılanlarla kısıtlayarak, girişimi başlatmaktı.

Fikir çok taze... Kuruluşa 7 ortağın yettiğinden henüz habersizdiler. Onlara göre en az 15-20 kişi bir araya gelmeliydi. Kimlere başvurmalı sorusuna, akıl ve gönüllerinin duraksamadan verdiği yanıt ummadıkları kadar çarpıcıydı. Birkaçı dışında hepsi sonradan üye olan... Her biri daha o zaman klâsikleşmiş... Yaşayanı uzun ömürlü olsun, bugün de ülkenin yüzakı, toplumun öğünç kaynağı değerler, duru birer pınar gibi fışkırmıştı.

Biri; Adalet Ağaoğlu, Gülten Akın, Nezihe Araz, der demez, diğeri; Leyla Erbil, Azra Erhat... Furuzan... Pınar Kür... Nezihe Meriç... Tomris Uyar'ı ekliyor... Biri; Oktay Akbal, Dursun Akçam, Çetin Altan, Melih Cevdet Anday, Talip Apaydın, Ahmed Arif... Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Ataol Behramoğlu, Erhan Bener, Asım Bezirci, Kemal Bilbaşar, Recep Bilginer'i sıralamışsa, diğeri hemen;

Cemal Süreya, İsmail Cem, Demirtaş Ceyhun, Necati Cumalı... Fazıl Hüsnü Dağlarca, Hasan İzzettin Dinamo, Arif Damar, Güngör Dilmen, Orhan Duru... Fethi Naci... Ali Gevgili, Enver Gökçe, Yılmaz Güney, Vedat Günyol'la listeyi zenginleştiriyordu.

Salt unutma özürlü belleğe dayalı bu değerler antolojisi; Talât Sait Halman, Hasan Hüseyin (Korkmazgil), Doğan Hızlan, Selâhattin Hilav... Rıfat Ilgaz... Atilla İlhan... Tarık Dursun K. (Kakınç), Ümit Kaftancıoğlu (Garip Tatar), Şükran Kurdakul'la birlikte; Mahmut Makal, Memet Fuat (Bengü)... Aziz Nesin... Ahmet Oktay... Bertan Onaran... İlhan Selçuk... Zeyyat Selimoğlu, Kemal Sülker (Okur)... Kemal Tahir, Afşar Timuçin, Atila Tokatlı, Vedat Türkali... Yaşar Kemal, Hilmi Yavuz, Can Yücel adlarıyla gerçek yıldızlar göğünde sürüp gidiyordu.

İvecenliğin unuttuğu ad ikircimiyle durakladıkları an gözleri, Ağaoğlu'nun hızla yazdığı listeye erişti. 15-20 kişi arayanlar, 40'ı çoktan geçmişlerdi. Yinelenen var mı diye gözden geçirdiklerinde, eksiğin çokluğuyla irkildiler.

Ve istemeyerek bir yerde kesip her çağrılanın katılacağını varsayarak kurucuları 40 kişiyle sınırladılar.

İlk elde ulaşım zorluğuna sığınarak, İstanbul dışındakileri elediler. Ardından her olasılığı düşünerek, o katılmazsa bu, diye bir ek liste yaptılar.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, salt düşündüğü an uygulayan değil... Düzenlemeyle eşgüdümü de bir arada yürütebilen yeteneklerdendi.

Bir yandan adları soyadı sırasına yerleştirirken, bir yandan kapı ağzındaki makinede dizdirmiş... Sayı 40'ı

bulur bulmaz bastırmış... İvecenliğinden mi? İlginç ve özgün fikri yazın değerlerinin mihengine vurma düşüncesinden mi? Listede adı geçenlere bir an önce ulaşma isteğinden mi? Her nedense, mürekkebi henüz kurumamış kâğıtların birini karşısındakine vermiş... Herbiri bir yöne, görüşmeye koşmuşlardı.

YOL YAKIN

O zamanın basın-yayını, gözü kulağı, gövdesi başıyla Cağaloğlu'ndaydı. Hürriyet meydanın hemen sağında, Vatan solundaydı... Milliyet Nuruosmaiye'nin köşesinde... Güneş Milliyet'in Mollafenari Caddesindeki eski yerinde... En uzağı Günaydın, Yerebatan'dan Alayköşkü'ne döner dönmez... Türkiye tam ters yönde Çatalçeşme'de ve Cumhuriyet Türkocağı Caddesinde...Ağaoğlu basımevi de tam ortada, Kurt İş Hanındaydı.

Şimdi teknolojiyle büyük sermayenin görkemli TEM plazalarına tıktığı gazeteler... Altın kafeslerde emek ve ekmek tutsaklığının toplumdan kopardığı gazeteci, yazar ve çevirmenler... Banka, holding, gurup, cemaat saray ve tekkelerinin kimine göre büyülü... Kimine göre buğulu kafeslerine yuvalanan "medya" ile bülbüllerinin çoğu... Mirasyedi etekleriyle, bohem mekânların kuytusuna sığınmış yayınevleri... Çoktan "Surdışı"na atılmış matbaa ve mücellitler. Onlara yakınlığı "tasarruf" sayan, dağıtım kişi, kurum ve örgütleri. Hatta kat kat "center"lere taşınan kitabevlerinin neredeyse tamamı... Ucu Beyazıt'ın ünlü "Sa-

haflar Çarşısı"yla "Beyaz Saray"ında olmak üzere, Bâbıâli Caddesinin iki yanıyla, çıkarı çıkmazı ara sokaklarına yanyana, üstüste serpilmişlerdi.

İlk anda kurucu olarak düşünülenlerin çoğunun gazetelerle şöyle ya da böyle... Ama yayınevleriyle mutlaka ilişkisi vardı. Buna Cağaloğlu'nda ödemelerin genellikle Cuma günü yapıldığı eklenirse, meraklısının yarım günde pek çoğuyla birebir... Hatta aynı mekânda toplu halde görüşmesi mümkündü.

Görüşülebilen her değerin, duraksamasız verdiği katılım güvencesi, fikrin geçerliğini kanıtladı.

Vakit yitirmemek için, derhal hazırlığa girişildi.

Avukat Aydil Kurtkaya, kuruluşun yasal yapısını düzenleyecek.. Mustafa Kemal'le fikre yakınlık duyanlar, ulaşılamayana ulaşacak, görüşülemeyenle görüşecek... Görkemli bir kurucular listesi oluşmasına çalışacaktı.

Hevesliler hem her görüştükleriyle, hem kendi aralarında sürekli kuruluş ilkelerini tartışıyorlardı. Çünkü her yazarın geçmişinde, bir ya da birkaç yayıneviyle, kötü, birden çok anısı vardı.

Yazmayı yaşam biçimi saymanın küllediği çok ateş gücüne güvenin yeliyle deşilmiş... İnciniş ve gücenişlerin tepkisi ilke yığınına dönüşmeye başlamıştı. Her biri o güne değin karşılaştığı aksaklıkla eksikliğin kooperatifte olmaması... Duyduğu, bildiği, gördüğü her olumlu ilişkinin olmasını istiyor. Geçerli ilkelerle haklı istekler listesi o deneyim ve öneriler doğrultusunda gün günden kabarıyor-

du.Bu nedenle1979 Mayısı başına gelindiğinde, fikir iyice olgunlaşmıştı.

Kuruluşun ilkeleri belirlenmiş... Yasal belgeler hazırlanmış... Dileklerle gereksinimlerin uygulanabilir nitelikteki pek çoğu maddeler haline getirilmiş... Ana sözleşmenin yasal zorunluluk dışındaki temeli onlardan özenilenlerle düzenlenmişti.

Başvuru için geriye sadece ortakların adı, katılım payı ve noter önünde atacakları imza kalmıştı.

Onu da tamamlamak amacıyla, o güne değin kesin bir dille "varım," diyenlerin tamamı, ayın ortasında kuruluş toplantısına çağrıldı.

Meşgul ve meşhur insanları aynı anda bir yere toplamak çok zordur. Bazılarının o gün, çok önceden başkalarına verilmiş sözü... Bazılarının o saatte mutlaka görülmesi gereken çok önemli mesleksel ya da özel bir işi vardı. Bazıları zaten görev, etkinlik çağrısı, inceleme gezisi için İstanbul veya yurt dışında değilse, olacaktı. Kiminin yayıncısıyla sözleşmesi... Kiminin duygu bağı sürüyor... Bir bölümü elinde yeni yapıt bulunmadığından, yük olma kaygısı taşıyor... Kimi de her kuruluşun ilk evresinde olduğu gibi bekleyip görmek istiyordu.

O gün, öğle üzeri Ağaoğlu basımevindeki kuruluş toplantısına başından beri oluşuma omuz ve emek veren 11 kişi katıldı.

KURUCULAR

Asım Bezirci (Bezircioğlu);

Toplumcu gerçekçi edebiyatın ufkunu açan yetkin bir eleştirmen... Usta bir çevirmen ve üstü örtülmüş pek çok değeri yeniden okura sunarak günyüzüne çıkaran bir öncü, sabırlı bir araştırmacıydı.

Yılgın görünümüne karşın, her toplumsal girişime katkıyı yaşamsal borç sayardı.

Okur-yazarı az 1950'ler Türkiye'sinin, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunu bu Erzincan çocuğu, bilinç ve direncinin ağır bedelini, ilk gençliğinde hem mesleğinden yoksun, hem ceza ve tutukevlerinde kalarak ödemişti. Sonrasında, Sıvas'ın ünlü Madımak Oteli faciasında 37 canla birlikte yakılarak ödedi.

O zaman Aziz Nesin'in başkan, kuruculardan Ataol Behramoğlu'nun Genel Sekreter, Ağaoğlu dışında hepsinin üye olduğu TYS'nın Saymanıydı.

Ama, yazar hak ve çıkarları konusunda pazarlık ve yaptırım gücü olmayan sendika o dönemde de tipik bir aydınlar kulübüydü.

Aradabir şiirsel basın bildirileriyle birşeyleri kınar... Ara sıra diğer kitle örgütlerinin toplantı, gösteri ve yürüyüşlerine katılıp toplumsal gündemin ardından sürüklenir... Çoğu sosyalist ülke çağrılarına beleş yolcu gönderen bir seyahat acentesi işlevi görürdü.

Kooperatifse dayanışmanın sağladığı birikimle bir

üretim seçeneğiydi. Sağlam bir yayın politikası izler... İlkelerden ödün vermeden yaygın bir dağıtım ağı kurar... Yazarla okur bağını pekiştirebilirse, sendikanın yaptırım eksiğini giderebilirdi.

Kemal Bilbaşar;

Toplumsal gerçekçi yazınımızın büyük, etkin ve öncü ustalarından biriydi.

Çocukluğu doğduğu Çanakkale'nin kıyamet davul ve cehennem güllelerinin gümbürtüsünde geçmiş... İlk gençliğe, onuncu yıl coşkusunu yaşayan Ankara'da... İdealist öğretmen fabrikası, "Gazi Terbiye"nin öğünçlü güvenli ortamında adım atmış... Yazı serüvenine, İzmir Karataş Ortaokulu'nun çiçeği burnunda idealist tarih öğretmeniyken girişmişti.

Cumhuriyetin Osmanlı "müdevveri" has yazarları, o 1930'lu yıllarda... Her biri yoksul ve yoksun bir halkın ateşle sınavının birer gözlemi olan; "Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Zeyno'nun Oğlu... Yaban... Çalıkuşu," gibi başyapıtlarla Kurtuluş Savaşı trajedisini büyük ölçüde tüketmiş... Çoğu "Asitane" kökenli seçkin ozan ve yazarlarımıza bitip tükenmez Tanzimat mirası Batı öykünmeciliğini bırakmışlardı.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın "müfredat" dayatmasını beslemek amacıyla yayınladığı Batı klâsiklerinin iyiceözendirdiği bu yabancılaşma... Ya da bazılarının pek sevdiği deyimle, ışığı hep Batıya dönük "aydınlanma" furyası, almış başını gitmişti.

O yılların ekin coğrafyası henüz Amerika'yı keşfede-

mediğinden(!) Faulkner, Hemingway, Steinbeck, neredeyse hiç bilinmiyordu. Ama, Tanzimat'ın esin ve özen tapınağı Fransa'nın Mauriac, Mallermé, Proust, Verlaine ve Eluard'larının taklitleriyle, adaptasyonları onur kaynağı sayılıyor... Günümüzün "postmodern" uyarlamalarına(!) taş çıkaracak bir yoğunlukta, dergilerle vitrinleri... Elbette okul sıra ve defterleriyle öğrencilerin bellekleriyle ağızlarını da donatıyordu.

Onuncu yıl genel affına uğrasa bile, 1932-33 yıllarında Sabahattin Ali'nin Sinop-Konya cezaevleri serüvenine eklenen Cumhuriyet şiirinin ilk dehası Nazım Hikmet'e, kendi kuşku, kaygı ve telâşının da önemli katkısıyla,- takılan Harpokulu kulpu... Roman ve şiirimizin hakkı yenmiş anıtlarından Hasan İzzettin Dinamo'nun onu izleyen mahkûmiyeti, yabancılaşmayı büsbütün artırmış... Sığınılan soyutlama ve özentiliği iyice yaygınlaştırmıştı.

İşte o durum ve genel görünüm içinde dahi, Sabahattin Âli "Dağlar ve Rüzgâr, Kağnı, Ses, Kuyucaklı Yusuf"u... Sait Faik, "Semaver ve Sarnıç"ı... Reşat Enis, "Gece Konuştu, Gonk Vurdu, Kanun Namına"yı yayınlarken, o da "Anadolu'dan Hikâyeler ve Cevizli Bahçe"yle toplumcu gerçekçi koroya katılmış... Sıradan insanla dramını bir kez daha sanatın büyülü kanatlarıyla, özgünlüğün önüne örülmeye çalışılan suru aşırtmış... Yeniden toplumsal gerçeğin alanına yerleştirmişti.

Belki de bu yüzden, her özgün öncü gibi temel yapıtlar vermenin haksızlığına uğramış... Ama yine de her özgün ve öncü girişimin içinde ya da yanında olmaktan asla vazgeçmemişti.

Zeyyat Selimoğlu;

Karadeniz'in bu has ve seçkin evlâdı, insana tükenmez sevgiyle yaklaşmasını. Derin bir gözlem gücüyle bakmasını bilir... Birikimli ve sevecen potasında bileştirir... Her öyküde çeviriye uzun ve oylumlu emek vermenin ustalığıyla aktarmanın yol ve yordamını mutlaka bulurdu.

O yazıya dökene kadar "uşaklar," zekâ gömüsü hoşgörüleriyle... Zorlu yaşam savaşımlarını gülmecenin iğneli beşiğinde büyütmeye koşuluydu.

Ama o, Karadeniz'in çileli insanını önce "Rize'nin Köylerinden"de edebiyatın koynuna almış... "Kavganın Sonu ve Başı"nda, engin içselliğini, Karadeniz'in dipten dönen dalgaları gibi yuvarlaya yuvarlaya, "Direğin Tepesinde Bir Adam"la, sanat sereninin doruğuna çıkarmış... "Kıçüstünde Toplantı"yla, "Koca Denizde İki Nokta"ya dönüştürüp, "Karaya Vurdu Deniz"le, "Deprem" sirenine çevirmişti.

Dışyüzü Karadeniz'in dip suyu kadar durgun... Ve kendi dışında herkes için herşeyi isteyenlerin karınca sessizliğindeydi. Dinginliği Sivastopol açıklarında volta atan yavru kalkanların sâkinliğinde... Ama içyüzü, en zor zamanda en ağır yükü yüklenmekten sakınmayanların direncinde... Görev ve sorumluluk bilinci, kemençe çığlığında horona durmuş hamsi kadar çalak, çevik ve ataktı. Hoşgörüsü Karadeniz gibi hırçındı. Öyküleri yazın kıtamıza, açık deniz balıkçılarının ufuktan kopup gelen birer "heya mola"sıydı.

Kendisi kooperatifin deniz fenerlerinden biri oldu.

Kemal Sülker (Okur);

Fransız Hatay'ına doğan tutsak yaşamını, daha ilk-gençliğinde Cumhuriyet Türkiye'sinin sınıf savaşımına adamış... Gençliğinin en güzel yıllarını cezaevleriyle sürgünlerde geçirmiş... Hiçbir yılgınlığa kapılmayan bir yürek... Her tür baskıya dirençli bir bilinç sahibi... Araştırma tutkusuyla dolu, yorulmak bilmez bir bilgeydi.

Gazeteciliğine eklediği inceleme yeteneğiyle; "Türkiye'de Sendikacılık, Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu, Dünyada ve Bizde Sendikacılık, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri, Sendikalar ve Politika, Grev Hakkı ve Grevler, İki Konfederasyon; TÜRK-İŞ ve DİSK"le Lütfi Erişçi'den sonra "Türkiye İşçi Hareketleri"ni hem tarihsel bütünlüğüyle ele alan... Hem içinden gözleyip aktaran ilk yazar olmakla yetinmemiş. Bilgi ve birikimini sendikacılıkla pekiştirmiş... DİSK Genel Sekreterliği gibi, döneminde çok etkin ve önemli bir işçi örgütünün deneyimiyle taçlandırmıştı.

1975'te DİSK Genel Sekreterliğinden emekli olduktan sonra, boş durmamış... "Şair Nazım Hikmet ve Nazım Hikmet'in Gerçek Yaşamı"nı incelemişti.

Kültür, sanat emekçilerinin, hak ve çıkarlarını kendi güçleriyle sağlayacak bir girişim onsuz olmazdı.

Bekir Yıldız;

Çağdaş hikâyemizin kutup yıldızlarından biri, hatta en ışıltılısıydı.

Harran'ın sıcak gerçeğinde dövdüğü gözlem gücünü, bencil Avrupa zımparasında bilemiş... 1966'da "Türkler Almanya'da" romanıyla yazın yaşamımıza toplumsal gerçekçiliğin güçlü, çarpıcı ve vurucu soluğu olarak girmişti. Almanya dönüşü dizgiyi kendisinin yaptığı, "Asya Matbaası"nı kurmuş... Genellikle iş arası yazdığından, pek çok yazarın tersine, romandan öyküye geçmiş... İşten artan kısıtlı zamanı, Jack London gibi kendi yazılarıyla doldurmuştu.

Doğduğu, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği yerde yaşayan insanların yaşam kavgasını öylesine yalın, yoğun ve yeğin ele alıyor... Konunun özünü dağıtacak her türlü süsle ayrıntıdan öyle kararlı bir damıtımla, öyle sağlam bir imbikte arındırıyor... Ve lâf cambazlığına çok elverişli durum ve olayları öylesine bir sadelikle aktarıyordu ki, okuyanın çarpılmaması mümkün değildi.

Bu nedenle daha 1966'da, ilk öykülerini topladığı "Reşo Ağa"yı yayınlar yayınlamaz öykü ustalarımızın katına tırmanıvermişti. İki yıl sonraki "Kara Vagon"'la onu izleyen "Kaçakçı Şahan"ın aldığı ödüller, bu utkunun tesciliydi.

Kâğıt yokluğu işi iyice daraltınca, yazma zamanı bol-

laşmış, oylumlu yapıtlara yönelme hevesini kışkırtmıştı. Kooperatif umulan, güç ve düzende işlerse, işyerini kapatıp tüm zamanını yazıya ayırma fırsatıydı.

Yanılmadı. "Halkalı Köle" o umudun ilk ürünüdür.

Pınar Kür;

O günlerde edebiyatın yeni soluklarından biriydi.

Bilgi birikimi yoğun... Gözlemi içsel... Bakış açısı keskindi. Liseyi ABD'de tamamlamış... Robert Kolej'in Yüksek Dil Bölümü'nü bitirmişti. Yetkin İngilizcesine, Sorbonne'da "Yirminci Yüzyıl Tiyatrosunda Yanılsama," üzerine doktora yapacak ölçüde fransızca eklemiş... Hem okurken, hem dönüşte çeviriye çok emek vermişti.

Bu nedenle dünyayı çok dille, hem yazınsal anlamda, hem içinden tanıyor... Konu seçiminden, titiz biçim ve biçemciliğinin altyapısını oluşturuyordu.

Devlet Tiyatrosu dramaturgluğundan ayrılarak İstanbul'a döndükten sonra "Yarın Yarın"da yoğunlaştı. Bir 12 Mart satiri olan yapıt, derin tahlil yetkinliği... Karakterlerin duygularını aktarımdaki zenginlik... Ve toplumsal gerçekçilikle, bireysel gerçekçiliğin birlikte kavranması gereğine bastığı parmakla dikkat çekmişti.

Sonraki "Küçük Oyuncu," yetenek ve yetkinliğini geliştirmiş... Ödev, işlev ve duyarlığı konu coğrafyasına yayma ustalığını pekiştirmiş... Kahramanlarının bilinç ve duygu zeminiyle, olgu zamanını çakıştırarak derinlikle yoğunluğu, okur bilincine sermeyi başarmıştı.

Tabu kırıcısının, bildiği dünyada bir eşi daha bulun-

mayan böyle bir kooperatif girişimine katılması kaçınılmazdı.

Ataol Behramoğlu;

İlk çıkışında, "Gürus" soyadıyla bireyci özelliği ağır basan şiirler yazıyor... İçe dönük, edilgen, kapalı, imgeci bir biçimci olarak üniversiteye hazırlanıyordu. Rus Dili ve Edebiyatı bölümüne girdiği DTCF'nin ilk yılında TİP'le tanıştı.

Gün günden gelişen sınıf ve örgüt birikimine eklenen dil bilgisiyle, öğrenci eylemlerinde yaşadıkları, bilincini bireysel anlamda da pekiştirdi. Eylemlerinin iyice yükseldiği dönemde, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun kurucuları arasına katıldı.

O dönem toplumcu yazınının taze soluklarından "Dönüşüm"ü çıkaranlar arasında, sahipliği üstlenendi. 1970'te bu kez de, sonradan mistisizme kapılansa da, duyarlı bir iyi şair olmayı sürdüren İsmet Özel'le "Halkın Dostları"nı çıkarmıştı.

İki has şairin, toplumsal bombardımanı andıran şiirlerinin yankılanmaması olanaksızdı. 1970'te önce İngiltere'ye, sonra Fransa'ya... Oradan da 1972'de Rus dili ve edebiyatı incelemeleri için çağrıldığı Sovyetler Birliğine gitmiş... Aftan sonra 1974'te ülkeye dönmüştü.

Muhsin Ertuğrul'un çağrısıyla, Şehir Tiyatroları dramaturgluğu yaparken, bir yandan da kardeşiyle Militan dergisini çıkaran değerli ve etkin bir ozan... Yetkin ve verimli bir çevirmen... Eylemli bir aydın olarak, toplumsal

devinimin başında olmasa, içinde bulunmayı ödev sayardı. O dönem Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Genel Sekreteriydi. Asım Bezirci'yle onun kurucular arasında olması, kooperatif girişimini salt kişisel önem ve ağırlıklarıyla zenginleştirmiyor... İşlevsiz birlikten, üretken dayanışmaya anlamlı katkı sağlıyordu.

Bertan Onaran;

Çevirisi yoğun emek, yeğin bilgi, zengin birikim ve işlevli hüner gerektiren pek çok başyapıtı dilimize kazandırmış usta bir çevirmen... Gereksinim duysun duymasın eşit pay, hak ve söz sahibi olunan her yerde bulunmayı yaşam biçimi sayan bir düşünce insanı. O gün de, bugün de dönem ve koşullar ne olursa olsun, pırıltısından zerre yitirmeyen bir karakter anıtıydı.

Toplumsal yararı aklına yatan... İnsan hak ve onuruna ilişkinliği içine sinen her girişime... Hiçbir kişisel hesaba girmeden... Hiçbir sakıncayı umursamadan omuz veren pek az değerimizden biriydi.

Bunca yıl, bunca evre, geçti. Bunca değişim yaşandı. Su benzeri girdiği kaba uyan bunca değişken görüldü. Hiçbir kap, onu halâ kendine uyduramadı.

Afşar Timuçin;

Kararlılığını özveri, gücünü özgeçi, bilgisini bilim kervanında katar eylemeyi bilen nâdir aydınlarımızdan biridir. Şiirinin iç kefesini, felsefenin derin, duru ve yoğun suyundan dolduran... Bireyin insan gizemini, dış kefeye ak-

tararak toplumsallaştıran gizemli ozanlarımızdandı. Bilge sadeliğiyle bezediği felsefe çalışmalarıyla, şiir verimini şimdi de hiç ara vermeden sürdürmekte.

Toplumsal gelişmeye katkısı olacak her eylem ve girişimin içinde olamasa, mutlaka yanında bulunur. Salt güvene dayalı bilgi ve birikimiyle el ve omuz verdiği her ortama bilinç, güç ve öğünç katar... Kendi çekilse de ışığını kalanlara bırakan bir düşünce feneridir.

Arayan bugün de o aydınlığı, aynı ışıltıda bulur.

Kurucu 11'i, Mustafa Kemal Ağaoğlu'ndan sonra, anlatıcı tamamlıyordu. Tek tek tanıtılmaya çalışılan Yazko kurucularının oybirliğiyle anasözleşmeye birinci sırada yazılma bağışının borcunu, olup bitenlere karşın hiçbir zaman ödeyemedi.

KURULUŞ TOPLANTISI

Mustafa Kemal Ağaoğlu, o toplantıda tam bir içtenlik ve açıklıkla; "Basımevini, ilk yılları ödemesiz, düşük faiz, uzun vadeli Halk Bankası kredisiyle genişlettiğini... Ödemenin başlayacağı 1980'e giderken yokluklar yüzünden yayınevleri depolarıyla idare etseler de yazarların kitapsız, matbaaların yayınsız kaldığını... Kooperatiften tek çıkar, umut ve beklentisinin basımevini borcu bitene değin sürekli çalıştırmak olduğunu," belirtince listenin tamamını beklemek anlamsızlaştı.

Herkesin acelesi vardı.

Kooperatif en az 7 kişiyle kurulabiliyordu.

O gün orada ancak 11 kişi toplanabilmişti.

Belki bir iki hafta sonra bir toplantı daha yapılsa, sayı

artabilirdi. Ne var ki kuruluş hazırlığı, Bakanlık onayı, tescil ve ilân işlemleri uzun sürüyor. Zaman o ağır bunalım içinde bile hızla geçiyordu.

Bazılarının bir iki hafta bekleme isteği, bazılarının gerekçesiyle çelişti. Bu kez de, onlar gelemeyecekti. Bir iki hafta sonranın pek çok gününde değişik kişi, kurum ve yerlere söz vermişlerdi. Yepyeni bir yola çıkılıyordu. Ne kadar çok insanla çıkılsa o kadar iyiydi. Ama ortaya çıkan koşullarda, göçü yolda düzmek gerekiyordu. Zaten kuruluş aylardır tartışılmış ve yeterince olgunlaştırılmıştı.

Çağrılıların tümü girişimin hemen başlatılmasını istiyordu. Toplantıya katılanlar, o gün o anı ayırabildikleri için oradaydılar. Ötekilerden edindikleri izlenim hiçbir alınganlık nedeni olmayacağını gösteriyordu.

Olsa da, o 10 yazarın, yüzü aşan kitap toplamı, birkaç yayınevinin birkaç yıllık üretimini karşılamaya yeterdi. Olanaklarla koşulların çakıştığı böylesi durumlarda, "istim arkadan" gelebilirdi.

Toplantıya katılanların kimlik, kişilik ve beklentileri açıktı. Kooperatif fikri ortaya atıldığından beri adı kırklar listesinde olsun olmasın hemen herkesle görüşülmüştü. Bazen birebir, bazen toplu gerçekleşen söyleşilerde her kurucu veya yetişmezse üye adayının istekleri belliydi.

Yazarlığın alnı açık, başı dik olmasını sağlayacak her fikir, düşünce ve öneri not edilmiş... Çakışanlar birleştirilmiş... Çelişenler uyuşturulmuş... Ozan, yazar ve çevirmenlerce paylaşılan temel ilke, haline getirilmiş... Aydil Kurtkaya'nın birikimli hüneriyle Anasözleşme maddelerine dönüştürülmüştü.

Yazılan metne göre girişim, bütün özellikleriyle demokratik bir sivil toplum kuruluşu örneği olacak... Yönetimin yetkisi amaca uygun üye seçimi... Basım, yayım, dağıtım ve pazarlamanın teknik ve ticari konularıyla sınırlanacak... Hangi kitabının, hangi sıra ve zamanda yayınlanacağına üye karar verecekti.

Böylece atlar arabanın önüne koşuluyor... Bir yayının ana öğesini oluşturan üreticisi birinci sıraya geçiyordu. Kuruluşun temeli yazar, ozan ve çevirmenin egemenliğine oturunca, görev ve gelir dağılımı kolaylaştı

Yönetim kurulu salt hizmetle yükümlüydü. Bilgi, birikim, beceri ve emeğinin tamamını kooperatife harcayacak müdür dışında üyelerin hiçbiri, hiçbir zaman, hiçbir ad altında hiçbir ücret almayacaktı.

Yazdığı ya da çevirdiği kitabın istemine uygun yayınlanması dışında, -ki, oradakilerin çoğu, kişisel olarak aşağı yukarı bunu sağlamışlardı.- hiçbir çıkar ilişkisi olmayan insanın haksızlık etmesi zordu.

ÖZVERİ KOŞUL

Kaldı ki, kurucular, kuruluş evresinde haksızlığa uğrasalar da katlanacaktı. Örneğin kooperatif, üyelerinin önerdiği kitabın dizgisinden okura ulaşımına uğraşacak görevliye muhtaçtı. Bu da ister istemez, bir kooperatif müdürüyle, en az bir çalışan demekti. Bu görevlere başta yapılacak atama, ortakların katılım paylarını alıp götüreceğinden, tahsis edilen kâğıdı almak zorlaşacaktı.

Müdürlük, Mustafa Kemal Ağaoğlu'na yüklenince o olasılık ortadan kalktı. Kurucuların her biri verilen her göreve hazır olduğundan daha da ileri gidildi. Müdürün yapacağı işle, yayınların ortaya çıkmasında vereceği emeğin elbette değeri vardı. Ve kooperatif hiçbir emeğin boşa gitmemesi için kurulduğuna göre bunu bir yolla mutlaka karşılamalıydı. Ama madem yapacağı iş, kendi asal işiyle paralel yürüyecek... Onu aksatmak bir yana geliştirecekti. Ücret verilmeli... Ancak ödeme olanaklar elverdiğinde yapılmalıydı.

Bunun yolu da prim düzeninden geçerdi.

Hele kooperatif kurulsun, işlesin, gelir birikimine kavuşsun... Vardan ödemek kolaydı. Bu yüzden ilk ana sözleşmede, müdürün ücret oranı dahi belirtilmemişti.

Nasılsa yayın kısa sürede çeşitlenip çoğalacaktı.

O evrede toplantıdan yazışmaya... Hayalden gerçeğe, tasarıdan uygulamaya, dizgiden baskıya, her tür gereksinimi karşılayan basımevinin olanakları, en çok bir yıl içinde yetersiz kalacak. Ve zaten yasal zorunluluk olan genel kurul, yenileri de içinde bütün üyelerce oluşturulacaktı.

Kuruluşa katılanlar, daha işin başında amaçlarını açıklamışlardı. Durum ve genel görünüm koşulları da onları destekliyordu. Hiç biri, kendine bir iş ya da ayrı bir çıkar alanı açma gereksiniminde değildi. Salt birden bire durma noktasına gelen kendi işlerinin düzenli yürümesi için bir araya geliyor... Ve işleyişin sağlayacağı özel çıkarla yetinmeyi, içtenlikle baştan kabûlleniyordu.

Bu yüzden, ilk genel kurula kadar bütçesi çıplak ma-

liyet, telif ve tanıtım giderlerinden oluşacak. Eğer gerekiyorsa onların dışındaki her türlü gider kalem ve miktarına genel kurul karar verecekti.

ALIŞILMIŞIN TERSİ

Bu yayın dünyasının düzenini tersyüz etmekti.

O zaman da, -bazı transfer rakamları... Çok yüksek baskı adetleri konuşulsa da,- tıpkı şimdiki gibi, kitap seçiminden yazar seçimine, içerik denetiminden telif hakkına her konunun tek söz sahibi yayıncıydı.

Ünü, yapıt değeri, sözünün etkisi ne olursa olsun yazar, ozan ve çevirmen, kâğıtçı, matbaacı, mücellitle taşımacıdan sonraki sıraya konur... Yayınevinin varlık kaynağı yazarla, anasermayesi yapıta âdeta bağışta bulunulurdu. Öyle olunca da telif hakkı kitabın baskı sayısıyla fiyatı çarpımının yüzde 5 ilâ 15'i arasında... Çeviri ücreti bazen forma başına, bazen yüzde 5'i aşmayacak oranda hesaplanır... En düzenli yayınevi belirlediği miktarın üçte birini genellikle kitabın ilk dağıtımından sonra... Gerisini satış seyrine göre zaman içinde bölük pürçük öderdi.

Zaten kurucu çoğunluğunun asal amacı, fırsat doğmuşken, Kooperatifi özgün bir kaldıraç yaparak, o çarpık düzeni tam anlamıyla tersine çevirmekti.

Biraz kültür birikimi olan, kitap seçiminin, okumak ve yazmak kadar zor bir iş olduğunu bilir. Çünkü kesin olarak değerlendirme bilinci gerektirir.

Bu da temelinde hem kültür ve sanat bilgisi, hem ye-

ni, değişik ve özgün düşüncelere omuz verme özverisi gerektirir. Para edende yoğunlaşmak esnafın işidir.

Ancak bilim, kültür ve sanat esnaflığı, her ülkede zaman zaman görülmüş... Bazen tek geçerli yaşam alanı da sayılmıştır. Ama, tarihin hiçbir döneminde, coğrafyanın hiçbir bölgesinde kalıcı olamamıştır.

FURYALAR GEÇİCİDİR

Osmanlı tüketim biçiminin dış borç, enflasyon, faiz, devalüasyon batağından, Cumhuriyet'in aynı yolla üretim atağına geçmesi meyve vermeye başlamış... Ve yıllık dışsatım 70 milyar doları aştığına göre, her yıl, 12-15... Hatta 100 milyar doların üstüne çıkıp pazarlarda derinleşme başladığında daha da fazla artarak, kalıcılık kazanacağı belli olmuştur. Bu varsayım şimdilerde çok kişinin gözünü korkutsa da dışalımı yavaş yavaş dengeye kavuşturacak... Üretim listelerine ister istemez işlenmiş bilim, kültür ve sanatı da ekleyecektir.

Daha iyi, daha ucuz, daha dayanıklı ve güzel üretim başka türlü mümkün mü?

Dünya pazarında rekabete açılmanın kuralı belli.

Her mal ya da meta kendi dalında en gelişmiş ülke ürünüyle yarışa koşulu. Yoksa dünyanın böylesine küçüldüğü bir çağda, ne değeri ne anlamı olur.

Olmadığı için de ister seçkin, ister kazmanın teki olsun hemen hemen her üreticinin bilim, kültür ve sanata gereksinimi doğacaktır.

Doğunca yaşamında bir tek dizeyi doğru düzgün okuyamamış parababası dahi kültür ve sanatın, üretim için tıpkı emek, sermaye, makine, enerji, yedekparça ve hammadde gibi bir temel gereksinim olduğunu ister istemez anlayacaktır.

Cumhuriyet her 10 yıla bir 100 yıl sığdırabildi.

Toplumu bunu dünya rekabeti içinde sürdürmeye koşuluysa çaresi yok. Şimdilik bilim ve sanatçıları gibi, elini cebe atanların da bağış ve sadaka sandığı ya da saydığı sponsorluk, kaçınılmaz, vazgeçilmez bir ar-ge zorunluluğu haline gelecek... O bağışı ya evlâtlarının kolej kültürüne bir diyet... Ya kendisine çekilen yağın şirinlik muskası gören bile, en aykırı bilgin ve sanatçılara proje için dilediğini vermekten öte yakınlıkla öğünecektir.

Çünkü dünya pazarında gerçek evrensellik, derinlik ve süreklilik taklit ya da benzeş ürünle değil... Özgünlük ve ona eklenecek yenilikle mümkündür.

BİLİM VE ÇİN

Bu gereksinim bilim, kültür ve sanatı, gelişimin olmazsa olmaz maddelerinden biri kılacak... Ve en cahil üreticiye de burnunu sürte sürte öğretecektir. Öğretince de Muhammed'in "bilim Çin'de olsa, gidin alın," sözüne uyulacak... Aranacak... Bulunacak... Alınacak ve hammadde gibi üretim maliyetine katılacaktır. Diyelim bu, Nasreddin Hoca'nın eşeğini açlığa alıştırma işidir.

Bu evrelerden geçmişlerle nasıl aşık atılacak?

Örneklerden sadece biri, basbayağı ciddiyet kazanan

AB üyelik süreci denilse?

Milli Eğitim Bakanlığının... Çapsız yöneticilerle, ödlek eğitmenlere "zihni seçenek" olsun diye... Alelacele test hafızlığı yerine, düşünceyi geliştirecek "müfredatlar" hazırlaması... Canlılardan korktuğu için, mezarlık kitabesini andırsa da... Çoğu dünya ve ülke kültürüyle sanatının klâsiği, "100 temel eserin" ders programlarına alınması, AKP hükümetiyle, sayın bakanının hobisi mi?

Her tür özgün üretimi yok eden ezberciliğin, hem fason üretimden gayrisine izin vermemesi... Hem AB'nin okul müfredatına uyum çabası mı?

Geçelim ve uzatmadan o klâsiklerden birkaçını zorunlu olarak okuyanın, ne tür yapıtlara yöneleceği konusunda kuşku duyan... Dönüp kendi geçmişiyle, adayı olduğu kulübün üyelerine bir bakıversin, diyelim.

Teşhirci televole kültürüyle, uçuk market sanatı elbet yine sürecektir. Çünkü Anadolu dönemi de içinde, Dionisos'tan bu yana yaklaşık 5, Safo ile Kamasutra'dan 3,Ovidius'un Ars Amotoria'sından 2, Kaymaktabağı'ndan binbeşyüz, Boccacio'nun Decameron'uyla Marguerite d'Angouleme'in Heptameron'undan 500 yıl geçmesine... Marki de Sade ile Baron Sacher-Masoch'un, sapkın hazlarda o klâsiklere epey yaklaşmasına... Norman Mailer'le Anais Nin'in becerikli denemelerine karşın... Henüz hiçbir ürünün bunları aşarak beşinci, altıncı başyapıt olamaması gösteriyor ki erotik... Hatta ötesi pornografik yayınları önlemek olasız. Çünkü sanatta suyu gören teyemmüm, bozulmayabilir.

Postmodernin eskidiği şu son dönemde Nobel'li ya-

bancı, Nobel'siz yerli pekçok ustanın birbirleriyle yarışırca sübyancılığı, başka türlü yorumlanabilir mi?

Üstelik tamamı Viladimir Nobokov'un Lolita'sını cilâlamaktan öteye gitmediği halde... Zamparalığı içinde kalmış her kocayanın mı? Yazın yaşamına kendiyle başlayanın, öyle bitirme çabası mı? Sorusunun yanıtını okuyana bırakarak, denemeye kalkışması, o tür yazının süreceğine kanıt olsa gerektir.

Ne var ki, yazın tarihi bu tür denemelerin gizli banka kasası gibidir. Özel meraklısından gayrının bulup açamadığı çekmecelerin içinde unutulur gider. Ve dönemsel furyaların hiç biri, ister istemez, "okunabilir bir dize ya da dizge koşulunu yakalayabilen her fâninin... Nâçiz vücudu bir gün toprak olsa da "bâki kalan ya da kalacak," olanları, ilelebet unutturamaz.

UMUT ESKİMEZ

Ülkemizdeki en taze örneği görmek için son "100 Temel Eser," olgusuna bakmak yeter. Seçme zorluğuyla kayırma telâşının unutturdukları sayılmazsa... Kültür ve sanatımıza, alanında temel yapıtlar vermiş nice usta o sayede yeniden gözde.

Hem de yaşadığı dönemin her evresinde gözde olmayı becermiş olanıyla... Yıllarca devlet değirmeninde un ufak edilmiş... Yasaklar, cezalarla ilgileneni dahi ürkütülmüş... Bazıları, toplumun bazı kesimlerince, yok sayılmış... Güç odaklarıyla, onlara yakın durmayı yaşam biçimi bilenlerce horlanmış... Bazıları punduna getirilip öldü-

rülmüş değerlerin şiir, öykü, roman, deneme ve oyunlarının, bakanlıkça ilk ve orta eğitim kurumlarına önerilmesi bu varsayımı doğrulamaz mı?

Gereksinimle birikimi çakıştırarak bir düşünün. Okuyanı kim, nasıl, nerede sürekli kandırabilir?

Kandıramayınca, işlevli ve yararlı ürün bir gün, mutlaka yeniden gündeme gelir. Ve seçimiyle sunumu, her zaman, değerlendirme yetkisindekilerin görüşüne göre belirlenir.

Bu diler banka ya da holdinglerin vergi düşürmek amacıyla oluşturduğu... Yönetici veya seçiciliğine yetkin bilim, kültür ve sanat insanlarının doluştuğu kuruluşlar olsun. İster çağdaş bir yayınevi... Patron ya da seçkin üst-yöneticilerin görüşüne aykırı davranamayacağından, yine de seçeneksizlik ortaya çıkaracaktır.

Ama ekonomi-politiğin özgünleşmesi bilim, kültür ve sanatın da her tür yabancılaşmadan arınmasını zorlayacağından, ilk rekabetle birlikte onlar da kervana katılacaklardır. Bunun yolu da, özgün yapıta seçenektir.

İşte kurucuların gönlündeki Yazko, o gün koşullar bugünden çok farklı olsa da, bunu gerçekleştirmek... Ozan Yazar ve çevirmenlerle, yapıtlarına seçenek oluşturmak amacıyla yola çıkıyordu.

YETKİLİ YAZAR

Bunun için de, yazar ortak üye olduğu andan başlayarak, yalnız kendi yapıtları üzerinde değil, yöneten ve çalışanların haklarıyla yetkileri üzerinde de söz sahibi oluyordu. Çünkü yöneticiyi yönetim kurulu... Çalışanları yönetici atayacaktı. Ama yönetim kurulunu ortak yazarların genel kurulu seçecekti.

Ödenek ve ücretler yıllık bütçeyle sınırlıydı.

Üretim ve satış sonrası yayının dizgi, baskı, kâğıt, cilt, tanıtım, reklâm ve kooperatifin zorunlu giderlerinden kitabın payına düşen çıktıktan sonra artan miktar, olduğu gibi yazara aktarılacaktı.

Bu dönüşüm özgün yapıtlarda telif ücretini yüzde 30'lara çevirilerde 15'lere kadar yükseltebilirdi. Ayrıca her çeviride mutlaka yazarının onayı aranacak. Gerekirse çevirmen telifi, anlaşması gereği yazarıyla paylaştırılacaktı.

Toplantıya katılan yazarların unu, şekeri, yağı yeterli... Kuruculardan Ağaoğlu'nun yayın bekleyen basımevi kazanıyla, girişimcilik ateşinin tek eksiği kâğıttı. İlk evrede o da katılım paylarıyla, Kültür Bakanlığı "tahsisinden" karşılanırdı. Biri kuruluşun emek, yüküm ve sorumluluğuyla, helvayı döverse, ötekiler yanı başında "hık" demeye hazırdı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu ikircimsiz üstlenince işbölümü kolaylaştı. Yasal çalışmayı rahat rahat sürdürebilsin

diye ona tam yetki verildi. Kemal Bilbaşar, Bekir Yıldız, Pınar Kür, Bertan Onaran'la anlatıcı, yardımla yükümlendi. Aralarında işbölümüne gitmeyi bile düşünmediler. Eşitlerin en eşiti Mustafa Kemal'e yardım birinci görevleriydi. Onun dışında kuruluş yasallık kazanıncaya katılan herkes zaten elinden gelen herşeyi yapacaktı. Hepsi tam anlamıyla bir kurucu yönetim kurulu coşkusuyla işe sarıldı.

GİRİŞİMLE OLUŞUM

Yoğun ilgi çok cesaret vericiydi.

Kuruluş toplantısına ilk tasarlananın ancak dörtte biri katılabilmiş... İşlemleri o 11 kişi başlatmıştı. Ama düşün gerçekleşme yoluna girmesiyle, kısa sürede umulandan fazla üyenin katılacağı ortaya çıkmıştı. Bu da herkesin çabasını artırmaya yetti.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, Aydil Kurtkaya'yla o günedek epey yol aldıkları yasal işlemleri tamamlamaya uğraşıyor... Diğerleri ilk toplantıya gelemeyenler de içinde, katılımında yarar görülenlerle bu kez yetkili olarak görüşüyor... Her hafta yeni bir adımın coşkusu, birkaç adayın muştusu çabaları daha yoğunlaştırıyordu.

İlk haftalar, kaçınılmaz bir biçimde yasal işlem evrelerini izlemek. Aday görüşmelerini değerlendirmek... Akla gelen ya da çekinen adlarla defalarca konuşma yöntemini tartışmakla geçti. İşlemler ilerleyip katılan arttıkça top-

lantılar daha düzenli hale geldi.

Önceleri her buluşmada o ana kadar yapılanın özeti çıkarıldıktan sonra, katılımı artıracak tasarılar sıralanıyor... Heves ve kararları yazdıkları kâğıtlar hem bellekleri diri tutuyor... Hem haftadan haftaya kesinleşmiş karar, yerine getirilmiş görev niteliğine dönüşüyordu. İşlemlere koşut ilgi yoğunluğuyla, tasarılar biçim değiştirdi. Her yeni üyeyle, yayın yelpazesini genişletecek yeni bir dizinin ufku açılıyor... Her yeni evreyle, yayından okura ulaşacak ilginç yöntemler tasarlanıyordu. Öyle ki kurucularla ilk katılanların biriken önerileri, daha kuruluş evresinde, hem yılların programını... Hem uygulama yöntemlerini en küçük ayrıntısına kadar belirlemişti. Çünkü görüşülen ya da toplantılara katılan değerler, yıllarını yazın ve yayın alanında geçirmişti. Herbirinin deneyim ve birikimi, üst üste yığılınca tek başına hiçbir kuruluşun kolaylıkla elde edemeyeceği tükenmez bilgi definesi oluşturuyordu.

Çok kişi, bilginin de para yoluyla edinilebileceğine inanır. Oysa bilgi de kültür de ancak üretildiğinde biriken definelerdir. Bazen öyle değerlidir ki, hiçbir rakam fiyat biçemez. Ama çoğun, birikimi yetersizlerin piyasasında etiketlenmek talihsizliğine uğrar. Ve parayı bastıranın tonla alabileceği bir meta gibi görülür.

Ne var ki, hiç kimse, bilgi birikimine gerçek değeri vermiş kişi, kurum ve kuruluşların sürekli yükselişiyle... Vermeyenlerin batışına dönüp bakmaz.

Bu yüzden de, çok kuruluş, çok parlak girişimlerle ya-

şama gelir. Ardında pek çok pişmanlık bırakarak unutulur gider. Belki bugünün belleğinde Yazko da böyledir. Ve belki burada anlatılanlar, hem belleğin canlanmasına, hem öyle görenlerin, olanlarla kendileri karşılaşsaydı ne yapacakları sorusunu yanıtlamasına yarar. Yararsa, kurucularla katılanların o günlerdeki coşkusuna hak verir.

SONUNDA İŞLEMLER BİTTİ

Tasarımla girişimi, 1979 başlarında oluşmuştu.

Giderilemeyen yokluklar sonbahardaki kısmî seçimde CHP'ni geriletmiş... AP oyların çoğunluğunu kazanınca, Milliyetçi Cephe yeniden kurulmuş... Demirel Başbakan olur olmaz IMF ile anlaşmış... 24 Ocak İstikrar Tedbirleri yürürlüğe girmişti.

Yasal işlem ondan iki hafta sonra, 14 Şubat 1980'de bitti. Tesciliyle ilânı 13 Martta gerçekleşti.

Artık kurucuların elinde yasal bir kooperatif... Noter onaylı defterler vardı. Ve ilk toplantının gündemi yüklü... Konuları çok çeşitliydi.

Öncelikle yönetim ve denetim kurulları seçilecek. Kuruluş evresinde alınmış kararlar deftere işlenecek... Yetkiler belirlenecekti.

Gerçi kuruluş toplantısında yönetim kurulu aşağı yukarı belirmişti. Ama başından beri ya uygulamalarla gerçekleşen durumlar... Ya birer tutanak gibi dolaşan kâğıtlardaki fikir ve tasarılar kurucular kararı halinde yasal deftere geçmedikçe kooperatifi bağlamıyordu.

Sırayla hepsi kaydedildi.

İkincilik, yazışma zarf, kâğıt başlığı, imza kaşesi... Kitap kapağına konulacak simgenin seçimindeydi. Sait Maden grafikte şiir, şiirde grafik dengesini sarraf terazisinde tartan bir kuyumcu... Kurucuların dostu... Kooperatife gönül verenlerin öncülerindendi.

Daha kuruluş tartışmaları sürerken sadelik, incelik ve özverisine sanatın paha biçilemez birikimini katmış... Yazko'ya simge olarak mavi zemine, gökkürenin soluna doğru uçmaya hazır bir beyaz barış güvercini çizmişti.

Kurucuların gönlü, eskizi gördükleri an gökyüzüne dönüştü. Güvercin kanatlandı... Düşlerini kaptığı gibi bulutların üstüne taşıdı.

Kooperatif anlamını ambleminde bulmuştu.

Kararlar sıraya konup imzalamak üzere defter açılırken, basımevi sahipliğinin kıvancı gümbürdedi. O kısa sürede, güvercin'in klişeleri çıkarılmış... Başlıklı zarf ve kâğıtlar basılmış... Kaşeler, yaptırılmış... İmza yetkililerini beklemeye başlamıştı.

Uzun bir sen ol, hayır sen çekişmesinin ardından, kurucu yönetim kurulunu kuruluşla görevlendirilenler... Denetim kurulunu Asım Bezirci'yle Afşar Timuçin'in oluşturmasına karar verildi.

Yönetimin işbölümü uygulamayla kolaylaşmıştı. Mustafa Kemal Ağaoğlu başkan seçilerek her türlü işlemde yetkili olabilsin diye kooperatif müdürü atandı. Kemal Bilbaşar'la Pınar Kür yardımcılıklarını, Bekir Yıldız genelsekreterliği, Bertan Onaran saymanlığı yüklendi. Altı kişilik yönetim kurulunun unvansız üyeliği kendi ısrarı, öteki-

lerin bağışıyla anlatıcıya kaldı.

Unvansız üyenin önerisiyle kooperatifin temsili, tek başına Mustafa Kemal Ağaoğlu'na... Yokluğunda, Bekir Yıldız'la Bertan Onaran'ın ortak imzasına bağlandı

Yasa ve ahlâk gereği iş ilişkisi görüşülürken toplantıdan çıkarılan Ağaoğlu, imza sirküleri için karar defteriyle notere gönderildi. O çıkar çıkmaz, basım işlerinin Ağaoğlu'na yaptırılması görüşülmeye başlandı. Kooperatif, kurucu ortak ve başkanı ile çıkar ilişkisine girecekti. Yasa böyle bir durumu yasaklamamış, ama kurallara bağlamıştı.

Üstelik kurucular, daha ilk andan başlayarak yönetim kurulu üyelerinin hiçbir ad altında, hiçbir ücret almama ilkesiyle bağlıydı. Ne var ki kooperatif, gereksinime göre ilerde çok basımeviyle çalışsa da, şimdilik ancak biriyle başlamaya koşuluydu. Bu da kuruluş ereklerinden biri olarak Ağaoğlu basımeviydi.

Yeter ki, yayın için yapılacak dizgi, baskı ve cilt ödemesi, başka basımevlerine göre çok daha pahalı ve ağır koşullu olmasın.

BASKI SÖZLEŞMESİ

Aylar süren kuruluş hazırlıklarında kooperatiflerin işleyişi konusunda çok şey öğrenilmiş... Yasallıkla birlikte üretime geçmek için her olasılık düşünülmüş... Her gereksinimin önlemi önceden alınmaya çalışılmıştı.

Konunun yasal niteliği olmasa bile, erdem ve ilke açısından en yararlıyı araştırmak kimseyi incitmiyor, tersine

güven artıran girişim olarak değerlendiriliyordu. Bu bağlamda, bir önceki toplantıda iki kurul üyesi... Değişik basımevlerinden forma maliyetine ilişkin kesin fiyat almakla görevlendirilmiş... Öğrenmeye başladıkları kooperatifçilik gereği, rakamları ne birbirlerine, ne Mustafa Kemal Ağaoğlu'na söylemişlerdi.

Her birinin elindeki fiyatla, Ağaoğlu'nun önerisini titizlikle karşılaştırdılar. Salt kalite açısından değil, ederinde de daha uygununu bulamadılar.

Ve kuruluş toplantısında; "Umduğu tek çıkarın basımevini sürekli çalıştırmak olduğunu," söyleyen Ağaoğlu'nun içtenliğine inandılar. Sunduğu taslağı yokluğunda sözleşme önerisi haline getirdiler.

Böylelikle Yazko, ürünlerinin baskı işlemlerini, Ağaoğlu Basımevinde yaptıracak... O da basımevinin birimlerinde, kooperatif ürünlerine öncelik tanıyacaktı.

Bu içiçe geçiş, kooperatife mülkiyeti olmasa da, işgücüyle kendine ait bir basımevi... Ağaoğlu'na ise, telif hakkıyla seçim sorumluluğu taşımadığı çok kapsamlı bir yayınevi kazandırıyor... Ama bu içiçelik, her dönemde çok yaygın kooperatif yolsuzlukları nedeniyle yönetim kurulunun diğer üyelerine, ağır sorumluluk yüklüyordu.

Böylesi geçişgen çıkar ilişkisinde, hem kooperatifi kollamak, hem tam yetkili başkanı denetlemek yoğun bir dikkat, titiz bir çaba gerektiriyor... Baskıdan satışa her evreyle birebir ilgiyi dayatıyordu. Çünkü her iki tarafın kazancı, ilişkinin düzgün ve verimli işlemesine bağlıydı.

Kural Mustafa Kemal Ağaoğlu için de geçerliydi.

Yazar, ozan, daha da geneli has sanatçılar... Dışyüzleri ne kadar durgun... Hatta bazen gereğinden fazla edilgin görünürse görünsün... Kişi, olay, olgu ya da durumu herkesten farklı algılayan... Potasında ergittikten sonra bambaşka bir kalıba dökme yeteneklerinden ötürü, çok ve çabuk tepki veren... Çoğun pek çok kimse için gereksiz ve anlamsız alınganlıklara kapılarak tez küsen insanlardır. Oysa sezgilerini güçlü, algılama yetisini geniş, aktarım aracını etkin kılarak dil ve kalemlerini sivrilten de bu özellik ve ayrıcalıktır.

Tamamı o insanlardan oluşan ortaklarla... Ticarî gereksinimler arasında sıkışan yönetimin dengesini... Bütün sivrilikleri törpüleyerek sağlamak... Yine onların temsilcisi yönetim kuruluna düşüyordu.

Özellikle içiçe geçmiş çıkar ilişkilerinde birinden birinin ağırlığı, hem diğer taraf, hem de ortak yapı için büyük zararlar doğurabilirdi. O ortak toplantıda bütün bunlar açık açık konuşuldu. Her tür eleştirinin iyi niyetle karşılanacağına karar verildikten sonra, Mustafa Kemal Ağaoğlu Basımevi... Bekir Yıldız'la Bertan Onaran Yazko adına üretim sözleşmesini imzaladı.

İLK ÜYELER

Artık yasal ve yapısal işlemler bitmişti.

Sıra ilk 4 kitabın seçimine geldi. O anadek görev ikramı-çekincesi dışında hemen her kararda tartışmasız oybirliği sağlayan toplantıda birden kıyâmet koptu.

Bugünün anlayışı, kıyâmetin sıra kavgasından koptuğunu düşünürse haklı !.. Sıra kavgasından koptu. Ama, o anlayış gereği önce benimki, diye değil.

Yönetim kurulu da içinde, o ilk yasal toplantıda bulunabilen her kurucu, ısrarla bir diğerinin yapıtını öneriyor... Önce seninki, hayır seninki yarışı, bazen yarım saat süren değerlendirme düellosu yüzünden, ilk kitapların seçimini engelliyordu.

Tartışmalar ilerisi için çok yararlı oldu.

Yeni yapıtların önceliği için ilke kararı alındı.

Kemal Bilbaşar'ın "Bedoş"uyla Bekir Yıldız'ın "Halkalı Köle"si yeni bitmiş... İlk kez basılacaktı. Hemen dizgiye verildi. Katılımları kuruluşa yetişmediğinden, o gün gerçekleşen Tektaş Ağaoğlu, Çetin Altan, Turhan Aytul... Cengiz Bektaş, Mehmet Ali Birand... Arif Damar... A. Kadir Nezihe Meriç... Seyit Nezir... Oğuz Akkan'la Cem yayınevi içinde çocuklar için Arkadaş Yayınlarını kurar kurmaz üyelikten ayrılan Erdal Öz, Kemal Özer, Adnan Özyalçıner... Salim Şengil... Attila Tokatlı ve Can Yücel gibi her yayınevi için övünç kaynağı değerler o ilk toplantının ilk ve büyük ödülüydü.

Eğer bir hafta içinde onların birkaçından... Zor bulu-

nan kâğıdı iyi kullanmak adına 10 formayı aşmadan 3'er bin basılacak yeni yapıt gelmezse... İlk ayın 4 kitabını, Bertan Onaran'ın Dürenmat'tan çevirdiği "Şüphe,"yle anlatıcının "Iğrıp"ı tamamlayacaktı.

İlke kararı üyelere duyurulur duyurulmaz geldi.

Gelince de, büyük bir sevinçle "Iğrıp" yerine Çetin Altan'ın "Al İşte İstanbul"u, "Şüphe" yerine Mehmet Özgül çevirisiyle Gorki'nin "Bozguncu"su yayınlandı.

ÇIĞ BÜYÜYOR

İlk 4 kitap, durgun ve yılgın yayın dünyasında çöl yağmuru gibi karşılandı.

Mücellitten çıkan dağıtıma gidiyor. Dağıtımda açılan paketler, beşer onar kitapçılara koşturuluyor. Kitapçılarda vitrine çıkmadan okurla buluşuyordu.

Cumhuriyet'le Milliyet'in sanat sayfalarında çıkan kibrit kutusu reklâmlar, Anadolu okurunu coşturmuş... Yoğun istek, hafta dolmadan dördünün de ikinci baskılarını dayatmıştı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu iki şapka arasındaki ilk bocalamayı o günlerde yaşadı. Kooperatif başkanı olarak, yeni basımlarını hemen yaptırmak... Basımevi sahibi olarak hazır işi kaçırmamak zorundaydı. Çünkü basımevi dizgicileri ilk kitapları dizer dizmez, Nisan kitaplarına başlamış... Baskıcılar, basılası onaylanan formaları makinelere takmışlardı.

Ofset ve bilişim çağının gençliği bilemeyebilir.

O zamanın, basım tekniği günümüzden çok farklıydı. Resim dışında içerik ve hacmi ne kadar geniş olursa olsun bir yayın, tipo genel adıyla tanımlanan makinelerde dizilir. Ardardına düşen kurşun harfler satırları... Altalta sıralanan satırlar önce iple bağlanarak sayfaları oluşturur. Sayfalar forma forma matris kalıbına sıkıştırılır. Mürekkeplenip merdaneyle provası alındıktan sonra düzeltisi yapılır. Hata ve yanlışların giderildiği satırlar bir kez daha gözden geçirildikten sonra, basıla onayı verilirdi.

Metin içinde çizim ya da resim varsa klişesi alınır, bağlı formadaki yerine yapıştırılınca, matris tepsisine yerleştirilir... Mürekkep ayarından sonra en yeni, en hızlı makinede saatte en fazla 6 bin forma basılabilirdi.

Matbaaların çoğu günübirlik yaşadığından yedek kurşundan yoksundu. Bu yüzden baskı bitince forma dağıtılır, kurşun yeniden dizgi kazanına atılırdı. Bunun nasıl oylumlu... Kolektif çalışma ve eşgüdüm gerektirdiği zamanımızın elektronik aklına pek sığmayabilir. Ama, üstüste yığılan işin, büyükçe bir basımevini de şaşkına çevirdiğini anlamayı kolaylaştırır.

O şaşkınlık, ilk bocalamanın atlatılmasında işe yaradı. Yoğunlaşan dizgi ve basım furyası, 4 kitabın da kurşunlarının dağıtılmasını unutturmuş. Formalar kurşun kalıplar halinde bozulmadan istiflenmişmiş. Bulununca, hem makineler yeni kitapların ilk formalarından boşalır boşalmaz ikinci basımlara girişildi. Hem Cağaloğlu'nun pek ünlü ve büyük yayınevlerinde bir türlü tükenmeyen kitapların gizemi çözüldü.

Kurşun kalıplar dağıtılmadan yapılan baskı, tıpkıba-

sım niteliğindedir. Defalarca ve satış hızına göre onbinlerce basılsa bile, kalpazanlığı anlamak belki imkânsız değil ama çok zor... Tıpkı şimdiki teknolojinin sağladığı "korsanlık" benzeri bir durumdur.O kadar ki, yazarlık onur ve hakkındaki yıpranmaz titizliği yüzünden hemen her yayıncısıyla uyuşmazlığa düşmüş... Derin hukuk bilgisiyle konuda uzmanlaşmış Necati Cumalı bile basımevi sahibi yayınevleri karşısında çaresiz kalmıştı.

Oysa bunun kooperatifteki tepkisi bambaşkaydı.

Yeni basımın yeni bir dizgi giderinden kurtulması yazarı, kooperatifi ve Ağaoğlu'nun başkan şapkasını pek sevindirdi. Ama, dizgi gelirinden yoksunluğun yanına kurşun stokunu artırma yükümü eklenmesinin, basımevi şapkasını üzdüğü açıktı.

Ne var ki kurumlar, kurucularına bazen çok daha ağır bedeller ödetir. Bu gerçekten bakılırsa, o zarar pek önemli sayılmaz. Ama kurşun stokunu artırmanın epey can sıktığı söylenebilir.

BİR YENİ YÖNTEM

Matbaanın kurşun stokunun artırılması, yepyeni bir güvence oluşturdu. Artık yayınlanan kitapların kurşunları uzunca bir süre dağıtılmadan bekletiliyor. Tez tükenenlerin yeni basımları hemen yapılıyor... İstek kadarı ciltlenip verildikten sonra, forma halinde basımevinin deposuna istifleniyordu. Düşen maliyet hem kitap fiyatlarına... Hem yazarın telif hakkına aynen yansıyor. Hem de asıl önem-

lisi, yeni istekler kısa sürede karşılanabiliyordu.

Uygulama kooperatifi uzun süre depo aramaktan kurtarmış... Basımevine çok çeşitli ve verimli çalışma yanında kazanç fırsatı da sağlamıştı. Çünkü böylece kooperatif her isteği deposundan verir gibi zamanında karşılayabiliyor... Basımevi ise tamamını teslim etmediği kitapların dizgi, baskı ve cilt ederini alabiliyordu.

Yayınevlerinin en etkin ürünleri bile askıya aldığı öyle bir zamanda her ay düzenli bir biçimde 4 yeni kitap yayınlamak... Üstelik bunu ikinci baskılarla bazen 5 ya da 6... Hatta artırmak, ortalığı allak bullak etmeye yetti.

"Marifet, iltifata tâbidir," boşa denmemiş.

Okur ilgisi üstüste baskıları dayatınca, aydın çevrenin güveni büsbütün pekişti. Basımevi dizgi, düzelti ve baskıya yetişemiyor... Ağaoğlu emek ve zamanının tamamını kooperatife vermesine... Yönetim kurulu günlük nöbetler de içinde koşuşmasına karşın, istekleri karşılayamıyor... Yoğun toplumsal ilgi üyelerin akıl ve gönlünden geçen bütün hayalleri kışkırtıyordu.

Kooperatif yine de ilkelerle, basımevi olanaklarını zorlamama kararındaydı. İstek ve üye baskısına karşın Mayıs, tükenen kitapların yeni basımları... A. Kadir'le Asım Bezirci'nin "Halkın Ekmeği..." Kemal Sülker'in "Nazım'ın Bilinmeyen Şiirleri... Pınar Kür'ün "Yarın Yarın"ı, Ataol Behramoğlu'nun "Birgün Mutlaka"sıyla karşılandı. Ne ki, yayınların yaygınlaşıp benimsenmesi kooperatife ilgiyi her geçen gün artırıyor. Her yeni üyenin birikimi,herkeste yeni hevesler uyandırıyordu.

Kimi yeni diziler öneriyor. Kimi yeni yayınlar düşünü-

yor. Kimi yeni dergiler tasarlıyordu. Çocuk ve gençlik dizileriyle, yardımcı ders kitapları... Ve pek çok üyenin ürün yayınlayabileceği, düşün kuramlarını tartışabileceği bir alan isteğiyle buluşan yayınları tanıtma hevesinin türevi, Yazko Edebiyat oldu.

YAZKO EDEBİYAT

Dergi, düşünle edebiyatın hiçbir zaman vazgeçemediği bir ilk basamaktır.

Hemen her düşünür, ozan ve yazar ilk ürünlerini dergilerde yayınlamış... Fikir, düşünce ve sanatını tanımlama, adını tanıtma fırsatını dergilerde bulmuştur.

Hiç tartışmasız denilebilir ki dergiler, -Ama, Amerikan yayıncılığının dayattığı, cicili bicili... Bol ilânlı... Bol ödenekli endüstriyel iş bültenleri değil... Bilim ve kültür dergileri,- fikir, düşünce ve sanatın Hyde Park'taki "Speaker Corner"leri... Bir başka deyişle gerçek ve kalıcı özgürlük alanlarıdır. Bu yüzden pek çok klâsiğin gençliğinde, aynı sabıkanın izleri görülür.

Varolan dergilerde yer bulamayan ilk ürünler için, birleştirilen cep harçlıklarıyla birkaç sayı çıkabilen o dergiler, yeni fikirlerle, yeni isimlerin kazanılmasını sağlamış... O cesareti gösterenlerin hemen hepsi de, çok sonraları, çok başka etkenlerle olsa bile cep harçlıklarını kalıcılığa harcamanın ilk bilgeliğine ilk gençliklerinde ermiştir.

Elbette gençlik, hayata meydan okumadır.

Eğitim öğrenimin temel amacı bu meydan okumayı geçerli toplum kurallarının itici gücü kılmalıdır. Yoksa top-

lum hiçbir zaman kendi kabuğunun dışına çıkamaz. Oysa insanlığın çağları ardardına dizmesi, her zaman kişilerin önce kendi –Brecht'in "Kafkas tebeşir dairesi," Türkçenin bin yıllık güzelim benzetmesi,- "yezidi çemberini" aşması... O pek zahmetli ve çoğun başarısız girişim için de yeni fikirler, yeni teknikler üretmesi... Sonra da bunların benimsenerek toplumların kısır döngüsünü kırmasıyla mümkün olmuştur.

Bu yüzden her meydan okuma aynı zamanda genelgeçer kural ve kuramlara bir başkaldırıdır. Bunun en kolay açıklanabileceği alan da, bilim ve sanattır.

Gelenek, görenek, töre, tüze, alışkanlık ve inanç zincirlerinin koparılması... Yasa, kural, kuram ya da çevresel baskı tabularının aşılması... Kişinin kendi iç dünyası da içinde her alanın, her tapınağındaki putların kırılması, ancak yeni fikirlerin açıklanması... Görüşlerin gelişmesi... Ve yaygınlaşmasıyla sağlanabilir.

İşte o türden de olsa dergiler, gençliğin isyanıyla meydan okumasını, yazının çelik harflerine döker... En az sayı çıkan, en az okunmuş bir dergi dahi, düşünce zırhlarını bir topuz darbesiyle dağıtamasa bile, bir ince çiziğin tırnağı olmayı başarır.

O ana değin kooperatife katılan üyelerin, hiçbir yan desteğe gereksinimi yoktu. Ama Yazko, birlik ve dayanışma örneği olarak henüz çatlayan bir tohumdu.

Ve daha düşünülür düşünülmez gördüğü ilgi, gölgesiyle geleceği kapsayan bir çınar olacağının ipuçlarıyla doluydu.

Aylık bir dergi, hem onu daha yaygın hale getirir.

Hem sıralamada zorluk çekilen yayınların tanıtımını sağlar... Hem geleceğin bilim, kültür ve sanat ormanını oluşturacak taze fidanlara cansuyu verebilirdi.

Üstelik aydan aya sağlayacağı nakit akışıyla, kooperatifi rahatlatırdı. Çünkü gazete ve dergiler dışındaki yayın dünyasının özellikle pazar ilişkisi, neredeyse tümüyle vadeliydi. Telif, tahsisli kâğıt, ücret ve kitabın son evresi cilt işinde ise senet geçmiyordu. Doğası gereği kooperatifin her işleminin açık, kayıtlı ve yasal olması zorunluydu. Ve zorunluluk pek çok yayıncının neredeyse sürekli başvurduğu tefeci ilişkileriyle senet kırdırma olanağını ortadan kaldırıyordu.

Kooperatif, başta pek düşünülmeyen bir açmazla karşı karşıyaydı. Yayınların satışı arttıkça, elde bol senet birikiyor... Ama nakit açığı büyüdükçe büyüyordu.

Okunurluk koşuluyla süreli yayınları çekici kılan en geçerli etkenlerden biri de yayınevlerinin karabasanı nakit akışıydı. Dönencesi dolup da, yenisi verilirken, bayi elinde kalanın iadesiyle birlikte hesap görülür... Satışın indirimden artanı, okurun o yayını istemesiyle zaten önceden alındığı için anında nakit olarak ödenirdi.

Buna bir de fikir ve düşüncelerin açıklanması... Kültür ve sanat sorunlarının enine boyuna irdelenmesi... Öncü savların tartışılması... İlk ürünlerini yayınlayarak yeni değerlere fırsat tanınması... Kooperatif yayınlarının reklâmı... Diğer kuruluşların kültür, sanat etkinliklerinin ilânından elde edilen yan gelirler de eklenince, her işletme için iştah kabartması doğaldı.

DERGİNİN ŞANSI

Zamanı da denk düşüyordu.

Kültür, sanatımızın seçkin ve etkin prizmalarından Memet Fuat (Bengü), tam o günlerde boştaydı. Nazım'ın ünlü "Piraye Pirayende"siyle, Vedat Örfî Bengü'nün iki çocuğundan biriydi. Dört yaşında tanıdığı büyük ozanla ancak 9 yaşında baba oğul ilişkisine girebilmiş... Adına yazılan şiirleri gizli okuma zorunluluğuyla okul yıllarında tanışmış... Büyük bir aşkla, hüsranına, ilk gençliğinde tanık olmuş... Has sanatla sanatçının bütün gelgitlerini gençliğinin hamurunda yoğurabilmişti.

Altunizâde ailesinin bu son kuşağı, iyi bir aktörün oğlu, büyük bir ozanın oğulluğu olarak, mayasındaki Doğu-Batı bileşimini... İngiliz dili ve edebiyatı eğitimiyle cilâlamış, gençlik öykülerinden sonra, kültür ve sanatın en zor, en yalnız dalı, eleştiriyi seçmişti. Çünkü gerçek eleştiri, bazen herhangi bir ürünün ortaya çıkışından çok daha fazla bilgi, birikim ve emek isteyebilir.

Bu yüzden, bilim ya da sanat değerini, önyargısız çözümleme hüneri olan gerçek ve gerçekçi eleştiri... Sahibi için yitirilen dostların hüznüyle yetinmeye koşulu ve zararı kazancından çok fazla bir sanattır.

Memed Fuat, bu zor sanatı seçmiş... Birikimini başka alanlarda, çok başka zenginliklerin kaynağı yapabilecekken, yaşamını kültür ve sanata adamış... Edebiyat okyanusuna ilk adımı bir başka idealist, değerli yazar, usta gazeteci Oktay Verel... Ve onlara katılan Tuna Baltacıoğ-

lu'yla "Memleketimizde ve Dünyada Kitaplar"ı çıkaranlardan biri olarak atmıştı.

Gerek eleştiride, gerek uygulamalarında çok iyi özümsediği Batı sanatına benzeş yapıtlar kazandırma çabasından hiç ödün vermemiş... Hiç vazgeçmemişti.

Eleştirinin kuramıyla eylemini birleştirerek genç yeteneklerin gelişmesini sağlamak amacıyla etkin "de" Yayınevi kurmuş... Yüzlerce kitap yanında, 178 ay boyunca, "Yeni Dergi"yi yayınlamıştı.

Yokluk önce, yıllardır büyük emek ve özveriyle ayakta tuttuğu dergiyi, sonra da yayınevini kapatmaya zorlamıştı. Böyle bir değerin kültür ve sanat yaşamından uzaklaşması hem düşünülemez, hem koşullar uygunsa izin verilemezdi.

Güncel bencilliğin, "düşeni yiyen kurt kanunu," çok olasıdır ki, bu tür kaygıları kavrayamaz. Küresellik modasının acımasız koşullarında bir rakibin çekilmesine sevinileceğine, dayanışma çabasını hor görebilir. Ama düşeni yemenin sonunda türü tüketmesi bir yana... Güç yetişen gerçek değerlerin yalnızlıkla suskunluğa terk edilmesinin... Toplumun fikir, düşünce, bilim ve sanat damarlarının kesilmesi anlamına geldiğini... Sonunda ülke geleceğini ya "teşhir..." Ya "zina..." Ya uyuşturucu zindanlarına tutukladığını günümüz ortamının en dar aklı bile kavrar. Ve onca birikimli insanın kurumlaştırmaya uğraştığı Yazko'nun, etkin bir değerin "uzlet köşesine" çekilmesine göz yummamasını anlar.

Yönetim kurulu, durumu öğrenir öğrenmez Memet Fuat'ın üyelik ve çıkarılması tasarlanan dergi yönetimine çağrılmasını kararlaştırdı. Daha ilk görüşme, ne kadar

isabetli davranıldığını kanıtladı.

Memet Fuat tam bir içtenlikle;

"Kâğıt yokluğunun yayıncılığı tıkadığını... Kâğıtçı, matbaa, mücellit, dağıtıcı arasındaki günlük koşuşturma duraksayınca yılların tasarımı konuların öne çıktığını... Kısa sürede geçmeyeceği anlaşılan durgunluğun yapıtlarda yoğunlaşma fırsatı doğurduğunu... Bundan yararlanarak yayından çekilip zamanının tümünü yazıya vermeyi planladığını... Düşünü gerçekleştiremese bile, tükenen özgün yapıtlarının yeni basımları için zaten Yazko üyeliğini düşündüğünü... Henüz herşeyi yerli yerine oturtmadan gelen çağrıyla duygulandığını," belirterek;

"Şimdilik tasarısını erteleyip dergi verimli çizgiye oturuncaya, elinden geleni esirgemeyeceğini," ekledi.

Bu yanıt, dergi fikrini ayakları üstüne oturtuverdi.

GÜVERCİN HAVALANIYOR

Mavi üstündeki beyaz güvercin, yeni bir ufka kanat çırpmanın yelini bulmuştu. O ufukta, dergi fikriyle gelişen, olur-olmaz kaygıları... Kim yapar, nasıl kotarılır? Sonucu ne olur? Sorularının sürekli bilinçaltına ittiği yeni dergilerle, yeni dizilerin gerçekleşme olasılığı görüldü. Hiç zaman yitirmeden yeni girişimlerin kapısı aralandı.

Yazko Edebiyat'ın yanına çocuk, gençlik, bilim ve sanat dizileriyle, ansiklopedi ve yardımcı ders kitapları eklemek üzere hazırlığa girişildi.

Yelpazenin açılışı bilim insanlarıyla, çizer ve fotoğraf sanatçılarının üyeliklerini gündeme getirdi. Onların ürün-

leri yoluyla yayın çeşidinin çoğaltılması... Değişik dal, konu ve alanlarda uzman dizi ve dergilerini düşündürmeye başladı.

Bu açılım ve girişimlerin gerçekleşmesi, ister istemez ayrı yayın birimlerinin kurulmasını dayatıyor... Ona uygun uzman personelin alınması ise kaçınılmaz bir biçimde ayrı bir çalışma alanı gerektiriyordu.

O ana değin, her işe karar veren de, uygulayan da kurucu yönetim kuruluydu.

Baskının tüm teknik ediminin Ağaoğlu tesislerine yüklenmesi, uygulamayı çok kolaylaştırıyor... Matbaanın genişçe deposu zaten tez tükenen yayınlara... Küçük ofisi 6 kişilik yönetim kuruluna bol bol yetiyordu.

Ama yeni birimlerle, süreli de içinde değişik türdeki yayınlar ister istemez sürekli ve ücretli kadrolarla özel mekânlar gereksiniyordu. Her türlü olanağından yararlanılan basımevi, böylesi çabuk ve çok genişleyen kooperatifi barındıramazdı.

Özverinin yürüttüğü işler, kısa sürede uzmanlık alanı haline gelmiş... Yalnız yer değil, amatör emek de yığılan yayın ve tasarlanan dizilere yetişmez olmuştu.

En azından süreli yayınlarla, kitapların birbirine karışmadan hazırlanacağı genişlikte bir yer bulunması... Dergi, dizi ve yayın işlerinde uzman personel alınması gerekiyordu. Bu da ister istemez, kira, ücret, yolluk ve ödenek, vergi, sigorta primi... Telefon, su, elektrik gibi zorunlu giderleri kapsayan yepyeni bir bütçe istiyordu.

Pek çok tasarıya gözünü kırpmadan onay veren kurucular kurulunun, bir kararla bunları karşılaması zor de-

ğildi. Ancak, o ana kadar hiç sözkonusu olmayan giderlerin gündeme gelmesi... Bütçeye konulacak her kalemin, ilk evrede kooperatif ortaklarının maliyet ve katılım payını artırması anlamını taşıyordu.

Oysa her gün artan üye sayısı, kurucuları çoktan azınlığa düşürmüş... O da, kitapları eski koşullarla yayımlanan üyeleri, yenilere göre daha kârlı kılmıştı.

Her ne kadar yenilerin başvurusu sırasında bütün olasılıklar görüşülmüş... Hayallerin tümü paylaşılmış... Yeni açılımlar için alınan, alınacak kararların gerekliliği anlatılmış olsa da, kurucu saflığının bilinçaltında hem yenilere haksızlık edildiği... Hem çoğunluğa yepyeni koşullar dayatıldığı kaygısı uyandırmıştı.

Üstelik, ardarda katılan yeni üyelerin üretimiyle, üstüste katlanan ilginin tükettiği kitapları gün günden biriktiriyor... Bu kez de, o ilk günlerin düzeni değiştirme kasıntısı, gün günden eğrilip bükülmeye başlıyordu.

Ortak üye, hangi kitabının yayınlanacağına yine kendi karar veriyor... Seçimine göre yönetime teslim ediyordu. Kurucularsa tüm çabalarına karşın, kimi yeniden basımlar... Kimi basılacakların son, kimi dergi ve dizilerin önhazırlığıyla uğraştığından, onu zamanında baskıya gönderemiyor... Üyeyle her karşılaşmada, lâf değiştirmenin yollarını arıyordu.

Sorunların toptan çözümü için kooperatifin bir an önce kurumlaşmasından başka yol görünmüyordu. O anlamda bir gelişme için de bütün olasılıkların bütün üyelerle tartışılacağı bir toplantı gerekliydi.

Onun en geçerli ve yasal yolu da, genel kuruldu.

İLK GENEL KURUL

Bu nedenle yönetim kurulunun Mayıs toplantısına diğer kurucular da çağrıldı. O gün İstanbul'da olup da gelebilenlerin katılımıyla yapılan toplantının ilk evresi olağan işlere ayrıldı.

Yaşar Miraç'ın "Şiirler"i... Bertan Onaran'ın Zola'dan çevirdiği "Germinal..." Afşar Timuçin'in, "Gece Gelen Eski Dost"u... Adnan Özyalçıner'in "Gözleri Bağlı Adam ve Yağma"sı yayın listesine... Erdal Alova, İlhan Berk, Recep Bilginer, Demirtaş Ceyhun, Ümit Kaftancıoğlu, Yaşar Miraç ve Mehmet Özgül kooperatif üyeliğine alınarak, durum değerlendirilmesine geçildi.

Dört ayda, üye sayısı kırka dayanmıştı.

Duyumlar, Eylülde yüzü aşacağını gösteriyordu.

Kuruluştan o güne yeniden basımlarla birlikte yirmi kitap yayınlanmış... Daha şimdiden bekleyen yeni yapıt yayınlananı aşmış... Basılanların kısa sürede tükenmesi, hem yer hem iş olarak matbaayı... Satışın büyük bölümünün senetle karşılanmasının dayattığı nakit açığı kooperatifi zorlamaya başlamıştı.

O ana kadar yeni üyelerin katılım paylarıyla karşılanan bu açık, üye ve basılacak kitap arttıkça büyümüş ve üye katkısıyla karşılanamayacak boyuta ulaşmıştı. Nakde dayalı giderler için bir an önce karşılık bulunmazsa, senetler tahsil edilinceye yayına ara vermekten başka çare kalmıyordu. Bu da hem kuruluş amacına, hem varlık

nedenine aykırı bir çözüm olurdu.

Nakit akışında herkesin aklına ilk gelen dergi olmuş. Girişim başlatılmıştı.

Memet Fuat dergi yönetimini coşkuyla üstlenmiş. Umulduğundan bile çabuk yayın hazırlığına girişmişti. Tasarlanan çeviri, felsefe, çocuk ve gençlik gibi süreli yayınlar için de, bağlantı kurulan herkesten olumlu yanıt alınmıştı. Bütün bunların devreye girmesi, şimdiden dar gelmeye başlayan matbaayı daha fazla zorlamadan geniş-çe bir mekâna bağlıydı.

Kesintisiz süren üye akışını bir yerde dondurmak amaca... Kendini kanıtlamış bir yazarı savsamak ilkelere aykırıydı. Üstelik okur ilgisi bütün düşleri hayra yoruyor... Böylesine çakışmaların genişlettiği iş hacmi, yepyeni adımlar atılmasını, akçası yüklü kararların alınmasını gereksiniyordu.

Onların yeni eski bütün üyelerin katıldığı bir genel kuruldan geçmesi. Onun seçim ve onayını almış bir yönetim kurulunca yapılması çok daha iyi olurdu.

Herkesin birleştiği görüş, hemen deftere işlendi.

Genel Kurul 14 Haziran 1980, çoğunluk olmazsa 18 Haziranda toplantıya çağrıldı.

NÖBET DEĞİŞİMİ

Bilindiği üzere yazar kurucuların kooperatifle çıkar ilişkisi kitaplarının basımından ibaretti.

İçlerinde o ilişki kendi işiyle bağdaşan bir tek Mustafa Kemal Ağaoğlu vardı. O da zaten hem başkan seçil-

miş... Hem müdür atanmıştı.

Yönetim kurulunun öteki üyelerinin ödevi hizmet ve yükümlülükten başka anlam taşımıyordu. Bu yüzden kooperatif ödevlerinin gün günden yoğunlaşması, kendi işlerini aksatmaya başlamıştı.

Mektup yazan bile bilir.

Yazı, kuma kabûl etmez bir sevgilidir.

Kişi, zihninin bütün ipuçlarını derleyip süzecek... Bezeyip bileştirecek... Düzenleyerek sunacak biçimde yoğunlaşmadıkça, okunabilir dize veya dizge kuramaz. Çünkü yazanın tek araç ve gereci, ekleyebildiği dışında, sözlükteki sözcüklerden ibarettir. Bunları, okuyanın bilincinde çağrışım kıvılcımları çaktırarak duygu ve düşünce uyaracak ustalıkla yerleştiremezse, yazın deryasına tek damla katkıda bulunamaz. O zaman da, güncel gümbürtüsü ne olursa olsun, kuru gürültüden öteye geçemez.

Güncel saltanat meraklıları toplumsal, siyasal, ekinsel tarihe akıl gözüyle bakabilse... Çöplüğündeki tiran leşlerinden, burnunun direği sızlayarak kaçacak yer arar. Gününde horlanmış, yasaklanmış, cezalandırılmış, unutturulmuş nice değerin kardelen doruğuna sığınırdı.

Bu yüzden has yazıcı için, okunabilir tek dize ya da dizge dünyanın bütün saltanatlarına da, özveri ve cefalarına da değer.

Yazko'yu kuranlarla, katılanlar böylesi insanlardı.

Hepsi asıl işi bildiği yazıyı geliştirme amacındaydı Yoğun hizmet yükümünün onu engelleyeceğini duyar duymaz isteyene izin verdiler.

1980 Mayıs'ında "Zoroyunu"nun yazımı bitmiş... Sı-

ra yayına gelmişti. Yazko salt Ağaoğlu basımevinde değil... Daha önce anlatıldığı üzere, kurucuların her birinin göz ve gönlünde de önceliğe sahipti.

Onun girişimlerini engelleyecek her davranıştan dikkat ve titizlikle kaçınmak kuruculuktan öte eşit ortak ödevleriydi. Bunların başında da alınmış ilke kararlarını zorlamamak geliyordu.

O evre Yazko, kitaplarda 10 formayı aşamıyordu.

Yeni de olsa, 40 formalık bir kitabı dayatmak hem ilke kararlarını zorlar. Hem okunma değeri ne olursa olsun kurucu yönetim kurulu üyelerinden birinin ürünü olduğundan diğer üyeleri incitirdi. Bu nedenle Yazko'ya sunulması düşünülemezdi.

Üstelik Ağaoğlu Basımevinin üye kitaplarına yetişemediği herkesçe biliniyordu. Eder karşılığı olsa bile, arasına girmek, birkaç üye kitabının ertelenmesine neden olacaktı. Kuruculuk özgeçisi yayın konforu yerine, uğraşı dayattı.

Zaten Kooperatif de yeni üyelerle uygun yapıt açısından çok zenginlemiş... Yaklaşık iki yıllık yayına yetecek birikime kavuşmuştu.

"Zoroyunu"nun Eylülden önce okurla buluşması için, bir başka basımevinin yolunu tutmaktan başka çaresi yoktu. Bu da yoğun ilgi gereksiniyordu.

Bekir Yıldız, "Mahşerin İnsanları"nı tasarlamış... "Aile Savaşları"yla uğraşacak... Pınar Kür, "Asılacak Kadın"ın başarısını pekiştirmek amacıyla, "Bir Deli Ağaç"ta yoğunlaşacaktı.

Üç üyenin de "mazereti" yönetim kurulunun görev yo-

ğunluğunu bilenlere geçerliydi. Ama, paylaşılamayan başarılarla, üstlenilemeyen hüsranların pek çok iyi niyetli kurucuyu kısa sürede birbirine düşürdüğünü... Her türden kurumlaşmadaki en büyük açmazın da bu olduğunu bilen pek çok yeni üyenin merak ve kaygısını gidermek... Yeni yönetimde görev üstlenmemenin bir kırgınlık ya da alınganlıktan değil... Kendi işlerine gereğince yoğunlaşamamaktan doğduğunu anlatmak, en çok da aday olmayanlara düştü.

SEÇİLMİŞ KURULLAR

14 Haziran'da bütün üyelerin katılımıyla, toplanan Genel Kurul onları anlayışla karşıladı. Yönetim kurulu üye sayısını altıdan beşe indirdi. Ve yeni üyelerden Adnan Özyalçıner'le kuruculardan Kemal Sülker'i kalanlara ekleyerek, ortakların tamamının onayından geçmiş kalıcı yönetim kurulunu yine; Mustafa Kemal Ağaoğlu, Kemal Bilbaşar, Kemal Sülker (Okur), Bertan Onaran, Adnan Özyalçıner (Çelik)'den oluşturdu.

Nezihe Meriç (Şengil,) Recep Bilginer, Yaşar Miraç, Güven Turan ve Erdal Alova yedek üye seçildi.

Denetim Kurulu üyeleri yine Asım Bezirci ve Afşar Timuçin... Yedekleri Salim Şengil'le Mehmet Özgül'dü.

Böylece geçmişle gelecek eşit pay, hak ve söz sahibi bütün üyeler tarafından onaylandı. Ve yönetim kurulunun önü, hiçbir duraksamaya yer, hiçbir kaygıya fırsat vermeyecek biçimde açıldı.

Genel kurul, kurucuların kaygı ve saygılarına aynı vefa duygusuyla karşılık vermiş... Yönetime ayıracak zamanı bulunanlara tek yeni üye eklemekle yetinmişti. Bu tutum hem kurucuların eksiklerini tamamlıyor... Hem çalışmasından duyduğu hoşnutluğu açıklıyor... Hem, kuruluş düş, dilek ve heveslerini aynen benimsiyor... Dahası, eskilere yenilerini ekleyerek gelişmenin bütün duvarlarını yıkıyor, bütün zincirlerini kırıyordu.

Yeni kurul, görev bölümünü 20 Haziranda yaptı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu yine başkan ve genel müdür atandı. Yardımcılıklara Kemal Bilbaşar'la, Kemal Sülker... Genelsekreterliğe Adnan (Çelik) Özyalçıner, saymanlığa Bertan Onaran seçildi. Basımevi sözleşmesi yenilendi. Ve kurul böylece ağır ödevi üstlendi. Çünkü salt tasarım halindeki girişimleri yürütmeyecek... Genel kurul istenci doğrultusunda onlara yenilerini ekleyecekti.

Devralınan tasarılardan çocuk kitapları dizisiyle, kendi dağıtımını kurma çabası hazırlığı gereksiniyordu. Bu yüzden yeni yönetimin ilk işlerinden biri Atilla İlhan'ın üyeliğini onaylarken, Eray Canberk'le Adnan Cemgil'i üyeliğe çağırmak oldu. Hemen ardından, artık salt üye yazım ve kitap basımı için bile dar gelen eğreti işyerini, daha genişiyle değiştirme arayışı başladı.

YAZI DEĞERLENİYOR

Bu atılım furyası Cağaloğlu'nu çok şaşırttı.

Yıllanmış yayıncıların deneyimleri Yazko'nun her adımda tökezlemesini gerektiriyordu. Onlara göre bunca

çok ortağın aynı amacı gütmesi... Bunca tepkili ve alınganın bir arada yaşaması bir yana, sonuna kadar dayanışması olanaksızdı.

Kuruluş 6 ayını geride bırakmış... Hiçbir ayrılık izi göstermeden. Hiçbir aykırılık sızıntısı belirmeden ilk olağan genel kurulunu yapmış... Yönetim kurulundaki bazı değişikliklere karşın, üye akımında eksilme... Kitap basımında azalma olmamıştı.

Tam tersine Yazko attığı her adımdan verimli sonuç alıyor... Yayın yelpazesini her geçen gün biraz daha genişletiyor... Daha da ilginci, köklü yayınevlerinin yokluktan daha beter, "okunmaz gerekçesiyle" yıllardır basmadığı pek çok kitabı, ardardına basıyor... Haldır haldır okutarak, yeni basımlarını yapıyordu. Durgunlukla ölümüne karar verdikleri yayıncılık, kooperatifle birden ve dipdiri ayağa dikilmişti.

Her ay yeniden basımlarla beslenen 4-5 yeni kitap hemen kapışılıyor... Yokuşun her yanındaki kulakları, çın çın çınlatıyordu.

Bunun, Cağaloğlu tarihinde ilk kez yazarla yapıtı gerçek değerine kavuşturduğu savlanabilir. Onlar yoksa, yayıncılık olmuyor... Varsa okur yanılmıyor.

Anlaşılmak güzel şeydir !..

Yokluk nedeniyle bir yıl önce durdurulan minik telif taksitleri birden ve topluca ödenmeye başladı. Dizgisi yarım kalmış kitaplar hızla tamamlandı. Ve yüzde 5'lere kadar düşürülmüş telif hakları, birden yüzde 10- 15'in üzerine tırmanıverdi. Bu olumlu gelişmelerin üstüne bir de dağıtım binerse, Yazko yayın dünyasının en güçlü ve etkin

rakiplerinden biri olurdu.

Haziran ve sonrasında göreve gelen yönetim kurulları, tasarlananların yarısını tamamlama fırsatı bulabilseydi... Üretimden tüketime kuracağı doğrudan bağla, bugün bankalarla büyük holdinglerin yapmaya çalışarak yarı yolda bıraktığı kültür ve sanat yayıncılığını o günlerde gerçekleştirecek... Çeşitli dizilerde toplanan binlerce kitaba ak güvercinli kapağını takacaktı.

Hem de, holding yöneticilerinin tek yanlı seçimiyle değil... Eşit pay, hak ve söz sahibi yazarların egemen istemleriyle oluşmuş bir dev liste halinde.

Bu heves yüzünden kooperatif, tatili, ya da özgün deyimiyle "mort sezonu, okulları izleyen yayıncılığın, gelenek ve alışkanlıklarına aldırmadan çalışıyordu.

Yazko Edebiyat'ın ilk sayısı Kasım 1980'de çıkacaktı. Sorumluluğu 2 bin 500 lira aylık (tazminatla) yönetim kurulu üyesi, genel sekreter Adnan (Çelik) Özyalçıner üstlenecek... Böylece hem Memed Fuat'a bir yardımcı verilerek kadro genişletilecek... Hem yönetim kurulu üyelerinin hiçbir biçimde ücret almama ilkesi, tüm emeğini kooperatife verenler için yumuşatılacaktı.

İLKELER VE KOŞULLAR

Gerekçe iyi niyetle yorumlanabilirdi.

Kooperatif üyelerinin çoğu, geçimi karşılamayan ozan, yazar ve çevirmenliği, bağımsız sürdürebilmek adı-

na... Ücret ya da siparişe dayalı ek işler yapmakta. Ama bunların pek çoğu... Gazete, ansiklopedi, dergi, kitap, düzeltme... Dizgi, montaj, baskı, grafik, fotoğraf ve benzeri iş dallarında olduğundan yayının etkin ve yetkin uzmanlık alanlarıydı. Bu yüzden her üyeyle, yepyeni dergi ve dizilerin kapıları açılıyor.. Verimlilik sağlandıkça, kadronun üyelerle bezenmesi, yanlış yorumlanmıyordu.

Adnan Özyalçıner (Çelik) hem öykü yazarı... Hem o sıra Cumhuriyet'in düzelti servisinden emekli olmuş yetkin bir dilciydi. Tazminat adıyla da olsa ücretli çalışması, hem ileride yönetim kurulu üyesi olabilecek uzmanlara kapı aralamak... Hem amatör kalmakta kararlı kurul üyelerinin nöbetini azaltarak yazına daha çok zaman ayırmalarını sağlamak diye algılandı.

Ve bu da yeni dizi, dergi ve yayın tasarımları yanında, kendi dağıtımını kurma... Hatta satış noktaları oluşturma düşüncelerini olgunlaştırmaya kadar pek çok projenin hazırlıklarını hızlandırdı.

Kurultay sonrası üyeliğe alınan değerler listesi bile, kooperatifin birikim ve deneyim hazinesinin büyüklüğüyle kaynağını göstermeye yeter. Bu çelengi oluşturanlar Talip Apaydın, Engin Aşkın, Mustafa Balel, Yapı Kredi Bankası Yayınlarının başına geçince istifa eden Enis Batur, Abdülkadir Bulut, Emin Değer, Necati Güngör, Mustafa Haksun, Selim İleri, Mehmet Kıyat, Ahmet Oktay, Abbas Sayar, Mehmet Semih, Suat Taşer, Dinç Tayanç ve Neşe Yaşın'dı.

Böylesine üye zengini, her girişimi başarılı olan bir kuruluşun, her geçen gün kökleşip yaygınlaşmasına da...

Düşün ve yazının çeşitli dallarında dizilere ek olarak, onların ekin ormanına dönüşmesi için köklü çınarlara onur, yeni fidelere başarı ödülleri düşünmesine de şaşmamak gerekir.

İzmir'inin yerel yönetimi o yılki Fuar'da, Türkiye Yazarlar Sendikası'na bir reyon tahsis etmişti. Yazko, zaten dirsek temasını hiç yitirmediği sendikanın çağrısına yazar ve yayınlarıyla katılmakla yetinmemiş... Düzenlediği söyleşi, panel, açık oturum, konferans ve imza günleriyle, hem fuarın düşün ve sanat kısırlığını gidermiş... Hem satış yöntemleri konusunda yeni deneyimler edinmişti.

Eylülde yeni yerine taşınmaya çalışırken... Bir yandan da, -sonra Tüyap'ın geliştireceği,- fuar tarzı satış olanağı aramaya başlamıştı.

DARBENİN DARBESİ

Tam o sırada, 12 Eylül 1980 darbesi patladı.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun Milli Güvenlik Konseyi olarak yönetime el koydu.

Kargaşayı bir türlü önleyemeyen Hükümet... Altı ay önce görevi sona eren Fahri Korutürk'ün yerine, yeni Cumhurbaşkanını bir türlü seçemeyen Parlamento... 12 Mart 1971'de orası burası kemirilmiş olsa da, salt bilim,

kültür ve sanat alanında değil, yaşamın her alanında özgürlüğü geliştiren 1961 Anayasası feshedildi.

Siyasal partilerin faaliyeti askıya alındı.

Parlamenterlerin dokunulmazlığı kaldırıldı.

Saat 05'ten sonra sokağa çıkmak yasaklandı.

DİSK'le MİSK'e bağlı sendikaların çalışmaları durduruldu. Derneklerin tamamı kapatıldı. Yurtdışına çıkışlar engellendi. Ve sabaha karşı, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren;

"Yüce Türk Milleti...

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik ciddi ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, Anayasal kurumlar tezat ve suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişme ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamış, lüzumlu tedbirleri almamışlardır.

Kısaca devlet, güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti;

İşte bu ortamda Türk Silâhlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini, Yüce Türk milleti adına, emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı almış, ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Vatandaşların sükûnet içinde, radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izleyip, bunlara tam uymasını ve bağrından çıkan Türk Silâhlı Kuvvetlerine gü-

venmelerini beklerim," açıklamasını zamanın tek yayım kuruluşu TRT'nin bütün radyo ve televizyonlarından yapmıştı.

Ertesi gün Evren Devlet başkanı oldu.

AP Genel Başkanı, Başbakan Süleyman Demirel. CHP Genel Başkanı, eski Başbakan Bülent Ecevit ve Milli Selâmet Partisi başkanı, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan tutuklandı.

Ortalıktan kaybolan MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in saat 15'e... DİSK ve MİSK yöneticilerinin en geç 15 Eylül saat 18'e kadar teslim olması istendi.

İşçi ücretlerine yüzde 70 zam yapılarak grevlere son verildi. O gün Alpaslan Türkeş,15 Eylül'de DİSK yönetici ve işyeri temsilcileri teslim oldu. DİSK, MİSK ve HAK-İş'e bağlı sendikaların banka hesapları bloke edildi.

Bankalar açıldı.

Grevdeki 51 bin işçi işbaşı yaptı.

Gün günden tırmanarak içsavaş kasırgasına dönme eğilimi gösteren kargaşa, üç günlük sokağa çıkma yasağıyla silinip süpürüldü.

Topluca suçluluk duygusuna kapılan toplum, radyo ve televizyon bildirileriyle uyumlu bir orkestra gibi yönetilmeye başladı.

12 EYLÜL SONRASI

Yazko, o süreci, Nuruosmaniye Caddesindeki Atasaray'da kiraladığı yere taşınma fırsatı saydı. Artık dergilere ayırabileceği bir odası. İki elin parmaklarını aşacak sa-

yıda üyeyle konuğu ağırlayabileceği bir salonu. Hatta elden siparişleri hemen karşılayabileceği yeterlikte bir deposu bile vardı.

Günümüz iletişim olanaklarını yaşayan insanına inanılmaz gelebilir. O zaman, önemli bir işyerine bile, bir telefon edinebilmek çok zordu. Ya PTT'ye başvurularak uzun yıllar beklenecek... Ya aracılara yüklüce hava parası ödenerek semtine uygun bir hat alınacaktı.

Kişi ya da işyeri sahipleri bu sorunu, elini cep ya da kasasına atma kolaylığıyla çözümleyebilirdi. Oysa bu tür davranış, bir kooperatif için yasağa yasal kılıf uydurmak kadar zordu.

Ama, Ağaoğlu basımevinin büro hizmetlerinden yoksun kalan kooperatif, üye ve bayileriyle acil iletişimini yitirmiş... Matbaa çalışanları not getirip götürmekten... Önemli konular için yönetici çağırmaktan iş yapamaz hale gelmişlerdi.

Piyasa koşullarına uymaktan başka çare yoktu. Çaresiz harcama kararı alındı. Sonunda telefonu da bağlanmış, Yazko kendi yerinde çalışmaya başlamıştı.

Zaten taşınmayla geçen Ekim boyunca, genel durum iyice aydınlanmış... Ülkeyi bütünüyle kapsayan Sıkıyönetimin gerektirdiği dikkat ve titizliği gösteren... Toplumsal gerçeğin davullarını susturup kültür ve sanat mezarlığında bireysel kabûlün ıslığını, izin verilen tonda çalabilenlerin fazla kısıtlanmayacağı anlaşılmıştı.

Ne var ki kooperatif, üye birikimiyle bağlıydı.

Koşullar ne olursa olsun, onları okura sunmak için basımlarına hız vermek...Ve yayını destekleyen yeni

alanlara açılıp yeni üyeler kaydetmeye koşuluydu. İsa Çelik, Bülent Erkmen, Mengü Ertel, Sait Maden, Leyla Uçansu ve Erkal Yavi gibi özgün değerler resim, fotoğraf ve grafik sanatının ustalarına açılımın bir örneğiyse... Oktay Akbal, Memet Fuat Bengü, Refik Durbaş, Nazlı Eray,Burhan Günel, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Selâhattin Hilav, Aysel Özakın, Işıl Özgentürk, Özdemir Nutku ve Vecihi Timuroğlu ekin hazinesinin değer biçilmez kazanımlarıydı.

DERGİNİN İLK SAYISI

Memet Fuat'ın yoğun emeğine eklenen, Adnan Özyalçıner'le yayın kurulunun çabası, Yazko Edebiyatın ilk sayısını 1 Kasım'a yetiştirmişti.

Memet Fuat o ilk sayıda;

"Kooperatif üyelerinin çeşitliliğiyle, dünya görüşlerindeki farklılığın aynen dergiye yansıyacağı..." Açıklamasıyla kurumun ana ilkelerini yineliyor; "Sık sık köklü tartışmaların izleneceğini," haber verdikten sonra; "Bunun bir kargaşa nedeni değil, büyük bir zenginlik olduğunu," belirterek; "Ustalar yanında ilk ürünlerin de sunulacağını, kesin bir dil ve içtenlikle muştuluyordu.

Zaten o güne kadar üye olanlarla, sonradan katılanlara bir göz atmak,kooperatifin kültür ve sanatın bütün değerleriyle bütünleşme çabasını görmeye yeter.

Bunun doğal sonucu, fikir ve sanat çeşitliliğiyle zenginliğidir. Çünkü, hemen hepsi merkezden uca doğru sol görüşte olsalar da... Salt biçim ve biçem bakımından de-

ğil, birbirlerine bakış açısından bile farklılık gösteren bunca insanın... Görüş, düşünüş ve anlayışından hiç ödün vermeden, bir arada, barış ve çıkar birliği içinde köklü tartışmaları yapabilmesi... Dünün olduğu kadar yarının Türkiye'si için de sağlıklı bir örnek oluşturuyordu.

Galiba pek çok midede hazımsızlık üreten de bu oldu. Birbirini yemesi beklenenlerin, dayanışma içinde etkinlik kazanması, sonraki gelişmelerin... Ve kooperafi yönetenlerin, -elbet anlatıcının da ticarî yeteneksizliğiyle basiretsizliğinin katkısıyla,- atlatılamayan badirelerin de kaynağını oluşturdu.Oysa o günler her taze soluğun derin derin nefeslendiği bir zaman dilimiydi.

En gösterişli sanat dergilerinin 3-5 bin okura ulaştığı bir ortamda 10 bin basılarak dağıtıma verilen Yazko Edebiyat da böyle karşılandı. Haftası dolmadan pek çok yerden tükendiği haberleri gelmeye başladı.

Dergiyi edinmekte geciken bazı üyeler, kitapçı ya da bayiinden bittiğini duyunca, ikinci baskı için baskıya giriştiler. Ancak süreli yayın deneyimi olanlar bilir. İlk sayı ilgisinin sonraki eğilimi belli olmadan yapılan her girişim hüsrana uğrar. Çünkü dergi, gazete ve benzeri süreli yayında her taze soluk, büyük bir ilgi kaynağı olur. O ilgi ya önemli bir tartışma başlatarak merakı daha çok artırır. Ya bazı okurlarda düşkırıklığı uyandırarak azaltır.

Bu nedenle, süreli yayınların aylığında ilk 3... Haftalığında 6... Günlüğünde 7 sayı çok önemlidir.

Artış varsa sonraki sayının baskısını ilgi oranında artırmak... Eksiliş varsa, en fazla iadenin yarısı oranında düşürmek gerekir. Belli süreler geçip, bayilerin tam satış

rakamları belirmeden artışa göre artan baskının pek önemi yoktur. İadenin taşımasıyla, baskının kâğıt ederi kadar zarar verir. Ama ilk evredeki duruma göre, düşüş oranında azaltılan baskı, çok okunan yerlerdeki satışı kısıtlayacağından, olandan çok fazla düşüş getirir. Bu da yayınlayanın depolarını bir daha pek işe yaramayan iadelerle doldurur.

Bu açıdan bakıldığında, ilk izlenim sevindiriciydi.

Haberler dergiyi düşünüp kotaranların haklılığını kanıtlamış... Kendi ayakları üzerinde durmaktan öte, kooperatife de nakit sağlayacağı ortaya çıkmıştı.

Sonuçtan cesaretlenen yönetim, Memet Fuat'ın 5 bin lira ücretle, dergiye yoğunlaşmasını sağlarken, yayın kuruluna da o günler için erken tazminat kararı aldı.

DAĞITIM SORUNU

Üye akışındaki süreklilik... Yazko Edebiyat'ın hız kazandırdığı yeni dergiler heves ve hazırlığı, ister istemez dağıtım sorununu da gündeme getiriyordu. O zaman süreli yayınların bütün yurtta düzenli dağıtımı için GAMEDA, HÜR Dağıtım gibi büyük kuruluşlar vardı. Ama bunların koşulları kendi yayınlarının dışındaki bir edebiyat dergisine uygun değildi. Çünkü onlar belli bir sayıda, -Örneğin her bayie gitmesini isterseniz, en az 2 adetten 55 bin... Sayılı bayilere 3'er 5'er derseniz 20-25 binlik baskı... Yarısı kadar satış güvencesi istiyorlardı.

Bunun anlamı açıktı.

Diyelim en az 10 bin satışlık bir güvence verdiniz.

Derginiz 10 binin üstünde okura ulaşırsa iyi... Masrafı içinden çıkar. 8 bin satarsa, 10 binlik dağıtım komisyonu düşülünce size net 4 binin parası ödenir. Satış 4 binde kalırsa, hiç ödenmez. 25 binlik baskı giderinin üstüne bir de iadenin taşıma ücretini ödersiniz. Bu kuralların eşit uygulandığı durumda geçerli hesaptır.

Buna bir de kendi dergilerinden daha yüksek indirimle, her olasılığa karşı güvence istekleri eklenebilir. O takdirde, 22-25 bin bayilik o kanalın kullanımı için ya sayı saymayı bilmemek... Ya yeterince dayak yememiş olmak gerekir.

Kitap dağıtıcıları ise, hem daha çok kitapçılarda yoğunlaşmış... Hem konsinye çalışmaya alışmışlardı. Yani, dağıtım için aldıkları kitapların karşılığını kitapçılar ödedikten sonraki ayda... Ve senetle karşılıyorlardı. Bu yüzden salt dergide yoğunlaşmış dağıtıcılar vardı.

Bunlar yaygın örgütleri, çalışkan elemanlarıyla, -büyük dağıtım şirketleri henüz tam bağlamadığı ve kendi dışından geleni yasaklamadığı için,- epeyce gazete bayii ve dergi de satan pek çok kitapçıyla iletişim kurmuşlardı.

Büyük kentlerin her semtine 1... Ülkenin en ücra köşesine 3 günde erişiyor... İlk sayıyı izleyen aylarda, çıkış tarihine üç gün kala dağıtılacak derginin yenisini alıyor... Üç gün geçe, öncekinin iadesini verirken satılanın hesabını nakit ödüyorlardı.

Bunların her biri, yılların eleğinden geçmiş... Yayıncıyla okurdan önceki son satış noktası arasında sağlam ve düzgün işleyen bir kanal oluşturmuş... Çoğu bayi ile köklü ilişkiler kurmuşlardı.

O zamanlar, insan ilişkileri günümüzdeki kadar çıkara dayalı değildi. İyi, doğru ve güzele özlem kusur sayılmamalı.Dönem insanlarının çoğu, ilişkilerini dostluk, alışkanlık ve güven duygularıyla beslerlerdi. Bu yüzden de, pek çok kitapçı ve gazete bayiinde vefa duygusu, güncel kârından baskın çıkar... Alıştığı dağıtıcılardan başkasının götürdüğü dergileri, vitrin ya da tezgâhlarına sokmazlardı. Öyle olunca da, bir derginin yayınlandığı kentteki dost kitapçılardan gayrisiyle, uzaktaki okurlara, abonelik dışında ulaşması olanaksızdı. Bu yetkinlik yüzünden dergi dağıtımında uzmanlaşmış kuruluşlar, gazete ve diğer süreli yayınlara göre pahalı olsa da, dağıtımı kitap indirimiyle yapıyorlardı. Hele bu dergi, Yazko gibi bir yayın kooperatifinin organı olarak kendi yağıyla kavrulma zorunda olursa, indirim arttıkça veriminin düşmesi doğaldı.

SÜRELİ YAYININ TEHLİKESİ

Yazko Edebiyat'ın amacı, günümüz "müessese" broşürlerinden de, geleneksel kendini tanımlama ve tanıtma amatörlüğünden de farklıydı. Bir kooperatif olan Yazko'nun tüm sermayesi yazarların emeğiydi. Onların telifinden, kitaplarının tanıtma payı dışında kesinti yapmaya kalkarsa hem haksızlık eder. Hem her yıl hesap vermek zorunda olduğu genel kuruluna bunu kabûl ettiremezdi. Bu nedenle her türlü gideri "Şirketten" değil, mutlaka satış gelirlerinden karşılanacak... Üstüne üstlük kooperatife katkıda bulunacaktı.

İki eli kanda olsa, Ağaoğlu Basımevine senetle öde-

nebilen, -1981 başında matbaanın kredi taksitleri nedeniyle o da zora girmişti,- dizgi, kâğıt, baskı ve cilt gideriyle, kadrosunun aylık, yayın kurulunun emek, yazarlarının telif ücretlerini karşılayacak bir gelir sağlaması gerekiyordu.

Bu gerçekleşirse, kooperatif kitap satışlarından biriken senetlerin, dergi gideri kadarını, olmazsa senetle alınabilen kâğıt bedelini, nakde çevirir. Bir anlamda kendi kesesinden faizsiz kredi kullanmış olurdu.

Okunurluk miktarı masrafları tam karşılamasa da, eksiği banka ya da tefeci faizlerinden daha az olduğu sürece, manevi etkisinin karşılığı sayılarak katlanılırdı. Fazlaysa, sermayeden yerdi. Ama yayın kooperatifinin sermayesi, bir kitabın baskısını karşılamayacak katılım payıyla, üyesinin emeğinden ibaretti. Bu yüzden, Yazko için yan ürün sayılan her süreli yayının, kooperatife maddi bir kazanç sağlamasa da, katlanılmaz zarar vermemesi gerekirdi. Yoksa zaten maddi gücü olmayan kurum, süreli yayın cakasını pahalıya satmış olurdu.

O gün de, bugün de çok hırpalanmadan iade edilen bir kitabın, -okunurluğu kayıt ve oranında,- yeni bir isteği karşılama olasılığı hep vardır.

Dergiler içinse yenisi çıktığı an eskisinin hükmü kalmadığından, -birkaç koleksiyon meraklısı dışında,- aynı durum hiçbir zaman mümkün değil.

Dergiler çoğalacaksa, kooperatifin yaygınlık, satış ve tahsilâtı denetleyebilmesi, özel satış yöntemleriyle, dağıtım ağları kurmasını gerektiriyordu.

İLK KİTAP KULÜBÜ

Ülkemizin ilk kitap kulübü bunlardan biridir.

Kulüp, Onyedinci Yüzyıl İngiltere'sinin soylularıyla centilmenlerinin, aralarında eşit, toplum içinde ayrıcalıklı konumlarını sürdürmek amacından doğmuş... Olası ki ilk toplantılarının Yunancanın "kylibe" diye tanımladığı ıssız kulübe ya da barakalarda yapılmasından kaynaklanan bir deyimdir. Endüstri devrimiyle birlikte, yükselen yeni sınıfın... Moliere'in ünlü "Precieuses ridicules," (Gülünç Kibarlar,) veya "Bourgeois Jentilhomme" (Kibarlık Budalası) karakterlerine benzer para zengini... Kültür, sanat ve hatta erdemi de tıpkı ev, araba, giysi gibi, ederini bastırıp sahiplenebileceklerini sanan görgü fukaralarından ayırmaya yaramış... Gündüz ekmek parası için onların düdüğünü öttürseler de, "mesaileri" biter bitmez benzerleriyle buluşarak tefini çalmışlardır.

Endüstrinin yaygınlığına paralel olarak, önce Fransa ve Almanya'ya, sonra da, Batı'daki herşeye, nasıl ve nedenini kavramadan öykünen dünyada... En başta da "monbeyler, matmazelhanımlarla(!..)" Tanzimat Osmanlısında "revaç bulmuş!.." Ve taşranın seçkin(!) etkin ve yetkin bürokratlarının sığınağı "Şehir Kulübü," biçiminde yayılmıştır.

Batıda, özellikle de İngiltere ve Fransa'da feodal toplum yapısından burjuva toplum yapısına geçiş sürecinin

başında doğmuş... Ekonomi-politik gereksinimi karşıladığından sınıfsal niteliği ağır basmıştır.

Bu bağlamda denilebilir ki, ilk kulüpler, İngiliz Tory (Muhafazakâr,) Liberal ve Labour(İşçi). Fransız Jacobins ve Montagnard seçkinlerin yuvası ve burjuva demokratik devriminin anası olmuş... Napolyon hüsranının Büyük Fransız Devrimi'ni restorasyona tâbi tutmasına karşın... "Bulgar, Elen, İtalyan, Leh, Rus, Sırp, Türk "Jönlerince" İtalyan karabiniyeri ile gizli Masonluğun örgütlenme biçimini birleştirerek "inkılâp" eğitimine yaramış... XIX. Yüzyılın sonunda hem sömürgeciliğe, hem birbirine karşı savaşmış... İktidara gelebileni partiye dönüşmüş... Gelemeyeni tarihin çöplüğünde çürümüştür.

Oysa Tanzimat Osmanlısının "şehir kulüpleri" bu gün de Cumhuriyet taşrasının seçkin bürokratına hizmet vermekte...Ve "mesai dahilinde" kamuya açık işlemlerin, cep telefonları, EFT aktarımları, lüks otel "süitlerinde" kotarılanından taşan gizli ve özeline yataklık etmektedir.

Bu biçimin sığınma sinikliğiyle, devrimci tarzın yayılma atağı aynı zamandadurağanla devingen farkını da gösteriyor. "Şehir Kulüpleri" kurulduklarından beri nicel... Yâni konum, dekor ve konfor bakımından çok gelişseler de, nitel olarak aynıdırlar. Durağanlıkları atamayla çoğu değişen etkin üyelerinin "kıdem" ve "bareminden, kaynaklanır. Tüketimleri, "devletin malı deniz, yemeyen domuz," deyiminden.

İttihat ve Terakki örneğindeki "jön" kulüpleriyse, kuruluşu ücrâ bir kulübede gerçekleşse de, gelişimi Cemiyet (dernek,) iktidarı Fırka (parti)yle perçinler.

Bu da evrelere göre, eşyanın doğasına uygun dönüşüm demektir. Ama fikirsel ve sınıfsal dayanışma gereksiniminden uzaklaştıkça, sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur kavlince, spordan felsefeye pek çok kulüp olabileceği gibi... Çok saygın ve kutsal adların şemsiyesinde kumar, fuhuş, sapık ve uçuk ilişkiler yuvasına dönüşen kulüpler de günümüzün gerçeği.

Zaten bu kısa tarih gezisinin amacı, kulüp adı taşıyan girişimin kabaca resmini çizmek... Ve 1980'lere kadar ülkemizde de yaşamın her alanında geçerli her değer ve ada ilişkin kulübün kurulduğunu... Ama Kitap Kulübü için Yazko'nun beklemesini sorgulamaktı.

Nedeni bilim kültür ve sanata henüz gereksinim olmaması mı? Gereksinime karşın, toplumsal inatla kaçış mı? Uzmanların tartışması gereken bir sorun. Bu sorunun yanıtları, "okumayan toplum," kolaycılığına kaçmadan verilebilirse birinci varsayımın doğrulanması olasıdır. Çünkü, "Yazko Kitap Kulübü," kısıtlı olanaklarla ilk deney olmasına karşın, çok yararlı bir girişim ve yayınların kısa sürede tükenmesinin belli başlı gizi oldu.

Kooperatifin yaşadığı onca olay... Aradan geçen bunca zamana karşın, -Yaygın gerçektir. Bir iyi okur ölünce, genellikle ailelerin ilk "defettiği yığın(!)" olan, bazısı imzalı "tereke artıkları" dışında,- hiçbir kitabının kelepire düşmemesi bir yana... Daha sonra 50 binin üstünde üyeye ulaşan "Cumhuriyet Kitap Kulübü" de içinde pek çok yayın kuruluşunun özenmesine öncülüğü bile, kolaycılığı yadsır.

O günlerde okumak galiba toplumsaldan çok bireysel bir aydınlanma gereksinimiydi. Oysa bugün ekonomi-po-

litik koşullar nedeniyle toplumsal gereksinim.

Özlem sayan, saysın !..

O zaman PTT aracılığıyla gönderilen tek kitap, hem en ücrâ köylerdeki okura dağıtım ve kitapçıdan çok daha çabuk... Hem neredeyse bedava ulaştırılıyordu.

Bu da eğer üyelik katılımı peşin ödenmiş ve indirimli kitap hakkı kazanılmışsa, dağıtım ve kitapçı indiriminin yarısı olsa bile, kooperatife yüklü bir pay... Daha da önemlisi, katılım ya da ödemeli gönderiyle hatırı sayılır nakit akışı sağlıyordu.

Daha ilk kitapların yayınıyla başlatılan "Kitap Kulübü" girişimi, dergi ile daha da yaygınlaştı. Kitap Kulübü üyeleri duyunca dergi abonesi oluyor... Dergi aboneleri, kente gitmeden kitap edinmek istediklerinde Kitap Kulübü üyelerini çoğaltıyordu.

FUAR KİTAPCILIĞI

Denilebilir ki, kitap fuarlarının anası da Yazko'dur.

İzmir Enternasyonal Fuarı, nasıl bu alanın hem ilki, hem öğretmeniyse... Yazko da daha sonraki kitap fuarlarıyla, ışıl ışıl kitap mağzalarının ilki olmuştur.

Ama, ülkemizdeki fuarcılığın öncüsü de... 1923 Şubatında, İzmir'deki Türkiye İktisat Kongresi sırasında.. "Yerli Malları Koruma Derneği"nce, "Mithat Paşa Sanat Enstitüsü"nde açılan, "9 Eylül Yerli Mallar Sergisidir."

Sanayi ürünü olarak, Ömer Muharrem sabunları... Süleyman Ferid Eczacıbaşı kolonyaları, Mehmet Şükrü Efendi helvaları, Demirci Kazasından kıl torba... Konya

Milli Mensucat'ın siyah nakışlı beyaz keçesi... İzmirli Nafiz Mustafa Beyin "Zafer-i Milli" sigara kâğıdı... Türkiye Tütünleri "İdare-i İnhisariyesi" (Tekel)in "üç nevi tütün ve beş nevi" sigarası... Sadrettin Beyin "Şark Saraçhanesi" mamûlleri. Kirmasti debbağhanesi derileri. Selânik Sanayi mektebi mezunlarından Giritli Salih Zeki usta'nın "imalkârdesi, Zafer" pulluğu benzeri el emeği göz nuru ürünlerin sergilendiği o ilk girişim yinelendikçe gelişti, çeşitlendi ve uluslararası bir fuara dönüştü.

9 Eylül 1922'de, İzmir'in geri alınış sürecinde, kentin kuzey kesimini oluşturan Halkapınar'la Basmane arası tümüyle yanmıştı. Kurtuluş Savaşı sonrası ilk Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'la, ilk Vali Kâzım Dirik, önce yangının izlerini silmek için kentin orta yerinde bir akciğer olarak temizlenen alanın büyük bir bölümünü Kültürpark'a ayırırlar.

1936 Fuarı, 20 Ağustos'ta o yeşil alanda 71'i resmi 195 yerli ve İngiltere, Irak, yanında SSCB'den 72 yabancı kuruluşun ürünleriyle açılır.

Etibank, Sümerbank, MKE, Şeker Fabrikaları gibi KİT'lerin ilk ürünleri ilk kez İzmir Fuarı'nda sergilenir.

İkinci Paylaşım Savaşı nedeniyle 1944-46'da hiç yabancı katılım olmaz.

Savaş sonrası ABD'yle SSCB'nin başını çektiği ülkelerin katılımıyla, her yıl artan ülke ve kuruluş sayısı gerçek bir sanayi rekabeti başlatır. Elektroniğin ilk ürünleri... Uzay teknolojisinin reklâm ve propaganda araçları... Bilim ve tekniğin kamuya açık son gelişmeleri fuar reyonlarında görücüye çıkar.

1960'larda TOBB çatısı altındaki minik reyonlarda ilk ürün-

lerinden birer ikişer "numûne" sergileyen yerli kuruluşlar 1980'lere gelindiğinde hem çok artmış... Hem reyon ve stantlardan ayrılıp özel pavyonlar kiralamış... Hem plastikten elektroniğe pek çok sanayi ürününü, içinde en gelişmişleri de olmak üzere 1980'de 55'e ulaşan ülkeninkiyle yarıştırmaya başlamıştır. O yıl bunlara bir de TYS şemsiyesinde kitap sergisi eklendi.

KİTAP FUARCILIĞI

Yazko katıldığı fuardan dersini almıştı.

Daha 1980 Ekiminde fuar niteliği taşıyacak ve sergileme yöntemiyle diğer yayınevlerine de açık bir yer aranmaya başlandı.

İstanbul Reklâm'ın sahibi Süheyl Gürbaşkan, bir Cağaloğlu çocuğu... Seçkin bir İstanbulluydu. Babıâli'yle Nuruosmaniye Caddelerinin kesiştiği köşedeki, bahçesi türbeli babaocağını yıkmış... Reklâmın bütün evrelerini kotaracak nitelikte cici bir bina yaptırmış... Şimdilerde Finansbank Cağaloğlu Şubesine ev sahipliği yapan zemin katı, kalabalık katılımları karşılayacak bir salon olarak tasarlanmıştı.

Ama yapı bittiğinde Süheyl Gürbaşkan, sağlık sorunu yüzünden reklâmcılığı bırakmış... Yeni binanın üst katlarını süren işler için kullansa da, güzelim salon bomboş kalmıştı. Öneriyi büyük bir sevinçle karşıladı.

Satış fiyatı üzerinden yüzde 35'lik indirim farkı karşılığında salonu Yazko'ya... O da satılandan mal sahibi payını ödedikten sonra... Kalanın tamamını, her ay, olduğu gibi aktarmak üzere, bütün yayınevlerine açtı.

Cağaloğlu'nun göbeğinde... Dört bir yanının ışıl ışıl vitrinleri, sımsıcak kitap kapaklarıyla donanmış... Bir aydınlanma türbesi kurulmuş... Yayınevlerinin hevesli desteğiyle sürekli bir kitap fuarı açılmıştı.

O güne dek okullara yakın mahzen, sokuntu ya da kuytularda... Kırtasiye, üniversite hazırlık testleri... Hatta oyuncakların gerisinde, ancak arayanın bulduğu kitaplar, ilk kez Cağaloğlu Meydanından geçen herkesin görebileceği vitrinlere dizilmiş... Gösterilen ilgi, bugünün görkemli kitap fuarlarıyla, saraylarının ilk örneğini arı kovanına dönüştürerek yaşama geçirmişti.

Kısa sürede neredeyse bütün yayınevlerinin katılması, nakit dönüşümünde, en büyükler de içinde hemen herkese belli bir soluk aldırdı. Bu girişim ileride Yazko'nun başına dert açsa da, düzenlenen bütün kitap fuarlarıyla kat kat kitabevlerinin ilki ve öncüsü olma özelliğini hep korudu.

Bütün bunlar, dergi kadar kitapta da peşin ve doğrudan gelir sağlanabileceğini gösteriyor... Henüz kiralama düzeni keşfedilmediğinden, taşıma araç gereci dayatan dağıtım konusunda yavaş ve temkinli harekete zorluyordu. Yine de, İstanbul'dan başlayarak, -Belirtilen duygusal yaklaşımlar nedeniyle mevcut dağıtımları darıltıp genel bir boykotla karşılaşmadan,- önce büyük kentler... Araç gereç ve donanımı arttıkça ülkenin her yanına yaygın bir kültür, sanat ürünleri dağıtımı... Ve kitap fuarına benzer ışıltılı satış noktaları kurma hazırlığına girişildi.

Ne var ki, tasarım alanı gün günden daralıyordu.

Kargaşa ve ona gerekçe oluşturan eylemlerin, bıçakla kesilmişçesine durması fikir, düşünce, bilim, kültür ve sanatın göze batmasına neden olmuş... Daha önce en keskini olayların gümbürtüsünde kaynayan en masum eleştiri, suskunun koyuluğunda Mehter kösü gibi yankılanmaya... Milli Güvenlik Konseyi'yle Sıkıyönetimin şiddet ve dehşet nazarlarını üstüne çekmeye başlamıştı.

İlk işaretler 1980 Kasımı yarılanmadan belirdi.

Ankara'da içeriği de adı gibi sol, çoğu bilimsel kitaplar yayınlayan yazar Muzaffer Erdost tutukluydu. Yokluğunda yayınevini yiğit kardeşi, kitapçı İlhan Erdost yürütüyordu. 10 Kasım şafağında... Atatürk'ü anma sirenlerine daha saatler varken, Kemalist İlhan Erdost, Atatürkçü Güvenlik Kuvvetlerince gözaltına alınmış... Askeri araçla nazikçe(!) Mamak cezaevine götürülürken de... Sıkıyönetim Komutanlığının açıklamasına göre;

"Direnişini engelleme çabasındaki askerin(!), başına değen(!) dipçiğiyle ölmüştü.

Cumhuriyet Gazetesi o 10 Kasımda da, her yıl gibi tam Atatürk özel sayısı olarak yayınlandı. Anlaşılan, gazetenin sunduğu Atatürk, yeminli Atatürkçü(!) MGK ve sıkıyönetimine ağır gelmiş...Katlanmak zorunda kalmıştı.

Beydaba'dan Ezop'a, La Fontaine'den Başkan Bush'a subaşında, bulandıracak kuzu bekleyen kurt, 11

Kasımda muradına erer. İlhan Selçuk o gün köşesinde; "Kemalizm İdeolojisi Muz mudur?" Sorusuyla ulu önder Atatürk'e dil uzatmış(!..) Gazete; "İşsizlik oranı arttı, yatırımlar geriledi," ve "İstanbul'da ekmek sıkıntısı baş gösterdi," haberleriyle kamuda telâş ve heyecan uyandırmıştır(!..) Cumhuriyet'in basım ve yayımını, ikinci bir emre kadar, -süresiz,- yasaklamaya bundan iyi gerekçe olur mu?

Sadece bu iki olay bile 12 Eylül rejimin yönüne ilişkin yeterli ipucu sayılabilir.

Henüz doğrudan kitaplara yönelmemiştir.

Ama kâğıt darlığının üstüne binen yanlış yayın korkusu, yayın dünyasını zaten iyice duraklatmıştı. O kadar ki, tanınmış, köklü ve çok yayın yapmış pek çok yayınevi yeni kitap yayınlamak bir yana, mevcudunu incelemeye almış... İçeriğinde o gün için kendince sakınca gördüğü kitapları dağıtımlar kanalıyla satış noktalarından ivedilikle geri çekmiş... Deposunda üstünü güzelce örterek kendinden bile gizlemişti.

İLGİNÇ BİR OLAY

Baskı ağırlaşınca ürkünün boyutları güldürünün sınırlarını aşar. Devrim ya da iktidar amacıyla yola çıkanların başarmaktan başka çaresi yok.

"Ya devlet başa, ya kuzgun leşe," atasözü bizim.

O cakayla tafra satanın, duvara çarpınca ağıt yakma hakkının olup olmadığı, en azından devlet zorbalığı ölçüsünde tartışılmalıdır. Ama baskı döneminin hiç ilgisi olmayanlarla, işgüzarlara da değeceğini... Ve ürkeni iyice sindireceğini, o dönemde Cağaloğlu'nda, -kendi sinikliğine gerekçe arayan yayıncıların ağzında,- dehşetle dolaşan öykü, açıklamaya yeter. Sözde sıkıyönetimin askeri savcılarından biri anlatmıştır !..

"Bir şair özentisi, aklınca kurnazlığa kalkışır.

Yazdıklarını bir dosya halinde savcıya götürür.

Amacı varsa, şiirlerinin sakıncasını öğrenmektir.

Savcı yorgun, uykusuz ve kendince çok önemli bir davaya hazırlandığından canı sıkkındır. Çok olasıdır ki, madem şair, üstelik kendisi de kuşkuda, sakıncalıdır önyargısıyla dosyaya bakmadan; "Alın bunu, demiştir.

Adamı kaptıkları gibi, Selimiye'nin "nezaretaneye" dönüştürülmüş koğuşlardan birine tıkarlar.

Aradan üç ay kadar bir zaman geçer.

Savcı başka bir dava için bir belge ararken, o gün duyarsızca bir kıyıya bırakıverdiği dosya, yere düşer. Dağılan sayfaları toplarken gözü dizelere erişince olay aklına gelir. Birkaçını okuduktan sonra hemen adamı gözetim-

den çıkartır. "Al dosyanı," diye koltuğunun altına tıkıştırırken;"Yasal açıdan hiçbir sakıncası yok. Ama şiir açısından çok sakıncalı. Yayınlamasan senin için daha iyi olur. Şimdi kaybol, bir daha gözüm görmesin" sözleriyle bir pardon bile demeden savar."

ORTAM VE VERİM

Böylesine kısıtlı bir ortamın, yayın yaşamını nasıl etkileyeceğini anlatmak zor. Kâğıt darlığı üstüne binen bu tür kaygılarla, hemen hemen durduğunu anlamak ise her halde çok kolay. Öyle ki, Kültür ve Milli Eğitim bakanlıklarının yayınları, her şeyi göze alan ilk ürün heyecanı... Müfredat programının bile okullardan silemediği klâsiklerle, yasak engelini aşabilen çocuk kitapları... -Bir de, Ercan Arıklı ve pazarlamacıları sayesinde keşfedilen renkli, bol resimli, bol taksitli, bol izinli kolay ansiklopedicilik,- sayılmazsa, o dönemin yayın tekelini Yazko ele geçirmişti demek yanlış olmaz.

Üyelerinin yapısıyla asal amacına eklenen bu fırsat, kooperatifin üstündeki maddi ve manevi baskıyı üçe beşe katlıyordu. Bunların ilki, çıkardığı her kitapla dergiyi neredeyse ilk haftasında tüketen sadık, yetkin ve etkin okurunkiydi. Hemen her kitabı çok kısa sürede yeni basımlara zorluyordu.

İkincisi yayınevlerinin okunmaz –dolayısıyla satmaz diye tanımladığı,- bu yüzden Nazım ve Ahmed Arifin'ki dışında, o güne değin binin üstünde basılmayan şiir deste-

leri de içinde,- kitapların 3 binlik baskılarının bile kapışıldığını gören eşit pay, hak ve söz sahibi ortakların artan yazım coşkusuyla basım kıvancıydı.

Üçüncüsü ve en etkilisi kitapçılarla, dağıtıcıların sipariş çoğaldıkça kabaran hesaplarının ödenmesindeki zorluğun uzattığı vadelerdi.

Dördüncüsü her geçen gün artan üyelerin biriken ve tüzük gereği basılması gereken kitaplarıydı.

Beşincisi işsiz matbaaların sıklaşan kredili ve ucuz dizgi baskı önerileriydi.

Dahası gazetelerin kendi baskılarından artan bobinlerin aldıklarına göre epey yüksek fiyattan kâğıtçılara devrettiği... Onların da tabaka haline getirip üstüne kâr ve vade farkı ekleyerek sattıkları kâğıdın yeniden senetle bulunur hale gelmesiydi.

Üstelik Sıkıyönetimin şiddet ve dehşet nazarları, geçmişin eylemleriyle eylemcilerinde odaklandığından... Henüz doğrudan fikir, düşünce ve sanata yönelmemiş... "Sayın muhbir vatandaşların(!)" ihbarları dışında, dergi ve kitaplara değmemişti.

Bütün bunlara ek olarak ayda 4 kitap çıkarma ilkesi, ilk yeni basımlarla daha başlangıçta yürürlükten kalkmış... 10 forma kısıtlaması ilkin ilk basılacaklarda, sonra hepsinde işlemez hale gelmiş... Basımevi, ilk dağıtım ve sipariş kadar hazırlayıp verdiğinden cilde yetişse de, dizgi ve baskıda yetersiz kalmıştı.

SÜRELİ YAYINDA SÜRE

Süreli yayın kitap gibi geniş zaman tanımaz.

Basımdan dağıtıma çok ayrı iş kollarının kolektif emek ve çabasıyla okur eline ulaştığından... Hiçbir aksaklık, eksiklik ve mazeret kabûl etmez.

Gerçi kitap yayını da aynı titizliği gerektirir. Ama o, çıkınca dağıtıma girer. Zamana karşı yarış istemez.

Oysa süreli yayın, basım için kendisine ayrılan zamanın dakikasında makineye girmezse, başlayan baskının bitmesini bekler. Saatinde dağıtıma verilmezse, pek çok bölgeye gitmez.

Bunun kadar önemli bir başka titizlik etken ya da karabasanı da, yapılan işle ürkütülen kurbağa olayıdır. Belli gün ve anda dağıtıcının... Ondan da bayiin elinde olmazsa hesap görülmez. Bu yüzden dergi, Ağaoğlu Basımevinden başka yere emanet edilemiyordu. Ama kitapların, özellikle hacimlileri, ilk yoğunluktan beri Ağaoğlu eliyle onun taşeronu olarak çevre matbaalara verilmeye başlanmıştı.

Böylesine yoğun iş olanağının, basımevini daha da geliştirme fırsatı sağladığı düşünülebilir. Ne var ki kooperatif, ilk kitap teliflerini katılım paylarına ekleyerek ödemeden kurtulsa da, yeni basımlarla diğer kitaplar yazar alacağı biriktirmiş... Diğer yayınevlerinin üç katına ulaşan telif ücretleri ortak hoşgörüsüne sığınılarak bölünüp taksitlenmiş olsa da ödeme zamanı gelmişti.

Ancak, onları senetle karşılamak mümkün değildi.

İş hacmiyle tasarılara bağlı olarak genişleyen kadronun aylık ücretleriyle kira, elektrik, su, telefon, SSK primi, vergi stopajı gibi zorunlu giderler ise, -günümüzün kaydî parası o günlerde hayal bile edilemediğinden,- ister istemez nakit ödeniyordu.

Bunca nakit gereksinimine ödemesiz yılları geride bırakan Basımevinin... Her dönencede yüklüce kredi taksitleri de eklenince, nakit ödeme rakamı her geçen ay biraz daha artıyor... Bilindiği üzere, kitap yayın ve satışı arttıkça alacak ve senet bollaşıyor... Nakit ise görece olarak alabildiğine azalıyordu.

Yazko Edebiyat'ın duyumlarına dayalı ilk ay başarısı bu yüzden, süreli yayınlar hevesini büsbütün artırmış... Eray Canberk'in hazırladığı Gençlik... Barış Pirhasan'ın uğraştığı Çocuk dizileri ile Atilla Tokatlı'nın "Ansiklopedik Sözlük..." Alev Alatlı'nın prova aşamasına getirdiği "Bizim English... Ahmet Cemal'in bilgi ve tam bir özveriyle uğraştığı "Çeviri... Selâhattin Hilâv'ın bilge çabasıyla ortaya çıkmaya başlayan "Felsefe" dergilerine ilişkin çalışmaları hızlandırılmıştı.

YAZMAK OKUNMAK

Her insan gibi yazcının da başat hevesi, geleceğe ulanmaktır. Bunun temel kuralı açık ve kesin; "Okunabilir bir dize ya da dizge."

Kolay mı?

Elbette değil !..

Çünkü yazının tek üretim aracı sözlüklerde olsun olmasın, anlam ve tanımın aktarımını sağlayan ses dizimleri... Yâni sözcüklerdir.

Yazıcı böylesine soyut bir değeri, gerektiğince iyi, yerinde ve her zaman için geçerli kullanmış... Tarihsel dönüşümlerle, insanlığın düşünce evrelerindeki köklü değişim ve yeniliklerde dahi, tanım ve anlam taşıyacak biçemde bileştirmiş... Okuyanın belleğinde karşılaştığı olayları sürpriz olmaktan çıkaran çağrışım kıvılcımı çaktıracak nitelikte dizebilmişse yaşadı !..

Çünkü insanlar da, çağlar ve dönemler de geçer.

Kil, taş, seramik, papirüs ya da kâğıda geçen yazı ise, bütün çağ ve dönemleri atlatarak geleceğe kalır.

Bu özelliğinden ötürü, döneminde anlaşılmasa... Kavranmasa... Daha da ötesi güncel bakış tarafından horlansa bile, o altın kural ve koşula uyuyorsa, zamana dayanır. Yazan, anında beğenen, beğenmeyen... Öven ya da horlayan unutulur. Yazı, okumaya değer bulanın belleğinde yenilene, yenilene canlanarak daha sonraki kuşaklarda kendini üretmeyi sürdürür.

Bilim, kültür ve sanat tarihinde örneği çok.

Uzatmamaya şunlar yeter.

Kelile ve Dimne yazarı Beydeba veya Pid Pay, Pid Bay adlı bilge Brahman öğrencilerine; "Debşelim'e gidip zulme son vermesini söyleyeceğim," der.

Hepsi bir ağızdan; "Korkmuyor musunuz?" Diye sorarlar; "Beydeba'nın döneminde zulüm işlenmiş de, sesini çıkarmamış diyecekler diye öyle korkuyorum ki, Debşelim'in zulmü safa gelir," yanıtını verir.

Debşelim zulmü halâ yaşıyorsa, Kelile Dimne'de yazıldığından yaşıyor.

Sokrat, Atina tanrılarını sorguladı diye öldürülür.

Savı öğrencilerince yazıya dönüşünce, 2 bin 500 yıldır, yargıçlarını yargılıyor.

XIV. Yüzyıl cönklerinin dörtte üçünde, Yunus'un tek dizesini bulana aferin !.. XVI. Yüzyıl cönklerinde şiirlerinin tamamını bulamayana aşk olsun !..

Dünya romanının babalarından Honore de Balzac o kısacık ömründe 4 kez boşalan Fransız Akademisi üyeliği için 4 kez başvurur. Dönemin gözdesi Akademi baronlarınca, iyi romancı olmadığı savıyla geri çevrilir.

Onların hemen tümü bugün Fransız edebiyatında bile yok... Balzac dünya edebiyatının baş tacı.

YAZININ TOPLUMSALLIĞI

Ancak yazı denilen bellek çağrışımının toplumsal, hatta kamusal olabilmesinin koşulu tek.

Yayınlanmak.

Yoksa "hatıra defteri," ya da kişiye özel mektup olmaktan öteye geçemez.

Reklâm, tanıtım, övgü, yergi, atraksiyon, uçukluk benzeri pazarlama teknikleri sonraki iş. Elbet dönemine göre bunlar da gereklidir. Ama, yayınlanmamış yazı için, isteyen istediği hüneri göstersin, "kıymeti harbiyesi"yoktur. Oysa okunabilir bir yazı onlarsız da yolunu açarak dudaktan kalbe yöntemiyle akar gider.

İletişim çağında, herkes ona uymalı değil mi?

Suçlamak kolay.

Ağız dolusu ucuzlamak, aşağılamak da !..

Ama bir şeyi hiç gözden ıramamak koşuluyla.

Her kim ki öfkesini, o iletişim araçlarında, bu ödevlerle çalışanlara yöneltir. Yanılır !..

Öfke, çalışan kişilere sövüp kurtulacağına, iletişim araçları sahipleriyle arkalarındaki desteğin nitelik, nicelik ve amacına yönelmeli... Onun özelliklerini çözmelidir. O zaman eline bir ekran, kalemine köşe geçirmiş olanın durumuna daha nesnel bakar, daha anlayışlı yaklaşır. Ve düzen böyle sürdükçe, iletişim aracı sahip, yönetici ve çalışanlarının eşit ve adil davranamayacağını bilir.

Artık aslanın ağzında olan ekmek has undan...

Evdeki evlâd-ü âyâl, ya kolejde ya kokteylde...

Ve iletişim çağında hayat çok pahalı.

Çalışanın sendikadan korktuğu koşullarda adalet arayanın aklına turp suyu.

Madem düzen bu... Altta kalanın canı çıksın !..

Ama okunabilir yazı, nasıl haksızlıkları zaman içinde yapanın ayıbı haline getirirse, çıkmadık candan umut kesmek abes !.. Bakarsınız, çaresizliğe çarenin kendi olduğunu çaresiz de kavrayıverir.

Bunun için açıklanmayan bir fikrin anlamı... Yayınlanmayanın bir yazının değeri yoktur. Ama, yazılı her ürünün vitrinleri bellidir.

DERGİ

Özellikle şiir, öykü, deneme, eleştiri, fikir, düşünce ürünleriyle bilimsel savların güvenli ve etkin vitrininden biri, internet olanaklarına karşın galiba halâ dergiler... Kültür ürünlerinin, biraz sulandırılsa da günlük gazeteler.

İkincisiyse, yarışmalarla çekici ödüllerdir.

Konu dışı ama, bir de moda market kitapçılığının, "saldım çayıra, Mevlâm kayıra," yöntemi var.

Becerenlere aşk olsun !.. Doğrusu iyi de işliyor.

Yayıncı(!) adamını bulur... Market yöneticileriyle bütün tezgâhlarda satılmak üzere anlaşır. Kendisi ya da yakınlarının kolay okuduğu ilk ya da yıllanmış ürünleri ucuza kapatıp "müşteri değerlendirsin(!..)" görüşüyle, ardı ardına tanınmışların arasına serpiştirir. Fikirden çok fiziği önemseyen market müşterisi tutarsa, yaşadı !..

Bir anda bütün geyik muhabbetlerinin sakızı olur. İletişimin bütün olanaklarıyla anında sırça köşklere yerleştirilerek, kimseye taş atmaması sağlanır.

Şimdi de o, başka oltaların ucuna yem olacaktır.

Pazarlamacı ağzıyla tutmazsa(?!)

Adı çöpe... İadesi hurda kâğıda karışır.

Dergi sunumu da buna benzer.

Birden, binlere uzanan çok kişi beğenisine dayalı bir vitrindir. En az okunan derginin 100'ün üstünde... Sırtı kalın "müessese" büroşürleri... Kişisel inada dayalı yerel

sanat ocakları... Cep harçlığı tüketen ilk girişimler sayılmazsa, yılların Varlık, Yedi Tepe, Dost, Hisar, de, a, Yeni Ufuklar, Seçilmiş Hikâyeler, Yeni Dergi, Papirüs, Soyut, Somut, Ataç, Mavi,Kaynak, Gösteri, Berfin Bahar, Yazko Edebiyat'ın binlere... Gazete eki olarak verilenler dışında Tübitak'ın düzenli çıkardığı Bilim-Teknik'in 100 binin üstünde okura ulandığı düşünülürse, yazı ve yazan için nasıl bir vitrin olduğu anlaşılır.

Sermaye sahiplerinin kalıcılığı, daha çok üretim aracı mülkiyetiyle mümkündür. Sermayesi fikir, düşünce, bilim, kültür ve sanat olanlarınkiyse, kaçınılmaz biçimde yazı ve okunabilme.

Ve genellikle ilk ürünler, Doğu'da risalele, Batı'da dergilerde yer alır.

YARIŞMALAR VE ÖDÜLLER

Diğer kolay yollarından biri de, yarışmalardır.

Ürününü konunun uzmanı, yetkin ve etkili kişilerin gözünde, başkalarınınkiyle sınamanın çekiciliğini taşır.

Elbet seçicilerin olayı ahbap çavuş ilişkileri olarak değil, toplumsal bir ödev ve yüküm diye gördüğü... Ve onun gereği olarak üyeliği kabûl ettiği anda iyi kötü yüzlerce yapıtı okuma zamanını ayırdığı takdirde.

Yoksa yarışma bolluğunda... Güncel medyanın magazin programlarına döner. Körlerle sağırlar birbirini ağırlar misali, seçiciler kurulu turnikesi kurulur.

Ödüller men dakka dukka yöntemiyle dağıtılır.

Bu seçiciler kurulu ötekindeki, o bundaki üyeyi kazandırır. Ödül aile içinde kalır.

Ya da öykü ve tiyatromuzun ustalarından Haldun Taner'in ilk seçiciler kurulu üyeliğinde başından geçen olayın benzeri olur. O ilk üyelik, edebiyatımızın temel taşlarından Halide Edip Adıvar başkanlığındaki kuruldur.

Usta, aynı zamanda üye çoğunluğunun fakülte kürsülerinde de başkanıdır. Haftalardır pek çok seçeneği tartışmış kurulun karar toplantısına, elinde hiç birinin ödüle değer bulmadığı aday kitaplardan biriyle gelir;

"Birinci bu olacak... Ötekileri siz seçin. Deyip kitabı masanın üstüne bırakarak çıkar gider.

O gider gitmez kurul birbirine girer. Toplantıda kıyamet kopar.

Sonuç mu?

Birinci, ustanın masaya atıp gittiği ürün olur.

Ve galiba bu yüzden kötü bir gelenek oluşur.

Seçici kurul üyeliği yapanların anıları çoktur.

Bazıları dostlarını kıramamaktan... Bazıları, ödül sözünü alıncaya kapısının önünde yatan, üstelik ünlü yarışmacılardan söz eder.

Bütün bunları aşabilen Yazko üyelerinin, nitelik ve niceliği, kiminin daha az, kiminin biraz daha fazla... Ama kuşku götürmeyecek ölçüde toplumsal beğeninin eleğinden geçmiş değerlerden oluşuyordu. Çünkü zaten kooperatif üyeliği ozan, yazar ve çevirmenliği koşulluyor.

Bunun için de birden çok şiir, öykü, roman ve çeviri yayınlamış olması gerekiyordu.

Yazko yönetimi, -Eski bir yayıncı ve kooperatif başka-

nı olarak Ağaoğlu da içinde,- herhangi bir şiir, öykü, roman ya da çevirinin yetkinliğini ilk satır, hatta kokusundan ayırabilecek deneyimdeydiler.

YAZKO ÖDÜLLERİ

Ancak daha önce bir ürünü kamuya sunulmamış bir değerin üyeliği -İleride ilginç bir örneğine rastlanacağı üzere,- ister istemez kayırma gölgesi taşır... Kitabının geciktiği ya da savsandığını düşünen üyeyi incitirdi.

Bu türden sorunları ortadan kaldıracak yöntem, yarışma ve ödülle bulundu. Özgün, çeviri şiir... Roman, öykü... Deneme ve inceleme yarışması açıldı.

O zaman da bugünkü kadar önemli, 50-100 bin lira tutarında ödül kondu. Yarışmaya hiçbir biçimde katılmama koşuluyla her dal için beşerden 15 kişilik seçiciler kurulu oluşturuldu. Yarışma duyulur duyulmaz, seçiciler kurulunu çok uğraştıran yüzlerce yapıt yığıldı. Ve böylece ödüllerin açıklanacağı 12 Şubat 1981'e iyice yakınlaşan Aralığa gelindi.

Ay Sıkıyönetim Komutanlığından, -Ödüllerin özelliği... Kazananların kimliği... Konuşmaların nitelik ve içeriğinin birer özeti... Düzenlenen programın ayrıntıları gibi,- ince elenip sık dokunan törene izni alınması... Kenter Tiyatrosu'nun kiralanması... Ödül kazananların çağrılması.. Dağıtım düzeninin hazırlığıyla geçerken... Kuruluş yı-

lı, Behzat Ay... Mehmet Başaran... Enver Gökçe... Ayhan Hünalp... Samim Kocagöz ve Sennur Sezer'in üyeliğiyle biraz daha zenginleşerek kapanıyor... İkinci yaş, Erhan Bener... Necati Cumalı... Azra Erhat... Özdemir İnce... Fikret Otyam... Yüksel Pazarkaya ve Alev Şirin'in üyelikleriyle daha zenginleşerek başlıyor... Ülke kültür ve sanatının tüm has değerlerinin toplandığı başat kurumlardan biri olma yolunda hızla ilerliyordu.

Üçüncü Bölüm
Fırtına sonrası

VANALAR SIKILIYOR

1980 sona ereken, ülke çapındaki sıkıyönetim, ilk üç ayını geçirmenin etkinliğindeydi. Daha 10-11 Kasım uygulamalarında görüldüğü gibi, başlangıçtaki yansızlık savı kısa zamanda, kaskatı yanlılığa dönüşmüştü.

Bu hızlı ve sert dönüşüme Oda ve dernekleriyle suspus kesilip en kodamanlarıyla generalleri kafakola alma yarışına girmiş acente işadamları mı?

Devr-i Dilârâ-yı demokraside bülbül misâli şakıyıp her zorda dut yemiş bülbüle dönen ürkek liberaller mi?

Her felâketi inanç sınavı sanıp her cezada niyâzını artıran mütevekkil ve mütehavvil kul taifesi mi?

Kullanıldıktan sonra salkım sepet, zindana atıldığı halde... Kerîm devlete sığınma alışkanlığını bir türlü yenemeyen ırkçısı ümmetçisiyle sağ kesimimizin kısa sürede emr-i komuta safına katılması mı neden oldu?

Yoksa alfabede harf bırakmayan fraksiyonundan sendikacısına... Dernekçisinden particisine... Birlikçiden federasyoncusuna tutukevlerini doldurmasına karşın, devrimci düşüncenin direnci mi?

12 Mart sürecinde olduğu gibi, darbeyle birlikte CHP Başkanlığından istifa ederek yurttaşlık haklarını kullanan Ecevit'in demeçleri mi?

Adalet Partisi'nin iktidar alışkını kadrolarını ayakta tutmak için, fısıltı gazetesinin "bir bilen"liğine soyunan Demirel'in etkinliği mi?

"Bir kısım basın organının(!..)" Cumhuriyet'in 10 ve 11 Kasım sayıları benzeri yorum ve haberleri mi?

Yavaş yavaş eleştirel bir tutum takınan kültür ve sanat ürünlerinin... Yurttaşlık bilincinin her zaman ve her konudaki çıkışına dayanak yapmaya çalıştığı insan hakları... Hukuk... Sanat ve bilim özgürlüğü söylemleri mi neden oldu?

Ayrı, oylumlu ve o dönemi suskunlukla atlatan seçkin çevrelerin yanıtlaması gereken sorulardır.

Elbet yarının açmazlarında da aynı kuytularda saklambaç oynamama azim ve kararı... Gerçekten açık gizli özeleştiri gereksiniminde iseler.

Çünkü Türkiye'nin ekonomi-politiği emperyalist eşiğe gelse de, halâ kazandaki pilâvdır. Öyle olduğu için de daha çok su, -bunalım ve darbe,- kaldırır.

Artık dünya pazarlarında parmak oynattığını savlayanlar, ülke gelişmelerinde cezalı zağar gibi susta dururlarsa, ateş yine düştüğü yeri yakar.

Ama oradan da mutlaka, ya AB... Ya BAP (Büyük Av-

rasya Projesi...) Ya BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) ocağına düşer... Ve hiç kimsenin kuşkusu olmasın, eninde sonunda bacayı sarar.

O baskı rejiminin körebeliğiyle, sağır sultanlığını oynayarak âbât olanların çoğu, şimdi nasıl berbâtsa... Yanına kâr kaldığını sanacakların da "encamı, geçmişte öyle bilenlerinkiyle aynıdır. Çünkü kapitalist üretim biçiminde karşıtı sosyalist üretim bile, onun kural ve kuramlarına bağlıdır. Ama her biçimin kuram ve kuralı dışındaki haramî vurgunuyla soygunun... Gizemli kapılar ardında görkemli yapılara saklansa da, eninde sonunda zaptiye prangasında tükenmesi yazgı.

Denilebilir ki Bizans, Selçuklu, Osmanlı ölçeğinde Babil'in de vârisiyiz. Ve orada kurban seçileni 24 saat kral... Hatta ötesi... Tam anlamıyla kaprisli bir tanrı gibi yaşatmak töre.

Bu seçilmiş kurbana yine öyle de, itilmiş kurbana ağır ceza, diyenin dediği gibi olsun.

SIRA KİTAPTA

Zaten yaşamın akışıyla, tarihin bakışında oluyor.

Hem de yuvarlanan bir çığ gibi gittikçe büyüyerek.

Örneklemek gerekirse denilebilir ki, 1981 Şubatı, 12 Eylül yönetiminin bütün dikkat ve hışmının, kitaplar üzerine çökmesiyle geçti.

İlk nazar Tercüman'ın... Dolayısıyla Türk sağının o dönemde Necip Fazıl'dan sonra en etkin yazarı Ahmet

Kabaklı'nın... Vakfının yayın organı Türk Edebiyatı dergisindeki saldırılarıyla çocuk kitaplarına değdi. Yazı ihbar kabûl edilerek Tolstoy, Cubao, Behrengi, Nazım ve anlatıcının, o zamana değin defalarca yayınlanmış çocuk kitapları, çocuklara yasaklandı.

Ustalar dünya ekin hazinesine o güzel yapıtları bırakarak göçeli çok olmuştu. "İdarenin her tür işlem ve eylemini denetlemekle yükümlü Danıştay"da, yasağın iptali davası... Politik gökyüzünün günlük güneşlik(!) olduğu o 1981 kışında, ister istemez anlatıcıya düştü.

Yargının, "hukukun üstünlüğü" anlayışına çarpıcı bir örnek... Devletin üstünlüğü sözkonusu olunca, "her tür işlem ve eylemin" hukuka uygunluğunu denetlemekle yükümlü yargının dahi yan tutmasına kanıt gösterilebilir.

1980 Eylülünden 1982 Temmuzuna yürürlükte olan askeri Anayasa'nın bile güvence altına aldığı ve devleti korumakla yükümlediği bilim, kültür ve sanat özgürlüğü yasaklanmıştı. "İdarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemekle yükümlü yargının, o yetkiyi anında kullanması için dilekçe önündeydi.

Gereğini, gerektiğince düşünse "kuvvetler ayrılığı" ilkesini yaşama geçirir... Hem kendi hakkını korur. Hem açık bir adaletsizliği önler. Hem askeri yönetimi bile, "hukukun üstünlüğü" hizasına sokardı.

Yazık !..

Kendi koyduğu Anayasaya uygun davranarak dayatılabilecek bir yetki bölüşümü... Ya Lao Tzu'nun; "Varlıklar yücelir erdem... Erdem yücelir Tanrı... Tanrı dönüşür, devlet olur," görüşü... Yüce yargıçların baş göz sakınma

kaygısı yüzünden heba edildi. Ve yasağın iptali kararı, Sıkıyönetimin kalktığı 1987 sonunda verildi.

Ama günümüzün tablosu bu başlangıçla çizildi.

Ona daha pek çok bezerinin eklenmesiyle... Geç gelen adaletin adaletsizliği... Yalnız gücü, gücü yetene mantığını egemen kılmakla kalmadı. Sonradan Susurluk kazasıyla lif lif dağıldı sanılan çete ilişkilerden... Hortum davalarına... Ve AB müzakerelerinin başladığı 2005'te Sütçüler Kaymakamının kitap "imhasına" kalkışması benzeri... Her alan ve konuda süreli ya da sürekli fikir, düşünce, bilim, kültür ve sanat düşmanlığıyla yasaklarını hüner haline getirdi.

Çeyrek yüzyıllık sürecin sonucu, hemen herkesin yakınmasıyla ortada. Bir yanda Avrupa Birliği üyeliğine yoğun kamusal ve bireysel hevesler. Bir yanda fikir çatışmaları yerine fizik çekişmeleri... Bilgi yarışmaları yerine bilek güreşi... Erdem yerine uçuklukla kaçıklığın egemenliği "demokratik, sosyal bir hukuk devleti" eliyle yerleştirilmiş bir toplum.

Konfiçyüs'ten beri bilinen gerçektir.

"Kolay yönetmek istiyorsan insanların midelerini doldur, kafalarını boşalt. Doğru yönetmek istiyorsan, hem kafalarını, hem midelerini doldur."

Yanlış mı?

Bunca uzun süren düşünce baskısı, özgür insanı ister istemez kullaştıracak... Toplumsallığı kaçınılmaz biçimde külleyip cemaatçiliği geliştirecekti.

Bilim, kültür ve sanat bilgi, düşünce ve duygu birikiminin özgür yargısıyla gelişir. Kısıtlanan fikrin toplumu götüreceği açmaz, kaç bin yıldır belli.

Ayıya dayı diyen köprüyü geçer... Adamını bulan köşeyi döner... Şeyhe uyan Cennete kavuşur. Ahlâk ve adalet arayan zebanilerle buluşur. Cehaletle bileşen korku sonunda nur topu gibi ilkellik ve yobazlık doğurur.

Artık bir şey üretmeden bir şey olma cesaretiyle, düzene uyanın yanına kâr kalır inancını önleyecek erdemin kırıntısı bile alır başını gider.

Ne var ki, olayların akışındaki sapmalara karşın, yaşam kendi doğrultusunda, hem doğasına uygun gerçekleri... Hem deniz sayılsa da tükenen kamu malı, erdemi dayatmayı sürdürüyor Ve daha o dönemde bile MGK'nin yansızlık savıyla, derin çelişkisi, yaman bir paradoks oluşturuyordu.

Öyle ki, yılı dolmadan o darbe balyozunun hangi örste, hangi demiri dövdüğü anlaşılmış... Demokrasi oyununa paydos düdüğünün çalması etkenlerinden Alpaslan Türkeş'e bile;

"Biz hapisteyiz. Fikirlerimiz iktidarda," dedirtecek boyutlara ulaşmıştı.

ÜYELİĞİN DEĞERİ

Bu koşullar altında hemen hepsi merkezden uca sol kalburun üstünde kalmış üyelerden oluşan Yazko'ya duraksamadan süren katılım anlamlıydı. Ve sadece üyelerden birkaçıyla... Kendi iflâsını başkalarınınkiyle örtmeye kalkışan kimilerinin, zaman zaman öne sürdüğü gerekçeye zemin hazırladı.

Sözde bazı ünlü üyeler, "başka yayınevlerinde asla yayınlanmayan... Veya kendisinin bile sakıncalı görerek yayınlatamayacağını sandığı kitabını, eşit hak ve söz sahipliğine dayanarak Yazko'ya (kakalamış !..)" Sözde yönetim, "önüne geleni kooperatife üye kaydedip kitaplarını öncelikle yayınlamış !.. Ve kuruluş salt bu nedenle, satmayan ya da yasaklı kitaplar deposu haline geldiği için batmışmış !..

Bu savı çürütmeye, başka yayınevlerinde üç-dört baskısı kısa sürede tükenen kitapların bile Yazko'daki yeni baskılarının yasaklandığını belirtmek yeter.

Üstelik gerekçeyi salt buna indirgemek, savlayan da içinde, hem başından beri katılan değerlere... Hem baskının iyice fikir ve sanata döndüğü o demde gözünü bile kırpmadan başvuran... Ömürleri uzun olsun, dün kadar bugün de yüzakımız bir Mehmet Başaran... Özdemir İnce... Erhan Bener, Yüksel Pazarkaya ve daha sonra üye olanların kişisel, yazınsal, değerlerini inkâr Toplumsal bilinç, fikirsel direnç ve insanlıklarına "bühtân" olur. Ama şu çarpıcı ve istisnai örnek, belki o kanının yanlışlığını daha iyi açıklar.

Işıl Özgentürk, tükenmez sevecenliğinin ivecen coşkusuyla yönetime, Marmara Üniversitesi öğrencisi Kemal Kale'nin üyeliğini önerdi.

Ozanmış.

Bir dosya dolusu dizesi varmış.

Ama o güne değin hiç şiiri yayınlanmamış.

Kesinleşen tıbbî tanıya göre günleri sayılıymış.

Ve tek isteği, şiirlerinin kitaplaştığını görmekmiş.

Şiir salt bizim değil, dünya edebiyatının da en zor ve çok büyük ustalar yetiştirmiş bir dalıydı. Her sözcükle dizenin, her okuyanda bambaşka çağrışımlar uyandıran o zor alanda iyilikseverlik duygusuyla sadaka kolaycılığı geçmezdi. Ölümü yakın bir heveslinin son arzusu olsa... Pek çok kişi, şiir adıyla pek çok yave yayınlasa da... Bir ozan, yazar, çevirmen kooperatifi olan Yazko'nun,kökü ilk söz kadar derinde... Anlamı okyanuslardan geniş... Ve her türünde tarih öncesi Asya Şamanlarından Sümer rahiplerine... Çin bilgelerinden, Hitit yazmanlarına... Mısır hekimlerinden Girit ozanlarına cirit atılmış... Ve doğayla kamunun ufuklarından, bireyin en ince yürek atışlarına ulanan bir sanat dalında haddini bilmemek bağışlanamazdı.

Dosyadan bir kitaplık seçki... Halil İbrahim Bahar, Abdülkadir Bulut ve Refik Durbaş gibi... Usta ve yetkin ozanlarımızın denetim ve onayından geçince, yolu açıldı. Yönetim kurulunca Kooperatif üyeliğine alındı. Yayında öncelik tanındı.

Raslantı, genç ozanın kitabını bir değerli ustanın, Arif Damar'ınkiyle birlikte dağıtıma verilmesini sağladı. Zamana karşı yarış kazanılmış... Kemal Kale ölmeden önce kitabını görmüştü.

Gençliğin hep hayranlık uyandıran dayanışması aynı anda harekete geçti. Ozanın kızlı erkekli mahalle ve okul arkadaşları ya tek tek, ya gurup halinde geliyor... Her biri, kitapçı indirimiyle 5, 10, 20, bazen 50 kitabı kısa sürede tükettiklerini söyleyerek, yeniden istiyorlardı. Taş yerini bulmuş. Yapılan iş, ürkütülen kurbağaya değmişti.

Arif Damar, elinde genç ozanın kitabı, başında gençliğinin hiç tükenmeyen "Barikat" öfkesiyle yönetim odasına daldı. Bir has ozanın üyelik hakkına dayanarak, o kitabın hangi değer ölçüleriyle yayınlandığını sordu.

Şiir değerinin ozan üyelerin denetiminden geçtiği savunusu, öfkesini bastırmaya yetmedi. Birlikte yan taraftaki depoya gidildi. Raslantı aynı anda yayınlanan iki kitabın da paketlerini yan yana getirmişti.

Yetkin usta Arif Damar'ın son kitabı okura, olağan satış yoluyla sunulduğundan... İlk dağıtımı yapılmış,gerisi yeni istekleri bekliyordu. Genç ozanınkiyse, olağanüstü pazarlama yöntemiyle, tükenmek üzereydi. Deneyimli Arif Damar, o baldan tatlı öfkesini anında yuttu. Ve her zaman gençliğe açık ilgisiyle, çok erken yiten ozanın kitabını okumaya başladı.

ÜYELİĞİN ANLAMI

Bu sıra dışı örneğin de gösterdiği üzere, altını çizerek belirtmekte yarar var. Her yazanın yazdığının en kısa zamanda, en yaygın biçimde okura ulaşmasını isteme hakkı tartışılmayacak kadar kutsaldır. Ve Yazko, bir Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifidir.

Eşyanın doğası gereği ona üyeliğin amaçlarından biri, hatta "münhasıran üyelerinin ürünlerini yayınlamak," gerçeğinden dolayı en baştaki, yapıtının bir an önce ve titizlikle yayınlanması olacak. Ama salt birkaç örnekle yeti-

nilen o dönemle koşulları düşünülürse... Her ürününü o gün de bu gün de her yayınevinin hemen olmasa bile mutlaka onurla sunacağı ozan, yazar ve çevirmenlerle.. Her yapıtını hemen herkesin beğeneceği sanat ve bilim değerlerimizin ilgisi, bundan çok daha fazla çok başka anlamlar taşıyordu.

Her birinin görüş, düşünüş, uygulayış biçim ve biçemleri birbirinden elbette farklıydı. Zaten ozanlık ve yazarlığın başat kuralı özgünlüktür.

Böylesine farklı hatta aykırı olması gerekenlerin dayanışmasıyla birliğinde "mesleğin icrası" kadar... Git gide sıktığı özgürlük vanalarıyla, herkese düzen tornasından geçmiş uslu çocukluğu dayatan MGK'ya karşı bir aydın tepkisi görmek... O günlerde bazıları için vicdanıyla hesaplaşmak kadar zordu, diyelim.

Bugün de zor mu?

Baskı tıpkı özgürlük gibidir. Arttıkça az gelir.

Ve genişledikçe yayılır.

Zaten 1980 sonundan başlayarak öyle oldu.

Hiç tek başına iktidar sabıkası yokken, 50 yıldır her salvonun hedefi... Her başarısızlığın kaynağı... Her bunalımın suçlusu görülen solla... Her yaptığını devlet kisvesine büründüren aşırı sağ zapt-u rapta alınınca... Daha da sertleşen sıkıyönetim önlemleri, ilk günlerde hoşgördüğü merkezle, sağ kesimin hareket alanını da gün günden daraltıyordu.

Geçmiş dönem başbakanlarının sık sık ifadeleri alınıyor... Siyasalı bir yana, karıncaların çalışkanlığı üzerine olan demeçleri bile, verir vermez yasaklanıyor... Dahası

genellikle, yasağın yayını da yasaklanıyordu.

Öyle ki, devletin Anadolu Ajansı "66. Tümen'e ait Davutpaşa kışlasında kalorifer kazanı patladı. Sekiz kişi yaralandı, haberini geçiyor... Haber telekslerden akar akmaz, "Sıkıyönetim Komutanlığı Harekât Merkezi'nin, soruşturma nedeniyle yayınlanmasını istemediği," gerekçesiyle iptal ediyordu.

Kamuya açık duruşmalarda meydana gelen bazı olaylarla, yargı dosyasına giren sözler bile; "428 sanıklı Dev-Sol davasının dünkü duruşmasında meydana gelen olaylarla ilgili herhangi bir haber ve fotoğrafın basında yer almaması, 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının isteğidir..." Gerekçesiyle hem olaylar, hem sanıkların tutanağa geçen;" Devrimciyim. Başka işim yok," sözleri yasaklanıyordu.

Meraklısı, Mehmet Sucu'nun Günizi Yayıncılık'tan çıkan oylumlu ve dönemi anlamaya çalışanlara olduğu kadar... Anlamamakta inat edenler için de çok yararlı kitabına bir göz atarsa, "12 Eylül Yasakları"nda trajik, trajikomik nice öykü bulabilir. Buna bir de yüzeysel olsa bile, 12 Eylülün genel bilânçosu eklenirse, o dönemi algılamak daha da kolaylaşır.

Gözaltına alınan, yaklaşık 650 bin... Fişlenen, 1 milyon 683 bin... Örgüt üyesi diye yargılanan 98 bin 404... Hüküm giyen 21 bin 764 kişi...144 tutuklu kuşkulu biçimde... 14'ü açlık grevinde, 16'sı kaçarken... 74'ü de çatışmada öldürüldü.

İnfaz edilen ölüm cezasının sayısı ise 50 kişi.

Ne var ki, bütün bunlara karşın, MGK'nın forsu yalnız

Türkiye'de geçerli... Ve biraz duyarsız sayılsa da çağdaş dünya yine büyük.

Başka ülkelerin etki odaklarıyla basını... Bir türlü burjuvalaşamayan varsıllarımız gibi kral öldü yaşasın kral yarışına kapılmıyor... Her çanağa parmağı benden diye koşan entellerimiz benzeri, sakin limana kadar gemisini kurtarma telâşıyla eskileri silip atmıyordu.

Çoğun kendi yarattığı her fırsatta, fikir, görüş ve düşüncelerine başvuruyor... Ve olduğu gibi yayınlıyordu.

Ülkesiyle toplumu sayesinde uluslararası ilgi kazanmış o değerler, demeçleri yayınlanır yayınlanmaz tutuklanıyor... Olayı haberleştireni de içinde gazeteler, bir bahane bile göstermeksizin kapatılıyordu.

Sonunda basın ya da güncel deyimle "medya," MGK'nın istediği dirlik, düzen ve disipline kavuştu. Ve böylece, Sıkıyönetimin demir pençesinin çekildiği her yere, ya para, ya mafya babaları yerleşme fırsatı buldu. Artık her sabah yeni güne açan gülleriyle... Her akşam yeni bir aşka öten bülbülleri... Hak, hukuk, özgürlük, adalet, eşitlik ve kardeşlik benzeri tehlikeli sularda balık avlamaktansa... Holding kasalarında alık avlama sırrına erdi. Ve ya dehşetengiz birer tetikçi cebbarlığıyla sabah övdüğünü akşam yerdi... Ya olağanüstü teslimiyetiyle vazgeçilmez birer kapatma haline geldi.

Neylesin dördüncü kuvvet?

Öncesinin elinde Ziya Paşa'nın köteğiyle Kenan Paşa'nın zindanı vardı. Sonrasının elinde Amerikan dolarıyla, Petrus şarabı var. Bu dünyaya mutlu olmaya doğmuş insanoğlu içten içe hangisini seçer?

Toplumculukla gerçekçilik kolay olsaydı, zûlüm yeryüzünden kaçbin yıl önce kalkardı.

BASKI VE SANAT

Kalkmadığına göre, korkunun ecele yararı yoktur.

Ama kültür ve sanata vardır.

Tanım ve anlamların tartılmasını sağlar.

Ve genel kurala uygun olarak sanat ve edebiyatın yükselişini hızlandırır. İlk evrede derin bir sessizlik meydana gelse de, bu sanatın hazım dönemidir. Daha önce anlatılan acemi şair(!) gibi savcıya düzelttirme kolaylığına kapılmaz. Çok zaman kuyumculuğa yeterli vakit bulamayan pek çok kişi, dört yanı çevrilince... Her söz, dize ve tümcesini uzun uzun düşünme... Yoğun ve incelikli biçimde işleme... Kendi yeğin bilinç mihenginde yargılama zorluğuna katlanır. Bu da sanat yapıtının eksiğini azaltır... Çağrışımını zenginleştirir.

Yoksa Arabî, "mükemmel, tekâmüle aykırıdır," buyurmuş. Ve mükemmeli peygamberler, çoktan vahiy yoluyla sunmuş !..

Sıradan insanoğluna kala kala, bilincinde özgür olanı tutuklayacak zindan... Yüreğinde tutsak olanı azat edecek yasa olmaz, gerçeği kalmış.

Bu nedenle, baskı altında suskuyu yeğleyenler... O evreyi bilim ve sanatın gelişimine kullandıysa, ne iyi. Çünkü zor demde hiç kimse kendi yapabildiğini de... Yapmadığı veya gerekçesi ne olur olsun, yapamadığını

da başkasından isteme hakkına sahip değildir.

Demokrasinin en güzel yanı budur. Kimse kendini hiçbir insanlık sınavına zorlamaz. Kimse kendinde bir başka ergenin ödevini denetleme hakkını göremez.

O süreçte dahi üyelerle kooperatif ilişkisi bu tanıma tıpa tıp uyduğu. Uygulamalarını en fazla genç ozan örneğindeki gibi, sürdürmek zorunda olduğu için, Yazko'nun hem bir özgürlük penceresi... Hem bir eylem odağı olması kaçınılmazdı. Ne var ki, tasarılar salt iç dinamiklerle gerçekleşmiyor. Dış dinamiklerin de içe paralel bir oluşum ve gelişme göstermesi gerekiyor.

Öyle olabilse, salt kültür ve sanat emekçilerinin değil... Baskı arttıkça bilim insanlarının da ilgi odağı haline gelen Yazko, o fırsat evresinde en azından nakit eksiğini azaltırdı. Ama ülkenin içinden geçtiği dar boğaz sadece siyasal ve toplumsal alanı kapsamıyor... Bütün diğer etkenlerin anası ekonomik bunalım, her tür fırsatı silip süpürüyordu.

IMF bağımlılığına, 24 Ocak 1980 biatının kaskatı uygulamaya soktuğu ve ustalarının liberal ferahlık(!) diye tanımladığı... Kamusal ve toplumsal kaynakların borç ve faiz tefecilerine aktarımı... Dönemin Başbakanlık ve DPT müsteşarı... 12 Eylül Konsey'inin ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı... Çok akıldanemize göre mucize büyücüsü... Aslında "Fareli Köyün Kavalcısı" Turgut Özal'ın özenli girişimlerine... Ve bazı iş dallarında belli bir gevşemeye karşın, kâğıt darlığı sürüyor... Buna ek olarak Sıkıyönetimin git gide daha çok sıktığı vanalar, en çok Yazko'ya yarıyordu.

Çünkü gazetelerle dergilerin çoğu, çoktan hizaya gi-

rip Sıkıyönetim bültenine dönmüş... Belli oranda yayın organlığını sürdürme çabasındakiler de... İçine salınan kapatılma korkusuyla, hiçbir kuramsal ya da ekinsel yazıya yer veremez durumda... Son anda iptal edilen gerçek haberlerin yerini fanteziyle doldurmaktaydılar.

Zaten kâğıt darlığı, yılların en geçerli... Yazan olmazsa kitap olmaz. Ama kâğıt olmazsa yazı da olmaz özrünü, her an, her yapıtın suratına çarpıveriyordu.

Oysa ozan, yazar ve çevirmen kooperatife ortak olduğu an... Hiçbir ürünü kendi dışında hiçbir kişinin, sansür ve özrüne bağlı olmadan yayınlanıyordu. Bunun, o darlıkla sıkışıklıkta nasıl bir çekim üreteceği bellidir.

Ozan, yazar ve çevirmenler kadar... Bilim, kültür ve sanatın diğer dallarındaki insanların da özgürlüğü soluduğu ortam, ister istemez o değere sahip çıkanla buluşuyordu. Bu da kooperatifin üyesini, dolayısıyla yayınlarını sürekli artırıyor... Doğal olarak nakit açığı büyüdükçe büyüyordu. Ne yapıp edilmeli, en azından açığın hızını azaltacak önlemler alınmalıydı.

İLK MÂLÎ KONGRE

Kooperatif yönetimleri yasaya göre 3, genel kurul kararıyla 5 yıla kadar uzayan dönemler için seçiliyordu. Ancak her yıl bütçelerini onaylatmak üzere mâli genel kurul yapmak zorundaydılar. Bu nedenle kooperatiflerin Mart ayları bilânço ve genel kurul hazırlıklarıyla geçer. Nakit eksiği toplantıda bulunacak çareyle giderilebilirdi.

Tıp Fakültemizin ilk kadın Profesörlerinden Dr. Müfi-

de Küley, Cağaloğlu'nda, Türkocağı Caddesinde... Sonradan İstanbul Erkek Lisesi olan Dûyun-u Umûmiye binasının karşısındaki dede konağında doğmuştu. Yaşamı bilimiyle bütünleşen o güzel insan... Kendisi gibi tabip ve profesör olan babasının da arzusuna uyarak... Bütün mal varlığını Tabipler Birliği, İstanbul Şubesine bağışlamış... Onlar da bahçeli konağı, pırıl pırıl bir işyeri ve her tür gereksinimi karşılayacak birlik merkezi olarak yeniden inşa ederek... Üstün Korugan'ın başkanlık döneminin ilk günlerinde, taşınmışlardı.

Genellikle demokratik bir sivil toplum kuruluşu olan Tabip Odası... Nitelikli aydın Üstün Korugan'ın başkanlığında, bir başka, daha özerk bir STK idi.

Buna ek olarak bazı ozan, yazar ve çevirmen üyeleri kooperatifin ortağıydı. Salt bu özellik ve nitelik nedeniyle dahi Oda'nın Yazko'ya yakınlığı doğaldı.

Yazko'nun ilk mâli kongresini... Oda, yeni toplantı salonunun teknik araç ve gereçlerinin gücünü deneme... Kooperatif telif ücreti ödemesini erteleyerek, o yılın nakit dengesini tutturabilme fırsatı saydılar.

Kooperatif henüz ilk üyelerinin sunduğu yapıtları yayınlayamamış... Yenilerini sıraya sokamamıştı. Ama derginin başarısı tasarılarının hazırlığını hızlandırmıştı.

Üyelerinin özgün ve özel tavrı ne olursa olsun, henüz yayınlarının tümü sanatın derin sularında yüzüyor... Olası ki bu sayede, Sıkıyönetim gökyüzünün dehşet nazarlarına pek çarpmıyordu.

Burada bir parantez açılması zorunlu.

Kooperatif üyelerinin kimliğiyle yapıtlarının niteliği,

sanatın derin sularından kastın, dünya ve olaylardan kopukluk olmadığını anlar. Yine de altını çizmekte yarar var. Hiç kuşkusuz, bir yapıtın yazınsal değeri ne denli yüksekse, toplumsal anlamı o kadar geniştir. Ama sanatın her dalında dünya, olay ve kişilerin tutumlarıyla durumlarının sanatçı potasında ergitilip bileştirilerek yeniden dökülmesi gerekir. Bunun da genel görünümün güncelinden farklı olması doğaldır. Çünkü olgu, ancak yepyeni bir kimlik kazandığında sanat değeri taşır.

Üstelik yazı görselden çok daha zor bir zihinsel faaliyet gerektirir. Çünkü yalnız o okuyanca tamamlanır.

Bu yüzden çoğu has yapıtın oluşumu gibi, etkisi de bazen umulandan uzun zamana yayılır. Ve tam anlamıyla algılanıncaya kadar güncel kültürün beğeni ya da tepkisinden kurtulmuş olur.

İyi mi, kötü müdür?

Bunun kararı da, emeği verene ait.

O her ne kadar, gönlünün ufuklarında her şeyi herkese anlatma hayaliyle başlasa da... Okurunu, ilk tümcesini kuran sözcüklerle seçmiştir. İster istemez, yapıtı o okuru buluncaya, tepkisini beklemeye koşulur.

Ola ki o, ondan geçer.

Yapıtı geçen zamana dayanabilirse, okuruyla dipdiri tartışmaya girer. Zaten yazının başlangıcından beri, "klâsik veya temel eser" diye tanımlananlar da... Günü ya da sonrasında... Kültürel, ekonomik ya da siyasal güç odaklarının beğenisiyle dayatılanlar içinde olsun olmasın, o türden ürünlerdir.

YAZKO ÇEVİRİ

Öyle çok yapıta yaslanan kooperatif, genel kurul kararına uyarak; Bir yandan biriken kitapların basımını hızlandırıyor... Bir yandan, mâlî kongreden geçiremediği nakit açığını azaltma yöntemine çare arıyor... Bu da yeniden süreli yayınlar tasarısını gündeme getiriyordu.

Altı aydır yayınlanan Yazko-Edebiyat, umulanı vermiş... Henüz tam tiryakilik üretemese de, aylık satışı 7-8 bin aralığında seyretmeye başlamıştı. Bu okurla hem kendini çeviriyor Hem gerekenden az da olsa kooperatifin nakit giderlerine katkıda bulunuyordu. Ama ne kadar dışa açık tutulursa tutulsun... Bir yazar ve Çevirmenler kooperatifinin yayın organıydı.

Doğal olarak kooperatif üyelerinin ürünlerine öncelik tanıyor... Onda da ağırlığı ozan ve yazar kesimi taşıyor... Çeviri sorunlarına, yeterince yer veremiyordu.

Oysa salt dilimizde değil, bütün dillerde çeviri çok sorunlu ve sorumluluk gerektiren ağır ve nankör bir iştir.

Elbet bu yargı, her iki dili birikim ve yetkinlikle kullanmak zorunda olan çevirmenle, yayınladığı kitabın içeriğine önem veren yayınevleri için geçerli. Yoksa telif hakkı olmayan kitap seçimi... Başka ülkelerin "best seller"ini kapma becerisi... 5-6 yıllık kolej, 17- 18 yıllık güncel gereksinim dışında kullanılmamış anadilini... Ün ve cep harçlığına dönüştürme heveslisi çevirmenlerle hap yap para kap yayıncıları için değil.

Çünkü anadilinde yazan birinin düşün ve sanata dö-

nüşmüş algılanımını başka bir dile... Bazen de bir başka dilden aktarma işlevi olan çeviri, ancak aslına tam uyamasa da... Başka türlüsü mümkün olmayacak yakınlığı yakalamak zorundadır.

Ne var ki, her zaman ve yapıtta... Örneğin şiir ve bilim gibi her yazın türünde bu mümkün olmayabilir. Dilin biri ötekinden zengin ya da eksiktir Birindeki tanım ve deyimlerin çoğunun karşılığı ötekinde yoktur. Anlam karşılığıyla yetinilse ya anlatım karışıklıkları doğar... Ya tümceler gereksiz yinelemelerle dolar... Ya anlatım yetersizliği ortaya çıkar. Yazarla çevirmenin bilgi, birikim ve deneyim farkı konuyla duyguya yaklaşım ve algılama değişikliği olarak yansır. Bu durumda çevrilen dildeki tanım aslının aynı olsa da anlamı değişir. Ve çevirmenin yapıtla, fikirsel yakınlığı... Her iki dilde yaklaşım birliği bulunsa bile, aktarımda çok küçük eksikler olabilir.

Bu yüzden sözcük zengini dillerde dahi yazılanı, anlamına tam uymasa da en yakın niteliğiyle aktarmak zorunda olan çeviri sorunları... Anadilinde yazanlardan çok daha fazla, çok daha karmaşıktır.

Başından beri katılanlar gösteriyor ki, her alan ve konuda yetkin üyelerle övünen Yazko'nun... Bilim, kültür ve sanatın ana kaynaklarından birini oluşturan çeviri sorunlarını göz ardı etmesi düşünülemezdi.

O konuda imdadına Ahmet Cemal yetişti.

Bir dil bilgesi, çeviri karıncası olarak tükenmez özverisiyle, aylardır didiniyor Ödenmez emek, sabır ve çabasıyla, salt dilimizde değil... Bütün dünyada fikir, düşünce, bilim ve sanatın özgün dile doğru aktarımının sorun-

larını irdeleyenlerden çözüm... Anlam ve tanım ustası dil bilginlerinden kuramsal katkı... Kendi de içinde usta çevirmenlerden uygulamalı örnekler içeren yazılar topluyor... Her çevirinin ana dile en yakın gerçekleşmesi konusunda yaygın tartışma alanı oluşturacak, bir çeviri dergisi hazırlıyordu.

Bunca yıl sonra bir kez daha belirtmekte yarar var. Yazko'nun adı ünü suskunun karanlık derinliklerine gömülmüşken bile o dergi pek çok bilimsel uğraşın kaynakları arasına girmeyi başardı. Bunda Ahmet Cemal'in yorulmak bilmez uğraşının payı büyüktür.

Zaten o bitip tükenmez koşuşturmalar yüzünden, yalnız ilk sayı için değil, hemen her sayı için elde biriken çalışma, birkaç dergi yayınlanacak hale gelirdi.

İki ayda bir yayınlanmak üzere ilk sayısı Temmuz 1981'de okurla buluştu.

Murat Belge, Salâh Birsel, Demir Özlü ve Güven Turan'ın üyeliği o sırada gerçekleşti.

İLGİNÇ ÖRNEKLER

Ve sıkı denetim ve gözetim sırası, tam o sırada bilim, kültür ve sanat üzerinde yoğunlaştı.

Yasaya göre her matbaa, bastığı her "mevkute, mecmua ve risaleden," 12 adedini... "Mecmua, mevkute ve risalelerde" baskı... Kitaplarda cilt işlemi biter bitmez savcılıkla, Basma Yazı ve Derleme Müdürlüğüne vermek zorundaydı. Savcılar yapıtta suç öğesi arar... Müdürlük Mil-

li Kütüphanelerin varlığını beslerdi. Ne var ki, kaç yıldır süren bu ödev bazen savsanır... Bazen unutulurdu. Anımsanınca yenileriyle birlikte götürülür. Bazen o da unutulur, "Derleme Müdürlüğü," yeni basımlarda farkederse isterdi.

Dikkat basılı yapıtlarda yoğunlaşınca, iş sıkı tutuldu. Gazetelerde tanıtım ya da reklâmı yapılan herhangi bir kitabın henüz teslim edilmediği görülür görülmez kapatılıveren basımevleri Cağaloğlu'na şafak attırdı. Matbaacılar, bastıkları her yazıyı daha mürekkebi kurumadan basın bürosuna koşturup alındı belgesini tarih ve saat sırasına koymaya başladılar.

Bürodan paketi açılmadan doğru Sıkıyönetim Komutanlığına gönderilen ürünler... Kalınlığına göre beşer, onar sayfaya bölünerek, bazen 20 savcıya birden dağıtılıyor. Böylece 5-600 sayfalık bir kitap, en fazla yarım saat içinde okunuyor... Ve bir savcının 5-10 sayfalık bölümde sakıncalı gördüğü bir tek sözcükten dolayı... Tamamının, "basımı, yayımı ve birden fazla bulundurulması," yasaklanıyordu.

Bu ivecen gözetimin titiz ve dikkatli çabası belki şimdi gülünç geliyor. Ama o günler Sıkıyönetiminin nasıl çalıştığını anlatması bakımından ilginçtir. Bunun birebir yaşanan örneği, "Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz" denemesinin serüvenidir.

Geçmişin kargaşasını bir balyoz darbesiyle temizleyen(!) yönetim, 1982 başında yeni bir Anayasa ile ülke ve toplum geleceğini kurmaya yönelmişti.

Yaşam boyu suya sabuna dokunmadığı, güvenlik so-

ruşturmasıyla kesinleşmiş adaylardan bir "Danışma Meclisi" oluşturuluyor... MGK generalleriyle "Kurucu Meclis"e dönüşerek... Hükmünü dar-bol tartışmaları içinde 19 yıl sürdürebilen 1961 Anayasasının yerine... 25 yıl sonra, AB baskısıyla orası burası budansa da... Bugün bile geçerliliğini sürdüren 1982 Anayasasının hazırlığına girişiliyordu.

Yazıcılık haddini bilmemektir.

Vanaların iyice sıkıştırılmaya başlandığı o 1982 başında... Yurttaşın kendi geleceğini belirleme hakkına dayanarak... Fikrini evet ya da hayır oyu yerine, gerekçeleriyle açıklamaya... Toplumsal geçmişimizden insan kaynağımıza... Kültürel mirasımızdan üstyapı kurumlarımıza... Kitlesel özelliklerimizden ekonomi-politik geleceğimize uzanan bir denemeyle düzen kuruculara katkıda bulunmaya kalkışıldı. El, dil ve göz erdiğince ekonomi-politik kaynak, olanak ve gerekçeler sıralana sıralana; "Türkiye, bölgesinde başat güçlerden biri olarak kalacaksa... Hem -o zaman bütün görkemiyle ayakta olan,- Sovyetler birliği... Hem bugün pek çok seçkinimize bütün palamarları çözdüren ABD ile... Eninde sonunda hesaplaşmak zorunda kalacağını. Buna ve toplumun gizil istemine uygun düzen, erdem üzre kurulursa, zaman içinde daha erdemli... Sahteciliğe uygun olursa daha sahtekârı eliyle yönetileceği," anlatılmaya çalışıldı.

O zamanının çok okunurluğuna güvenilerek 10 bin adet basıldı.

Hep borçlu kalınan yaygın okura tez ulaşmak amacıyla, bir yandan ciltlendi. Bir yandan paketlenerek yakla-

şık 7 bini, dağıtıcı ve abone kitapçılara gönderildi.

İyi ki öyle yapılmış !..

Matbaacının daha tamamı ciltlenmeden savcılığa koşturduğu kitap, yönetimin hızlı okuma yöntemiyle titiz ve dikkatli incelemeyi alnının akıyla geçememiş(!..)

Örneklerin savcılık bürosuna tesliminin ikinci saati dolmadan; "Basım, yayım, birden fazla bulundurulması," Sıkıyönetim Komutanlığınca "yasaklanmış... Yazıcısına Nazım Hikmet'ten sonra ilk "Askeri isyana teşvikten," soruşturma onuru... Geçmişte, her halde gelecekte de hiçbir yazıcının ulaşamayacağı sayıda yasak rekoru bağışlamıştı.

Dağıtan, satan, alan ve okuyan sağolsun !..

O karabasanda bile harika bir dayanışmanın örneği verildi. Güvenlik güçleri, iki saatte dağıtılan 7 bine yakın kitaptan sadece, postayla gönderilen, 25-30'unu toplayabildi. Ama, 3218'ine mücellithanede el koyarak forma halinde Sıkıyönetim Komutanlığına teslim etti.

Yazıcısı uzun sorgulama ve yargılamadan sonra aklanınca, tamamını geri aldı.

DEMOKLES KILICI

Ancak yöntem, yayın dünyasının başının üstüne Demokles'in Kılıcı olarak asıldı. Artık ülke çapında iyice yerleşen sıkıyönetim, süngüsünü kınına sokmuş, iki ağzı keskin Osmanlı yatağanını çekmişti.

Irkçılarla dincilerin üstyönetimini kurban vererek çoktan MGK destek ve şakşakçılığına soyunmuş sağ, elleri-

ni oğuşturuyordu.

Sürekli muhalefete alışkın ve her yönetimin kendilerininkiyle eşdeğer baktığı sol, nasılsa yine duramayacak... 27 Mayıs 1960'ta yanlışlıkla sağa yönelen asker, 12 Mart 1971'dekinden beter ve şiddette sola dönecekti.

Sağın kodamanları umduklarını bulsalar da, akıldaneleri yanılmıştı. Askeri yönetimin bilenmiş yatağanı, kazan kaldırmış Yeniçerininkine özenerek baş hizasında dönmeye başladı.

Her salladığında, 1950'den beri hiç tek başına iktidara gelememiş merkez sol... 1973'ten beri meclise giremiş sosyalistlerle... Alfabede harf bırakmayan fraksiyonlara değdiği kadar... 1950'den beri iktidardan hiç gitmemiş... Her dönemde emr-i komutaya göre saf tutmuş... Her kötüde, infazı gereken tek suçlu(!) olarak solu göstermiş... Böylece huzur ve güven içinde yaşayacağını sanan sağa da değiyordu.

Daha, Özal'ın Cumhurbaşkanlığıyla; "Anayasayı bir defa delmenin zararsızlığı"na dair büyük keşfi gerçekleşmemiş... Bunun uydu yoluyla kolaylığı, oğlu Ahmet Özal'la pek becerikli(!) Uzan'lar tarafından henüz kanıtlanmamış olduğundan... O yılların görsel-işitsel yayını, kelimenin tam anlamıyla devlet tekelindeydi.

Ve o gün, bugün pek bir özerk(!) TRT radyo ve televizyonları Musa Öğün Paşa'nın yetkin ellerine emanet edilmişti. Çünkü general Musa Öğün, gerçekten deneyim ve birikimli bir iletişim uzmanıydı.

Ana besini özgürlük, en azından olmazsa olmazı kısıtsız özerklik olan fikir, düşünce, kültür ve sanat yayınında kışla disiplininin örseleme oranını... Azbiraz "biz neler

çektik, havasında da olsa o günleri yaşayanlar anlatmalı.

Ne var ki, hakkı yenmemeli !..

Özerk olması gereken bir kurumu uydulaştırarak bugün herkesin dert yandığı yayın ortamını nasıl hazırladıysa... Bilgisini uygulayabileceği teknik uzmanlık alanında, çok devrimci olabileceğini de kanıtladı.

Onun cesur girişimle dönüştürümleri olmasaydı...Günümüz insanı, kulakta küpe gibi telefonla dolaşmak bir yana... Ev ya da işyerinde bir alo demek için, tıpkı önceki kuşaklar gibi yıllarca sıra beklemek zorunda kalabilirdi. Ülke en azından iletişim dalında, çağdaş dünyayla aşık atabiliyorsa, bunu aynı Musa Paşa'nın PTT Genel Müdürlüğüne borçludur.

Yerini bulunca böylesine çağdaş bir dönüşümü gerçekleştirebilen bir askerin, TRT yönetiminde nasıl bir emr-i komuta zinciri kuracağını, dışarıdan birinin anlatması, tam anlamıyla "hariçten gazel" olur. Bu yüzden salt, artık suya sabuna dokunsun dokunmasın... Kitabı dergisi, gazetesi broşürüyle basının tamamı "yasak turnikesine," girmişti tanıklığıyla yetinilmeli.

ETKİNLİKLERE KARŞI

Özgün yayın kuruluşu Yazko'nun bu ortamdan uzak kalması da bırakılması da düşünülemezdi.

Üstelik yarışmanın ödül töreniyle, Bekir Yıldız'ın "Halkalı Köle"sinden yola çıkan "Edebiyatımız ve Kadın," panelinin gördüğü ilgi hem dikkatleri üzerine çekmiş... Hem Yazko'ya yeni bir kapı aralamıştı.

Konu ağırlığı kooperatifin yayınladığı kitapların içeriğinden yola çıkan söyleşi, konferans, panel, açık oturum ve sempozyumlar gündeme geldi.

Üstün Korugan başkanlığındaki İstanbul Tabip Odası, yeni binasının pırıl pırıl salonunu, bütün olanaklarıyla karşılıksız olarak bu toplantılara açtı. Zaten daha sonra Yazko'nun sembolik bir kira ile bir katına yerleşmesini de, bu ilişki sağladı.

Dergi, dizi, ödül töreni ve düşün etkinliklerinin kar suyu delik kulaklara kaçınca, dolaylı uyarı gecikmedi. Kooperatif, adı üstünde bir yayın üretim ortaklığı idi. Yayınlarının tanıtımı için uygun yöntemler geliştirmek asal ödevleri arasındaydı.

Ne var ki, dönem zorluydu.

Ve erk sahibinin gerekçesiyle, kuzuya göz diken kurdunki her zaman aynıydı.

Baskı özgürlük alanını daralttıkça, yayınlarla etkinliklerin kuramsal tartışmaları, birer derin soluk gibi algılanıyor... Yazko'ya ilgi, gün günden artıyordu.

Geniş etkinlik ve ilgi yelpazesi sonucunda zorunlu olarak, dergilerinde üyesi olmayanların da yazılarını yayınlıyor Dizilerde kitaplarını basıyor. Düzenlediği sempozyum, konferans ve açık oturumlara "uzman niteliğiyle," çağırıyordu. Gerçeği ve gerekçesi bilinmez ama, bunların arasında sıkıyönetime göre sakıncalı sayılanlar da bulunuyordu.

Gerçi o dönemde sakıncasız kimdi, sorusuna yanıt verebilen beri gelsin, denilebilir. Vardı ki, güvenlik soruşturmasından geçen danışmanlar bulundu.

O günlerin Yazko'sunun soruşturma yapacak bir güvenlik birimi yoktu. Hiçbir zaman da olmadı. Olamazdı da... Çünkü, girişimlerinin tamamı darbeden önce onaylanmış anasözleşmesine uygun yapılıyordu.

Ama o dönem aylar önce sona ermiş... Onun verdiği onayın da, sağladığı ortamın da hiçbir anlamı, değeri ve önemi kalmamıştı.

İlk resmi uyarı hem sözlü, hem salt kooperatifler yasasının "münhasıran ortakların ürün ve yararına, âmir hükmüydü. Dolaylısı ise, kumaşın endazeye uymadığı... Güneşin çarığı sıkmaya başladığı... Ve etkinlikler böyle sürerse, kooperatifin başının derde gireceğiydi.

OLAĞANÜSTÜ KURULTAY

"Osmanlıda oyun çok !..

O dolaylı anlatımın ilk somut örneği verilmekte gecikmedi. Kooperatifler salt üyelerine hizmet verdiği gerekçesiyle vergi dışı tutuluyordu. Ama Yazko, dergiler ve kültürel etkinliklerinde üye olmayan aydınlardan da yararlanıyordu. Bunun başat örneği de kitap pazarıydı.

"Orada başka yayınevlerinin de kitapları satılıyor. Kooperatifler yasasına aykırı olarak açıkça ticaret yapılıyor Ve vergi kaçırılıyordu(!..)"

Defterdarlıktan önce İstanbul Reklâm binasındaki kitap pazarına... Sonra Yazko merkezine gönderilen iki memur, kuşkuya yer bırakmayacak bir gerçek olan durumu saptıyor. Maliye Bakanlığı da, zaman yitirmeden o tu-

tanağa dayanarak, hem Yazko'nun vergi dışılığını kaldırıyor... Hem yüklü bir usulsüzlük, kusur ve vergi kaçakçılığı cezası atıveriyordu.

Sonraki yönetimin neredeyse göreve geldiği günlerde burnuna dayanan bu tuanak ve Bakanlığın takdir ettiği yüklü cezalar Danıştay'da iki yıldan fazla süren dava sonucu kaldırılmış... Vergi dışılık yeniden kazanılmıştır. Ama hem o günün havasını yansıtması... Hem kerîm devletimizin birilerini bir şeylere zorlamakta pek sık kullandığı tipik yönteme bir örnek olsa gerektir.

Ancak Yazko da her türlü boşluktan yararlanarak girişimlerini sürdürmek zorundaydı. Dikilmiş ve henüz meyve vermese de, çiçeğe durmuş girişim fidanlarını, salt yönetimin ürkü, çekince sakınca ya da tehdidine dayanarak kesip atamazdı.

Avrupalılık göbeği atılan günümüzde kanıtlamak belki zor. Ama, o günün koşulları gerçekten ağırdı. Ve yönetici olsun olmasın her insanın baskı karşısında dayanma gücünün sınırları o gün de, bugün de farklıdır.

Yönetim işin şaka kaldırmadığını, kitap pazarı için düzenlenen tutanağı imzalar imzalamaz anlamış.. Genel Kurulu Haziran başında olağanüstü toplantıya çağırmıştı

İstanbul Tabip Odası'nda toplanan üyelerden bazıları sansür karşıtı konuşsa... Birkaçı fikir, düşünce, bilim, kültür ve sanat özgürlüğüne ilişkin aykırı mırıltı çıkarsa da, kırk katırla kırk satır uğultusunda duyulmadı.

Uyarıya uyulmasını isteyenler çoğunluktaydı.

Çoğunluğun o zamanki uyum gerekçesini devr-i dilârâyı demokraside(!) haksız görmek mümkün olabilir.

Patronu bir yana... Müdürü ya da şefine bile göz üstünde kaşın var diyemeyenlerin... Hükümetler de içinde "müessese" dışı ya da karşıtlarına veryansın edişleri kimseyi şaşırtmasın. O günün ağır koşullarında kendi ya da kurumunu savunmak, en azından günün demokratik(!) ortamına göre değil, herkesin konumuna göre değerlendirilmeli.

Ve kooperatifin asal amacı üyelerinin tamamının söz ve kararlarına uygun biçimde çıkarlarını sağlamak... Çünkü bu tür kurumlaşmanın toplumsal niteliği en dar anlamıyla, emeğin... O bağlamda insanın dayanışması üzerine kuruludur. Genişletip insanlığın ya da toplumun dayanışmasına dönüştürmenin de zamanı elbette gelir, savunmasına girenler fazla kınanmamalı.

Bu nedenle de, aykırı mırıltılar karşısında günün koşullarına uygun mantıklı ve yasal gerekçelerin derhal geçerlik kazanmasına... İstenen değişikliğin zaten kuruluş amaç ve ereğine uygun... Kooperatif mantığıyla kolayca bağdaşır nitelikte olduğu için genel kurula katılanların oybirliğini eleştirmeye kalkmamalı !..

Değişiklik kooperatif Anasözleşmesini bir kez daha vurgulayacak; "Münhasıran ortaklarının ürünlerini yayınlayacaktı." Böylece üye olmayanla yasal nedenle olamayanların kooperatifle düşünsel olmasa da fiziksel bağı koparılmak isteniyordu.

Kooperatif hizmetlerinin uygulaması yönetim kurulunun asal göreviydi. Bu işlerden ötürü hiçbir ad altında prim ya da ücret ödenmez, ilkesinin altı bir kez daha çiziliyordu. Böylece telif hakkı dışında ücret alanların hiç biri,

kooperatif üyesi olsa bile, yönetim kurulunda görev alamayacaktı. Yayınlarla yönetimin bağını koparmanın şık yolu bu olsa gerekti.

Her baskının bir çıkışı vardır misâli, kurultay fırsatından üyeler de yararlandı. Hazır değişiklik gündeme gelmişken, yapıt yığılmasını önleyecek çare arandı. Hem kooperatifi, hem üyeleri bağlayacak yollar uzun uzun tartışıldı. Üyeler arasında ayırım ve ayrıcalık gölgesini ortadan kaldıracak yöntemler incelendi. Eşitlik ve adalet ilkelerine en uygun sıralamanın yapıt sayısı olacağı gerekçesiyle, yayın düzeneği ayrı bir madde olarak anasözleşmeye yerleştirildi.

Buna göre, ortak olurken yayınlanmış kitabı 5'den az olan üyenin 1... 5 ile 15 arasındakinin 2, fazlasının 3 kitabı, yıl içinde mutlaka yayınlanacaktı. Ülke çapındaki sıkıyönetimin mesajı alınmış... Gereği yapılmıştı.

AÇ KURT ASLANA SALDIRIR

Alınmış, yapılmıştı ya, değişen koşullar yüzünden çoğalan kitap yayını, nakit açığını gün günden daha da artırmış. Eskisinden daha şiddetli bir biçimde, nakit akışı sağlayacak çareler aranmaya başlamıştı.

Bollaşan senet, işkolu gereği, biraz farklı fiyatla da olsa, bir tek kâğıt alımında işe yarıyordu. Tümü kullanılabilse basımevi deposunu gereksinimden çok kâğıtla dolduracak boyutta senet akışı vardı. Ne var ki, her yayının maliyeti ayrı hesaplandığından, bunun ortaklara yansımasından öte bir yararı yoktu.

Matbaa, Yazko yayınlarından fırsat bularak dışarı iş yapabilse, eldeki senetleri onun kâğıdına kullanır... Basımevi rahatlar Bu da kooperatife yansırdı.

Oysa ister istemez çoğalan kadro ücretleri... Telifler... Ve artık belli sürelerde Halk Bankası taksitlerini ödeyen basımevi alacaklarının mutlaka nakitle ödenmesi gerekiyor... Buna da ne yeni ortakların katkı payı, ne kooperatifin kasası elveriyordu.

Çeşitli yerlerdeki şenliklerde açılan sergiler, kısa süreli, az miktarlı nakit getirse de, yaraya merhem olmuyor. Bol ve düzenli akış gereksinimi gün geçtikçe artıyor... Yönetim kurulu üyeleri genel kurul kararlarıyla, gerçek gereksinimler arasında sıkışıyor... Ağaoğlu'nun birbirine karışan şapkaları, başına dert oluyordu.

Ödemelerin iyice tıkanması, tehdide karşın süreli yayınları yeniden gündeme taşıdı. Gereksinim yine sakıncanın önüne geçmişti.

Gerçi bu suyu tersine akıtmaktı.

Kültür ve sanat yayıncılığının geleneğinde önce dergi vardı... Onda biriken yazılarla, gündem oluşturan konulara ilişkin kitapların ardı ardına gelişi, yayınevlerini kurardı. Ama Yazko, zaten suyu tersine akıtmak amacıyla meydana gelmiş... O ana kadar da okur ve üyelerinin desteğiyle her yaptığında başarılı olmuştu.

Bu yüzden nakit açığıyla, hayal ve hevesleri arasında sıkışan yönetim kurulu çoğunluğu, tek çıkış yolunu yine süreli yayınlarda görüyordu.

Yayınlanmaya başlamış, ama verimsizliğinden ara verilmiş Çocuk ve ilkgençlik dizilerine, bir de Zeynep (Avcı) Karabey yönetiminde Sanat... Selâhattin Hilâv denetiminde Felsefe... Adnan Özyalçıner'in sorumluluğu Barış Pirhasan'ın yönetimi üstlendiği Gençlik dergilerinin eklenmesi kurulu uyuşmazlığa düşürdü.

Kemal Bilbaşar'la Bertan Onaran, kooperatifin bütün gücüyle kitapta yoğunlaşmasını istiyorlardı. Bu, hem kuruluş amacına, hem anasözleşme ve genel kurul kararlarına en uygun davranış biçimiydi. "Münhasıran" ortak ürünlerinden oluşan kitap yerine, ayrı bir kadro... Ortak dışı ürün ve telif giderleri getirecek süreli yayınlara dönüş...Zaten ödeme güçlüğü içindeki kooperatif için yanlış olurdu.

Mustafa Kemal Ağaoğlu'yla Adnan Özyalçıner'e göreyse, süreli yayınların sağlayacağı nakit akışı, sürekli artan ödeme güçlüğünü önler Kooperatifin maddi bakımdan güçlenmesi, üye ürünlerinin daha yoğun basılmasını kolaylaştırırdı.

Kemal Sülker'in gazetecilikle örgütçülük deneyimi her iki yana da hak verdiğinden, ortada kalınca, uyuşmazlık büsbütün büyüdü. Ve bir türlü bulunamayan ortak nokta, önce Bertan Onaran, arkasından Kemal Bilbaşar'ın yönetim kurulundan ayrılmasına neden oldu.

Yedeklerden Nezihe Meriç özür dileyince, Bertan Onaran'dan boşalan yönetim kurulu üyeliğini savaşımcı gazeteciliğin etkin örneklerinden... Tiyatro ve deneme yazınımızın yetkin kalemi... Ve meslek örgütlenmesinin deneyimlilerinden Recep Bilginer doldurdu. Ne var ki, son yedek Güven Turan, Kemal Bilbaşar'dan boşalan üyeliği kabûl etmeyince, yönetim çaresiz kaldı.

Türker Acaroğlu.. Reşit Canbeyli, Ahmet Cemal... Zeynep Karabey... Barış Pirhasan... Oktay Rıfat... Şirin Tekeli ve İzzet Yaşar'ın üyeliği onaylanıp uzlaşmazlığı genel kurulun çözmesi için, gündemine seçimi de alarak toplanmasına karar verildi.

GENEL KURUL

Geçmişi henüz tazeydi.

Dört genel kuruldur oluşan tartışma geleneği, ileriye dönük tasarımların daha kolaylığıyla işlevi üzerineydi. O toplantıda ise ilk kez, tasarıların nitelik ve niceliği tartışılıyor... Bu yüzden de, görüşme uzadıkça uzuyordu. Ağaoğlu'yla düşünce yandaşları, öncelikle kooperatifin güçlenmesini... Daha önce hiçbir kişisel deneyimleri olmamasına karşın... Bunun en iyi yolunun, büyük miktarlar-

da nakit akışı sağlayacağını sandıkları süreli yayın olduğunu savunuyor... Sağlanan o büyük gelirle, hem yığılan üye kitaplarının kısa sürede yayınlanacağını... Hem biriken telif ücretlerinin bir çırpıda ödeneceğini... Hem de büyük yayın kuruluşuna dönüşümün hızla gerçekleşeceğinde diretiyorlardı.

Ozan, yazar ve çevirmen çoğunluksa, bütün köklü yayınevlerinin temelindeki asıl gücün kitap olduğunu... Gerekiyorsa telif ücretlerinin bir kez daha ertelenerek, kooperatife destek verilmesini... Doğrudan mesleğe ilişkin ve ağırlıkla telifsiz ortak ürünlerine dayanan Yazko-Edebiyat'ın bile, bir miktar nakit akışı sağlasa da kendini zor taşıyabildiğini belirtiyor... Her süreli yayın girişiminin, hem ortak dışı ilişkileri çoğaltacağı... Hem kaçınılamaz yeni çalışan ve yatırım gerektirdiğini... Bunun da kooperatifi biraz daha borçlandırarak, kitap yayınını da, telif ücretlerinin ödenmesini de iyice olanaksız kılacağını... Süreli ya da süresiz yayınları sınama yanılma yöntemi için öncelikle kooperatifin asal işlevini yerine getirmekten artan fonları beklemesini... Süreli yayın nedeniyle 10 kişiyi aşan çalışanla, nakit ödenmesi gereken zorunlu giderleri zor karşılayan... Sigorta primleriyle "muaf" olmasa vergi... Ve kesinleşmiş, birkaç kez ertelenmiş... Sonunda taksite bağlanmış telif ücretlerini aylardır ödeyemeyen Kooperatif için yeni denemelerin henüz erken olduğunu savunuyordu.

Çoğunluk, ağırlığını kitaptan yana koyunca uzlaşma sağlandı. Ve ilk kez, yönetimin daha sıkı denetimine ilişkin kararlar alındı. Bundan sonra, tüm üyelerin kooperatif

işlemlerinden sürekli haberdar olmasını sağlamak için, aylık bir bülten yayınlanacaktı... Basılan her kitaptan birer her üyeye gönderilecekti... Yönetimle üyelerin daha sık bir araya gelmesi amacıyla kooperatif üyesi bulunan yerlerden başlanarak, yurt düzeyine yayılacak imza günleri... Panel... Sempozyum gibi kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenlenecek... Bunlarla, yılın diğer olaylarını derleyen bir Yazko yıllığı çıkarılacaktı. Üye çoğunluğunun temel eğilimi belli olduktan sonra, kooperatif üyeliğinden istifa eden Yaşar Miraç'ın durumu görüşüldü. Has ozan hırçınlık ve alınganlığından kaynaklanan Miraç'ın ayrılığı doğal olarak kabul edilmedi.

Toplantı, yönetim kurulunu, Mustafa Kemal Ağaoğlu, Abdülkadir Bulut, Ahmet Oktay, Adnan Özyalçıner ve Kemal Sülker'den oluşturarak sona erdi.

VE SONRASI

Genel Kurul sonrasının ilk toplantısında, Mustafa Kemal Ağaoğlu yine başkan, Adnan Özyalçıner başkan yardımcısı, Ahmet Oktay genel, Abdülkadir Bulut mâlî sekreter seçildi. Ağaoğlu Basımeviyle sözleşme yenilendi. Yönetim kurulunun her ayın üçüncü perşembe günü toplanması kararlaştırıldı.

Yazko'da bu gelişmeler olurken, eski partilerin tamamı daha Danışma Meclisi toplanırken kapatılmış... İl ve ilçe örgütlerindeki de içinde bütün yöneticileri 10 yıl siyasetten yasaklanmıştı.

Yılmaz Güney cezaevinden kaçtığı... Cem Karaca pasaport süresi bittiği halde dönmediği gerekçesiyle yurttaşlıktan çıkarılmış... İstanbul Üniversitesi Devlet Başkanı Kenan Evren'e, fahrî hukuk doktorluğu unvanı vermiş... Nazlı Ilcak'la Oktay Akbal yazıları... Bülent Ecevit yurtdışı demecinden ötürü verilen cezalarını çekerek hapisten çıkmış... Burhan Felek'in ölümüyle boşalan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti başkanlığına Dünya gazetesi sahibi, deneyimli ve başarılı gazeteci Nezih Demirkent seçilmişti.

Yeni siyasal partiler yasası, eski yöneticilerin kıyısından bile geçemeyeceği biçimde hazırlanarak yürürlüğe girmiş... Sözde yeniden başlayacak siyasal yaşam, daha kıpırdanmadan eli kolu bağlanmış... Sırayla kapatma turnikesinden geçen sağ ve sol kesim gazeteleri, kuramsal, siyasal hatta partisel görüş belirten yazı bir yana, her gazeteci için mutlak haber değeri taşıyan demeçlere bile yer vermez hale gelmiş... En küçük eleştiriyle, fikir ve düşünce kırıntısı açıklayacak bütün kanallar kapanmış... Kültür birikimine zerre kadar katkıda bulunabilecek her türlü organ için her tür hayali kışkırtacak boşluk doğmuştu.

Bütün bunları kendince kooperatifin çıkış yoluyla birleştiren Mustafa Kemal Ağaoğlu, genel kurul kararına karşın, süreli yayınlar konusunda diretiyor... İlkinden sonra, ayda bire inen yönetim kurulu toplantılarıyla genişleyen aralarını, savının doğruluğuna yeni üyeleri inandırmakta kullanıyordu. Sonunda tıkanan yayınlarla, artık ödenemeyen telif ücretlerinin tek tek kurul üyelerine de

yansıması, tek çıkış yolunun süreli yayın olduğunda birleşmelerini kolaylaştırdı.

Kısacık 1921 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi uyruklarını, dünyada var olan bütün özgürlüklere yaraşır gördüğünden bir haklar Anayasası idi.

Ama, gerek 1924 ve 1961 Gerek 12 Eylül'ü izleyen günlerde yürürlüğe giren askerî...Seçmen kitlesinin yüzde 90 oyla kabûl ettiği 1982 Anayasası da içinde, tamamında izinsiz... Basın yasalarına göre, salt bildirimle yayınlanabilen dergi ve gazeteler, o günün koşullarında sıkıyönetim izni olmaksızın o bildirimde bulunamıyor. Neredeyse "müessese bültenlerinde" bile sakınca arayan hızlı ve titiz(!) denetimin, yeni organa göz yumması hayal bile edilemiyordu.

Dördüncü Bölüm
Umulanla Bulunan

YAZKO SOMUT OLAYI

"Avcı ne kadar al bilir, tilki o kadar yol bulur...

Savsözü doğrulanarak engel aşmanın kolay yolu bulundu. Avukat Necdet Ökmen'in yıllardır büyük emek, maddi ve manevi özveriyle yayınladığı Somut adlı aylık bir edebiyat dergisi vardı. Gün günden sıkışan baskı,özveriyi daha da artırmış... Tek başına üstesinden gelinmeyecek boyutlara taşımıştı.

Zaten tarih boyu en son erişilen ve ilk terkedilen bilim, kültür ve sanat, bir kez daha aynı yazgıyla karşılaşmış... Ama, yılların emeğini bir çırpıda silip atamayan yayıncı, yazıların seyrekleşmesine... Okurun azalmasına... Maddi yükün alabildiğine artmasına karşın, evlâdı saydığı Somut'tan vazgeçememişti.

Necdet Ökmen'in ne pahasına olursa olsun yayınlansın isteğiyle... Mustafa Kemal Ağaoğlu'yla aynı görüşü paylaşan yönetim kurulunun... Neye mal olursa olsun süreli yayın hevesi... Ökmen'in Yazko üyeliği karşılığında Somut'un, yayınlanmak kaydıyla kooperatife devrinde çakıştı. Ve denilebilir ki, o andan başlayarak, Yazko'nun

yazgısını Somut belirledi.

Devir işlemi tamamlanıp Yazko-Somut'un, üç aylık Felsefe... İki aylık Çeviri... Aylık Edebiyat ve hazırlanmakta olan Sanat'la, Gençlik dergilerine ek olarak haftalık yayınlanacağının üyelere duyurulması, ortakları bir kez daha karşı karşıya getirdi.

Kimi girişimi, toplumsal üstyapının yeniden oluşturulma sürecinde suskun ve yılgın siyasal, ekinsel ortama yeni bir soluk, aydınlık bir pencere olarak görüyor... Cesaret ve zamanlama becerisinden dolayı yönetimi kutluyordu.

Kimi, haftalık yayın mezarlığı halindeki basın tarihinden engin deneyimler aktararak, içinde bulunulan süreç nedeniyle dikkatli olunması için uyarıyor... Kimi saltık kooperatifçilik anlayışıyla genel kurul kararına karşın bir dayatma biçiminde algılayarak karşı çıkıyordu.

Bunların tamamını kapsayan çarpıcı örnek, Özdemir İnce ile Salim Şengil'in, neredeyse aynı anda, birbirinden habersiz ve yazılı olarak yaptıkları eleştiridir.

Olaya değişik açılardan baksalar da, birleştikleri ortak eksenin özeti hemen hemen aynıydı. Onlara göre; "Haftalık yayın organlarının genel özelliğinin, belli ve bütüncül bir düşünceyi yaymak olduğu... Oysa, -özgün yaklaşımlarını betimleyen kitapları nedeniyle, her ne kadar yayın gereksiniminin genel hatlarında birleşseler de,- Yazko ortaklarının görüş, düşünüş ve biçem farklılıkları nedeniyle, haftalık türü bütüncüllükte kaynaşmalarının zorluğu... Yayınlarda başat özellik taşıyacak değişik düşünce biçimle-

rinden pek çoğunun incinebileceğini," belirtiyor... "Süreli yayınlar konusunda genel kurul fikrinin yakın bir zamanda açıkça ortaya çıktığını... Yine de içinden geçilen süreçle, elverişli koşullar bir haftalığı zorluyorsa, hiç zaman yitirmeden konunun olağanüstü toplantıya taşınmasını," istiyorlardı.

Yönetim onların yazılı başvurularına; "İyi niyetle yapılan eleştirilerin dikkate alındığı. Ama yönetim kurulu yetkisindeki dergi yayını için genel kurul gerekmediği," kararını birer yazıyla bildirmekle yetinmedi. Yayını bütün ortaklara duyurdu.

Çünkü onlar başarılı bir yayının bütün koşullarının olgunlaştığına inanıyorlardı. Toplumsal soluklanma gereksiniminin çok arttığı kesin... Olanaklar elverişliydi.

GEREKSİNİMLE OLANAKLAR

27 Mayıs sonrası trajik biçimde yitirilen DP.nin ünlü İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in oğlu, Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun mahalle, okul ve yazgı arkadaşı Arda Gedik o sırada Hürriyet'in tepe yönetimindeydi.

Erol Simavi fikir, düşünce ve sanat yaşamının her dalında etkin, yetkin ve her türlü riske hazır bir basın ustasının, Sedat Simavi'nin oğlu... Basın dayanışmasına her zaman ve koşulda varlığıyla gönlünün kapılarını duraksa-

masız açan biri... Ve o zaman ülkenin en büyük gazetesi Hürriyet'in patronuydu.

Genel Müdürünün olumlu saydığı bir girişimi bağrına basacağına kuşku yoktu.

Gerçi Özdemir İnce'yle, Salim Şengil'in haftalık konusunda anımsattığı pek çok örnek uzun süre yaşamamış... 1950 öncesi Marko Paşa'dan, Zincirli Hürriyet'e... 1960 öncesi Kim'den Akis'e haber, Gerçek'ten Büyük Doğu'ya savaşım... Sonrası Yön, Ant, Türk Solu, Aydınlık, Ortam ve Devrim'e neredeyse her sayısıyla fikir fırtınaları koparan pek çok siyasi ya da haber haftalığı... Kimi okur azlığından, kimi sıkıyönetim kararıyla, kimi tutuklanan ya da gönüllü siyasal sürgün olarak yurdu terkedenlerin zorunlu yönetim boşluğundan kapanmak zorunda kalmıştı.

Bunların arasında etkin ya da kuramsal kitaplar yayınlayan, hatta kurduğu yayınevini sürükleyip gidenler de vardı. Örneğin toplumun düşünce ufkunda yeni çizgiler oluşturan... 1938 Harbokulu Olayı'ndan beri gizli gizli okuyanları dışındakileri de, Nazım Hikmetle 1960'lı yıllarda tanıştıran Yön... Artık sağı solu, erkeği ürkeği, örneği döneği, dincisi kincisiyle 2000'ler Türkiye ekonomi-politiğinin tepesindeki 68'lileri Che Guavera ile buluşturan Ant... Mao düşüncesini ülke devrimiyle bağdaştırmaya uğraşan Aydınlık ve 40'lı yıllardan beri karşı kampta büyük bir ozan tarafından yayınlandığı için, büyük etki uyandıran Büyük Doğu sayılabilir.

İlgilisiyle okuyanları bilir ki, arkasında sağlam bir parti, devlet, hükümet ya da para desteği olmadan yaşayabileni yoktu. Oysa Somut'un arkasında kale gibi Hürriyet vardı. Haftalık, ederi satıştan ödenmek üzere Hürriyet matbaasında basılacak... Üst yönetimin titiz denetiminde elverişli bir indirimle Hür Dağıtım eliyle dağıtılacak... Ve 7 Sayı sonra hesap görülerek, önce Hürriyet'in alacağı kesilecek... Artan satış bedeli olduğu gibi Yazko'nun kasasına akacaktı !..

Her şeyin rast gittiği bir fırsat kaçırılmazdı.

Somut'un, en geç Şubat 1983'te çıkarılması kararlaştırılarak, hazırlığa girişildi.

KOŞULLAR VE HAYALLER

Bu arada Atasaray'dan çıkılmış... İstanbul Tabip Odası'nın geniş ve olanaklı birinci katı sembolik bir miktarla kiralanmış... Ön bölüm yönetime... Girişin sağındaki genişçe oda Yazko-Edebiyat'la Çeviri'ye... Soldaki günlük siparişleri karşılamak üzere depoya... Türkocağı Caddesine bakan odalardan biri başkana, biri muhasebeye, küçük salonu Gençlik ve Çocuk benzeri yayınların ilerleyen hazırlıklarına... Arkada bahçeyi gören büyük salon ise donatılarak, Somut'a ayrılmış... Yaşamını kültür ve sanatla bileştirmiş nadir değerlerden biri olan Hayati Asılyazıcı yönetiminde her gün biraz daha genişleyen ya-

ziişleri oluşturulmuş. Başkan ve genel yayın yönetmeni Mustafa Kemal Ağaoğlu, etkin köşe yazıları için kooperatif üyeleri dışından yetkin kişilerle görüşmelere çoktan başlamıştı.

Bütün bu girişimlerin hazırlık evresi bile, o güne değin 8-10 kişiyle sınırlı kalan Yazko'nun çalışan sayısını gün günden artırmış... Somut'un ilk sayısının basılıp dağıtıma verildiği 1983 Şubatının ikinci haftasında 85 kişiye ulaşmıştı.

Hazırlık sürecindeki yoğun aydın ilgisiyle, baskı ve dağıtım desteğinin coşkusu... Her ay biraz daha kabaran ücretlerin bir bölümünü, ister istemez kitap pazarından akan... Ama her ayın sonunda reyon sahibi yayınevlerine, nakden aktarılması gereken emanet parayla... Bir bölümü Yazko-Edebiyat gelirleriyle, kalanı da ertelenebilen kira, elektrik, haftalık hazırlığından ötürü çok yükselen telefon, sigorta primi ve vergi gibi zorunlu giderlerle karşılanmıştı.

Nasılsa Somut Nisan başında 6. haftasını ve Yazko kasasını dolduracaktı. Çünkü yönetimin yayın politikası için bulduğu yöntem kendince çok ilginçti.

Kapatılan gazete, dergi ve yasaklanan kitaplara bakıldığında sıkıyönetimin sıkı denetimi, geçmişin klâsik muhalefet biçim ve biçemlerinde odaklanıyordu. Oysa Somut, alışılmışın dışında, tam anlamıyla postmodern muhalefet yapacaktı.

1980'li yılların o döneminde Sovyet bloku henüz dim-

dik ayakta... Salt kapitalizm değil, her türden sömürü karşıtlığının güvenli sığınağı, katısından sulandırılmışına sosyalizm... Koca bir bloğun berkittiği yıkılmaz kaleydi.

Bu yüzden gerek çevre, gerek yeşil, barış ve küreselik karşıtlığı benzeri kitlesel davranış ve direniş yöntemleri daha keşfedilmemişti.

POSTMODERN MUHALEFET

Zaten yönetimin aklındaki muhalefet farklıydı.

Genel anlamda, klâsik karşıtlıklara alışkın dar kafaların kavrayamayacağı ölçüde vurucu, postmodern bir çıkış tasarlanıyordu. Bu da o gün için salt Türkiye'de değil... Batı düşüncesini yönlendiren yenidünyada bile henüz çok yeni fikirlere yaslanmakla mümkündü.

Açıkçası yayının ekseni feminizm olacaktı.

Geçmişi her ne kadar Büyük Fransız Devriminin "1791, Kadın Yurttaşlar Bildirisi"ne dayansa.. XIX. Yüzyıl İngiltere'sinin (okumuş) kadınlara oy hakkı savunucusu Mrs. Pankhurst'undan... XX. Yüzyıl Avrupa'sının ünlü Klara Zetkin'ine siyasal... XX.Yüzyıl ABD'sinde Margaret Mead'ın antropolojik, Kate Millet'in seksüel eşitlik taleplerine uzatılsa da... Amerikan düşünce sisteminin, Dr. Kinsey raporlarına dayanarak bütün boyutlarıyla sahip çıktığı... Ve henüz Portekiz'in "üç Maria"sının araladığı cinsel açlıkla, bedensel mülkiyetin kutsal dokunulmazlığı kapısında utangaç bir yenilik halindeydi.

Somut postmodern muhalefetini bu ana temele otur-

tacak... Böylelikle hem Sıkıyönetimin dikkatinden korunacak... Hem kalıplaşmış zihinlerde koparacağı fırtınalarla ilgi odağı olacak... Hem de bu dolaylı yoldan, topluma bireysel direncin yol ve yöntemini gösterecekti.

Somut'a ayrılan koca salonun hergün dolup taşması da bunu kanıtlıyor... Bu şenlikli aydın coşkusu, bir anlamda fikir ve düşüncelerinin açıklanmasından kaynaklansa... Yoğun ilgi gerçekçilik adına abartı sayılıp yarısı kadar okura ancak ulaşılacağı düşünülse bile, görünen köy, her türlü kılavuzu şaşırtacak kadar büyük, etkileyici ve kıvanç vericiydi.

Hazırlıklarla dağıtımın istekleri bağdaşınca, her geçen gün yükselen hayalî satış rakamları, gerçekçilikle temkin adına yarıya indiriliyor... Yayın günü yaklaşıp da, baskı ve kâğıt hesapları teker teker ortaya çıktıkça, 100 binlerden aşağı inmeyen tiraj yuvarlana yuvarlana her gazete bayiine ulaşacak 55 bin rakamının az üstüne... 60 bine... 80-90 binlerde gezinen satış varsayımları, Vali Paşa'nın avladığı tilkinin kuyruğu gibi kısala kısala ilkin 40-50... Azından 30 bin okura ulaşılacağı üzerinde demir atıyor... Taş çatlasa 20 binden aşağı inmiyordu.

Somut'un kârlı bir yatırım olduğu, hazırlık evresi ilgisinden belliydi. Buna göre, Nisan başında teslim edilecek 7 sayıyla birlikte görülecek 6 sayılık hesaptan.. Hürriyet'in baskı ve kâğıt borcu düşüldükten sonra aktarılacak nakit, bütün açıkları bir anda kapatırdı.

UMUTLARLA UFUKLAR

Hürriyet'le o gün için çok elverişli koşulla dizgi, baskı, kâğıt... Hür Dağıtım'la en az 15 binlik satış güvencesi içeren sözleşme imzalanmış... İlk 6 sayının dizgi, montaj, baskı ve kâğıt gideri satış gelirinden düşülmek üzere müthiş bir erteleme desteği sağlanmış. Bunun üzerine çekirdek kadro biraz daha genişletilerek, köşeler belirlenmiş... Mavi başlıklı, gazete boyutundaki haftalığın mizanpajı yüzlerce kez çizilerek başta yönetim kurulu, herkesi hoşnut edecek biçime kavuşmuş... Genel Kurul öncesi ve sonrası haftalığı destekleyen yazarların ilk yazıları prova baskılarda yerini almaya başlamıştı.

Yayın konusunda deneyimli Ahmet Oktay, tam bu sırada yönetim kurulundan istifa etti. Yerine Memet Fuat çağrıldı. Haftalık gibi çok önemli bir yayın işini kolaylıkla kotaran yönetim çoğunluğu hız kesmek istemiyordu. Süreli yayınları daha da artırıp yaygınlaştırmak için, yönetim yetkisinin kesinliği açık seçik belirtilmeliydi. Bu da ister istemez anasözleşme değişikliği gerektiriyordu. Somut'un hazırlık sürecindeki coşkun ilgi, her türlü hayali kışkırtıyor... Onun başarılı yayınıyla birlikte, diğer süreli yayınların devreye sokulabilmesi, ancak böyle mümkün oluyordu.

Ama kooperatifler yasasına göre, anasözleşmede tek virgül değişikliği bile bakanlık oluruna bağlıydı. Bu yüzden de, her şeyin aylar öncesinden kotarılıp genel ku-

rulun onayına öyle götürülmesi gerekiyordu.

Somut'un 7 sayısı verilirken Hür Dağıtım'da görülecek 6 sayılık hesabın rakamları... Bütün hayalleri bütün ufuklara taşıyacak ölçüde gerçekleşince, gönülde yatan aslan kükremeliydi.

Böylelikle tam anlamıyla bir bilim, kültür ve sanat tekeli oluşturacak kooperatif, fikir ve sanat dünyamızın hem emekçisi... Hem mimarı... Hem de ustası ve kalfası olarak, dışalım-satımdan, makine teçhizat imâl ve işletmelerine... Dünya yazarlarının ilişkilerini kotaracak mekânlardan, yaşlı ortakların dinlencesine sunulacak tesislere... Bölgesel basımevlerinden, ülkesel ve küresel dağıtıma... Eğitim-öğretimden, görsel-işitsel yayına... Bilim, teknik, ticaret, sanayi ve hizmet alanlarında her dala açık şirket ve tesis kurma ile alıp satma yetkisine sahip bir yönetim kurulu düşünülüyordu.

"Münhasıran üye ürünlerinin üretimi," yerini bütün dallarda, bütün ürünleri kapsayacak bir genişliğe kavuşacak. Bunun ilk örneği şirketleşen süreli yayınlar... Birdiğeri İstanbul Reklâm Sitesindeki serginin başarısına dayanan yaygın kitabevleri olacak. Ülkenin her yerine uzanan satış noktaları, aynı zamanda kitap kulübünün bile erişemediği köşelere dağıtımda uzmanlaşacaktı.

Bunun için de Yazko'nun, "Fikir ve Sanat Eserleri Yasası"ndaki bütün dallarda faaliyet göstermesi... Girişimde bulunacağı alanlara ilişkin salt yönetime bağlı şirket ve tesisler kurabilmesi... Alım-satım işlemleri yapabilmesi gerekiyordu.

Takdir edilir ki, bu köklü bir değişiklik, ortakların söz

ve oy hakkını, salt kendi kitaplarının yayın seçimi ile kooperatifin daha çok yan kuruluş gelirleriyle donanmış bütçesini onaylamaya indirgiyor. Kurullardaki tartışma ve saflaşmaların, süreli yayınlar kadar diğer konularda da etkin olmasını alabildiğine kısıtlıyordu.

Bu düşe katılmayan gerçekçi Memet Fuat'la üye haklarında kısıtlamaya karşı çıkan Abdülkadir Bulut, girişimi önlemek amacıyla yönetim kurulundan ayrıldılar.

Kervanı göçte düzmeye alışkın Mustafa Kemal Ağaoğlu ile yönetim kurulu çoğunluğu kararlıydı. İstifa edenlerin yerine Ahmet Cemal'le, Kemal Özer çağrıldı.

Ahmet Cemal, hem Çeviri'nin hazırlanmasındaki yoğun çalışma. Hem özel gerekçelerle katılmayınca, yönetim kurulunu yeniden Recep Bilginer tamamladı.

Ve genel kurul, o ana kadar sadece iyi gittiği duyumu alınan Somut'un kesin durumunun belli olacağı, 2 Nisan... Çoğunluk sağlanamazsa 16 Nisan'da yıllık mâlî ve anasözleşme değişikliği için toplantıya çağrıldı.

GERÇEKLERLE BULUTLAR

Sonunda 1983 Martının son haftasına girilmiş... Somut'un mavi zemin üzerindeki beyaz güvercini o Cuma sabahı 7 kez bayi tezgâhlarına kurulmuştu.

Ellerinde Somut'un 7 sayısı... Yüzlerinde sevinç parıltısıyla o güne değin ayrı makinelerden ayrı imzalarla çıkarak, aynı gazetede hemen hemen aynı biçimde, 7 sayıdır yayınlanan birbirinin aynı yazıların feminist yazarla-

rı... Birikim ve etkinlikleriyle Somut köşelerinde kültür ve sanata yön verenlerin bazıları... Diğer süreli yayınların yöneticileriyle hazırlayıcıları... Somut'un yazıişleri de içinde Yazko çalışanları... Ve elbette genel kurul hazırlığındaki yönetim kurulu üyeleri daha sabahtan bütün salon ve odaları doldurmuş... Az önce elinde çanta, yanında kooperatif muhasebecisiyle Hür Dağıtım'ın Çemberlitaş'taki merkezine giden Mustafa Kemal Ağaoğlu'nu bekliyor... İlk sayıdan beri paylaşıla paylaşıla büyüyen hayallerin, hayata geçiriliş yönteminde bir türlü uzlaşamayan tartışmalara giriyor... Müjdeli günün kutlamasına hazırlanıyordu.

Oysa Hür Dağıtım'daki hesap tam bir sürprizdi.

Her sayısı 60'ar binden 6 sayıda teslim edilen 360 bin Somut'un ilk sayısı 21 bin, ikincisi 16, üçüncüsü 12, dördüncüsü 10, beşincisi 8, altıncısı 5 bin olmak üzere ortalama 12 binlik satış elde etmiş... Hür Dağıtım depolarında 288 bin iade, Hürriyet alacaklarıyla, Hür Dağıtım'ın 15 binlik satış güvencesi düşüldükten sonra, Yazko'ya da külliyetli miktarda borç biriktirmişti.

O an çöken tasarımlarla, sönen umutların; "Hani iyi gidiyordu?" Sorusuna yanıt, her zaman, tutmamış her yayın sahibine verildiği gibiydi;

"İlk kez çıkan bir haftalık için ilk sayı çok iyi satmıştı. Artar sanıyorduk... Düştü. Ya yayında, ya içerikte bir yanlışlık var. Biz elimizden geleni yaptık. Demek ki okur tutmadı. Eldeki hesabın gösterdiği gerçek durum ne yazık ki bu...

"Şimdi ne olacak?"

Genelinde bu soruya da her zamanki;

"Bizce tutmayan yayını durdurmak, sürdürmekten kârlıdır," yanıtı verilir. Ancak Ağaoğlu ayrıcalıklıydı. O nedenle yanıtı da ayrıcalıklı oldu;

"Sürdürmeseniz iyi olur, derdik. Ama yukarıdakiler Somut'u çok seviyor ve sürekli ilgileniyorlardı. Devamda kararlıysanız bir de Arda Bey'le görüşün. Sürdürmeyi sağlayacak formülü, bulsa bulsa o bulur."

Hür Dağıtım'da yapacak işleri kalmamıştı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, Nuruosmaniye köşesine geldiklerinde muhasebeciyi elinde tomar halinde, sayı sayı çıkarılmış Hür Dağıtım hesapları... Kulağında; "Ben gelinceye kimseye bir şey söyleme," tembihiyle Yazko'ya gönderdi. Kendisi "Kitap Pazarı" önünden koşaradım geçip Hürriyet'in merkez binasına girdi.

İki köşe arasında ne diyeceğini kestiremeyen muhasebeci, Yazko'ya gireceğine, Ağaoğlu Basımevine giderek beklemeyi yeğledi.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, doğruca Hür Dağıtım'da haber verdiği Arda Gedik'in odasına çıktı. Bir telefonla, teleksten akan satış listelerini birlikte inceleyerek, düşüş nedenlerini saptamaya çalıştılar. Nedeni çözememekle birlikte, en azından genel kurula kadar sürdürmek konusunda formül aradılar. Arda Gedik'in büyük desteği, Erol Simavi'nin sevecen oluruyla güvenceyi kaldırtmış... 7 sayının basım giderleri de içinde borcu epeyce küçültmüş... Somut'u aldığı gibi iade eden... Satmayan ya da satamayan bayileri ayıklayarak, baskıyı 20 bine düşürmüş... Ve herhangi bir nakit aktarmasa da, yayının bir sü-

re daha devamını sağlamışlardı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, saatlerdir Yazko'da tüm hayalleri kamçılayacak muştu bekleyenlere aşılanacak umudu o sayede edindi. Kapıdan girer girmez merakla bakan gözlere, buruk bir gülümsemeyle elindeki tomarı göstererek 12 binlik satış ortalaması tutturduklarını... Genel kurul sonrası yapılcak atakla bunu yayın öncesi varsaydıkları en az rakama... Yâni 20 bine... Sonra da daha yukarılara çıkaracaklarını söylemekle yetindi.

Oysa o günlerde eski siyasetçileri dışlayan yeni bir Siyasal Partiler Yasası kabul edilmiş... Emekli Orgeneral Turgut Sunalp, Konsey destekli, "iktidara mahkûm," bir partinin hazırlıklarına hız vermiş... Emekli vali Necdet Calp, güvenlik soruşturmasını alnının akıyla geçmiş kurucularla "ana muhalefet" olma çabasına girişmiş... Turgut Özal Hükümetten ayrılır ayrılmaz gittiği Amerika'dan dönerek o günlerde pek moda "buçuğuncu parti," için kolları sıvamış... Yâni haftalık gibi süreli yayınların candamarı politik ortam kızışmaya başlamıştı. Ama postmodern muhalefetin o tarakta bezi olmadığı için, yapılacak atak da belirsizdi.

GENEL KURUL

Genel Kurul 2 Nisan'da, tam da bu yeni ortamın belirdiği günlerde... Neredeyse üyelerin tamamının katılımıyla, Bakanlık komiseri gözetiminde toplandı.

Başkan seçilen Salim Şengil, Bilânço tartışması...

Sonraki yıl bütçesinin onayı... Anasözleşme değişikliği ve dileklerden ibaret 4 maddelik gündemi onaylatarak oturumu başlattı.

Bilânço ve bütçe tasarısı önceden gönderilmişti. Katılan üyelerin nasılsa okuduğu gerekçesiyle, yineleyip zaman yitirmeden görüşme açılması oylandı. Kabûl edilir edilmez başkan, açılış konuşmasına çağrıldı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu, ilk genel kuruldan beri doğru bir yöntem uygulardı.

Düşündüğü... Her biri bir dalın uzmanı üyelerin uygulanmasında yarar görerek önerdiği... Aklına yatan yeni tasarımlarla girişimleri usturuplu bir biçimde açış konuşmasına serpiştirir... Genel kurul eleştirileriyle olgunlaştırıp pekiştirir... Tartışma havasına göre o anki gündemi belirleyecek hale gelen konuyu sıcağı sıcağına öneri haline getirip oylatırdı.

Orada pek yandaş bulmayan... Ama huyu gereği, aklına yatmasıyla uygulamaya başladığı... Veya Somut örneğindekine benzer biçemde, mutlaka gerçekleştirmek istediği özgün tasarıları da, her etkin yönetici gibi, bütün riskleri göze alarak hayata geçirirdi.

Bu tür oluşum ve girişim, her zaman, her yerde, kendine güvenen... Anında karar verme zorunluluğuyla karşılaşan her yönetici tarafından yinelenir. Çünkü kabûl edip etmeme zamanı çok kısadır. Derinliğine inceleyip tartışma, sonuçtan umulan faydayı engelleyecektir. Ya da en geniş ve ayrıntılı bilgi, uygulamanın başındakinde birikmiş... Yararı zararına ağır basmıştır. Bazen daha önerilirken fayda veya kâr görülmüş, gösterilmiştir.

Yönetici, konum ve görevi gereği riski üstlenir... Uygulamayı başlatır. Sonuçta kurum ya da kuruluşu yarar, başarı ve kâr sağlarsa, gücünü artırır. Üye, ortak veya yandaşlarının bilinçaltında, bildiği ama, o an için açıklanmasında sakınca gördüğü bir şey var sanı ve önkabûlüyle yücelir.

Pek çok ekonomi-politik mucize üreticisinin "bir bilen, hep kazanan" karizması böyle oluşmamış mıdır?

Yandaş, gurup, kitle ya da topluma bir kez böyle bir güven ve inanç yerleşti mi? "Bildiği bir şey olanın," sonraki emrivâki veya dayatmalarının yutulması zor olsa da... Özümsenmesi, hatta benimsenmesi kolaylaşır.

Başarılı olmazsa, kendi işiyse iflâsı üstlenir. Kurum ya da kuruluş yöneticisiyse zarar yönettiklerinin kamburuna eklenir. Ve o tarihe değin katmerlenen karizması boydan boya çizilir. Çekilmezse görevden alınır. O kusurunu postuyla, kitle zararını emek ya da canıyla öder.

DEMOKRATİK STRATEJİ

Ama, stratejisinin doğruluğu ölçüsünde, paylaşım ve katılım bilincine sahip her yönetici... Ayrıntıya girilmese bile her tasarısını, her zaman ve koşulda genel kurullarda tartıştırsa... Yönettikleriyle, kendini seçenlere güvenme demokratlığıyla erdemi bir yana... Bilgiyi, daha ötesi sorumluluğu paylaştırdığından suçu da bölüştürür.

Salt demokrasinin oylama-onaylama felsefesine pek uymasa da... Olmazsa olmazlarına uyan bu tutum salt

görüşülmüş olmaktan, dayatmayı epey örseler. Ne var ki, ilk evrede başarı kazanan pek çok kurumun, pek çok yöneticisi, bu en az demokratik kurala uymakta zorlanır. Hele ilk birkaç girişimi başarılı olmuş... Örneğin kurum yönetmiş, zarardan kurtarmış... Şirket kurar kurmaz kâra... Parti kurduğu yıl iktidara geçmişse... Büsbütün şirazeden çıkar. Bir kez de o özgüvene geldi...Çevresinden o önkabûlü gördü mü? Tutmayın gayri !..

Yandaşı ya da yönetmekle yükümlendiklerinin... Her söz, durum, tutum davranış ve girişiminin tanrısal vahye dayandığına inanmasını ister. Bu görüşün en eski tanığı 2 bin 500 yıldır Herodot'tur.

Ve Sokrates söyleyip Platon yazmadan tam 100 yıl önce Susa Sarayından aktardığı... Muğlar iktidarını deviren Dârâ ile 6 yoldaşının "nasıl bir devlet" sorusuna yanıt aradıkları tartışmada, Otanes'in tiran için söylediği; "Saygı gösterirsiniz, daha fazlasını ister. Fazlasını gördüğünde de, dalkavuk diye küçümser," sözü o zamandan beri kulaklara küpedir.

Elbette küpeyi ömür boyu taşıyabilenler için. Ama tarihin tanıklığı bir yana, günümüz yöneticilerinin davranışına yüzeysel bir bakış bile, başa geçer geçmez küpenin çıkarılıp atıldığını göstermeye yeter.

Öyle ki, başarı ya da tersine hüsranla sonuçlanan tek girişim sahip veya öncüsü pek çok ham ervah... O tek girişimi, kitlesi yahut toplumuna bir ömür boyu fatura edilebilecek bir kazanım saymakta... Ve her dayatmayı kitlesel veya toplumsal borcun bir diğer taksiti sanarak baskısını artırdıkça artırmaktadır. Oysa her düşünce ve girişimini kitlesiyle paylaşabilen yöneticinin ne başarı kıskanç-

lığı ne hüsran hüznü olur.

Çünkü herşey toplum için, toplumla yapılmış... Yönetene sadece ve sadece bütünü temsil etmenin onuru... Yüküm ve sorumunu yerine getirerek topluma hizmetinin huzuru kalmıştır. Nedeni açık. Çoğunluğun katıldığı toplantılarda... Biat ve iman tazelemenin kul yığılımı değil ama... Âmir-memur... Patron-İşçi de içinde o an için eşit varsayılan insanların toplantılarında... Dalkavuklukla göklere çıkarılan kadar, katı itirazlarla karşılaşan tasarılar bile... Görece olsa da herkesin fikrini açıkça savunabileceği özgür ortamda görüşüldüğü için... Haksız çıkarbirliği dışında, doğrudan olmasa da dolaylı bir onay taşır... Konu zemininde tartışılmış... Karşı çıkma fırsatı varken çıkılmamış... Önleme olanağı doğmuşken suskun kalınmıştır. Bu da başarı coşkusu kadar, başarısızlığın suçunu paylaştırır. Ve suç birinin sırtına yüklenip sıvışılsa bile, suçortaklığı sanığın bağışını kolaylaştırır.

İlk zamanların Mustafa Kemal Ağaoğlu'sunun tutumu öyleydi. Düşündüğü ya da düşlediği her tasarımı açış konuşmasıyla gündeme taşır... Hem doğru bir davranış sergiler... Hem kendisi, hem kooperatif için yararlı girişimlerin başlatılmasını sağlardı.

Sonradan çok ortaklı kooperatiflerin genel kurul yapabilmesi için, kevgire döndürülse de... O zaman üye çoğunluğuyla toplanması yasa gereğiydi.

Orada paylaşılan düşlerle düşünceler, "hayırlara vesile olsun," olmasın, pek eleştirilmez. Ama yine yasa gereği ortak kararı zorunlu kılan akçeli işler dayatılmış... Hele sonunda sorun çıkmışsa, kıyasıya eleştirilmesini hiçbir güç önleyemez.

ELEŞTİRİ SAĞNAĞI

Olguya öyle bakınca, durum ilginç ve çarpıcıydı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu ilk kez hiçbir tasarım sunmadan toplantıyı açtı. Oysa üye çoğunluğunun çağrıyla birlikte tartışmayı istediği asıl konu... Bir türlü ısınamadıkları içeriğinden... Duygusal olsa da, üyelere pek yer ve yüz vermemenin dışlanmışlığından dolayı Somut'la... Başkanın bakanlık iznini alabilmek için aylarca uğraştığı kooperatif konusu dışındaki alanlarda da şirket kurabilme değişikliği idi.

Ağaoğlu bu temel ilgi ve merak konularına hiç değinmedi. Salt bilânço gerçeklerine dayalı kısa açış konuşmasıyla yetindi. Bu da üyelerin merak, öfke ve homurtusunu büsbütün artırdı. Genel kurul tutanağına aynen giren bilânçonun acı ve çarpıcı gerçeğine göre, inanılması zor ama, kooperatifin kasa mevcuduyla banka hesapları sıfırdı. Buna karşılık kitap pazarından diğer yayınevlerine aktarılması gereken satış bedelleri... Somut hesabının görüleceği güne ertelenen çalışan ücretleri... Aylardır ödenmeyen kira, sigorta primleri, vergi, elektrik, su, telefon gibi zorunlu giderler... Ve basımevi alacaklarıyla üyelerin telif ücretlerinden kaynaklanan 19 milyon borç vardı. Ve hiçbir ayrıntı vermeyen salt sözlü açıklamaya göre, Somut'un 6 sayılık genel satış ortalaması 12 bindi. Şimdilik kooperatife hiçbir gelir sağlamıyor... Ama ücretlerle zorunlu giderler dışında bir külfet de yüklemiyordu.

Gerçeğin kılıcı, basiretli ve becerikli bir işadamı olan

Mustafa Kemal Ağaoğlu için bile keskin... Yarası ticaretle uzaktan yakından ilgisi olmayan Yazko üyesi ozan, yazar ve çevirmenler içinse pek derindi.

Neredeyse genel kuruldaki bütün parmaklar söz almak için ayaklandı. Ve ilk salvo, toplumcu gerçekçi enfes öykü ve romanlarına eklenen oylumlu bir araştırmacı... Analiz yeteneğini hep diri tutan titiz bir incelemeci... Çarpıcı fikirler üretebilen cesur bir denemeci... Uzun yıllar İstanbul Mimarlar Odasını yönetmiş, TİP eylemlerinde pişmiş bir örgüt insanı... Birikimli bir gazeteci... Bildiğini paylaşmaktan da, sözünü esirgemekten de sakınmayan Demirtaş Ceyhun'dan geldi.

"Süreli yayınlar konusunda genel kurul eğiliminin olağanüstü kurultayda belli olduğunu... Buna karşın Somut'un çıkarılmasının, üyeleri dışlayarak kooperatifi kaldıraç gibi kullanmak anlamına geldiğinden," başladı. Üye çoğunluğunun katılmayacağına inandığı içeriğine değinen oylumlu, kapsamlı ve etkin yorumlarla, doğal gördüğü başarısızlığı topa tutarak bitirdi.

Ardından şiiri tadında keskin, buruk ve ışıltılı buluşları... Zekâsı oranında derin görüşleri... Direnci gücünde sivri dili... Bilinci kadar keskin esprisi... İnsancıllığı ölçüsünde çuvaldızlama yeteneğiyle Can Yücel, hüzünle kahkahayı birbirine sarmalayarak hem başkanı, hem Somut'u yerden yere vurdu.

Ona göre, "Yazko'nun çıkaracağı bir haftalık, ülkenin durumu, üyelerin tutumu ve toplumun konumuna uygun olmalı... Gitgide sinikleşen basına, koşulların elverdiği oranda özgürlüğün penceresini açmalı... Yitirecek çok

şeyi olanlar suskun ve edilgin kalsa da, aydın olma sorumunun bedelini göze alarak baskının üzerine yürümeliydi. Oysa Somut'un tavrı, toplumsal gerçekler yerine bireysel sığınaklara kaçıştı. Bu da baskı hevesini yasallaştırarak artırmaktan öteye gitmiyordu. Geniş toplum kesimlerinin gereksinimi yerine, kaçış ya da kabûl gösteren yayın organları, hem yarardan çok zarar... Hem okur kitlesinin ilgisizliğini doğururdu.

Nitekim ilk sayının merakıyla 12 bin görünen ortalamanın, her sayıda biraz daha düşeceğini görmek için kâhin olmak gerekmediği," sözleri... Genel kurul uğultusuyla onaylanınca, Mustafa Kemal Ağaoğlu, başkanlık önceliğini kullandı.

KONGRE TAKTİKLERİ

Konuşmak için sıra bekleyenlere fırsat vermeden, kürsüye fırladı. Ve topluluğun şaşkın bakışları altında; "Kooperatif yararına kullandığı matbaasına ek olarak evinden getirdiği masa sandalye de içinde bütün özel olanakları... Somut için Hürriyet anlaşmasını da içeren kişisel itibar ve fırsatları" sergileyen... Ve üyelerin vicdanında nankörlük çağrışımları uyandıracak başarılı girişimleri anımsatan sözlerinin sonunda, görevinden istifa etti.

Uğultu yerini derin bir sessizliğe bıraktı.

Ve zekâ kumkuması Can Yücel'in Mustafa Kemal'e nazire olarak, "Mustâfi Kemal" benzetmesi, zaten çoktan kızışmış ortalığı, birbirine kattı.

Bu ani gelişme, diğer başat konu, anasözleşme değişikliğini hiç kimsenin kapağını kaldırmayacağı bir küpe tıkıvermişti.

Başkandan her kongrenin öncelik tanıdığı "usul hakkında" söz alındı.

"Genel kurulların gündemi tartışmak amacıyla toplandığı... Herkesin içine sinecek doğru ve yararlı kararların ancak böyle alınabileceği... Bu nedenle işler iyiye gidiyorsa daha iyiye yönlendirmek... Kötüye gidiyorsa engellemek amacıyla eleştirmeninin eşit pay ve söz sahibi her üye için hem hak, hem ödev, hem sorum olduğu... Yazko gibi bir aydın topluluğunda bu gerçeğin daha da geçerli ve şiddetli uygulanmasının doğallığı... Eleştirilerin, hiçbir artdüşünce taşımayan iyi niyetten kaynaklandığı inancıyla alınganlığın yersizliği... Ama, yine de seçilen sözcüklerin şiddeti başkanı gücendirmişse, genel kurul adına hem nalına, hem mıhına misâli özür dilendi." Ve hemen; "Bilânço gerçekleri ayrıntısıyla ortaya çıkıp değerlendirildiğine... Bu koşullar altında Anasözleşme değişikliğinin kabûl edilmeyeceği belli olduğuna... Ve gündemde seçim maddesi bulunmadığına göre, bütçe oylanır oylanmaz, genel kurulun kapatılmasının yerinde olacağı," ileri sürüldü.

Oturum başkanı Salim Şengil, değerli eşi Nezihe Meriç'in gölgesinde kalan öykücülüğüne karşın, eski bir yayıncı ve deneyimli bir dernekçiydi.

Daha oylama sözü geçer geçmez, hemen arkasındaki hükümet komiserine yöneldi. Onun onayıyla gündemde olmayan... Oturum başında da alınmayan bir konu-

nun görüşülemeyeceği gerekçesiyle sıra bekleyen konuşmacıları atladı. Bütçeyi oya sundu. Neredeyse oybirliğiyle kabûl edilir edilmez tartışma bekleyenlerin düş kırıklığıyla yanıp sönen gözlerinin içine baka baka genel kurulu kapattı.

Genel kurul sona ermiş... Banka hesaplarıyla kasası sıfır... Borçları 19 milyon görünen bilânço aklanıp bütçe neredeyse oybirliğiyle onaylanmış... Bazılarına leşi öldürene sürütmek gibi gelse de, çok kuruluş yönetiminin öpüp başına koyacağı bir sonuç doğmuş... Başkan da yönetim kurulu da, aynen görevde kalmıştı.

İSTİFADA ISRAR

Ne var ki, diler leşi öldürene sürütme... Diler öfkeleri zamana yayarak iş yapana fırsat sağlama diye alınsın, kongre kaçırma taktiği işe yaramamıştı.

Toplantıyı izleyen 5 Nisan günü, Mustafa Kemal Ağaoğlu başkanlığında Kemal Sülker, Adnan (Çelik) Özyalçıner, Recep Bilginer ve Kemal Özer'in katılımıyla toplanan yönetim kurulu o kapanışı aynı şıklıkla yanıtladı. "2 Nisan 1983 olağan genel kurulundaki görüşmeler ışığında, olağanüstü kongreye gidilerek, yeni yönetim kurulu seçimi gerekli görülmüştür.

Kongrenin 23 Nisan olmazsa 30 Nisan günü saat 13'te İstanbul Tabip Odası salonunda, 1- Açılış ve başkanlık divanı seçimi... 2- Yönetim Kurulu seçimi... 3- Kapanış, gündemiyle yapılmasına, karar verdi."

Genel kurulun kapanışıyla çözümlendiği sanılan sorun... Katmerlenmiş ve büsbütün çetrefilleşmiş olarak üyelerin kucağına yerleşmişti.

Çağrı ile birlikte, başta kurucularınki olmak üzere neredeyse bütün göz ve ağızlar, kooperatifin 1 numaralı üyesine yöneldi. Yazko'nun hızla yeni ufuklara yol alan treni raydan çıkmış... Üçüncü yılına çok başarılı giren kooperatif, birden cadı kazanına dönmüştü.

Kimi üyeler Somut başarısızlığının Ağaoğlu'nu panikletiğini... Kooperatifi borca sardıktan sonra, eleştirileri bahane ederek sorumluluktan kaçtığını... Bu koşullarda kimse üstlenmeyeceği için kooperatifin tasfiyeye uğrayacağını söylüyor... Kimi genel kurulda tartışılmamasına karşın, kooperatif konusu dışında şirket kurmanın anasözleşmeye girmesini sağlamak için şantaj yaptığını ileri sürüyordu.

Gerçek niyeti öğrenmenin tek yolu vardı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu'yla her zamanki gibi, bire bir ve açıkça konuşmak.

Genel kurul çağrısı alınır alınmaz buluşuldu.

"Kooperatif kurulurken de kasada tek kuruş bulunmadığı... Salt insan, emek, bilgi ve hünere dayanarak girişilen işte, insan varoldukça her eksiğin giderileceği... Basiretli bir ticaret adamı olarak bu gerçeği herkesten iyi bilmesi gerektiği... Daha birkaç yıl önce işi için çok daha büyük borca girmekte duraksamadığı... Ve onca durgunluğa karşın neredeyse tamamını ödeyen birinin, işlevli topluluğu adına 19 milyonluk borçtan yılmayacağını. Bu ısrarlı davranışın, genel kurula kendi istencini dayatma

şantajı gibi, ona yakışmayacak yorumlara neden olacağını... Eğer salt eleştirilere dayalı bir kırgınlıksa, kendisinden genel kurul adına özür dilendiği... Ve her şeyin kapanan kongreyle geride kalması gerektiği... Ama istiyorsa, çağrısı yapılan toplantıda bir kez de oylamayla özür dilenebileceği... Yok, Somut'un düş kırıklığından kaynaklanan panikse, içeriğinin eleştiriler doğrultusunda değiştirilerek düşüşün yükselişe çevrilebileceği... Bu bağlamda bir görev düşerse, bir unvan ve ücret istenmeden üstlenileceği," açıkça belirtildi.

Mustafa Kemal Ağaoğlu ne bir açıklama yaptı. Ne bir istem savunmasında bulundu. Ona hiç yakışmayan yılgın ve kesin bir ifadeyle; "Somut'u da, Yazko'yu da artık taşıyamayacağını, söylemekle yetindi.

Durum açık... Ama, kuruluştaki içtenlikten yoksundu. Gerçekle yüzleşmek için anlamazlığa vurup sormaktan başka çare yoktu;

"Asıl neden sıkıyönetim mi?"

Yanıt dolaylı ve tek tümceden ibaret oldu; "Ben Yassıada idamlıklarından Samet Ağaoğlu'nun oğluyum."

Eğer imalı baskıların her çeşidiyle karşılaşmış... Her insan bilinç ve direncinin bir dayanma sınırı olduğunu deneyimlerinizde yaşayarak öğrenmişseniz... O sınırı zorlamanın hem faydasız... Hem gereksiz... Hem de kaş yapayım derken göz çıkarmak olacağını da bilirsiniz. Artık Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun sürdürmesini istemek, yersizdi.

İki genel kurul arasındaki üç hafta boyunca; "Ne olacak bu memleketin hali?" sorusu, "Kooperatifin hali ne olacak?"la yer değiştirdi.

Kurucularla üye çoğunluğunun erişilebilenlerine... Bazen toplu, bazen tek tek, zaten farkında oldukları durum, bir kez daha açıkça ve olduğu gibi yinelendi.

Buna karşın genel sonuç çarpıcıydı.

Üyelerin neredeyse tamamı o süreçte etkin bir kurumu, Sıkıyönetim baskısına teslim etmeyi kendine yediremiyordu.

Genel istek, yayınların eleştiriler doğrultusunda aynen sürmesiydi. Korkunun ecele yararı yoksa sorumluluk yasaklayana yüklenmeliydi.

Gerekirse kuruluş evresindeki gibi salt kitap yayınıyla yetinilir... Kooperatif üst üste yığılan binlerce kitapla yaşatılırdı. Bu yüzden tasfiye daha sözü edilir edilmez unutulmuştu. Kurucuların ayrı ayrı topladığı genel görüş, ortak toplantıda ele alındı. Kemal Bilbaşar hasta, Ataol Behramoğlu yurtdışında... Ağaoğlu ise bırakmakta kararlıydı. Toplantıya diğer kurucular katıldı. Günlerdir edindikleri izlenim birbirini tamamlıyordu.

Ortak görüş kooperatifin devamıydı.

Aynı ortak görüş, Bertan Onaran'ın yönetimde... Afşar Timuçin'in denetimde hiçbir zaman, hiçbir biçimde eksilmeyen destekleriyle... Güç odaklarını, istedikleri sonuca en geç eriştirecek noktaya kadar götürmek için birinci sıraya yerleştirdikleri kurucu üyeyi ödevlendirdi.

Beşinci Bölüm
Yaşam Çabası

YENİ BİR BAŞLANGIÇ

23 Nisan'da yine Salim Şengil başkanlığında açılan olağanüstü genel kurul neredeyse üye tam sayısıyla toplanmıştı.

Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun Somut paniğine kadar yaklaşık 3 yıldır sürdürdüğü ödevi devralacak önceden belirlendiğinden, toplantıda tartışma olmadı.

Zaten gündemin tek maddesi seçimdi.

Üç hafta boyunca üyeler arasında yoğunlaşan tartışmaları özetlemek gerekirse; Bütün parti, sendika, dernek, kulüp ve kuruluşların kapatılıp... Ancak, 12 Eylül rejimine, tornadan çıkmış gibi uyanlarına izin verildiği bir dönemde... Yandaşları da içinde, Ağaoğlu dışında hiçbir üye, istemiyle sinikliği sindiremiyor... Hemen tamamı gereksinimden doğduğuna inandıkları bir hayal ve umut uğruna... Kasası ve banka hesapları sıfıra inmiş, borcu 19 milyona çıkmış bir kurumu... Ve aydın onurunu teslimiye-

te feda etmeden yaşatmakta diretiyordu.

Yönetim kurulunu oluşturmak zor olmadı. Diğer kurucular, aralarından ikisini yönetim, birini denetimle ödevlendirdikleri... Demirtaş Ceyhun'la Can Yücel, Ağaoğlu'nun istifasını tetiklediklerini sanısıyla, taraf duruma düştükleri gerekçesiyle yönetim veya denetim kuruluna girmek istemediler.

Mustafa Kemal Ağaoğlu'na genel kurul önünde bir kez daha başkanlık... Olmazsa, kuruma yardımcı olabilmesi için yönetim kurulu üyeliği önerildi.

Ama o;

"Hüsranla bitecek işe girmek istemediğini... Akla gelebilecek her şeyi yaptığı halde ortaya çıkan sonucun tam ve kesin bir ticarî açmaz olduğunu... Bu durumda direncin anlamsızlığını," belirterek kesin bir dille açıkça; "İradî bir tasfiyenin en geçerli yol olduğunu," söyledi.

Bu birkaç üyede; "İş bitmiş," kanısı... Birkaçında; "Bir an önce tasfiye edip en az zararla hem kendimizi, hem kooperatifi hüsrandan sıyıralım," telâşı uyandırdı.

Ama bu tutum mutlak çoğunluk için gerçek ayrılış nedeninin... Somut'un düşüş paniğine eklenen Sıkıyönetim yılgısı olduğunu bile bile olası ki aynı kamuflaja katılarak; "Benim beceremediğimin üstesinden, kimse gelemez," horlaması... Ya da "biraz daha yalvarsınlar ki, bütün isteklerimi oybirliğiyle kabûl etsinler," dayatması; "Benden sonra tufan," öfkesine neden oldu. Ve toplantıya neredeyse tam kadro katılanların birkaçı dışında tümünde de, diretme düşüncesi ağır bastı. Ünvan, özel çıkar hevesi, kişilik gösterisi sayılsa da... O koşullarda, salt dayanışma

safını alabildiğine sıkıştırmak amacıyla hüsranı apaçık yönetim kuruluna... Hiçbir seçimli toplantıda olmadığı kadar bol aday çıktı.

Tasfiye sözcüğünün, hem de başkanı tarafından açıkça kullanıldığı bir genel kurulda, bu kadar aday çıkması... Yazarlığın bir yanı delilikle eşdeğer görülse bile, tamamının toptan çıldırdığı dışında... Üyelerinin kooperatifi her şeye karşın yaşatma azim ve kararından başka yorumlanabilir mi?

Ama ne yazık ki, o an o öfkede kenetlenenler haklı çıktı. Ve yazık ki Yazko'nun dayanıklılığı, ısrarlara karşın, yılgınlık ve kesin istenciyle bıraktıktan sonra, Mustafa Kemal Ağaoğlu'nu da yıkıcılar arasına kattı.

SÖZCÜĞÜ SÖZCÜĞÜNE

Yaşayan için bu konuda uzun ve çok ayrıntılı açıklamalara girişmek kolay !.. Ne var ki bunun, hem nesnelliği öznelliğe dönüştürme... Hem artık yanıttan yoksun biriyle polemik tehlikesi var.Nasılsa o günleri birebir olayların içinde... Tarafların yanında, yakınında, hatta kendisi de taraf olarak yaşayan çok.

Ola ki, onlardan bazıları, gerçeğin bütün boyut ve kanıtlarıyla anlaşılmasına katılmak isterler. Okunur... Değer bulunursa, kitabın yeni basımları her tür yanıta açık. Çünkü Yazko, yönetenlerin değil, her üyenin has malı... Her dayanışmacının ortak mirası... Ve her okurun birikiminde bir katre ölçeğinde de olsa katkı payına

sahip bir kuruluştu.

Bu nedenle, Yazko yönetim kurulunun 28 Eylül 1984'te, oybirliğiyle alıp deftere işlediği... Karşıtınca her türlü itirazın yapılabilmesi için yasa ve anasözleşme gereği noter kanalıyla kendisine gönderilen kararı aynen aktarmak en doğru hareket olacaktır.

"Kurucu ortağımız... 23 Nisan 1983 tarihine kadar yönetim kurulu başkanı... Murahhas üye... Genel Müdür görevlerini yürütmüş olan Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun durumu görüşülerek;

a)Kooperatifimizle kendisine ait Ağaoğlu basımevi arasındaki sözleşme uyarınca... Üreteceği kitapların tamamını, yapılmış biçimde teslim ettikten sonra cari hesaba işlemesi gerekiyordu... Oysa o, ciltleyip hazır halde kooperatife teslim etmeden fatura edip... Başkanlık yetkisiyle kooperatifi borçlandırmış... Teslim edilmemiş kitaplardan doğduğu varsayılan alacaklara karşılık... 2 Nisan 1983 olağan ve 23 Nisan 1983 olağanüstü genel kurulu arasında kendi imzasıyla, kayda geçmeyen senetler vererek kooperatifimizi borçlandırmış... Aradan aylar geçtiği halde o borçlanmaya neden olan 43 ortağımıza ait kitapların teslimini; "Ya alacaklarım ödenmezse," gerekçesiyle rehin tutarak satış olanaklarını yok etmiş... Üstelik kooperatif adına verildiği vadesi dolunca öğrenilen senetlere ek olarak, teslim tarihi bildirimiyle genel kurul sonrasında doğan hesabın da kapatılması bahanesiyle bir kez daha borçlandırılmamızı sağlamıştır.

Daha açık bir biçimde belirtilmesi gerekirse, satış olanaklarını yok ettiği kitaplar için alacak talebinde bulundu-

ğu halde... Ödeme güçlüğü ve kendi imzasıyla kendine verdiği kayıt dışı senetlerden yararlanarak rehin tuttuğu kitaplar üzerine haciz koydurmuş... Piyasa koşullarında 8 milyon TI. değerindeki ortaklarımıza aidiyeti sözleşmelerle kesinleşmiş kitapları icra yoluyla 499 bin liraya kendisi satın almış... Değer fiyatından Cumhuriyet Kitap Kulübüne devretmiştir.

b)23 Nisan 1983 tarihli genel kurula kendisince sunulan bilânçoda... Kasa ve bankalar mevcudunun (sıfır)la belirlenmesine karşılık, borçlar tutarının 19 milyon lira olduğunu bile bile... Tüm gelir kaynaklarını kurutarak neden olduğu sonuçların ağır kefaretini kooperatifimiz ve ortaklarına ödettiği yetmiyorcasına... Önceki satıştan artan kitaplar üzerine de haciz koydurarak kurumumuzun yıkılmasına çalıştığı...

Genel Kurul kararları, icra dosyaları... Dosyalarda mevcut belge ve büyük bir bölümü senetler üzerindeki tarih ve imzalardan anlaşılarak... Ansözleşmemizin 7 maddesinin (e) fıkrası hükmüne aykırı davrandığından... Kooperatifler Yasası'nın 16 Anasözleşmenin 9. maddesi uyarınca, genel kurul ve yasa yolları açık olmak üzere ortaklıktan çıkarılmasına oybirliğiyle, karar verilmiştir."

Fakat o, ne bir sonraki genel kurula, ne yargıya başvurdu. Herkes her şeyi bildiği için karar, sonraki genel kurulda oybirliğiyle onaylandı. Hatta o toplantının tutanaklarına göre, aynı zamanda hukukçu olanların başı çektiği çok üye, eldeki belgelerle "suçu sâbit" görerek yargıya başvurulmasını istedi.

Ne var ki, hem üyelikten çıkarılışına itirazın yargı yo-

lu henüz kapanmadığı... Hem ileride anlatılacak kitap yasakları... Suç delili diye gösterilen "yasak kitap" gerekçesiyle... Furyaya dönüşen dağıtıcı ve kitapçı tutuklanmaları sonucu ödenemeyen müşteri çek ve senetlerinin biriktirdiği borç yükü... Somut yayının Sıkıyönetimce durdurulmasıyla ivme kazanan olaylar kaçmaktan kovalamaya fırsat vermedi.

YİTİRİLEN BİR DEĞER

Ancak bu olaylar, Yazko'ya çok zarar verdi.

Bunların başında da oluşumda kuruculardan fazla emek ve pay sahibi Aydil Kurtkaya'nın.. Kooperatif iyi bir avukata en çok gereksinim duyduğu an ayrılması gelir.

Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun başlattığı hacizlerle, yasaklanan yayınlar için açılan ceza davalarının iyice yoğunlaştığı bir dönemdi. Aydil Kurtkaya, kucağında Yazko dosyaları, hukukçuluğu ölçüsünde sağlam karakteriyle, yönetime geldi;

"Kooperatifin kurucularından sayılırdı. Ama çok daha öncesinden Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun kişisel vekiliydi. Genel durum ve koşulların zorladığı olayların bu duruma gelmesi, ona taraf olmayı dayatıyordu. Ama o hem tarafını seçemiyor... Hem içyüzünü ayrıntılarıyla bildiği bir davada haksızlığı içine sindiremiyordu.

Bu yüzden az önce Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun vekilliğinden ayrılmıştı. Şimdi de Yazko avukatlığından istifayla... Davaların aksamamasını sağlamak amacıyla,

dosyaları teslime gelmişti."

İncelik ve karakter dürüstlüğüne teşekkür dışında yapılacak bir şey yoktu.

Bıraktığı dosyalar titizlikle düzenlenmiş... Dava tarihlerine göre sıralanmış... Bazılarına savunma bilgi ve belgelerinin notları bile eklenmişti.

Hukukçu üyelerin dosya üzerinden hazırlayacağı savunmalarla yetinilmesi düşünülürken, o zaman evli olan Mebuse ve Ergin Cinmen;

"Aydil Kurtkaya'nın Yazko avukatlığını bıraktığını duymuş !.. Vekâleti üstlenmeye gelmişlerdi."

Kör bir göz ararken iki göze kavuşmuştu.

"İçinde bulunulan durum ücret ödeyemezdi."

"Onlar dayanışmaya katılıyorlardı... Kazanılan davaların "vekâlet ücreti" yeterdi."

Hemen iki sokak ötedeki noterden vekâletname verildi. Dosyaların tamamını alıp gittiler.

Hiçbiriyle hiçbir zaman ilgilenmedikleri... Hemen sonrasında Yazko'nun adresi de değiştiğinden... Bütün davalar "takipsizlik"ten kaybedildikten sonra öğrenildi.

VE YENİ YÖNETİM

O genel kurulda direnmeyi gerçekleştirmekle yükümlenen yeni yönetim kurulu; Seyit Nezir takma adıyla tanınan Muammer Akça, Abdülkadir Bulut, Bertan Onaran, Salim Şengil ve anlatıcıdan oluştu.

Seçim sonuçları belirir belirmez o sırada genel kurul-

da bulunan üyelerden... Oylumlu, derinlikli, nitelikli romancılığı ölçüsünde geniş mâli bilgi ve deneyim... Ülke koşullarıyla, kurumsal sorunların çözümünde zengin birikim sahibi Erhan Bener'den, tam ve gerçekçi bir öndenetim rica edildi.

Olay Yazko üyelerinin kararlılık ve özverisine çarpıcı bir kanıttır. Hiç duraksamadan işini gücünü bıraktı. İki gün boyunca gerçek mâli profille, seçenekleri ayrıntılı bir biçimde saptamak üzere, bütün belge, defter, kayıt, karar, depo ve mevcutları usta bir "maliye müfettişi" titizliğiyle inceledi.

Yönetim kurulunun görev bölümü yapacağı sabah, elinde notlarıyla yönetim odasına girip kapıyı kapattıktan sonra; "Durum sanıldığından kötü, diye hüzünle söze başladı; "Kooperatifin bu halle bir hafta bile yaşaması mucize. Hemen olağanüstü genel kurul toplayıp ya yüklü miktarda sermaye takviyesi ya da hiç gecikmeden tasfiye kararı alınmalı," sözlerini;

"İstersen dayanak olacak raporu hemen yazar, yeni yönetim kurulu yılgınlık sayarsa, olağanüstü genel kurulu denetçi çağrısıyla toplarız," diye tamamladı.

"Yüklü sermaye artırımı kabûl görür mü?"

"Telif umudundaki insanların, yüklü bir ödemeye zorlanması kolay değil !..

"Peki tasfiye durumunda ne olur?"

"Hemen bir tasfiye kurulu oluşturulur. Mevcutlarla alacaklar bir yana, borçlar bir yana konur. Aradaki fark kuruluş kooperatif olduğu için eşit olarak üyelere bölünür. Mevcutların satışıyla alacakların tahsili gerçekleştikçe sı-

ralanan borçlar ödenir. Açık yeniden üyelere bölünür. Tahsil edildikçe, tasfiye edilir."

"Yâni hem üyelerin tamamı ateşe atılır... Hem beceriksizlik ya da yılgınlığı üstlenmek olur !..

"Uzman gerçekçiliğiyle en ufak umut kırıntısı ve çare görmediğim halde ne o ne bu benim bile içime sinmiyor. Mâli konulara yakın olmayanlara hiç sinmez.

"Diyelim sindi!.. Konunun genel kurulda, kamuoyu önünde açıkça tartışılması gerekir. Bu da, "şuyuu vukuundan beter," durumunu doğurur. Anında hem Mustafa Kemal'i yıldıran baskıyı artırır... Hem atmacaların üşüşmesini hızlandırır. Üstelik, kısa sürede pek çok alanda dal budak salmış bir kuruluşun tasfiyesi yıllar sürebilir. Oysa her üye yıkımın, başta MGK ve sıkıyönetim olmak üzere... Dut yemiş bülbül kesilen basından, yazarlarını elde tutmak için telif haklarını yükseltip düzenli ödemek zorunda kalan yayıncıya kadar herkesi sevindireceğini biliyor."

"Böyle bir teslimiyeti kimse kolay kabûllenemez."

"Öyleyse bu durumda kadro kıyımı ve lâf cambazlığıyla, gittiği yere kadar fiili konkordato halinde götürmekten başka çare yok."

"Öyle görünüyor !.." Der demez;

"Ama, bunu ben öneremem !.. Kambur büyük, bünye çelimsiz... Üstleneni çok yıpratır."

"Durum da genel görünüm de apaçık ortada !.. Söylenebilecek her sözün bir anlam ve değer taşıdığı bu süreçte, bu olanağı sağlayan bir kurum yöneticisi... Ya da yazar sıfatı kullanan herhangi bir üyesinin kendini koruma ve kollama hakkı var mı?" Sorusuna bilgeliğinin bütün

sevecenliğiyle, hiç düşünmeden;

"Yok !.. Ama, eski dostların uyarı hak ve ödevi var. Arada dostluk olmasa da gerçeği kavrayan biri, kimseyi ateşe sürmemeli" diye kestirip attı.

Gerçek açık, gerçekçiliğin gereği seçikti.

Ama her ikisinin de kalıbını bastığı son tümceler onlara, yükümlülüğü sarakaya sarıp sarmalamaktan başka seçenek bırakmıyordu.

"Genel kurul bitti. Kaçınan orada paçayı kurtardı!..

Ateşin ortasına itilmiş olsak da, atılmayabilirdik. Artık yandım, deme hakkından yoksunuz. Yangından girildiği gibi çıkmak mümkün olmasa da, Mevlâna'ya öykünüp; "Cehenneminin bütün ateşleri beni yaksın... Ki, başkasına külden gayrı bir şey kalmasın," demeye koşulduk. Bu sayede üyelerimize zarar bulaştırmadan defteri kapatabilirsek !.. Yaralı bereli ama, mahallenin namusunu kurtaran Veli benzeri kostaklanırız !..

"Veli de kim ? Anlatsana !..

VELİ'NİN MASALI

"Zamanın birinde, bir adem ejderhası, mahalle kahvesinin kapısına dikilir. İçeride kendi halinde oturmuş söyleşenlerin şıp diye kesilen seslerine tükürür gibi;

"Burda Ali kim ulan?" Diye gürler !..

Kahvedekiler aralarındaki Ali'lerden ses umarak şaşkın, sessiz ve yılgın donup kalırlar. Adam yılgıdan cesaret almışçasına daha gür;

"Ali kimse çıksın, dedim !..

Yılgı dehşete döner... Susku iyice katmerlenir.

Üçüncü nâra gök gürlemesi gibidir.

"Ali kim dedim ulan?"

Mahallelinin o ana dek adamdan sayıp önem vermediği... Ufak tefek, cılız, sinik Veli, ağır ağır en kuytuda bulabildiği yerden doğrulur. Başı dik, göğüs dışarıda, kolları kanat misâli kapıya doğru yürüyerek;

"Benim ulan," der.

Adem ejderhası tüm hışmıyla anında onu kapar.

Bir temiz patakladıktan sonra, bir müsvette kâğıdı gibi dürüp bükerek masanın altına tıkar... Yatışmış öfkesiyle tek sözcük etmeden çıkar gider.

O ana dek suspus yerlerine mıhlananlar, birden hareketlenir. Veli'nin başına üşüşüp azarlamaya girişir.

"Ulan deli, adın Veli !.. Çıldırdın mı sen oğlum? Hadi bir herife, bir kendine bakmadın. Adam Ali arıyor. Senin nene gerekti !.."

"Burada üç Ali var. Onlar tıs pıs otururken âlemin takazası sana mı düştü?"

"Ne adın benzer, ne kalıbın uygun. Besbelli sırtın kaşındı...

"Eh kaşındıysa, kaşındı işte. Haline baksana !..

"Bunca insan üstüne alınmazken, zırp diye niye ortaya çıktın? Herif seni dibekten çıkmış bulgura döndürdü. Yaptığın bir işe yarasaydı bari !..

Dediklerinde Veli daha fazla dayanamaz. Ahlayıp oflamayı keserek; "İki işe yaradı abiler," diye kostaklana kostaklana diklenir.

"Bir, dayağı ben yedim ama, mahallenin namusu kur-

tuldu. O ayı, burda bir Ali olduğunu biliyor artık. İkincisi bütün o pata küte arasında yaradana sığınıp tam suratının ortasına bir yumruk da ben attım. Sümüğünü çeke çeke gitti. Değmez mi?"

Erhan Bener yüce gönlünün bütün mühürleriyle hiç duraksamasız onayladı;

"Değer !..

"O halde sen o notları sakla... Tekinsiz bir göze değmesin. Durumu yönetim kuruluna birlikte anlatalım. Kaçınacaklarını sanmıyorum... Ama anlaşılıyor ki, hiç birimizin şu andan başka çekinme ya da çekilme fırsatı olmayacak. Çünkü hiçbir eksiklik göstermeden fiili konkordato halinde yola devam edeceğiz. Kooperatife çeki düzen veremesek de, hem yıkımı geciktiririz. Hem herkesin yerine, gönüllünün yanmasını sağlarız."

"Tabii değeri bilinirse !..

"Ufku hüsran olan angaryaya, değer bilinsin diye mi, yüküm diye mi koşulur?"

"Madem kararlı ve heveslisin !.. Ben bildiğimi unuttum. Nasılsa gerçek genel kurul kararlarıyla birlikte bakanlık dosyasında kayıt altında. Madem rapor da, çağrı da gereksiz... Artık durumu yönetim kurulundaki pervanelere kendin açıklarsın."

Erhan Bener değerinde bir has sanatçı ve nitelikli bilgeden alınan böylesi kesin destek, kişinin özgüvenini biraz daha pekiştirmez... Onuru adına müsvette kâğıdı gibi buruşturulup atılsa da, bir yumruk da ben attım öğüncü sağlamaz mı?

Sağlarsa, insanlığın ne olduğunu öğrenmiş kişi, bin

kez yakılsa, binbirinci kez sorum yüklenmekten kaçınamaz?

Her çıkar yeline rüzgâr gülü misâli dönenler... Baş göz sakınmaya, varlık ve düşlerini feda edenler... Bir günün beyliği uğruna insanlığını harcayanlar... Yaşamlarının tek amacı yengi... Varlıklarının tek besini kazanç olanlar... Onuru salt zevk, haz, ün ve servet sananlar... Güç karşısında kimlik ve kişiliğinden vazgeçmeyi yaşam koşulu sayanlar, bu tür öğüncü ya anlamaz. Ya kendi konumlarını savunmak amacıyla çağdışı, kof bir kavram diye niteler. Dahası, acımasız sömürünün ekonomide küresellik, politikada demokrasi havariliği, toplumsallıkta mülkiyete bürünmüş insan hakları... Bilimde bilişim, iletişim, teknoloji... Sanatta bol ödüllü evrensellik gibi renkli, yaldızlı ve çekici ambalajlara sarıldığı günümüzde... Son kullanma tarihi geçmiş "madde" diye tanımlanması da olasıdır.

Ama insanın olduğu yerde, insanlığın olması da eşyanın doğasıdır. Durumun ürkünçlüğü, bütün açıklığıyla tanıklı ispatlı anlatıldığı halde, yönetim kurulu üyeleri Abdülkadir Bulut, Seyit Nezir, Bertan Onaran ve Salim Şengil'in yüzlerinde en küçük kaygı ve çekingenlik işareti belirmedi. Tam tersine, her biri fiili konkordatoyu mümkün olduğunca uzatacak önlemleri, önerileriyle zenginleştirdi.

YENİ DÖNEM

Görev bölümüyle birlikte, uygulamaya geçildi.

İlk ve en büyük sorun, "Kitap Pazarı"nın dayattığı zorunlulukla... Somut'un satışından kaynaklanan... Ve kooperatife altından kalkılmaz yük saran kadro idi.

Merkezde çalışanların tamamı Somut'un geniş salonunda toplandı. Çoğu ya kooperatif üyesi, ya görevi gereği ya da merakından genel kurulu izlemiş... Bazı uğultular dışında açık tartışmalara girilmediğinden, bütün boyutlarıyla olmasa da, hepsi durumun parlak olmadığını kavramıştı.

Başı aynı zamanda başka işi olan ücretliler çekti.

Daha durum açıklanmadan, kimi yeni yönetime fırsat tanıma... Kimi beklenen değişikliklerle aynı görüşü paylaşmadığı gerekçesiyle Somut'tan ayrıldığını... Kimi o günden sonra ücretsiz çalışabileceğini söyledi.

Toplantı bittiğinde, 85 kişilik çalışan listesi, o anlayışlı ve özverili insanlar sayesinde kendiliğinden, 40'a inmiş... Sıra birimlerin düzenlenmesine gelmişti.

Yazko Edebiyat, kendini taşımanın ötesinde kooperatife katkıda bulunuyordu. Yöneticisi Memed Fuat kooperatif üyesi... Sorumlusu Adnan Özyalçıner, genel kurula kadar yönetimin başkan yardımcısıydı.

İkisi de durumu, diğer çalışanlardan daha iyi kavrıyor... Derginin kooperatife katkısının, salt kendine tefecilik anlamında kaldığını biliyorlardı. Memed Fuat'ın emekli maaşı da, başka bir işi de yoktu. Yine de hiçbir kırgınlık doğmayacağının üstüne basa basa;

"Elinden geldiğince her tür yardım ve desteği sürdürmek üzere kadrodan ayrılabileceğini," söyledi.

Dergi, aylık da olsa, değirmeni taşıma suyla döndürülmeyecek ölçüde çileli bir iş... Memed Fuat herhangi bir ücret ödenmese de, üstlendiği görevle verdiği söz için özveri sınırlarını zorlayacak bir karakter ve sorumluluk insanıydı. Kültür ve sanat konusunda ayrı görüş sahibi olunsa da, kendini ayakta tutan bir yayını zedelemek, akıl ve mantıkla bağdaşmazdı.

"Başkanı öven tek sözcük girmemek... Eleştiren, ağır da olsa yeren her yazının kesintisiz yayınlanması ricası" yanında... "Daha iyi koşullarda bir öneri alır, içine sinerse, bırakıncaya tam özerklikle sürdürmesi," dilendi.

"Başkan nasılsa dergiyi prova baskının mürekkebi kurumadan, görev gereği okuyacaklar arasındaydı. Yanıt gerekirse bir sonraki sayıda verir... Yönetmen hem polemiği kızıştırmak, hem yasal zorunluluğa uymak amacıyla yanıtına öncelik tanır... Ve durumunda hiçbir değişiklik olmadan görevini sürdürürse sevinirdi."

Yeri ışık olsun.

Sadece; "Peki," dedi.

Memed Fuat'ın, bilgi, birikim ve deneyimi bir kez daha kazanılmıştı. Çok sonra Adam Yayınevi genel sanat yöneticiliği ve sanatımıza yeni bir dergi kazandırmak amacıyla ayrılıncaya görevini sürdürdü.

Adnan Özyalçıner, Memed Fuat'tan sonra dergi yönetimini üstlenen yönetim kurulu üyesi, yetkin ozan Halil İbrahim Bahar'la sonuna dek sorumluluğu paylaştı.

Ahmet Cemal'in Yazko Çeviri'si dünyanın, Selâhattin

Hilâv'ın Yazko Felsefe'si ülkemizin, resmî kurumlar dışında, ilklerinden olduğundan ayrıcalıklıydı.

Zaten yayınları ikisinin de bilge özverileriyle, hiçbir ücretin karşılayamayacağı, tükenmez sabır ve emeklerine dayanıyordu. Bir yenisinin fırsatı verilmeden, uzmanlık dalıyla pek geçerli olmasa da, aynı övgü-yergi ricası yinelenerek, tam özerklikle sürdürmeleri sağlandı.

Üyelik bilinç ve dayanışmasının sadeliği içinde hiç yüksünmeden, artık yayınlayamaz duruma düşülünceye canla başla çalıştılar.

SIRA SOMUT'TA

Dergiler sorunu çözümlenmişti.

Sıra, kooperatifin başına bütün bu dertleri açan haftalığa gelmişti. Somut'un sonraki sayısı, öncekilerin benzeri olarak neredeyse hazırdı.

Yazıişleri sorumlusu Hayati Asılyazıcı, oldum olası kültür ve sanatımızın deniz fenerlerinden biridir. Gencecik bir öğrenciyken başladığı gazeteciliğinin ilk günlerinde kültür ve sanat deryamıza tükenmez sevecenliğiyle tuttuğu ışığı, özel yaşamı da içinde bütün ömrünce söndürmeden taşıyan bir değerdir. Çok ağır maddi, manevi koşul ve baskılara karşın, eksilmeyen özendiriciliğini bugün de aynı iştah ve aydınlıkla sürdürmesi, onu yaşambiçimine dönüştürdüğünün en açık kanıtı olsa gerektir.

Somut, onun ödenmez katkısı sayesinde, büyük bölümüyle hafta içi kültür ve sanat olaylarını izliyor... Kültür

ve sanatın gündemindeki olaylara ilişkin söyleşi, tanıtma, eleştiri ve yorumları derliyor... Sonradan basının vazgeçilmezi halini alacak kültür sanat sayfalarına derli toplu diziyor... Salı günleri konuya ilişkin en son haber, yazı, yorum ve eleştirileri de yerleştirdikten sonra sayfaları bağlıyordu.

Çarşamba sabahları, genel yayın yönetmeninin katılımıyla yapılan toplantıda, hem gelecek haftaların özel konuları belirleniyor... Hem o sayının manşetiyle imzasız başyazının içeriği kararlaştırılıyor... Birinci sayfa buna göre hazırlanarak o akşam, Hürriyet'in taşra baskısı biter bitmez baskıya girip dağıtıma teslim ediliyordu. Hazırlıkta meydana gelecek bir aksama, baskı saatini kaçırırdı. Çünkü Hürriyet'in İstanbul baskısı, Somut'unki biter bitmez başlıyor... Haber ve olay akışına göre bazen, sabaha kadar sürüyordu. Oysa dağıtım kamyonlarının sonuncusu saat yarımda yola çıkmış oluyordu. Bu nedenle, hazırlık ve baskı süresindeki en küçük aksaklık matbaası ve dağıtım elemanı olmayan Somut'un yayınını engelleyebilirdi.

Bazı yazarlarıyla çalışanlarının yarıdan fazlasının ayrılmasına karşın, bu teknik zorunluluğu çok iyi bilen Hayati Asılyazıcı, sonraları salt basın, kültür ve sanat dünyasında değil... Ekonomik ve bürokratik alanlarda da çok etkin ve başarılı girişimlere imza atan genç ekibiyle, kolları sıvamış... Yeni sayının iç sayfalarını, hiçbir değişiklik olmamış gibi hazırlamış... Çarşamba sabahına, imzasız başyazı da içinde salt birinci sayfayı boş bırakmıştı. Gündem toplantısında öncelikle, yönetim kurulunun; "So-

mut'un bir çekirdek kadroyla, içeriği zaman içinde düzenlenerek yayımının devamı..." Muştusuyla; "her türlü yasal sorumluluk kendisine ait olmak üzere yayın politikasının başkan tarafından bizzat uygulanacağı," kararı iletildi.

Ardından daha önce dergi yöneticilerinden tek tek dilenen, övgü yasağıyla, yergi özgürlüğünün titizlikle uygulanmasına haber, söyleşi, demeç ya da duyum ve yorum içinde bulunsun bulunmasın... Kendi görüş ve düşüncelerine uysun uymasın, çalışanların bütününce dikkat edilmesi kesin bir dille rica edildi.

Dizilmiş yazıyı çizdiği mizanpaja sığdırmak için, çoğun önemli, canalıcı... Hatta kendinin spota çıkardığı bölüm olduğunu fark etmeden kesip biçmeyi, gazete sekreterliği sanma alışkanlığına son verilmesi... Bundan sonra salt köşe yazılarının değil, imzalı her yazının virgülüne dokunulmadan yayınlanması gereği vurgulandı.

"Uzunluğundan dolayı ayrılan yerden taşma sözkonusu olduğunda," bilgisayar teknolojisinin harfleri bir tuş dokunuşuyla büyütüp küçülttüğü... Olsa olsa Somut'a bir çıkış şeridine malolacak bir masraf... Sekretere yeniden ölçme zahmeti yükleyecek emekten ötürü yazılara dokunmanın bilinçsiz, ilkel ve zalimce bir sansür olduğunda ortak görüşe varıldı.

Gelecek haftaların hazırlığı görüşülürken, geçmiş sayılardakinden değişik bir yöntem gündeme geldi.

Bundan sonra kültür ve sanat etkinliklerini, başlayınca izleme yerine... Başladığında başkalarının gündemini oluşturacak haberciliğe önem verilmeliydi.

Bir sergi, oyun, konser, film ve kitabın kamuya sunul-

duktan sonra edilen her lâfın, her ne kadar haber sayılsa da, gerçekleşmiş bir etkinlik üzerine ahkâm kesme olacağı... Oysa daha sergi açılmadan, oyun başlamadan, konser sunulmadan, film gösterime girmeden ve kitap yayınlanmadan haberleştirilmesinin hem tanıtım, hem ilgi, yorum ve eleştiri açısından daha yararlı olacağı... Bunun da kooperatif üyesi olsun olmasın, ayrımsız ayrıcalıksız bütün kültür ve sanat erleriyle, ortamının sürekli yoklanmasıyla mümkün olduğunda ortak görüşe varıldı.

Gençlerin coşkusu göz kamaştırıcıydı.

Artık haftanın gündemine geçilebilirdi.

DEĞİŞİMİN İPUCU

Bazı raslantılar değişim fırsatına kapı aralar.

O gün de öyle oldu.

Henüz kesin bir açıklama yoktu. Ama, MGK, daha da artan sıkıdenetim ve gözetiminde siyasal girişimlere izin verme hazırlığındaydı. Sızdırıldığı açık haberlere göre; 12 Eylül rejimini, 1983 seçimi sonrasında da etkin kılacak... En azından toplumun kolunu kanadını budayarak kuşa bezemesini sağlayan Anayasa'nın kabûlüyle, 7 yıl için devlet başkanı olan Kenan Evren... Ve yardımcısı konumuna dönüşen "konsey üyesi arkadaşları"nın süresi doluncaya sürdürmek üzere... Türkiye ekonomi-politiğini düzenleyecek bir hükümeti, tıpkı Anayasa gibi, halka onaylatma arayışının hız kazandığı ortadaydı.

Bunu sağlamak amacıyla, güvenilirliğini 3 yıllık uygu-

lamalarıyla kanıtlamış Başbakan... Emekli oramiral Bülent Ulusu'nun başkanlığında iktidar adayı bir devlet partisi kurulacak... Bunun karşısında Anamuhalefet mahya, ya da göstermeliği olarak yine Konsey onaylı bir merkez sol parti bulunacak... Çok partili demokratik görünüm böylece tamamlanacaktı. Basının kısıtlı haber ve yorumlarından anlaşılan, bu düzenlemenin, Nisan sonuyla Mayıs başında kotarılacağıydı.

Hemen ardından açıklanacak seçim tarihiyle Türkiye yeniden partili seçimli, örgütlü dernekli, şenlikli şölenli demokratik(!) siyasal ortama geçecek... Halk oylarının çoğunu, Konsey'in iktidar adayı gösterdiği partiye... Azını muhalefet sayılana verecek... Sonunda kimse yerinden kıpırdamadan, bir 5 ya da 10 yıl daha gül gibi geçinilip gidilecekti.

Ne var ki, işler umulduğu gibi gitmedi.

Bireysel demokrasi anlayışı mı?

Siyasal öngörü nedeni mi?

Ödevini tamamlama inancı mı?

Nedeni bugün bile tam bilinemeyen. Ama görevini yeterince yapma sadeliğiyle yer ve zamanı geldiğinde kıyıya çekilebilen Başbakan Bülent Ulusu, ısrarlara karşın, bu yaklaşıma yanaşmadı. Böylece demokratik siyasal yaşamın "dizaynı(!)" daha başında fire verdi. Ve "kadir-i mutlak" Konseyin "Olimpos"unda tasarlanan hesap, siyasal evrenin çıfıt çarşısına uymadı.

Bu yüzden Nisan sonu gerçekleşmesi gereken partileşme süreci biraz uzadı. Ne var ki, ocak ölçerilmiş, kazan fokurdamaya başlamıştı.

Artık Cumhurbaşkanlığı Konseyine dönüşmüş MGK'nin... Tıpkı şirketlerde emek verip karara katılamayan küçük ortak misâli kurup... Güvenilir memurlarla donattığı devlet partisinin başına... Emekli oramiral Bülent Ulusu yerine, emekli orgeneral Turgut Sunalp getirildi.

Sonunda yüce devletin kazanı ocağa konulmuş... İçine kahraman ordunun şekeri... Emekliliği yakın bürokratların yağı... Her bal çanağına, parmağı benden diyenlerin ağız suyu katılmış... İş halk irmiğinin eklenmesine kalmıştı.

Onu da 15 Mayıs 1983'te başkanının ağzından; "İktidara mahkûm(!)" olarak kurulduğu açıklanan Milliyetçi Demokrasi Partisi katıverecekti.

Artık demokrasi helvası karılabilirdi.

Nasılsa yalnız çok partili demokrasinin değil... Devlet yönetiminin olmazsa olmazı iktidar kanadı... Güncel Dedal'ların usta elleriyle imal edilerek, çağdaş demokrasinin(!)gövdesine kakılmış... Acemi İkar'ın güneşi kolayca fethi için altyapının "en ziyade himayeye mazhar" bölümü, "dikkat ve itinayla" hazırlanmıştı.

Konseye yakın ve "güvenlik soruşturmasından" geçebilen devletin bütün has evlâtları... Güç ve güçlü yakınlığını özel çıkar alanı sayan büyük iş ve düş adamları... Her çanağa üşüşen özenti sineklerinin neredeyse tamamı, binbir elekten geçerek çoktan orada saf tutmuştu.

ÖTEKİ KANAT

Ama ne mitoloji İkar'ı, ne çağdaş demokrasinin Anka'sı tek kanatla uçabilirdi.

Bu yüzden gövdeye kakılan kanat çiftlenmeliydi.

Ve bu yüzden, Devlet adına her şeyi düşünüp düzenleyen Konsey, anamuhalefeti oluşturacak öteki kanadı, ne idiği belirsiz ellere bırakamazdı. Bırakırsa, sivil-asker aydın elele, güven içinde güneşin fethi mümkün olmazdı.

Heseidos'la Homeros bile Olimpos tanrılarına mümkün olmayanı yaptıramadı. Genel kabûlle onların yerine geçen Konsey mi bunu becerecek?

Elbette demokrasi Anka ya da İkar'ının öteki kanadını da yapacaktı.

Nasılsa muhalefet !..

O bâri suyu kendi yolunda akıtsın denilebilir.

Ne var ki, 12 Eylül, hiçbir şeyi kendi denetimi dışında bırakmamaya özen gösteren bir yönetim biçemiydi. Su kendi yolunda akarsa, kayaların altını oyar... Setlerin üstünden aşar. Konsey'in istemediği denizlere kavuşabilirdi. Bu yüzden muhalefet kanadı da, aynı "dikkat ve itina" ile imâl edilmeliydi.

Onun koçbaşı çabuk bulundu.

Vali, müsteşar ve 1940'lı yılların Cumhurbaşkanı, 1960'ların başbakanı İsmet İnönü'nün özel kalem müdürü olarak uzun yıllar devlete hizmet ettikten sonra emekliye ayrılmış Necdet Calp, muhalefeti gövdeye perçinleme ödeviyle yükümlendi.

Merkeze yakın, muhalefete yatkın sivil-asker aydın emeklilerle... Asıllarını ceza ve tutukevlerinde ulusal marşla "talime" çıkarmış hizip artıkları... "Vakt-i zamanında" ortanın solundan geçme bulaşıklığından karşıt iktidarların tamamınca sürekli sürülmüş memur eskileri... 12 Eylül öncesi suya sabuna dokunmamış... Sonrası "sayın muhbir vatandaş"lığa bulaşmamış... Ve bu yaşam biçimiyle "güvenlik soruşturmasını" alın akıyla geçmiş, tatlı su solcuları Calp'ın başkanlığındaki Halkçı Parti'ye doluşacak... Anamuhalefeti oluşturacaktı.

Böylelikle iktidarı muhalefetiyle iki kanadı da yüce Konsey'in "itina ve himayesine mazhar" ve "güvenlik soruşturmasından" geçmiş bir Meclis'le, demokrasi göğüne süzülecek Türkiye... Çelik kanatlarını çırpa çırpa güneşe ulaşacak... "Ulu önder Atatürk"ün söylemiyle, "Çağdaş uygarlığı yakalayacak... Hatta aşacaktı.

Konseyin aklınca bu, tam Türkiye'ye göre biçilmiş bir demokrasi kaftanıydı.

OYUN VE KURAL

Ama demokrasi, ister kaftanlı olsun, ister kavuklu, her pişekârın mutlaka halka, üstelik halkla oynaması gereken bir oyundur.

Ve halkın, elbet gerçekten oylama serbest, sayım adilse... Seçim denilen o, kayıtsız koşulsuz egemenlik sahnesindeki birkaç dakika içinde kime ne rol keseceğini hiç kimse, bilemez.

Bazen kendi, ya da yanılgısına uygun gördüyse oyunu, tekste uygun oynar. Görmediyse, anında hem metnin, hem mizansenin dışına çıkar.

Bir bakarsınız, en gelişmiş kafaların, en gelişmiş makinelerde işleye sınaya verdirdiği çağdaş pozların tamamını köy seyirliğine çevirmiş... Bir bakarsınız bütün zorbalıkların uygun gördüğü kulluk zindanını, özgürlük alanına döndürüvermiştir. Bir bakarsınız ustası Mersin'e göndermek isterken o tersine gitmekte... Bir bakarsınız çobanı çayıra yöneltirken, ziyana dalmaktadır.

Ve mühürle listeyi eline alıp hücreye girmeden önce başı üstünde taşıdığı bir nice devletlûyu sandığa gömmekle yetinmemiş... O ana dek küçümseneni tuttuğu gibi tepesine oturtuvermiştir. Göstermelik de olsa demokrasi varsa, seçim olmazsa olmaz.

Hileli hurdalı, barajlı göletli, seçim dediğin de her aday için eşit koşul, gizli oy, açık ve adil sayımla olmalı.

Oldu mu ?

Lâmı cimi yok. Demokrasi oyuncusu, halkını çok iyi tanıyıp ona yaraşır olmalı. Ama, ya pundunu bularak sınıf atladığından "âlemi kör, herkesi sersem sanan" zekâ özürlü dâhiler !.. Ya yaşamı, devlet kapısına kulluk, halk sürüsüne(!..) çobanlıkla geçmiş ceberrut gâfiller !.. Ya da kendini dünyaya nizâmat vermek üzere gönderilmiş Mehdi sanan "derya içre mâhiler," bir kez aldatabildiği için halkı aptal sayar.

Sınıf atlayan, yükselirken attığı perendeleri... Çobanlık eyleyen, ücretini kimin ödediğini... Mehdi sanan, İsrafil'in Sûr'u'yla kopacak kıyameti... Kandıran ne zor, ne

şaklabanlık ve vaatlerle kandırdığını anında unutarak, âlı kıran baş yaran kesilir.

Ancak göstermelik bir oyun bile olsa, demokrasi perdesi açılınca, koşulların kısıtlılığına karşın halkın gizil gücünü, onların kör vicdanı bile görmeye başlar.

Gereğine uyar mı?

Göstermelik ya da bir zamanların cuk oturan deyimiyle; "cici demokrasi" havârileri, gereğine uymak için değil... Gereği kendi çıkar ve saltanatlarına uydurmak için demokrasicilik oynarlar. Amaçları halka hizmet değil, onun oyuyla ona hükmetmektir.

Öyle olduğu içindir ki, dış güçlerin hevesleri kullanarak ite kaka yönlendirdiği bir kıdımlık demokratik girişimler bile, kâğıt üzerinde kalır. Ve elbette o biçim ve biçemle karılan demokrasi helvasının tadını ne dünya, ne halk, ne de karan beğenir. Beğenilmeyeceği sezilince Konsey'in aklına bir "buçuk parti" formülü gelir.

Halka onaylatacakları güçlü iktidar karşısında, zayıf bir anamuhalefet çok zaman acze düşecektir. O durumda ona yardımcı olacak bir de yavru muhalefet bulunsun ki... Hem sıkıştığında ona yardım etsin... Hem iki partili demokratik rejimi çok partili hale getirip renklendirsin. Hem çağdaş Dedal'ların mum kanatlarla güneşi fethe çıkaracağı demokrasi İkar'ının Konsey'in çelik zırhıyla donandığına... Alaycı aydınları... Baskıcı dünyayı... Daha önemlisi "aptal halkı(!) inandırılabilsin.

FIRSATI KULLANMAK

Bütün bu olası gelişmeler, bir yayın organı için bulunmaz definelerdi. Somut'un baskıya gireceği Çarşamba sabahı, iç sayfaları alışılmış kültür sanat haberleri ve köşe yazılarıyla hazırdı. O güne değin 10 sayılık yayın yaşamının oluşturduğu birinci sayfa geleneği... Çoğunlukla dünyada, zaman zaman da ülkedeki feminist girişimlerden çıkarılan bir manşet... Ve buna uygun ya da Ağaoğlu'nun o haftaki izlenimlerine dayalı imzasız bir başyazıdan oluşuyordu.

Bu nedenle, politik gökyüzünde olası çalkantılara ilişkin özeli bir yana, genel anlamda her tür haberden yoksundu. Kısa sürede alınacak özel demeçleriyle sayfa donatacak kişiler ya partileşme çabasıyla Somut'un ulaşması zor Ankara'da... Ya paçalarının derdindeydiler.

Derli toplu sunulabilecek politik kültür ortamı da henüz oluşmamıştı. Manşet ister istemez "Sıcak Gelişmeler," varsayımına dayandı. İmzasız başyazı, "Sol Ölmedi," başlığının gerekçesine ayrıldı.

Raslantı rast gitti !..

Sonraki haftalar, gerçekten sımsıcak geçmeye başlayınca, Somut'un değişim sınavı başarıyla verildi.

Çıktığından beri her hafta biraz daha artan kan kaybı, o sayıyla durakladı. Yoruma dayalı manşet, basını sarsarken, imzasız başyazı, 12 Eylülün tozunu attığı sanılan ucu ortası sola, "İsrafil Sûr'u" gibi geldi.

Ve sonraki haftalarda gelişen olaylara paralel ağır ama, düzenli bir biçimde yükselişin başlangıcı oldu.

Bu ince ayar, o sayı yayınlandığı an çok değişik tepkilere neden oldu. İlki; "Kızıma söylüyorum, gelinim anlasın," inceliğiyle Sıkıyönetimdendi.

Üstlendiği görevi yaşamıyla tamamlayan Hayati Asılyazıcı, işyerine her sabah herkesten önce gelir. Somut'un her hafta bayilere ulaştığı o Cuma sabahı, daha erkencidir. Amacı değişimin sondajını yapmak... Tanıdığı, çoğu aynı zamanda Somut okuru olan gazete bayilerinden ilk izlenim ve değerlendirmeleri almak... Ve bu arada satış durumunu öğrenmektir.

Saat sabahın 8'idir.

Daha koltuğuna oturmadan çalan telefonu açacak başka kimse yoktur. Almacı kulağına götürür götürmez, Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığından bir yüzbaşının sesiyle irkilir.

"Komutanı, Somut'taki değişiminin kalıcı olup olmayacağını merak etmektedir."

"Yayın politikasını başkan belirliyor.Gelir gelmez sorar... Durumu iletirim." Diyerek adını, telefonunu alır.

Ne var ki, gelinin anlayışlı olmaya yeni de, yeri de "müsait" değildir !.. Uyarıyı değişimin kalıcı olmasına en sağlam gerekçe diye alır.

İkincisi, öğleye doğru meraklı üyelerden geldi.

Kendi bayileri yanında dolaştıkları birkaç bayide daha Somut'a ilginin arttığını, hatta bazılarında sabahın ilk saatlerinde bittiğini öğrenmişlerdi.

İkinci baskı hazırlığı var mıydı?

Üçüncüsü, telefon santralinden geldi.

Hayati Asılyazıcı'yı arayanlar öyle çoğalmış ki, hat bulmak zorlaşmıştı.

BİR BAŞKA TEPKİ

Öğleyin, her sevincin erken olabileceği anlaşıldı.

Çünkü ilk tepkilerin en hiddetli ve şiddetlisi, Şirin Tekeli çevresinde dayanışan öncü feminist kadronun tam bir Nisan yağmuru gibi salona doluşmasıyla geldi.

Salt ilk sayfası değişen son sayıyı ellerine almalarıyla, ihanete uğradıklarını sanmaları bir olmuş... Her zamanki gibi, hemen birbirleriyle haberleşerek, doğru Yazko'ya koşmuş... Kendilerine haber verilmeden yapılan değişikliğin hesabını soruyor Sözlerine, bakışlarının çelik parıltısını ekleyerek suçluyor... Düş kırıklığının hüzünlü ışıltısıyla harmanlayarak yanıt bekliyor... Ve ardı ardına sıraladıkları suçlamalara yanıt fırsatı bulunamamasına daha çok kızıyorlardı.

Uzunca suçlama faslından sonra hepsi, amatör yazarlığın hiç değişmez... Hiç tükenmez coşkusuyla kendi gönlünde kurduğu... O yepyeni, değişik ve yaşanılası dünyanın yıkılışından doğan güzel öfkesini bitirince söz fırsatı doğdu.

Bir gazete veya o boyuttaki haftalığın salt birinci sayfadan ibaret olmadığı... Geride daha koca koca 11 sayfa bulunduğu... Gerçek amacın her sayfanın birinci sayfa dikkat ve ilgisiyle mutlaka okunur kılınması olduğu... Yalnız bu yolla var olanı korurken yeni okurlarla buluşulabileceği... Ve ancak o zaman her düşünce, fikir ve mesajın adresine çok daha kolay ulaşacağı... Bu iyi niyetten doğan değişim girişiminin desteklenmesi gerektiği açıklanınca, biraz yatıştılar.

Ve galiba, imzalı yazılarının, aynı yabancı makalenin değişik kişilerce ayrı ayrı çevirisinden ibaret benzeşliklerine karşın aynen konulduğunu... Çeviri haberlerinin birinci sayfada olmasa da, her zamanki özenle yayınlandığını ancak o zaman gördüler. Biraz daha yatışınca suçlama tartışmaya dönüştü.

Birinci sayfanın, alışılan gibi yayınlanmayacağını kestiriyorlarmış... Ama o sayfadan adlarının bile silinmesi, dışlanmışlıktan öte, aşağılanma gibi alınmış. Ve tepelerinin atmasına yettiği için, bütünü inceleme gereksinimi duymadan nedenini öğrenmek isteğiyle doğru Yazko'ya gelmişler. Öğrenince Aristofenes'in ünlü Lysistra'sındaki Elen kadınlarına döndüler.

Sert bir fırtınayla başlayan toplantı, okunurluğa çare arayan ılık bir meltem havasında sürdü. Hele önceki sayılarda, ayrı makinelerden ayrı imzalarla çıkan... Ve neredeyse aynı örnekle fiziksel mülkiyet ve cinsel seçmeciliği savunan aynı yazılar sergilenince, uzlaşı kapıları ardına kadar açıldı.

Benzeş yazılardan sadece birinin kullanılmasına kendileri karar verdi.

Kendi aralarında işbölümü yaparak, farklı alanlarda, farklı konu irdeleyen fikirler, gurup üyelerince ayrı ayrı yazılsa... Yazıların tamamı aynı sayıya rastlasa dahi, duraksamasız yayınlamayı yönetim üstlendi. Onca özgün fikir ve düşüncenin yayınlanan sayıyı herkesin kapışmasına neden olacağı da eklenince, bunun herkese çok daha yararlı olacağında birleşildi. Ve Kooperatifle ilgiyi kesmekten başlayıp kendi gazetelerini boykota varacak öfke yerine, sahiplenme aklına varıldı.

UMUDA YOLCULUK

Somut'a ilginin yükselişi, hemen kitaplara yansıdı.

Onun hazırlık ve paniği nedeniyle aylardır yayın bekleyen kitapların bir an önce çıkarılması, yönetim kurulunun asal göreviydi. Gecikme listesi düzenlenerek, yayın sırası belirlendi. Birikimin giderilmesi ayda en az 10 kitabın yayınıyla mümkündü.

Artık pek çoğu, 10 formanın üstüne çıkmış 10 kitabın forma sayısı ortalama 150'yi buluyor... 3 binerlik baskılar aylık kâğıt tüketimini 450-500 topa dayıyordu.

Kasasıyla banka hesabı (0) bir yayın kurumunun, tek kitap çıkarabilmesi bile olanaksızdı. Eski başkanın genel kurulda sayıp döktüğü özveriler arasında, çoğu kitapların basımevi desteği sayesinde çıktığı da vardı.

Ama, 10 formayı aşan kitapların aylık yayını, yeni basımlarla birlikte 4'ü aştığında... Ağaoğlu basımevinin bile yetişemediği, herkesin bildiği bir gerçekti.

O günün yayın teknolojisiyle, ayda 150 forma nerede nasıl bastırılacaktı?

Üstelik cilt sorunu vardı. Çünkü mücellitler, çok özel "istisnalar müstesna" parayı peşin almadan o gün de, bugün de kitapları teslim etmezler.

Mustafa Kemal Ağaoğlu yönetimi bırakmış olsa da henüz, hem kuruculuk özverisinin gereği... Hem,- o zaman kayıt dışı senet olayı bilinmediğinden,- topluluğa elinden geleni esirgemediğini kanıtlama isteği... Hem de "yapın da görelim" ironisi diye yorumlanan, her türlü yardıma açık görünüyordu.

İlkin ona başvuruldu.

Basımevinin, ayda 40 formadan fazla basma gücü bulunmadığı kesinleşince, çaresiz başka çarelere başvuruldu. Ve derhal tanıdık matbaacıların tamamı toplantıya çağrıldı.

Sağolsunlar !..

Cağaloğlu çevresinde, aralarında cilt işlerini de yapan 30'a yakın matbaacı, hiç yüksünmeden toplantıya katıldı. İşlerin durgunluğu herkesi, herkesten umut bekler hale getirmişti. Hayalî ufuklar çizerek, ileride hiçbir biçimde tutulamayacak sözler vermeden... Zaten bilmeyenin de sezdiği Kooperatifin durumu... Yeri geldiğinde; "Fiili konkordato" sözcükleri de kullanılarak apaçık anlatıldı. Hemen ardından, hepsinin tanıklık ettiği okunurluk öne çıkarılarak; Eğer kooperatifle aralarında sağlam dayanışma kurulur... Ona kâğıtçıları da katmak mümkün olursa, elbirliğiyle durgunluktan doğabilecek fırsatlar görüşüldü. Katılım coşkusuna karşın, kötüsünde kimsenin canı fazla yanmasın. Daha başta her şey açıkça konuşulduğuna göre, kimse kimseyi suçlamasın diye, kesin bir yöntem belirlendi.

Her biri hafta boyunca matbaa ve cilt birimlerinin boş geçen saatlerini gözlemleyecek... Bunun aylık baskı ve cilt tutarını kendince hesaplayacak... Üç forma basıp ciltleyecek kadarsa üç, dörtse dört, olduğu gibi Yazko'ya ayıracak... Kooperatif bu çerçeveyi aşmayan kitapları ona bastırıp ciltletecek... Satıştan elde edilen gelir, çekse çek, senetse senetleri öncelikle ona aktaracaktı.

Dayanışmanın asıl gizemi buradaydı. Hemen hepsi-

nin kabûl ettiği üzere, kıldan ince, kılıçtan keskin bir yolda yürünüyordu. Birden yoğunlaşacak Sıkıyönetim yasağı veya ani bir kaza sonucu Yazko'nun nefesinin tıkanması nedeniyle ödeme yapılamazsa, ayrılan ve kullanılan o boş saatlerin üstüne bir bardak su içilecekti. Bu yüzden duygusal değil... Boş zaman hesabında çok dikkatli davranılması... Bir sıkışık anda işi bitirmek amaç ve telâşıyla olsa bile... Ödeme aksadığında, ağır zarar doğurmadan vazgeçilebilecek miktarı hiçbir zaman geçilmemesi istendi.

Bir hafta sonra sağlanan dayanışma, 150 formadan fazla basıyordu.

O dayanışmacıların çoğu, şimdi yine matbaacı !..

Artık Cağaloğlu'nda değil, Topkapı Matbaacılar sitesindeler. Sonunda bazılarının son aylardaki katkıları tam ödenemese de... Hiçbiri, iki yılda yayınlanan 200'ü aşkın kitaba sağladığı destekten pişman değil.

GENİŞLEYEN DAYANIŞMA

Baskı ve cilt sorunu çözümlenmişti.

Ama yazıdan sonra kitabın ana hammaddesi kâğıttı. Daha başta belirtildiği üzere o da, her zaman aslanın ağzında olmuştu.

Ne var ki, raslantı yine rast gitti.

Kâğıt yokluğu üstüne binen sıkıyönetim korkusu yıllardır süren yayın durgunluğuna, o günlerde bir de "sezon yorgunluğu" eklenmek üzereydi. Kitap yayınının

azalması, kâğıtçıları, matbaacılardan daha önce etkilemişti. Matbaacılardan alınan baskı güvencesiyle, zaman yitirmeden büyüklü küçüklü tanıdık 20'yi aşkın kâğıtçıyla bir araya gelindi.

Cağaloğlu, antik İstanbul'un 7 minik tepesinden biridir. Şimdi ya İkitelli'de açık arayla konuşlanmış... Ya da dağınık düzen, birbirinden uzak ve kopuk sesli azınlığın tamamı o zaman orada barındığından, her fısıltı her kulakta çınlayan davula dönerdi.

Sirkecide yellenip yokuşun başında... Yokuşun başında geğirip yankısıyla o minik tepenin eteklerinde... Yolunuzun düşmesine göre ister Çemberlitaş, Beyazıt, Kumkapı... İster Sultanahmet, Gülhane, Sirkeci'de halaya durabilirdiniz.

Bu nedenle kooperatif, matbaacı ve mücellit dayanışması anında duyulmuş... Kâğıtçıların tamamı, işlerin açılmasına yarayabilecek girişimi desteklemek amacıyla toplantıya hazırlıklı gelmişlerdi.

Böylece uzun açıklamalar yerine, kötüsünde sorumlu aranmayacak katkı ısrarıyla yetinildi. Ödeme, vade, fiat görüşülmediği için kimse sözü uzatmadı.

Karşılığı ödenemediğinde, yönetimi suçlamadan zararına katlanabilecekleri, 3-5-15 top arasındaki kâğıt katkısı... Matbaa ve mücellitlerin basıp ciltlemeyi kabûl ettikleri kitaplara yetiyordu.

Gerektiğinde ayda 50 topa kadar çıkabileceğini söyleyen zamanın büyüklerinden Gündoğdu'nun; "Kaza belâ gelirse hakkım şimdiden helâl olsun !.. Gelmezse peşine kaça satılıyorsa ondan ödersiniz. Yeter ki iş yürüsün," sözleri hepsince onaylandı.

Artık yönetim istese de duraksayamazdı.

Basımı geciken üye kitaplarının listesi önceden hazırlanmıştı. Zaten bu girişimi tetikleyen de onların çokluğuydu. Buna hemen, tüzük gereği sırası çoktan gelen üye kitapları da eklendi.

Kontenjan toplamının beş-altı aylık tutarını bir hamlede tüketecek bir liste ortaya çıktı. Ancak hemen 10 kitabı ve aylık kontenjanı kesinlikle aşmama kararı alındı. Listedeki kitapların bazıları ikiye, üçe... 20-25 formayı aşanlar dörde beşe bölünerek matbaacılarla mücellitlerin katkısından taşmayacak... Kooperatifle, yazarına çok fazla taşıma maliyeti yüklemeyecek biçimde birbirine yakın matbaalara dağıtıldı. Katkıları çerçevesinde, kâğıtların gönderilmesi sağlandı.

Ve yayınevlerinin yıldan yıla iyice azalttıkları kitap basımını büsbütün durdurdukları o Haziran başında... Tasfiyeyi içine sindiremeyen üyeleri sevindiren... Her an kooperatifin iflâsını bekleyenlerin gözlerini faltaşı gibi açan 10 kitap... Ayrı depolardan, değişik bobin ya da harmanlardan devşirildiğinden, renkleri farklı kâğıtlar bile -yönetimden habersiz takas yoluyla,- uyuşturulmuş... Sevgi, özveri ve dayanışmayla işlendiğinden pırıl pırıl basılmış... Işıl ışıl ciltlenmiş olarak dağıtıma verildi.

Yazko bir kez daha kuru vadiye gür bir pınar gibi girmişti. Sadık ve etkin okur hiç eksilmesin. Kapıştığı kitaplarla, dayanışma çemberini alabildiğine genişletti.

Dağıtımlardan kısa aralıklarla ikinci, üçüncü siparişlerin duyumu, dayanışmaya katılanların güvenini öylesine pekiştirdi ki... Hem daha hesap görülüp çek ve senet ak-

tarımı gerçekleşmeden Temmuz kitaplarının dizgisiyle basımına giriştiler. Hem katkılarını dar tuttukları gerekçesiyle artırmayı önerdiler.

Ama, her çıkışta oluşabileceği düşünülen tepkiler, kendilerine de açıklanarak, düzen iyice oturup işlerliği doğal hale gelinceye kadar beklenilmesi önerildi. Ve riski dağıtmak adına, ilk evredeki çekingenliğini atanlarla, mutlaka katılma hevesi taşıyan yeni dayanışmacılara yaygınlaştırılması yeğlendi.

YELKENDEKİ YEL

MGK, genel seçimi dikensiz gül bahçesinde yapmaya kararlıydı. Değdi değmedi demeden "mıntıka temizliğine" girişti. Eski parti, dernek ve sendikaların tamamını kapattı. Bu temizlik "harekâtı," Yazko'ya tek aydın örgütü olma ayrıcalığı kazandırdı.

O ana dek ya sendikada, ya yazar kulüp ve derneklerinde yönetici oldukları... Ya da kitaplarının sayı, içerik ve hacmi nedeniyle diğer yapıtların yayınını engelleme kaygısı taşıdıklarından üye olmayan Hasan İzzettin Dinamo... Rıfat Ilgaz... Yaşar Kemal... Kerim Korcan... Şükran Kurdakul... Aziz Nesin gibi yüzakı, onur kaynağı büyük ustalarımız... Mahmut Alptekin, Atila Birkiye, Mehmet Rıfat Güzelşen, Hüseyin Haydar, Raif Özben, Celâl Özcan, Muhteşem Sünter, Naim Tirali ve Gürhan Tümer benzeri değerlerimizle birlikte kooperatife katılmışlardı.

Önceki değerlere o anda eklenen salt bu adların bile,

bir yayın kuruluşuna vereceği gücü, bugünün aklı dahi bütün boyutlarıyla kavramakla yetinmez... Bunun yansıması olarak o kuruluşun üzerinde odaklanacak dikkatin ölçeğini de kestirebilir.

O günün koşullarını birazcık anlayan biri için bugün, amacı ne olursa olsun... Sivil(!) ve demokratik(!) olduğu varsayılan yönetimin AB "normlarına" uydurmaya uğraştığı düşünce ve ifade özgürlüğü sürecinde bile... Aykırı görüşteki yazarın kitaplarını yakma... Okul müdürüyle kaymakamın sevmediği ozanın şiirini okuyan lise öğrencisini gözaltına alma... Neredeyse bütün tiyatroların sahnesinde alkış toplayarak klâsikleşmiş bir oyunu... Üstelik Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerine sansürletme postulasına vurmadan saptamak kolaydır.

Yine de, yeni üyelerin yankısına, neredeyse aynı günlerde çıkarılan 10 kitabın eklenmesi... Üstelik bu yayın furyasına okurun daha da artan iştah ve ilgisi ile sarılması kooperatife, tam anlamıyla bir "diriliş" yaşattı.

Çünkü dağıtım gerçekleşir gerçekleşmez, yazar, kooperatif, matbaacı ve kâğıtçı arasında kurulan dayanışmaya okurun da duraksamasız katıldığı görüldü.

Bu sonuç, girişimin gerçek anlamda yaygın bir toplumsallık kazanabileceğinin tez alınan işaretiydi.

Dağıtıcılar ilk elde aldıkları kitapları bir çırpıda dağıtmış... Haftası dolmadan bazı kitapların yeniden sipariş edilmesiyle karşılaşmışlardı.

Yeni siparişin toplamı yüklü sayılara ulaşınca, istekte bulunurken eski hesabın bir bölümünü ödemekte... Hem ilke olarak aydan aya gerçekleşen hesap kesiminde bor-

cunu azaltmakta... Hem ilki iyi işleyen... Sonraki aylar için de aynı sayıda yayın programı açıklayan dayanışmaya bir ucundan da olsa katılmaktaydılar. Kendiliğinden oluşan bu gelişme, söz verildiği üzere gelen çek ve senetlerin aktarılması yoluyla dayanışmayı büsbütün perçinliyordu.

Öyle ki, katkılarıyla dayanışmanın öncülüğünü yapan bazı matbaacılar... Çoktan üstüne su içmeye hazır oldukları işin karşılığını... Teslimin haftasına çek, senet olarak alınca "ikramiye" kazanmış gibi oluyor... Anında kooperatife gelerek; "En azı denildiği için kısıtladığı kontenjanını iki-üç katına çıkarmayı, öneriyor... Ama bir yol kazasında zararının büyüyeceği gerekçesiyle kabûl edilmiyordu.

Ancak geniş kadrolu çalışmalarda, özellikle iyi niyetli işgüzarların meydana getirdiği taşmaları önlemek her zaman mümkün olmuyor.

Matbaa ve kâğıtçılarla dayanışma konusunda yönetimin ne kadar titiz ve kesin davrandığı öneriler karşısındaki tutumundan belli. Yine de dayanışma üyesi bazı matbaacıların iyi niyetiyle, yayın görevlilerinin beceri heves ve hesabı çakışır. Matbaacı, o ayki kitabın provasını düzeltiye getirdiğinde, ertesi gün dizgicinin boş kalacağını... Programda kontenjanına uygun bir kitap varsa, dizmeye başlasa, iyi olacağını söyleyince, duraksamaz... Yayını programlanmış, isteğe uygun kitaplardan birini veriverirler. Ve yönetim durumu, yayın listesi 12'ye çıkınca öğrenir.

Görevlilerle, dayanışmacılara bir kez daha, kesin ola-

rak her an uğranılabilecek bir durumla, ödemenin kesintiye uğrayabileceği anımsatıldı. Bu düzenleme bütün katılımcıların yararına ancak böyle işleyebilirdi. Birkaçının alacaklarını çoğaltması, umulan yarardan çok, zarar açabilirdi. Doğrusu baştan dayanışmaya katılanlara yüklenmek yerine, yeni kanallar bularak riski azaltmaktı. Elbirliğiyle girilen yolda, fırsat bulunur, düze çıkılırsa... Dağıtımı, pazarlaması, bayi ve dükkânlarla pekiştirilecek dayanışma, her alanda nakit akışı sağlar... Böylece kontenjan desteğiyle başlayan ilişki, peşin ödemeli öncelikli ortak düzeyine yükselirdi.

Aynı matbaacılar anlayış gösterdiler. İlk evrede çekimser davranan tanıdıklarını dayanışma çemberine aldılar. Kâğıtçılar da aynı görüşü benimseyerek yeni yeni kâğıtçılarla tanıştırdılar.

YAYIN PAZARININ SONU

Dayanışma yeni bir gelenek oluşturdu.

Dağıtıcılar yeni sipariş verirken birikmiş borcu ödemeye çalışıyor... Üstelik aktardığı çek ve senetlerin hem kısa vadeli, hem de mutlaka ödeyecek sınanmış kitapçıların imzasını taşımasına özen gösteriyorlardı.

Yazko bunlara, pazarlama kuruluşlarından geleni ekleyerek, kontenjanlarına göre hemen kâğıtçı ve matbaacılara aktarıyordu. Buna karşın yayın furyasıyla atbaşı

giden okur ilgisi... Depoya aktarılmış kitapları da kısa sürede eriterek, Kooperatifi yeniden çek senet zengini haline getirmek üzereydi.

Yazko Edebiyat kendi kendini götürüyor... Yazko Çeviri ve Felsefe kooperatife zaten yük olmuyordu.

Somut'un, yavaş ama düzenli artan okuru, dört beş sayıda geçmiş dizgi, baskı, kâğıt borçlarını iyice azaltmış... Satışıyla hem kendini ayakta tutacak... Hem de pek fazla olmayan maliyet farkıyla, kooperatife her hafta nakit katkıda bulunabilecek düzeye gelmişti.

Bu nedenle gelen çek ve senetlerin en kısa vadelileri hemen dayanışmaya katılan matbaa, mücellit ve kâğıtçılara gönderiliyor... Çoğunda bir sonraki ayın kontenjanını bile karşılayacak güveni sağlıyordu.

Yine de elde gün günden artan çek ve senet birikiyordu. Bunlarla sıra ve miktarına göre eski borçların düşürülmesi kararlaştırıldı. Kâğıtçılarla Ağaoğlu'nun taşaronu olarak çalışan matbaalarla kolay anlaşıldı.

Ama "Yayın Pazarı" borçları, benzer iş ilişkisinden değil... Satılmış kitapların geçen aylarda yayınevlerine aktarılması gereken, nakit karşılığından doğuyordu.

Hasılat Somut hazırlığına harcandığından ödeme yapılmamış... Reyon sahibi bazı yayınevleri haklı olarak aylardır yeni kitap vermediğinden hem başlangıcındaki fuar özelliğini yitirmiş... Hem günlük cirosu çok düşmüş.. Hem de Yazko'ya ödenmesi güç bir borç yüklemişti.

Borç birikiminin bir bölümünü olsun yine "pazara" ödetebilmek amacıyla girişimler başlatıldı.

Kirada biraz indirim... Kitap akışını durduran yayı-

nevlerinden biraz destek sağlanabilir... Günlük ciro ilk zamanlardaki miktara ulaşır... Yazko yayınlarının geliri borç yamamaya ayrılırsa, belki yük hafiflerdi.

Yeni yönetimin iyi niyeti karşılık gördü.

İlk uzlaşı ışığı salon sahibi Süheyl Gürbaşkan'dan geldi. Hem yüzde 35'lik kira karşılığını yüzde 25'e indirdi. Hem birikmiş alacaklarının müşteri senediyle ödenmesi kolaylığını gösterdi. İkincisi aynı zamanda dağıtım yapan yayınevleri tarafından gösterildi. Anlaşma nakit olsa da, alacak-borç takasını kabûl ettiler.

Reyonu bulunan yayınevlerinin bazıları, bundan sonrasının nakit ödenmesi koşuluyla geçmiş borcun senetle karşılanmasına razı oldu. Ama bazıları, yazılı sözleşme olmamasına... Söz verenin alnının akıyla çekilip gitmesine... Yeni gelenin bütün iyi niyetiyle borcu yükümlenmesine karşın, ödemenin hemen ve nakit olarak yapılmasında diretti.

Bunlardan bazılarının daha ileri giderek Yazko'ya kestikleri "emrivâki" faturalar... "Yayın Pazarı"nın ayrı kuruluş olduğu... Bunun kestikleri irsaliye ve aldıkları teslimat fişleriyle de doğrulandığı gerekçesiyle anında reddedilince, uzlaşma kolaylaştı. Ancak bu uzlaşma, daha sonra ödenemeyen senetlerin icraya verilmesi yüzünden yine Yazko'nun başına dert oldu. Ne var ki Yazko, Ticaret ve Borçlar hukukuna bağlı olma ayrıcalığı çerçevesinde... Karınca kararınca direnen tek aydın kuruluşu kalmanın Hacıyatmazlığına koşulmuştu.

Tam iyice hırpalanan "yayın pazarı" bile yeniden rayına otururken... "Münhasıran ortaklarının ürünleri dışında

emtea"da sattığı gerekçesine yaslanan Maliye Bakanlığı... Adıyla sanıyla SS Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi olan... Ve bu yapısıyla yasanın vergi dışı bıraktığı Yazko'yu, ticari kuruluş sayıverdi. Ve kuruluşundan başlayan "kusur, usulsüzlük ve kaçakçılık" cezalarını altalta sıralayarak... YTL ile bile altından kalkılamayacak milyonluk devlet borcuyla ödeme emrini yeni yönetimin burnuna dayayıverdi.

Ödeme emri alındığı an Danıştay'a başvuruldu.

Kooperatifin "münhasıran üye ürünleri" yayınlayıp sattığı... Yayın Pazarında tıpkı diğer yayınevleri gibi onun da bir reyonu bulunduğu... Fuar tarzı çalışan pazarın günlük satışından kira yüzdesi düşüldükten sonra kalanın reyon sahiplerine ödendiği, alınmış bazı makbuzlarla kanıtlanmaya çalışıldı.

GEÇ GELEN ADALET

Dava, yürütmeyi durdurduğundan, o an için varta atlatıldı. Ama o günlerde kendi açılarından haklı, -Elbette bu hak bir rakibin eksilmesi art düşüncesini de içerebilir !..- nedenle nakit diye direten yayınevlerinin katı tavrına eklenen... Ve bir işaretle Yazko'nun sonunu getirebilecek maliye baskısı... Borçları ödenebilir düzeye iner inmez, "Yayın Pazarı"nın kapatılmasını gündeme getirdi.

Bunun üzerine pazardan alacaklılarla yeniden görüşmelere girişildi. Nakit inadında direnenler de...İleri zamanlarda pek çok itibarlı kişi, kurum ve kuruluşun yaptı-

ğına benzer...- Üstlenilmese hiç ödenmeyecek borcun... Enayilik mi, Yazko yönetimine yaraşır erdem mi sayılacağının tartışmasını okura bırakarak...-Dağıtıcılardan gelen 5-6 ay vadeli müşteri senetleriyle ödenmesine razı edildi. Ne var ki, 1983'ün o evresi, Konsey'in güvenlik soruşturmasından geçmiş ikibuçuk parti ile çok partili demokratik yaşamın ilk seçimlerine gidildiği... Bu nedenle de, daha önce belirtilen "mıntıka temizliğinin" hız kazandığı, bir dönemdi.

Henüz ülkeyi dikensiz gül bahçesi olarak teslim etme çabasındaki paşaların gönlüne göre hazırlanan seçim yasasından "Memetciğin" yararlanacağı... Yavru muhalefet olarak hoş mu, hor mu her neyse o görülen... Turgut Özal'ın Anavatan'ına verdiği yüzde 45.5 oyla, Meclis'in üçte ikisini kaplatıvereceği... Anamuhalefet olarak düşünülen HP'nin biçilen rolü... Hem de seçim tarihi açıklanır açıklanmaz Somut'un varsaydığı gibi yüzde 30'u, yarım puan aşarak kapacağı... Ama sandıktan iyice hırpalanmış olarak üçüncü sırada çıkabilen, "iktidara mahkûm" partinin, eşekten düşmüş karpuza döneceği görülmemişti. Hatta seçim sonuçları resmen ilân edildikten epeyce sonra Çankaya'ya çıkan Özal'ın... Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i sarmaya alarak şap diye öptüğü... Cumhurbaşkanı'nın da göstere göstere buna katlandığı ana kadar, yüce Meclis'in açılıp açılmayacağı bile belli değildi.

O andan sonra gerçek iktidarın küçük ortaklığına ANAP getirildi. Ve bugün bile pek çok kalemin, şimdiki hükümete, devlete muhalefet edip etmediğini sorma, garabetinin temelleri atıldı. Yâni toplumsal üstyapı sözde

demokratikleştirildi. Ama yönetsel altyapı, 25 yıl sonra bile baskıcı uygulamaları sürdürebildiğine göre, taş gibi kalmakla yetinmedi... Pek çok da baş yardı.

Altı yedi aya sığan bu yoğun ve yaygın çalkantı anaforunda... "Güvenlik soruşturmasını" alnının akıyla atlatamayanlara yaşam hakkı tanınmayacağını ayrıca belirtmek okurun aklına kuşku duymak olur.

Elbet o evreyi tek aydın örgütü olarak yaşamaya kalkışan Yazko ile üye ve yöneticileri de gittikçe yoğunlaşan baskıdan payını alacaktı. Ne var ki, baskıyla ondan çok daha önce karşılaşan altyapısı oldu.

Yazko yayınlarının okurları... Bir bölümü liberal demokrat... Bir bölümü sosyal demokrat... Bir bölümü sosyalist görüş ve düşüncede olsa da, tamamı her tür emperyalizme karşı olan üyelerinin niteliğine uygundu.

Bu nedenle Somut dışındaki dergi ve kitaplarının dağıtımlarıyla, satış noktaları genellikle merkezden uca doğru açılan sol yelpazenin kişi ve kuruluşlarıydı. Doğal olarak da Yazko çek ve senetlerinin tamamı onların borçlarından oluşuyordu.

Ticari anlamda bunun bir sakıncası olmaz.

Tam tersine üreticisiyle, aracısı ve tüketicisinin aynı görüşte olduğu bir değer bütün yaşamsal engelleri aşmış sayılabilir. Yurt çapında sıkıyönetimin 1987 Ülkenin üçte birindeki "Olağanüstü Halin" ise "milenyum" yaklaşırken kalktığını biliyorsanız... Bu tür birliktelikle dayanışmanın gücüyle, sakıncalarını terazinin aynı kefesine koyabilirsiniz.

Hele buna şimdi biraz durulan, AB heveslerinin göğe

tırmandığı günlerde bile pek keyifle kullanılan "yasak yayın" gerekçesi de eklenirse... Çoğu azıyla aykırı sayılanların başına gelecekleri saymak zorlaşır.

En iyisi olayları sırasıyla anlatmak.

Maliye'nin vergi baskısı Danıştay'ın, iki yıl sonra verdiği kararla kalktı. Ona göre, "Yayın Pazarı" deneyi, kooperatifler yasasına aykırı bir girişim değil... Ülkemiz kooperatifçiliğinin gelişmesi için mutlaka desteklenmesi gereken bir örnekti.

Cezayı "fekketti."

Kooperatifi yeniden vergi dışına çıkardı.

Yazık ki, Yazko bunun tadını çıkaramadı. Çünkü yayın pazarı kapanmıştı.

YAZLIK SERGİLER

Yepyeni bir girişim başlatıldı.

1970'lerde ivme kazanan kentleşme, 80'lere gelindiğinde yerleşmeye başlamıştı. Buna yurtdışındaki işçilerin köydeki yaşlıları yitirmesi... Bulundukları ülke insanlarının tatillerini turistik yerlerde geçirme hevesine özenç eklenince... Yıllık izni köyde hasada rastlatma dönemi bitmiş... Kıyılarda dinlence modası yükselmişti.

Büyük kentlerde yoğunlaşan Yazko okurlarının çoğu bu yeniliğe ilk uyanlar olduğundan... Okul tatiliyle birlikte dergi ve kitap satışı oralarda düşüyor Okur yığılmasına hiçbir hazırlığı olmayan kıyı yerleşimlerinde ise tersine, istekler karşılanamıyordu.

Ayda 10 kitap yayınının kesinleştiği yönetim kurulu

toplantısında Bertan Onaran; "Okuru izlemenin en doğru yol olduğu," gerekçesiyle kıyı kentlerinde kitap sergileri açılmasını önerdi. Yönetim kurulunun coşkuyla onayladığı girişim hemen başlatıldı.

"Yayın Pazarı" konum olarak Cağaloğlu'nun en gözde yeriydi. Çok yüksek kira geliri sağlayabilecekken sahibinin seçkin kimliği ve sanat sevgisiyle özverili bir kültürel desteğe dönüşmüş... Satıştan önce yüzde 35, sonra 25 payla, Yazko'yu yük altına sokmaksızın, bir "kitap fuarı" öncülüğüne kavuşturmuştu.

Yazko da, genelinde diğer yayıncılar da o zaman kitaplarını dağıtıcılara yüzde 35 indirimle veriyorlardı. Bu yüzden "pazara" katılan yayıncıların tamamı, ilk zamanki aktarımdan pek hoşnuttular. Çünkü aylık nakit girdileri, hele yeni kitapları çıktığında iyice yükseliyordu.

Ne var ki Yazko, kira indirimine ek olarak pazarın elektrik, su, telefon ve çalışanların ücretlerini de ödüyor.. Gerçekçi bakışla gideri diğerlerinden fazla oluyordu. Buna bir de, tüm acemi kitapçı ve dağıtıcıların düştüğü o ağır kusur... Satılan kitapların parasını kendinin sanarak kullanma ya da harcama hatası eklenince... Yapılan iş ürkütülen kurbağaya değmemiş... Yazko'yu önemli borç yüküyle karşı karşıya bırakmıştı.

Bu deneyimle sergiler için mümkün olduğunca bedelsiz yer... Gönderilecek satış görevlileriyle, kitap ve dergi güvenliğinin en az giderle sağlanması gerekiyordu. Hemen hemen bütün kıyı belediyelerine yazılar yazıldı. 1983 Haziranında henüz genel seçim bile yapılmamış... Yerel yönetimler 1980 Eylülünde atanmış sivil-asker baş-

kanlar tarafından yürütülüyordu.

Akdeniz, Ege ve Marmara kıyılarında 15'e yakın başkan... Yazko'nun sergi önerisini üç yıllık durgunluğu kıracak kültürel bir etkinlik fırsatı saydı.

Kimi hiç düşünmeden yer, depo ve personel gereksinimini karşıladı. Kimi çok az bir bedelle kullanım alanı... Kimi sergileri doğrudan belediye binasının önü ya da içinde açtı.

KISA BİR ANIMSATMA

1981 Şubatında ilk dalgası görünen yasak kitap alışkanlığında "Fareler Cumhuriyeti"nin çocuklardan esirgendiğini... Kararın iptali için Danıştay'a gidildiğini... Bir yıl sonra "Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz"in aynı yazgıyla, Sıkıyönetim'de "askeri isyana teşvikten" kovuşturulduğunu biliyorsunuz.

Böyle bir sabıka, günceli yaşayanlar için, tarihten silinmeye yeter. Yazı, ne kadar insan belleğinin eksiğini gidermek için icadedilirse edilsin, kimse, kimse için başını derde sokacak değil !.. Gereksinim duyuluncaya dayanırsa gün yüzüne çıktığında sabıkalısı dünyadan çekip gitmiş... Yazdığı insanlık mirası diye kalmış olur. Eh !.. Ölüm hak miras helâl olduğuna göre de, herkes ondan kendi payını alır, minvali üzre... Artık büyük kent yerine kullanılan, Metropollerle megapollerin... Kalabalık caddeleriyle, görkemli iş merkezlerinde tezgâh açan "güzide(!)" kitapçıları... Bugün bile aynı minval üzre düşünüp

davranmaktayken... Taşranın göz önü ya da altındaki kitapçıları n'eyleye?

Yasağı izleyen günlerde, 1960'lı yıllardan beri, defalarca basılmış 20 kitabın, yaklaşık 2 milyonu aşan okuruna karşı 34 bin adedi iade edildi.

Okunurluk konusunda ilgi çekici bir örnektir.

Bunlardan biri de, furya döneminde okur-yazarın okumaması ayıp sayılan "İmparator"un ilk basımından kalmış bir tek kitaptı. Ve 10 binlik ilk baskısından, 9 yıl bir yana, iki yıl sonra, "sahaflarda" bile bulunmuyordu.

Demek ki, yazıcıyla ürünü yaygınlaştıkça, belki hiçbir zaman okunmayacağı yerlerde... Hiçbir zaman aranmayacağı dükkânlar... Hiçbir zaman görülmeyeceği raflarda bile okurunu bekler hale geliyordu.

Şimdi dilerseniz, Sıkıyönetim yasağının dehşetini, kâğıt üstünde değilse, bilinçaltınızda resmedebilirsiniz !..

Yine de tam netleşmiyorsa kitapçıları geçiniz !..

Onlar ne olsa göz önünde, el altında idiler.

İade edilen o kitapları, kirası karşılığı koyacak depo bulunamamıştı. O zamanın yaygın "Bil Dağıtım"ı... Şimdi "Yuva ve Yaz Yayınları" sahibi Cengiz Özgün'ün ömrü uzun ve sağlıklı olsun !..

Ne gözünü kırpmış, ne bir karşılık beklemiş... Anında yüreği kadar geniş deposunun bir köşesini ayırmıştı da, onca kitap sokakta kalmaktan kurtulmuş... Bir gün yeniden su üstüne çıkmayı bekliyorlardı.

Yazko göreviyle birlikte o gün doğdu.

Taksitle kitap pazarlamanın usta öncülerinden...Aklını her zaman yüreğinde taşıyan Vedat Akoğlu'yla yiğit

Şeref Engin de onda öncülük ettiler.

Kitapçılardan iade edildiği için hırpalanmayanların oluşturacağı kadarını takım halinde... Uzun bekleyişlerle, gidiş gelişler sırasında örselenenlerle, takımdan eksik ya da fazla olanları ciltleyip düzenleyeceği listeler içinde satmayı önerdiler.

Yazko'ya emek ve özveri dışında, umulmadık bir maddi destek fırsatı çıkmıştı. Kitapların tamamı... Defterinde sayısı ve net fiyatının toplamına açılan bir alacak hesabıyla, duraksamasız kooperatife devredildi. Ve iki aydan kısa bir zamanda tüketildi.

Deftere geçen ve o günün değerleriyle Yazko'nun bilânço borcuna denk alacak... Yazıldığı yerde, yazıldığı gibi kaldı. Çünkü kasasıyla banka hesabı sıfır devralınan Yazko'nun, o evrede senede çok gereksinimi vardı.

O gelişme, salt dayanışma düşüncesine katkıda bulunacakların cesaret tetikçisi olmakla kalmadı... Çoğalan yayın girişimiyle kooperatifin ulaştığı çek senet zenginliğinin de kaynaklarından biri oldu.

YASAK ARTIĞI

Ne var ki !..

"Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz," aklanmayla birlikte el konulan 3218 kitabın Sıkıyönetimden geri alınması nedeniyle ötekilerden fazla... "Iğrıp" Yazko'ca, yönetim değişikliğinin hemen öncesinde basıldığından birkaç yüzeri henüz eldeydi.

Kitapların o korkusuz pazarlamacı kuruluş eliyle eritil-

mesi, kısa sürede bazı kitapçı ve dağıtıcıları da etkilemiş... Onlar da bir yıl önce ivecenlikle iade ettikleri kitapları, yeniden dağıtıp satmaya başlamış... Yasak öncesinin hızına uymasa da, çok okunurluğu yakalama umudu yeniden belirmişti.

Depo ve satış görevlileri, bu ilgiden sergilerin de yararlanmasını düşünmüş... Sergi paketlerine doğal olarak bu ikisinden de üçer beşer koymuşlar.

Ne var ki, kültür hizmetine gönüllerini ve kapılarını açan atanmış başkanlardan asker kökenli biri "yasak" kitabı görünce, "suç duyurusunda" bulunmuş. Ve mek parmak özgürlüğün, ıkına sıkına, dünyanın bütün davullarını gümlete gümlete zor girdiği ülkemizde... Her zaman olduğu gibi, "yasak yayınla" bütünleşen ağır suç aynı anda her yere iletilivermiş.

Sonrasının baskınlar... Gözaltılar... Ve daha neler neler olduğunu uzun uzun anlatmak yerine... Yazlık sergilerle "Yayın Pazarı"na seçenek oluşturmayı düşleyen Yazko'nun... Günlerce, sergilerdeki bütün kitapların yasallığı... Sergilerin kültürel etkinlikle, üye üretiminin okura ulaştırılması dışında amacı olmadığı... Görevlilerin emekleri dışında suçlarının bulunmadığını kanıtlamakla uğraştığını belirtmek yetecektir..

Ama, son Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Yücel Aşkın'la, genelsekreter yardımcısı Enver Arpalı'nın başına gelenler... Ülkemizde günümüzde bile suçlamanın ne kadar kolay ve hızlı... Aklanmanın nice zor ve bü-

yük zahmetlerle uzun sürede gerçekleştiğini kanıtlamaya yeterse... Yazko'nun dirençli okur ve dayanışmacı dost avukatların minnet borcuyla... Eksiği fazlasına bakmadan paketlenmiş kitapların çifte taşıma giderlerini yüklendiği anlaşılır.

MEN DAKKA DUKKA

Ancak bunlar "fiili konkordatoyu," yaşama çevirme çabasını yıldıracağına biler... Deneyim birikiminden daha fazla yararlanmasını sağlardı. Çünkü o hazinenin en pürüzsüz prizmaları, benzer durumları kaçkez atlatmış olmanın bilinç anıtları olarak kooperatife yeni katılanların çoğunluğunu oluşturuyordu.

Birkaç örnek, pek çok sözün yerine geçecektir.

Hasan İzzettin Dinamo, Nazım'la Sabahattin Ali'yi izleyerek İkinci Dünya Savaşı Sıkıyönetiminin ceza ve tutukevlerinden... Rıfat Ilgaz'la Aziz Nesin, Sabahattin Ali'yle birlikte savaş sonrası gündeme gelen çok partili "demokrasi(!) denemesinin" ünlü "Marko Paşa"lığından... Yaşar Kemal Kozan, Şükran Kurdakul İzmir ceza ve tutukevlerinde zorla içirilen "liberal demokrasi(!)" şerbetini... TİP'te Mehmet Ali Aybar'la sosyalizm helvasına dönüştürüp Yön'le, Ant'ta topluma dağıtma çabasından geliyorlardı.

1940'ların ceberut Sıkıyönetim komutanına; "Sen hürriyeti bilmezsin, Erkilet," diyebilen Dinamo, uzun süredir siyasal polemiklerden uzak duruyor...70'li yılların "Ye-

ni Ortam"ında başlayıp Cumhuriyet'te... Bildiği 7 dilde okuyup beğendiği... Ve herkesin ilgilenmesi gerektiğine inandığı kitapları, sevecenlik, ustalık ve bilgelikle sürdürdüğü eleştirilerle yetiniyor... Baskınlar, sürgünler ve kaçaklıkların yitirdiği şiir ve romanlarını belleğinin kitaplığından çıkarıp çıkarıp yayınlamaya uğraşıyordu. 15 ciltlik Kutsal İsyan'la Kutsal Barış bu çabanın ürünüydü. Şükran Kurdakul ise kapsamlı ve oylumlu edebiyat tarihinin araştırmalarına yoğunlaşmıştı.

Ama bu değerlerin hepsi de, o günlerde Sirkeci ya da Galata sermayesinin alacalı renklerine bulanmaya başlamış büyük basınca dışlanmışlardı. Kendilerine Somut'ta köşe, dergilerde sayfa sunulması yönetenlerle görüşülürken,Aziz Nesin'in hastalandığı öğrenildi.

Felçten söz ediliyordu.

İlk soruşturma, yaşam çizgisinde tek kertiği bulunmayan Prof. Dr. Gencay Gürsoy'un duruma el koyduğu... Çapa Tıp Fakültesi'ndeki kendi odasında bakıma aldığı... Şimdilik kaygılanacak bir durum olmadığı... Fakültenin hemen hemen tüm elemanlarının yapılması gereken her şeyi, canla başla ve anında yaptıkları... Şimdilik herhangi bir katkı gereksiniminin sözkonusu olmadığı sonucunu verdi.

Duyum ve soruşturmanın yankısı sürerken... Ziyaretine gidip gelenlerden bir yanı biraz tutulsa... Bir eli şu an pek iş görmese de... Zekâ, dil ve kaleminin bütün gülmece devlerini kıskandıracak bir parlaklık ve kıvraklıkla işle-

vini sürdürdüğü haberiyle gönenildi.

Hayati Asılyazıcı ile ziyaretine gidildi. Eski ama eskimez dostluğun tanıklığı duyumları doğruladı. Doktorların, en azından uzun oturması. Ziyaretçilerden dinlenmesine dikkat "talimatları" onun devini çavlanında akıp gidiyor... Anımsayıp anımsatılınca bir an uzanır gibi yapsa da, yepyeni bir öfke, alay, taşlama ve düşün yayıyla yerinden fırlıyor... Yazacaklarıyla yapacaklarının yelinde kapıyla yatak arasında koşuşuyordu.

Yormamak için iyilik dileğiyle ayrılırken... Yayına hangi kitabından başlanması gerektiğiyle... Somut'ta yayınlanmasını istediği bir şey olup olmadığı soruldu.

Can sıkıntısından olduğu besbelli, dönemi ve başındakileri eleştiren; "Herkes kendini bir bok sanır, bu iki bok sanıyor," redifli bir taşlama yazmış.

Günün anlam ve önemi bakımından her dizesi cuk oturuyor... Atılan her taş, mutlaka yaracak bir baş buluyordu. İlgiyle dinlenilmesiyle yetinmedi.

"Alın, bunu yayınlayın," dedi.

Hiç duraksamadan alındı.

Somut'un ilk sayısında yayınlanabilmesi amacıyla dizgiye gönderilmesi ricasıyla Hayati Asılyazıcı'ya aktarılarak, kapıya yönelindi. Aziz Nesin daha atik davranmış, kapıyı tutmuştu.

Sonradan öğrenildiğine göre, meğer o taşlama hastalık günlerinin eğlencesi ve sınama aracıymış. Basın ve yayından ziyaretine kim gelirse, lâf arasında taşlamayı okuyor... Karşısındakini dizelerinin büyüsüne kattıktan

sonra; "Alın, yayınlayın," diye ellerine tutuşturuveriyor... Avuçları tutuşmuşçasına yaşadıkları dehşetle, bir sonraki ziyaretçiye kadar oyalanıyormuş.

Taşlamayı geri alıp gönül rahatlığıyla yatağına uzanırken;

"Bana bir şey olursa," sözü;

"Olduğu da, olacağı da yok," diye ivecen kesildi; "Yapılacak işi herkesten fazla olanın "hekim ihtimamına" nazı uzun süremez. Biran önce kalk da, attığın taşları hedefine ulaştır," dileğiyle ayrılındı.

Çok geçmeden hastaneden çıktı.

AYDINLAR DİLEKÇESİ

Dinlenmiş... Elindeki tutukluğu atlatmış, sağlığına kavuşmuştu. Bir öğle sonrası Yazko'da buluşuldu.

Yazı zaten her üyenin asal işiydi. Onun dışında yapılabilecekler düşünülürken Cezayir Kurtuluş Savaşı sırasında, Sartre'dan Mauriac'a, Levy'den Aragon'a, Camus'ydan Bazin'e, Gide'den Malraux'ya 1500 Fransız aydınının haksızlığı kınayan ilânı... Vietnam Kurtuluş Savaşı sırasında 830 Amerikan aydının ortak açıklaması... Bertrand Russel'in, Mehmet Ali Aybar'ın da yargıçları arasında bulunduğu ünlü "Vietnam Mahkemesi" anımsandı. Türkiye aydınları da, benzer bir girişimde bulunamaz... Bol imzalı bir açıklama ile gerçek bir demokrasi özlemi di-

le getirilemez miydi?

Hiç kuşku duymadan altalta sıralanan adlar, umut vericiydi. Duraksamak yerine, her biriyle konuşmak yeğlendi. Aziz Nesin, kıvançla görüşmeleri üstlenerek Yazko'dan çıktı. Murat Belge o günlerde, Osman Kavala'nın maddi, Asaf Savaş Akat, Nilüfer Göle, Ayşe Buğra, Mete Tuncay gibi pek çok aydının manevi katkılarıyla kurulan İletişim Yayınlarında... Haftalık düşünülüp 15 günde bir çıkarılan Yeni Gündem'in hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Merkezi Türbe ile Adliye Sarayı arasında Yazko'dan 3-400 metre uzaktaydı.

Yeni bir yayın organının hazırlık evresi, aynı fikir ve düşüncedeki aydınların cadı kazanıdır. Herkes oraya uğrar. Herkes bir şeyler önerir... Herkes yeni bir şeyler yapmaya çalışır İmzalı açıklama düşüncesi oradakiler için de bir kutlama gibi algılanır. Akşam olmadan Aziz Nesin'in başkanlığında, her alandan birer uzmanın katıldığı hazırlık komitesi oluşturulur.

Her hafta Perşembe günleri Aziz Nesin'ce son anda belirlenip komite üyelerine bildirilen bir yerde toplanılarak... Hem bildiri metni hazırlanır... Hem 1.500 imzalı Fransızlarınkini olmazsa, mutlaka Amerikalıların 830 imzasından fazla adın yer almasını sağlayacak yol ve yöntemler araştırılır.

Bu yüzden hazırlık uzun sürer.

Metin dikkatle yazılıp imzaya açıldıktan sonra, bir aranın sayısal duyumları, 1.500'ü aşar. Fransızların; "en

çok aydını olan ülke bizimki," öğüncünün bir benzeri bile yaşanır. Ama kimi söz verdiği halde; "Dilekçe, 12 Eylül rejimini yasallaştırıyor..." Kimi; "Filânca da imzalamış, ben onun olduğu yerde olmam..." Kimi; "Şu an şöyle bir işim var. Onu çözeyim sonra," benzeri pek bir revnaklı gerekçelerle son anda imzalamaktan vazgeçer... Kimi gerekçe göstermeden attığı imzayı geri çeker. Kimi, yargı sürecinde;

"Kooperatif başvurusu sandım !.."

"Bir komploya kurban gittim !..

"İş sözleşmesi dediler, imzaladım !.."

"Sigorta ve emeklilik işlemi sandım," diye kıvırtır.

Yine de 1283 imza toplanır.

Ve hazırlık komitesinin büyük bir titizlikle, 1982 Anayasasının 74. maddesine göre düzenlediği dilekçe, Aziz Nesin'in başkanlığındaki bir kurulca, 1982 Temmuz referandumuyla Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren'e sunulmaya çalışılır.

Kabûl edilmeyince, Meclis Başkanlığına bırakılır.

Ve o günlerde o dilekçeyi imzalayarak ülkenin yüzünü ağartanlar... Devletin başı tarafından "Vatan hainliğiyle" suçlanarak toplu kovuşturmaya uğrar.

RENKLİ BİR SORGU

Ülkenin bütün Sıkıyönetim mahkemeleri, dört bir yandaki imza sahiplerini belli merkezlerde sorgulamaya girişir. İmzaların en yoğun olduğu yer, aynı zamanda çıkış noktası da olan İstanbul'dur. Değişik günlerde... 20-25 kişilik guruplar halinde... Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın merkezi Selimiye Kışlası'na çağrılan imza sahiplerinin, çok büyük bir çoğunluğu duraksamasız dileğinin arkasında durur.

Birkaçı karakolda doğru söyleyip mahkemede şaşar... Ve savcılar karşısındaki imzasının arkasında duruyorsa işi fazla uzatmaz... Tutanağa hemen hemen aynı sözlerle... "Sanığın(!)" Anayasa'sının 74. maddesindeki dilekçe hakkını kullandığını geçirir.

Sorgulanma, Nadir Nadi ile İbrahim Tatlıses'in harmanlandığı güne rastlar.

Girişimi kim düşündü?

Dilekçeyi kim hazırladı?

Bu kadar insana kim ya da kimler imzalattı?

Sorularına; "İmzası bulunan herkes"ten başka bir yanıt, sonuna dek dilekçenin arkasında duranlara haksızlık olurdu.

İfade biterken konu aydın tanımına döner.

"Nadir Nadi... Aziz Nesin benzerlerini anlıyorum da," der Savcı; "Ama türkücü İbo da mı aydın? Onun ne işi var bu dilekçede?"

"Üniformanız beyaz. Denizciler dünya görmüş, dil bilir insanlardır?"

"Çoğumuz öyledir !..

"Kokartınızda terazi var Hukukçu olmalısınız?"

"Evet yargıcım."

"Ülke koşul ve anlayışına göre, dört dörtlük bir aydın diye tanımlanabilirsiniz."

"Öyle !..

"Öyleyse şu dilekçeyi siz de imzalayın."

"Bana suç işletemezsiniz."

"Gördünüz mü? Siz bir hak kullanımını bir aydın gibi değil, devlet başkanı gibi değerlendiriyorsunuz. İbrahim Tatlıses dilekçeyi imzaladı. Şu an Nadir Nadi gibi o da bir savcının karşısında. Eğer, benim okumam yazmam yok... Yeni bir kaset anlaşması dediler, bastım imzayı yerine, okudum ya da okumadan katıldım diye ifade verirse, en az sözünü ettikleriniz kadar aydın," denilince o tutanaktan vazgeçildi. Yeni tutanağa kanıksanmış standart ifade yazılmakla yetinildi.

SICAK GELİŞMELER

Bu iletişim çağında pek komik gelebilir.

Ama Mayıs başında, fal gibi görünen "sıcak gelişmeler," sadece bu tür girişim ve olaylardan ibaret değildi.Konsey'in politik gökyüzünü düzenleme azim ve kararı yoğunlaştıkça gündem hızlanmış... Hıza ayak uydur-

maya çalışan basına yeni bir gözdağı olmak üzere Nadir Nadi iki ay hapis cezasına çarptırılmıştı.

Yönetim kurulu geçmiş olsun dileklerini hem yazılı, hem sözlü iletti. Aynı günlerde Konsey, iktidar ve muhalefet adayı olarak düşündüğü partilerin kurucu adaylarını "güvenlik soruşturmasından" geçirirken yepyeni gelişmeler ortaya çıkmış... Konseyce hiçbir biçimde istenmeyen... Daha açık belirtmek gerekirse, -nitelikleri tartışılsa bile,- halkın gerçek temsilcileri, "güvenilirlik" bekleyen icazetlilerden atak davranmış... Hüsamettin Cindoruk'un başı çektiği, yasaksız AP'lilerle 134 eski parlamenter, demokrasi kuşunun sağ kanadını, halkın gizil gücüyle oluşturmak amacıyla, Büyük Türkiye (BTP)... Aynı amaç ve istemle merkez sol kanadını, oluşturmayı kuran yasaksız CHP'liler... Erdal İnönü'yü atom fiziği araştırmasından caydırıp başlarına geçirerek Sosyaldemokrat (SODEP) Partilerin kuruluşunu, Konsey izninin mürekkebi kurumadan tamamlamışlardı.

BTP, kuruluş dilekçesini verenler, merkezlerine dönmeden kapatıldı. Kurucular Hüsamettin Cindoruk'la, Mehmet Gölhan... Perde gerisinin "bir bileni..." Eski başbakan, sonra yine başbakan ve Cumhurbaşkanı olacak Süleyman Demirel'le... Eski dışişleri bakanı, Senato başkanı ve Cumhurbaşkanı vekili İhsan Sabri Çağlayangil'in de içinde bulunduğu 16 kişi, Zincirbozan askeri kampında "seferberlik eğitimine" alındı.

Başta Erdal İnönü (SODEP) kurucularının 21'i veto yedi. Erdal İnönü ya soyadı saygısı... Ya henüz gereksinim duyulduğundan Tübitak ve üniversitedeki görevine

döndü. Deniz Baykal, Celâl Doğan gibiler Demirel'le arkadaşları yanında "politik tatile" gönderildi.

Ama 12 Eylül öncesi DPT ve Başbakanlık müsteşarı olarak pek ünlü 24 Ocak kararlarının mimarı... Ya da Türkiye ekonomisinin IMF teslimatının aracısı... 12 Eylül sonrasının Ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısıyken, banker faciası sonunda hükümetten atılan Turgut Özal'ın ANAP'ı ile... Necdet Calp'ın HP'si 7'şer kurucusunun vetosu dışında hoşgörüyle karşılandı.

Ve yeni düzenin toplumsal tabanını hazırlamak amacıyla, 16 Haziran'da Basın Yasa Tasarısı açıklandı. Buna göre, istenmeyen yayınları basan tesislere, yargı kararı beklenmeksizin el konulabilecekti.

Tehdit, bütün gazete ve tesis sahiplerinin üstüne karabasan gibi çökmüş... Hepsinin gevşemez dikkatini "en ziyade himayeye mazhar," olanlara çevirivermişti.

Zaten Cumhuriyet dışında bütün büyük gazeteler, bütün görünür sütûn ve puntolarını "iktidara mahkûm," MDP haber, demeç ve yorumlarına ayırıyor... Daha az görünürleri, başından "muhalefete mecbûr" HP'ne... En az istenen ve yavru muhalefetlik rolü biçilen ANAP'a ise çoğun yer vermiyor... Özal'ın sonradan her biri aynı organlarca mucize ya da vecize sayılan çarpıcı davranış ve söylemleri ise, pertavsızla ancak görülecek biçimde kullanılıyordu.

Cumhuriyet günlük, Somut ise haftalık olarak, birbiriyle yarışırca, SODEP ve BTP O kapatılınca yerine kurulmaya çalışılan DYP haberleriyle... Orada sessizlik olduğunda ANAP yorumlarıyla donanıyor... Bu da ağır ko-

şullara karşın muhalefette direnenlerle... Cakayla kalkıp sopayla oturan dönem "mağdurlarının" toplumsal sığınağı... Ve bu bağlamda ilgi odağı olmalarını sağlıyor... Her ikisinin de okur sayısında yavaş ama düzenli bir artış getiriyordu.

ARTAN GÜVEN

Örneğin Somut'un artık "Anayasa Bayramı" olmaktan çıkarılmış "27 Mayıs"a rastlayan sayısı... İnceleme, anı, yorum ve söyleşilerle 1960 ilkyazının coşkusunu çağrıştırıyor... Bir an hem "Tabii senatörlük" leri sona ermiş 27 Mayısçıların... Hem içinde o günlerin özlemini taşıyanların... Hem de hiç hoşlanmayanların dikkatini çekiyor... Cumhuriyet ölçek ve etkisinde olmasa da pek çok kişi, kitle ve kurumda güven uyandırıyor... Bazen bazı çarpıcı duyum, bilgi, belge, olay ve gerçeklerin Cumhuriyet'ten bile daha önce ona ulaşmasını sağlıyor... Ve bütün bunlar, 1983 Nisan sonuyla, Haziranında, herkesin gözü önünde oluşur... Politik gökyüzünün bütün şimşekleri çakar, bütün yıldırımları düşer, bütün yağmurları yağar... Basın-yayın dünyası, sıkıyönetim gözetiminde suspus... Denetimden geçmiş, halkın huzurunu bozacak sakıncası ayıklanmış.. İmânını zedeleyecek haramlarından arınmış haber ve yorumları sunmakla yetinirken oluyordu.

Bu çöl ortamı değişim fırsatı arayan bir yayın organı için, bulunmaz nimetti.

Yasal sınırları aşmayacak miniklikte bir cesaret...

Cumhuriyet yurttaşlığının doğal bilincinde küçücük bir direnme çabası... Ve doğrudan sakınmak yerine, bir gün mutlaka egemen olacağı inancı, pek çok tevatüre kaynaklık ediyordu.

Bunun çarpıcı kanıtlarından biri Haziranın ilk haftasında yaşandı. Ömrü haksızlık savaşımıyla özdeşleşen hukukçulardan Müşir Kaya Canpolat.. Kemal Burkay ve Nebil Varuy, o günlerin alışkanlığıyla Yazko'ya uğramış... Yine Sıkıyönetim mahkemelerindeki davaları, uygulanan yargılama biçim ve biçemleriyle, savunmanın önündeki zorlukları anlatıyordu.

Bir ara delil ve kanıtlara ulaşma olanaklarının ne kadar kısıtlı olduğunu kanıtlamak için... Onlarca idam, yüzlerce yıllık ağır ceza istemiyle süren Dev-Genç davalarından birinde... Sanıklardan bazılarının gördüğü işkenceye ilişkin bir tutanağı ne güçlük... Ve olağanüstü çabayla elde edebildiklerinden söz ettiler.

"Dava dosyasına girip girmediği" sorulduğunda;

"O günlerdeki ilk oturumda sunulacağını... Duruşmada okutulmazsa dosyaya konup bir sonrakinde tartışmaya çalışılacağını," belirttiler.

Somut için "mal bulmuş Mağribîlik" kaçınılmazdı.

İlk duruşma günü baskıya giriyor... Bir sonrakinde okura ulaşıyordu. Tutanak, avukatlar eliyle dosyaya girer girmez, Somut'un birinci sayfasına kuruldu.

Manşette "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi vardı.

"Ey Türk Gençliği !..

Sütûnlarda "hitabenin" tamamı akıyor... Sonuna, 7 sözcükten oluşan; "Gençlerimizi böyle yetiştiriyor Son-

ra da böyle yapıyoruz," bağlantısıyla, virgülüne dokunmadan "işkence tutanağı" ekleniyordu.

Cadı kazanının böylesine fokurdadığı... Uzun dava sürecinin bile yaşını 18'e dayatamadığı çocukların, yaş büyütülerek asıldığı... Duraksamasız parti, sendika, dernek ve gazete kapatıldığı... Zaten 12 Eylül öncesinin suçluluk duygusuna soktuğu insanların gerekçesiz uzun süren gözaltılarda yıldırıldığı bir dönemde... Yaklaşık 6 bin bayide görücüye çıkan bir haftalığın işkence tutanağı yayınlaması, bazı gözlerin hayret... Bazılarının dehşet... Bazılarının kaygı... Bazılarının kuşku... Bazılarının da içten güven ve sevinçle açılmasına neden oldu.

ETKİNİN TEPKİSİ

Kovana çomak sokan, şerbetlenmeli.

Her etki kaçınılmaz olarak bir tepki oluşturabilir.

Somut birkaçını birden becerdi

İlk tepki, herkesten sonra uyuyup herkesten erken uyanan Sıkıyönetimdendi.

Atatürk "ilke ve devrimlerine bağlılık andı içmiş," yönetim... "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"ni yayınlayan bir haftalığı kapatmayı ya vicdanına sağdıramamış... Ya tabanının sığdıramayacağından çekinmiş olmalı.

Soruşturma emri, Somut'un bayilere dağıtıldığı saatle çakışıyordu.

İkinci tepki, basın dünyasından geldi.

Birinci sayfalar hafazanallah !..

Haber sütûnlarıyla köşelerde katılmak da tehlikeli olabilir !.. Koro halinde eleştirseler, hem demokratik bir polemik gelişir Hem Somut'un okuru daha da artarak, etkisi çoğalırdı. Ama, eleştiriyle de olsa konuya katılmış olmaktan başlarına bir iş gelebilirdi !.. Herkesin çoluk çocuğu var... Sıkıyönetimin şakası yoktu.

Adamı kulağından tuttukları gibi içeri tıkıverirlerdi.

Bir zamanlar "içeri tıkılıvermek," gazeteciliğin şânındandı. Halkın bilgilenme hakkı adına... Gazetecilik meslek ilkeleri uğruna... Bir anlamda doğruluk için gözünü kırpmak ayıptı.

Zaman utansın !..

Holding basını emekçisine yitirecek çok şey sunduğundan beri, doğru ayıp.

Gazete yayın... Gazeteci refah içinde yaşamaya mahkûm(!) kişi olarak her koşul altında holdingin çıkarlarını korumak ve kollamakla yükümlü. Böylelikle kendi özel varlık ve çıkarını da sürdürebilir, anlayışı, her beyine uğrun uğrun işledi. Ve koskoca "medyayı" kendi gölgesinden korkar hale getirdi.

"Her şeyin bir yeri, zamanı ve sırası vardı.

Şunun şurasında seçimlere birkaç ay kalmıştı !..

Sabrın sonu daima selâmet olmuştu !..

Hele demokrasi perdesi bir açılsın... Has yiğitler sahnedeki yerini bir alsın...Gerçeğin reflektörleri bir yakılsın... O zaman vaktiyle söylenmesi gerekirken yutulmuş sözlerin... Yazılması zorunluyken unutulmuş tümcelerin

tamamı bangır bangır herkese duyurulurdu !..

Bu yüzden büyük basında derin bir sessizlikle karşılandı. Ne var ki, iş işten geçmiş... Dava dosyasında uykuya yatırılan tutanak, Somut güvercinin kanatlarında, bayiden okura çoktan ulaşmıştı.

Bundan olsa gerek, Somut'un özel haberinden sayfa, sütûn ve köşelerde söz edilmedi. Ama, dostluk sığınağında yankılanan çok öğüt dinlendi.

"Bu zamanda işkence tutanağı yayınlanır mı?"

"Yarın çaylağın biri de size özenip gazetesini kapattırırsa bunca insanın ekmeğiyle oynanmaz mı?"

"Galiba kapattırıp kurtulmak istiyorsunuz?" bu öğütlerin en hafifleriydi.

Oysa yeri ışık olsun büyük gazeteci Nadir Nadi, hiç duraksamadan;

"Kutlarım, basının önünü açtınız, dedi.

Nur içinde yatsın, Kemal Ilıcak; "Tercüman'ın muhalefet sınırını; Somut kadarla," belirledi.

Çok yaşasın Haldun Simavi; "Bunu biz yapmalıydık," diye yakındı.

İstanbul'daki üyelerimizin çok büyük bir bölümü... Ellerinde Somut, gözleri ışıl ışıl sabahtan akşama Yazko salonlarını doldurdu. İstanbul dışındakilerden bazıları postanelerde saatlerce telefon kuyruğuna girdi. Ve Somut, 18 sayılık ömründe ilk kez o hafta alacağa geçti.

VE BİR TEVATÜR

Etki-tepki kuralına bir diğer örnekse, hem çarpıcı, hem eğlencelidir. Elbette, Türkiye toplumu üstüne lâf etmeyi kuranlarla, o günlerin koşul, düşün ve eylemlerinin analizini doğru yapmak isteyenler için.

Çünkü bu örnek, seçim, devrim ya da darbe ile iktidara gelip de, toplumsal altyapıyı değiştiremeyen bütün Atatürk ya da Zeus özentilerinin... Günümüzün "rahim ve rahman(!)" AKP'si de içinde... Salt politik gökyüzünü düzenleyen önlemlerinin... "Şiddet, celâl" ve dehşeti ne olursa olsun... "Hiçbir kıymeti harbiye" ifade etmediğini, pek güzel anlatan bir tevatürdür.

SODEP yediği vetoyla seçim dışına itilip... Halkçı Parti merkez sol seçmenin tek seçeneği kaldığı hafta... Somut'un imzasız başyazısının daracık tahlilinde HP'nin en az yüzde 30 oy alacağı ileri sürüldü.

Okurun tepkisi varsayımı destekleyecek yönde oldu. Artış temposu sürdü. Ama, HP'nin kurucu başkanı için bu yazı yayınlandığı gün, en azından bir Delfi kehaneti... Bir gönül hevesi kadar bile itibar görmemiş. Sonra kendi de içinde, GİK üyelerinin tanıklığı şöyleydi;

Raslantı bu ya !..

O imzasız başyazı, mitinglerin kararlaştırılacağı gün yayınlanmış. GİK üyelerinden, artık görevli mi, sürekli okur mu olduğu önemli olmayan biri... Umut ve hayallerine dıştan önemli bir katkı gibi gördüğü o yazıyı toplantıda, yüksek sesle baştan sona okumuş. GİK üyelerinin

şaşkın ve sevinçli kaynaşması, kurucu başkan Necdet Calp'in mızrak gibi doğrulmasıyla durulmuş.

Üstlendiği ödevi alnının akıyla yerine getirme alışkanlığı mı? Devleti tanıdığı kadar halkın ruhunu da bilme savı mı? Sürecin genelindeki sinik gerçekçilik mi?

Artık o partiler de, o insanların çoğu gibi, tarihin tozlu sayfalarına yerleştiği için günümüzde önem ve anlam taşımıyor. Kurucu üyelerin bütün hevesini kursaklarında bırakacak bir ivecenlikle;

"O yazıyı yazan, çıldırmış olmalı," deyip çıkmış.

Coşku bitmiş... Görev başlamış.

Üyeler bir yandan örgütlenme çabalarına, diğer yandan abc sıralamasına göre Adana'dan başlayacak mitinglerin hazırlığına yoğunlaşmış.

Hafta sonu, başkanlarıyla miting alanına varan GİK üyeleri, çok şaşırmışlar.

Adana sanki bütün görkemiyle ayağa kalkmış... Torosların kesif bulutuyla, Anavarza'nın sarı sıcağını miting alanında harmanlamış... Ve güçlü iktidara karşı devlet gölgesinde edilgin anamuhalefetliği sindirenleri devasa düvenine bindirerek, iktidar doruğuna doğru sürüklemeye başlamış.

Miting bitmiş... Coşku bitmemiş.

Dönüş uçağına biner binmez, Calp'ın ilk sözü;

"Somut yanınızdaysa. O yazıyı bir kez daha okuyalım," olmuş.

TEVATÜRDEN GERÇEĞE

Aynı günlere sıkışan etki-tepki öyküsü çok !..

Biri ötekileri çağrıştırmaya yeter.

İşkence tutanağı dosyası çok yer dolaşmış olmalı.

Soruşturma çağrısı Ağustos sonunu buldu.

Sıkıyönetim mahkemelerinin kurulduğu Selimiye Kışlasında, epeyce sıkıntılı bir incelikle yer gösteren sivil savcının karşısına oturuldu.

Her tutanağın vazgeçilmezi, ad, soyad, ana-baba adı... Doğum yeri, tarihi... Okur-yazarlık durumu... İşi... Adresleri, bir solukta yazıldı.

Ve araya giren derin ve uzun sessizliği, katlanarak dosyaya takılmış Somut'un evrilip çevrilme hışırtısıyla, savcının mırıltıları bozdu. Adeta kendi kendine; "Atatürk'ün gençliğe hitabesi asla suçlanamaz," diyordu savcı; "İşkence tutanağı da dava dosyasında mevcut. Gizlilik kararı alınmadığına göre, kamuya açık. Ve yayını çarpıtılıp saptırılmadıkça suç değil. İkisini birbirine bağlayan bölüm yorum sayılıp incelemeye alınabilir... En azından birkaç sözcüğünde "suç unsuru" bulunabilirdi," diye mırıldandıktan sonra;

"Bu iki uzlaşmaz ifade birbirine bağlanırken dünyanın lâfı edilirdi. 7 sözcüklü bir bileşik cümleyle bağlamanız şart mıydı?"

"Somut bir yorum haftalığı olarak, sadece durumu saptadı. Ve halkın haber alma hakkıyla, basın özgürlüğüne duyduğu saygı gereği, gerçeği aktarıp düşünmesini

sağlamaya çalıştı. Ve bir gazete olarak onun görevi orada bitti. Okuyan dilerse buyurduğunuz dünyanın lâfını edebilir. Takdir edersiniz ki, bunların hiç biri yayın organını bağlamaz."

İfadeyi sözcüğü sözcüğüne tutanağa geçirdikten sonra imzalatırken, içtenliğine hiç kuşku duyulmayacak bir hüzünle; "Ne var ki, mahkûmiyete kararlılar... Dava açmaya mecburuz," dedi.

Kulağa kaçan kar suyu, açık ve kesindi.

Bu kez kovana sokulan çomak, arıbeyinin öfkesini iyice kabartmış olmalıydı. Suç bulmakta çoktan ustalaşmış bir savcı, "suç unsuru" bulamamaktan oflayıp puflamasına karşın... "Mahkûmiyetten" söz ederek dava açmaya hazırlanıyorsa... Son, başından belli... Sanık için en iyi savunma yöntemi, "takdir ya da emredilen cezayı" mümkün olduğunca geç çekmeye çalışmaktan ibaret demektir.

ARAYANA YOL ÇOK

Elbet fırsat eldeyse çok yol ve seçenek var.

"Kaçanın anası ağlamaz," savsözünü doğrulayacak fırsat da bol. O zaman Cağaloğlu'nun fısıltı hoparlörleri sağır sultanları uykularından sıçratacak kadar güçlüydü.

Kovuşturma anında duyulmuş !..

İlkin Bulgaristan başkonsolosu geldi;

"Yoğun çalışmanın çok yorucu... Dinlencenin insan hakkı olduğunu," belirterek uzun bir gezi(!) için ülkesine çağrıladı.

O inceliğin teşekkürüyle uğurlanırken Fransız, İngiliz ve Alman kültür ateşeleri, her zamanki gibi ve ilginç bir raslantıyla ardardına; "Geçerken şöyle bir uğradılar !.." Ve haberden habersizcesine Fransa'da dil... İngiltere'de basın... Almanya'da edebiyat araştırma ve incelemeleri için, doğrudan ada ayrılan bursların başvuru beklediği muştusunu verip gittiler.

"Demokrasisi gerçek anlamda rafa kaldırılmış... Düşünce ve fikrini açıklama özgürlüğünden yoksun... Kişisel değeri anlamaktan aciz ülkenin içine... Bu ilkelliğe sessizce göz yuman... Sedasızca sineye çeken toplumun başına ederim," diye zorbalığın erişemeyeceği sakin diyarlarda "siyasî mülteciliğe" sığınmanın kolay yolu, ardarda sıralanan fırsatlarla kendiliğinden açılmıştı.

Ama ömrünün en güzel 18 yılını cezaevlerinde çürüttükten sonra o yolu, üstelik aynı kolaylıkla da değil, deneyen Nazım'ın bile, şiirine... Yazınımıza verdiği zarar... Yönetimin ilkel kafası, bağnazın dolu kasasında, Sosyalist düşüncenin "vatan hainliğiyle" özdeşleşmesine katkısı düşünülürse... Kovana çomak sokan için ne kadar kolay olursa olsun o yol çıkmazdı.

Kaçış ve sığınmayı içine sindirebileni kınamaya nasıl kimsenin hakkı yoksa... Sindiremeyeni de enayilik veya mazoşizmle ucuzlamaya da olmamalı.

Çünkü bilinen gerçektir.

Her insanın çıkara direnme, zarara dayanma, sınırı ayrıdır. Kimininki ilk pazarda tükenir... Kimininki mezarda bile sürer gider.

Seçenek azalınca, yapılacak belliydi... Savunma tak-

tiği hazırlamak. Akla gelen ilk önlem, ilk duruşmayı atlatmak üzerine tasarlandı.

Hukukun üstünlüğünü, "sosyal bir hukuk devleti" olarak askerî sayılsa da halk onayı almış Anayasasına geçirmiş bir devlette, savunma hakkı kutsaldı. Ve tam anlamıyla uygulanmadan görülen her dava... Verilen her karar sonunda yine yargının kendisi tarafından bozulurdu. Bunun için de, ilk duruşmaya avukatsız gidilecek... Ve savunman bulmak, dosyayı incelemek gerekçeleriyle yargı süreci uzatılacaktı.

FURYA TUTTU

Şimdilik sorgu kazsız atlatılmış... Savunma taktiği belirlenmişti. Hiçbir şey olmamış gibi sürdürmekten başka bir şey yapılamazdı. Zaten Somut, tutarlı artışını sürdürmüş... Temmuzun ilk haftasından başlayarak hem kendini kurtarmış... Hem sağladığı nakit akışıyla Yazko çalışanlarının haftalığa bölünmüş ücretlerini ödemeye... Kira, telefon, sigorta primi, elektrik, su, vergi ve telif borçlarını azaltmaya başlamış... Getirdiği ferahlığa eklenen kitap furyasının çek senet katkısı, Yazko'nun kuruluş günlerindeki coşkusunu yeniden ayaklandırmıştı. Yaz o coşkunun ilk ürünleriyle geçmiş... Hazan vakti yaklaşmıştı.

1 Eylül Dünya Barış Günüydü.

Ve Türkiye Barış Derneği üyeleri yaz ortası yeniden tutuklanmışlardı.

Raslantı, Somut'un Eylül'de çıkacak ilk sayısını o güne denk getirmişti. Manşete Barış günü kuruldu... İçerik,

içerideki Barış Derneği üyelerinin yazı, çeviri, oyun, eylem ve edimlerinden oluşan güldestelerle donandı. Ve bir barış çelengi gibi çıkan o sayı, ivmeyi büsbütün artırdı.

İlk günlere dönüşün ilk yeli, Ahmet Cemal'in önerisiyle Yazko Çeviri için esti. Ölüm yıldönümlerinde, yayınlanmış edebiyat çevirilerinden birine verilmek üzere bilge Azra Erhat adına bir ödül konuldu.

Büyük bir iştahla işleyen dayanışmanın beşinci ayında Feriha Aktan, Seyit Alp, Hikmet Altınkaynak, Metin And, Muzaffer Arabul, Kemal Ateş, Yusuf Ziya Bahadınlı, Beki Bardavit, Murat Aykaç Erginöz, Abdullah Rıza Ergüven, Burhan Günel, Metin Güven, Talât Sait Halman, Afet Ilgaz, İsmet Kemal Karadayı, Hidayet Karakuş, Hasan Kıyafet, Necdet Ökmen, Tekin Sönmez, Osman Şahin, Furuzan ve Ömer Faruk Toprak, Melih Tümer, Hüseyin Yurttaş ve Rıza Zelyut'un üyelikleriyle gönenen kooperatif... 6 ay önce Somut yelinde savrulan hayalleriyle yeniden buluştu.

Hele seçimler yapılsın... Demokrasi güneşi "mek parmak, yek tırnak" karanlık dağların ardından ışımaya başlasın... Neler neler yapılacaktı !..

Çeviri aylığa dönüştürülecekti.

Felsefe iki ayda bir yayınlanacaktı.

Haftalık ekonomi, bilim-teknik... Aylık kooperatif, sendika, dernek dergileri çıkarılacak. Dayanışmanın erdemi toplumun tabanına yayılacaktı.

Dergi ve kitapların yazımından, okura ulaşmasına kadarki zincirin bütün baklalarında yer alınacak... İlk evrede dağıtım, pazarlama ve yurt çapında satış birimleri

oluşturma girişimi başlatılacaktı.

Kitap satış birimleri, okuma ve tartışma salonları.. Dinlence hatta eğlence bölümleriyle birer kültür merkezi gibi işleyecek... Tanıtım, söyleşi, imza, okuma, eleştiri, tartışma günleri gibi oylumlu etkinliklerle toplumsal aydınlanmanın odağına yerleşecekti.

O arada BTP'in yerine kurulan DYP'nin de 30 kurucusu veto yemiş... Önce Kenan Evren'le Nurettin Ersin, sonra Ersin'le, Necdet Üruğ Genelkurmay'da yer değiştirmiş... Bizim Parti'nin kurulmasıyla Muhafazakâr Partiye katılması... Ardından onun da kapatılması bir olmuş... Barış Derneği'nin daha önce salınan üyeleri yeniden tutuklanmış... Kapanma turnikesi bu kez de Tercüman ve Milliyet gazeteleriyle Nokta dergisi için dönmüş... Yazınımızın yüzakı, kooperatifin övünç kaynağı üyelerinden Oktay Akbal iki aylık cezasını çekmek için cezaevine girmişti.

Olimpos'un doruğunda, seçim ortamının yeterince temizlendiği inancı pekişmiş olmalı ki... Basın Yasasını da çıkardıktan sonra Danışma Meclisi'nin danışman kanadı, işlevini tamamlayarak dağılmış... Aynı günlerde Ermeni diasporasının ünlü örgütü ASALA, ilk terör eylemleriyle devreye girmiş... Brüksel'in merkezinde ateşe Dursun Aksoy'u... Fransa'nın göbeğinde, Orly Havaalanındaki THY bürosunu bombalayarak 2 Fransız, 2 Türk ve 1 Amerikalı'yı öldürüp 45 kişiyi de yaralamıştı.

Ama her şeye karşın Türkiye, dolu dizgin seçime gidiyordu. Bu da, gerçekten kopmadan hayal bulutlarını yağmurla yüklemeye yetiyordu.

O süreçte bir ay sonu, Memet Fuat, aylardır ilk kez Yazko Edebiyat'ın prova baskısını getirdi. Özellikle üyelerden Burhan Günel'in yazısı için olduğunu söylemedi. Ama zaten görev ve özerklik anlayışı gereği, yayınlanır yayınlanmaz baştan sona okunan dergideki o yazı epey gürültü koparacağa benziyordu.

Çünkü Adalet Ağaoğlu'nun, bir romanını, bazen kurgu ve paragrafları... Bazen sayfa, satır ve sözcükleri karşılaştırıp bir Batı romanından ad ve yer değişimiyle uyarladığını irdeliyordu.

Besbelli Memet Fuat, dergi yöneticisi olarak tam özerkliğine karşın... Büyük bir incelikle, bu tür polemiğin kooperatif politikasına uyup uymadığını denetliyordu.

Uygun bulunmazsa, yedeğinin dizildiğine kuşku yoktu. Ama özerkliğin danışma inceliğine, karışma nobranlığıyla yanıt verilemezdi.

Burhan Günel'in üyeliği yönetim kurulu kararıydı.

2005'te aldığı Yunus Nadi ödülüyle de kanıtladı ki, toplumsal gerçekçi sanatın has yazarlarından biriydi. Bu özelliğiyle Yazko'da saf tutmayı istemiş... Kooperatif yönetim kurulu da yasal gereksinimleri tamamlayan bir değerin daha üyeliğiyle kıvanmıştı.

Yazko Edebiyat, kooperatifin dergisiydi.

Ama günümüz renkli basın ve dergileri ortada. Bir yayın, sermaye sahibine karşın tam özerk olamadı mı, ya

tetikçi, ya reklâm broşürü olmaktan öteye gidemiyor.

Fikir, düşünce, bilim, sanat ve kültür emekçisinin ifade hak ve özgürlüğünü gerçekleştirme amacıyla kurulmuş Yazko'nun organında... Sakınca doğursa da... Gösterilen kanıtların sorgulanması dışında, kısıtlamaya kalkışmak kuruluşa ihanetle eşdeğerdi. Hele bunu, her yazın erinin bilgi ve birikimine saygı duyduğu Memet Fuat'ın inceliğine karşı uygulamak çifte yanlış olurdu.

Voltaire'den beri bilinen bir şeydir. Katılmadığınız fikir ve düşüncenin dahi açıklanması için ölesiye kavga vermezseniz, fikirlerinizi açıklama hakkını yitirirsiniz.

Bu nedenle, Memet Fuat'ın titiz sorgulamasından geçtiği kesin... Prova baskı görülene, doğrudan dergiye gönderilip yönetence değerlendirildiğinden... Varlığı bile bilinmeyen yazı sadece okundu. Ve duraksamadan;

"Burhan Günel asker olduğundan iyi kavgacıdır. Adalet Ağaoğlu da TRT kökenli... Aynı zamanda oyun yazarı... Diyaloğu, tiradı, monoloğu da, fikir ve düşünce tartışmasını da iyi bilir... Küsmez de, kavgaya girerse dergiye epey malzeme çıkar"dan başka söz edilmedi.

Dergi, prova baskısı nasılsa okura öyle ulaştı.

Yazık ki, ilk varsayım doğrulandı.

Adalet Ağaoğlu, Memet Fuat'la hep dost kaldı.

Ama, yazıyı yazanla, prova baskıda okumakla yetinene... Neden yayınlanmasını engellemedi diye, galiba halâ küs.

KISITSIZ KASITSIZ

Biliyorsunuz !..

Somut'ta hiçbir imzalı yorum, hiçbir gerekçeyle kısıtlanmıyordu. İmzasızların sorumluluğu, zaten çoğunu yazdığı için yayın yönetmeninindi.

Böylelikle hem kooperatifin yeni yayın politikası uygulanıyor... Hem Yazıişleri sorumlusu sadece para cezasıyla karşı karşıya bırakılıyordu.

Çünkü yasa, ceza gerektiren yorumun yazarı belliyse, hapis cezasını ona... Para cezasını yazıişleri sorumlusuna yüklüyordu. İmzalı yazılarda zaten dava baştan yazana açıldığından sorun yoktu. Ama imzasız yorumlarda, yazanı açıklamazsa, sorumlu müdür ya da Somut'ta olduğu gibi genel yönetmen üstleniyor... Ve yazmadığı gibi, katılmasa da düşünce ve fikrini adsız açıklayan âsûde yaşarken, açıklanmasını sağlayan cereme çekiyordu.

İmzasız yorumun, üstelik görüş, anlayış, biçim ve biçemine katılınmıyorsa... Haber kaynağını açıklamama temel ilkesiyle ilgisinin bulunmadığı açıktır.

Kişi katıldığı düşünce için ateşe atılsa yanmaz.

Katılmadığı bir fikir veya düşünceyi ise ancak orta eğitim "münazaralarında..." Mantık temriniyle konuşma yeteneğini geliştirme aracı olarak savunabilir. Gerçek yaşamda ise, ikiyüzlü, çıkarcı veya dalkavuklar belki !.. Ama suç ya da kişisel zarar sözkonusuysa, asla !..

Kimliği soruşturulmadığından olasıdır ki, Hayati Asılyazıcı'nın her an pırıl pırıl, her olayı ayrıntısıyla kaydeden

olağanüstü belleği bile unutmuştur. Üyelerden biri, güncel olay, durum ve tutumları toplumsal değerlendirme merceğinden geçirip... Derinlikli bir tahlille, mümkün olduğunca nesnel yargıya dayalı eleştirecek yerde... Anlık öfkenin, baldan tatlı tepkisiyle ele alıyor... Her hafta, herkese verip veriştiriyor... Bazen de pek çok gönüldeki aşığı cuk oturtuyordu.

Pek bilinen bir öyküdür.

DP'nin 1950'lerdeki ilk iktidar yıllarında içkiyi fazla kaçıran biri, ortalık yerde dönemin Başbakanına ağız dolusu söver. Doğal olarak karga tulumba "nezarete" atarlar. Sabahleyin ayılıp da iş ifadeye dayanınca;

"Ben bizimkine değil, Patagonya Başbakanına sövdüm," der demez Komiser;

"Sus ulan !.. Kime sövüleceğini biz bilmez miyiz?" Diye gürler ya !.. Bu öylesi de değil !.. Bazen adıyla sanıyla veryansın ediyor. Ediyor ama, altına imzasını atmayı her kezinde unutuyordu.

O tarz bulaşmanın yasal sakıncası bir yana... Çoğu, genel yayın politikasıyla da, yönetmenin düşünce anlayış ve görüşüyle de çelişiyordu. Bir yayın organı, fikir ve düşünce açıklamak amacında değilse, ya haber bültenidir... Ya reklâm broşürü. Onların da temelinde fikri bir amaç vardır diyen haklı !..

Vardır !..

Ama, genel geçer anlamda değil.

Daha çok bilgilendirme, kendini yahut ürününü tanıtma fikriyle kamuya sunulur.

Ne var ki Somut, görüşleri aynı eksene yaslansa

da... Doğadaki renkler kadar çok ve farklı üyelerin oluşturduğu bir kooperatifin organıydı. Ve temelinde o fikir ve düşüncelerin açıklanmasına aracılık edecek değişimi yakaladığı için yaşama hakkı kazanmıştı.

Her üyesinin fikir ve düşüncesini açıklamasına elbette aracılık edecekti. Ama, insan katılmadığı bir fikir ve düşünceye yaşamda karşı çıkar... Ya da en azından çıkması gerekir değil mi? Öyleyse imzasız ve yönetmen yükümündeyken karşı çıkmak bir yana... içerik ve biçemine hiçbir biçimde katılınmayan bir yazı, bir gün Rufailerden birince sakıncalı görüldüğünde nasıl savunulur?

İmzanın unutulması sürünce, haftalık toplantıda sorun gündeme getirildi. O yazıların sahibine bir köşe açılarak, yazılarının adı sanıyla ve ilke gereği hiç dokunulmadan yayınlanması görüşünde birleşildi.

Yazık !..

Somut o günden sonra o yazardan da, yazılardan da yoksun kaldı !..

EĞLENCELİ BİR KÜSKÜNLÜK

Başka bir küskünlük öyküsü pek eğlencelidir.

Gerçi günümüzde şöyle ya da böyle "medyatik" bir başarı, pek çok şey gibi, ilk kitap sancısının biçemini de değiştirdi. Ama, pek şanslı bazılarının dışında, bütün has yazıcıların başından geçmiştir. İlk kitabın yayını, ilk çocuğun ebesiz doğumundan çok daha zor olmuştur.

Bu nedenle Yazko, kuruluşundan uyuyuşuna ilk ki-

taplara daima açık olmuş... Ve günümüzün az ya da çok ünlü yazı değerlerinin neredeyse tamamının ilk kitap mutluluğuna ortaklık kıvancını yaşamıştır. Bunlardan biri, "Güneşe Dön Yüzünü" ile Ayşe Kulin'di.

Üyelik başvurusuna eklediği öyküleri, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamıştı. Yine de öykülerin toplamı, Yazko'nun o tür kitaplarının boyutuna erişiyordu.

Kemal Kale olayından anımsarsınız.

Daha önce hiç ürünü yayınlanmamış bir yazıcının üyeliği pek kolay değil. Kendisine hissettirilmese de, mutlaka yetkin ortakların ön incelemesinden geçmeden yönetim kuruluna sunulmamakta.

Bütün iftiralara karşın başından sonuna kadar sayılan üye adları tanıktır ki... Yazko, bu kuralı en zor zamanlarında, salt dayanışma için başvuran adaylarda bile titizlikle uyguladı. Dayanışmanın en verimli ve onu en çekici kıldığı günlerde göz ardı edebilir mi?

Ayşe Kulin'in de dosyası incelendi.

Öyküleri, yaman bir gözlemin derlediği insan ve doğa ilişkilerini, duyarlı bir potada bileştiriyor... İşlek Türkçenin, işlevli mıknatısına sardığı seçkin sözcükler, olay, duygu ve düşünceyi sonuna değin izletiyordu.

Hele bir manken öyküsü vardı.

Tam anlamıyla katıksız, dört dörtlük postmodern bir Pigmalion'du. Gönül rahatlığıyla üyeliği savunuldu.

Dosyası, ilk kitap önceliği ilkesinden yararlanarak dayanışmanın her ay yayınladığı 10 kitap arasına girdi.

Yapıtının baskıya girdiğini öğrenmiş. İlk doğumun telâşlı sevincine, gençliğinin taşkın coşkusuyla, yıllarca

Amerika'da yaşamanın özgüvenini eklemiş... O günler İstanbul'unun Nişantaşı'nda bile dikkat çekecek bir giyimle Yazko'ya koşmuştu. Matbaaya gidip kitabının basılışını izlemek istiyordu.

"Sen gitme !.. Basıla provalarını getirelim, burada gör," denildi. Yönetim odasında kabullenmiş göründü. Çıkınca, provaları almaya giden görevliye takılmış.

Ve peşisıra Cağaloğlu mahzenlerinin çoğu kırık... Hiçbir basamağı diğerine eşit olmayan eğri büğrü merdivenlerinden, loş matbaaya gökkuşağı gibi inmiş... Matris tepsisine kurulmuş öykü formalarını görmüş... Ve güneşe hasret matbaa çalışanlarının kamaşan gözlerini izinde bırakarak bir kuyruklu yıldız gibi çıkıp gitmiş.

Loş mahzenin şaşkınları, gördükleri düşü hayra yorarken, makineye verdikleri ilk tepsiyi devirmişler. Formanın yarısına yakını yere saçılmış. Suçluluk duygusunun ivecenliğiyle, konuğu geçiren matbaa sahibi dönmeden kurşunları toplamış... Rasgele boşluklara yerleştirerek formayı makineye vermişler. Ama iki öykünün bazı bölümleri birbirine karışmış.

Karışıklık, kitabın son düzeltileri okunup basıla onayı verildiği... Dayanışmacı matbaa o güne değin hemen hemen hatasız kitap bastığı... Ve olaydan sahibinin bile haberi olmadığından, ancak kitap baştan sona okununca fark edildi.

Ve Ayşe Kulin, o karışıklıktan kendisine "gitme," diyeni sorumlu tuttu. Son söyleşilerinden anlaşıldığına göre Yazko'ya kırgınlığı geçmiş... Sorumlu tuttuğuna ise küslüğü sürüyor olmalı. Yine öyle güzel öyküler yazsın da, canı sağolsun !..

YA-DA SERÜVENİ

Bilindiği üzere başından beri Yazko'nun aklında, bir yayın zinciri yatıyor... Bunun ilk baklalarını da dağıtım ve pazarlama yaygınlığı oluşturuyordu.

Dayanışmanın düzenli işleyişi isteği tetikledi.

"İt kağnı gölgesinde yürür, kendi gölgesi sanır."

Reklâmcılık da benzer bir şeydir.

Varlıklı bir üretici veya tefecinin güçlü fonuna dayandığı sürece hem çok para kazanır... Hem fikir, düşünce, kültür ve sanat ortamında âli kıran baş kesen sayılır. Çünkü çok değişik dalda, çok değişik kişiye ekmek kapısı açar ya da kapayabilir.

Elbette asıl sermaye sahibi adına.

Ama insan, insandır !..

Hele bir de sanatçı duyarlığı içindeyse, bir yer gelir, kendi durum ve konumuna mutlaka başkaldırır.

Örneği eski ortak iki reklâmcıdan verebiliriz.

Ersin Salman, TRT'nin parlak beyinlerinden biri sayılırken 12 Eylülün genelmüdürü Musa Öğün Paşaca dışlanmış... Eli Acıman'ın hünerli dergâhında pişerek reklâm sektörünün yıldızlarından biri olmuştur.

Ve geçen yılın başlarında pek çok ağza sakız olan... Yaşam ırmağına bir aksi raslantıyla düşmese... Ülke ve topluma çok yararlı işler yapacak !.. Ne çare aklı fikri böyleyken, itilince... Ülke ve topluma karşı hiçbir sorumluluk yükü olmayan... Bilinçsiz bir zavallı benzeri sürüklendiği batakta, "reklâmcılığın sokak çocukluğunu, oyna-

mış...Kazandığının sadakası dahi olmayacak bir bedelle savunmasını yazdırmıştır.

Arabesk melodramı okuyan, itilip kakılmasaydı, kağnının gölgesine girmeyeceğini sanır !..

Aynı ustanın pek ünlü "Reklâmcılık"ında piştikten sonra ayrılıp... Kendi şirketlerini kurdukları ortaklarından Nazar Büğüm, gençliğinde yetenekli bir şairdi. Kendince yeterli para kazandığına inandığı an, reklâmcılığı bırakıp gençlik aşkına... Yine şiire dönmek istedi. Ama gördü ki, yazı kuma kabûl etmeyen bir sevgilidir.

O şiirsel(!) reklâm sloganları üretirken, şiir çoktan özlem ve çilesini çekenlere kaçmış.

Bu kez de yayıncılığa soyundu.

Bir yanıyla bazı kültürlü kodamanların ortaklığıyla Yurt yayınlarını kurdu. Britanika Ansiklopedisi gibi bir bilgi ve genel kültür hazinesini Türkçeye kazandırdı. Bir yanıyla Adam Yayınlarını oluşturdu. Sonradan Memet Fuat'ın da katkılarıyla yazınımıza çok değerli kitaplar... Ve yetkin yazarlar kazandırmakla kalmadı... Şiirimizin yanlışsız dizilmiş... Kusursuz basılmış... Titiz ciltlenmiş kitaplardan, daha bir ilgiyle okunabileceğini ispatladı. Ve yayınlarla eşzamanlı olarak, düzgün bir dağıtım ağı oluşturmak üzere YA-DA kısa adıyla bir yayın dağıtım şirketi kurdu. O sıra Erdal Öz, Cem Yayınlarının sahibi Oğuz Akkan'la ortaklaşa çocuk kitapları yayınladığı Arkadaş'tan ayrılmış... Can Yayınları'nı yeni kurmuştu.

Yayınevinin kiracı olduğu han ve çoğu kitabını basan matbaa sahibi... Aynı zamanda kâğıt ticaretiyle uğraşan Yazır kardeşler, büyükleri Ragıp başkanlığında bir limited

şirket oluşturmuş... Görsel Yayınlar adıyla ansiklopedi yayınına girişmişlerdi. Hepsi de yayını tamamlayacak zincirin baklalarına hevesleniyorlardı.

Zincirin ilk baklası da, yurt düzeyinde her yere ulaşabilecek bir dağıtım... Set halinde taksitle kitap satacak bir pazarlama örgütüydü.

Ne var ki, daha önce Aziz Nesin'in de ortak olduğu CEM-MAY dağıtım, karışanı çok olanın tez yozduğunu... YA-DA deneyi, ne kadar çok olursa olsun, tek yayınevi kitaplarının bir dağıtımı ayakta tutmadığını hemen hemen herkese göstermişti.

Bu nedenle yayınevlerinden ayrı kurumlaşma gereksinimini duyan Nazar Büğüm, ortaklık arayışını başlatmış... Görsel ve Can'ın hevesine Yazko da katılınca, yaşam alanı bulacağına inanılmıştı. Ortak toplantılar sonunda 1 Ocak 1984'te faaliyete geçmek üzere anlaşıldı. Can Yayıneviyle Yazko, bütün kitaplarının ilk ve tek dağıtımıyla hemen YA-DA'yı görevlendirdi. Ve izleyen aybaşında tek kalemde hesap görme kıvancı yaşandı.

UMUT VE ZILGIT

Dayanışma kurulduğu ana göre daha genişlemiş, yoğunlaşmış olarak işliyor... Aylık kitap yayını bazen 15'i buluyor Somut'un okuru düzenli bir biçimde her hafta biraz daha artıyor... Dergiler kendilerini kurtarmayı sürdürüyor... Dağıtım ve pazarlama sorununun da çözümlenmesi yeni yayınları gündeme getiriyordu.

Bu da, Panayot Abacı, Reşit Aşçıoğlu, Şahap Balcıoğlu, Hikmet Çetinkaya, Mustafa Göksan, İldeniz Kurtulan, Sabahattin Selek, Eftal Sevinçli, Osman Türkay ve Oya Uysal gibi dar zamanın değerleri her zamaanın yüz aklarıyla zenginleşen üye hazinesi için hiç de zor değildi.

Ancak ünlü Cehennem kazanları öyküsünde olduğu gibi... Yaşama umudu pekiştiği an, yaşatmama çabası yoğunlaştı. Ve ilk zılgıt, 1983 Eylülünde, okullar açılınca çekildi. O ayki toplantıların birinde Seyit Nezir; "Öğretmenliği bırakacağını," söyledi.

Gerekçesini uzun uzun anlatması gereksizdi.

MEB mı? İstanbul Müdürlüğü mü? Rufailer mi? Artık her kim ve neyse, ozan Seyit Nezir'le, öğretmen Muammer Akça'nın aynı kişi... Üstüne üstlük aylardır Yazko yönetim kurulu üyesi olduğunu keşfedivermişti !..

Bu durumda, suçlunun(!) beğenisine, "kırk katırla kırk satır" benzeri, sürgünle istifa konmazsa, devletin hem ciddiyeti, hem düzeni bozulurdu !.. Ve o zor zamanda sorumluluk yüklenmekten kaçınmayan ozan ve öğretmen, hiç duraksamadan çok sevdiği mesleğini bırakmaya karar vermişti.

Yazko fiili konkordato halinde... Yâni her an iflâs tehlikesinde olmasa... Üstelik buna karar verme yetkisinden yoksun bulunmasa bile... -Kendi istenciyle bu yola başvurursa karşılaşacağı durum, daha önce Erhan Bener'in bilge ağzından anlatıldı. Herhangi bir alacaklının başvurusu ise, gümbür gümbür bunu sağlayabilirdi. Hiç kimse o yola başvurmadı.- Ödeme güçlüğünü aşması pek kolay görünmüyor... Kendisinin de iyi bildiği nedenlerle özveri-

sini anında karşılamak mümkün olmuyordu.

Yoksa hemen birimlerden birinin başına geçirme fırsatı kullanılırdı.Ama Yazko, hiç kimseye, hiçbir konuda bir gün sonrası için güvence verecek durumda değildi. Bunu en az onun kadar bilen yönetim kurulunun diğer üyelerinin de karşı çıkışıyla öğretmenliği bırakmaktan vazgeçirildi. Ona uygulanan, kooperatifin yaşama gücü mek parmak da olsa pekiştikçe karşılaşılacak baskının ipucu sayılırdı. Bu nedenle, sonu belirsiz bir uğraş için mesleğini terk etmesi doğru olmazdı. Diliyorsa, yönetim kurulundan ayrılması için ortak bir karar alınabilirdi.

Ortak tavır, seçimini kolaylaştırdı.

Yönetim kurulu üyeliğinden ayrıldı.

İKİNCİ ZILGIT

İkincisi çok gecikmedi.

Somut'un haftalık geliri çok az da olsa, bir miktar azalmıştı. Hür Dağıtımla yapılan görüşme, bir başka uyarının çanı gibiydi. Son hafta Diyarbakır başbayii Somut paketini açmadan iade etmiş.

Aynı zamanda birer Somut okuru olan merkez çalışanları, Yazko'ya sezdirmeden iadeleri istekli yerlere göndermişler Ama gecikmeden doğan eksiklik ister istemez hesaba yansımış. İç soruşturmanın gerekçesini sormak gereksiz. Başbayi iadenin hemen ardından Sıkıyönetim bölge komutanlığını işaret etmiş.

Buna karşın, baskı düşürülmemeliydi... Çünkü, son-

raki dağıtımı bu durumu göz önünde bulundurarak yapacak, eksiği mutlaka dengeleyeceklerdi.

Sağolsunlar !..

Sözlerini de tuttular. Dağıtımı iadesi az ya da hiç olmayan bayilere gideni çoğaltarak dengelediler. Okur artışındaki bir haftalık duraklama yeniden yükselişe geçmek üzereydi. Bu kez önce Erzurum... Ardından Trabzon paketleri açılmadan iade edilmeseydi.

Hür Dağıtım'ın vitrine çıkaramadığı Somutlar için Yazko abonelik çağrısından başka bir şey yapamazdı. Ancak, Seyit Nezir'in durumunu anlatırken belirtilen tehlike "Demokles kılıcıydı." Somut her an yasaklanır... Gür sesinden yoksun kalan Yazko, her an çok daha kolay lokma sayılır... Ve salt dayanışma adına olsa bile abonelerin iyi niyetli desteği karşılıksız kalırdı.

Yazko üye, yönetici ve çalışanları iş bilen, köşe dönme tezgâhlarından haberli ticaret erbâbı olsa, belki bunu fırsat bile sayarlardı. Hemen "mağdur" kişiliğine bürünür... İnsanların direnç özlemini kışkırtır... Yıllık abone bedellerini toplar... Açığını kapatırdı.

"Basiretli tüccar" olmadıkları gibi, öyle bir niyetleri de bulunmadığından, okur isteğine karşın sonuna kadar, o yola gitmediler. Tıpkı dayanışmanın kuruluşuyla, Seyit Nezir'in yönetimden ayrılışındaki gibi davrandılar. Her an yarım kalabilecek bir yayında, peşin alınmış okur parasının karşılığını verememe kaygısıyla, direndiler.

Kâğıtçı ve matbaacı dayanışmasından doğacak borç, daha başında bütün açıklığıyla konuşulmuş iş borcuydu. Hepsi de, aksamayı baştan kabullenmiş... İş yü-

rüyünce, öyle bir durumda meydana gelecek zararları önceden karşılamışlardı. Abonelik katılımı ise, kendi varlığından kısa artıra ödenmiş... Ve bir beklenti olmasa da, sadakaya dönüşecek bir alacak.

Sonraki gelişmeler yanlış davranmadıklarını kanıtladı.

ZILGITIN BETERİ

Uyarı ya da tehlike çanlarının çok daha büyük ve ilginci de var. Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Öztorun, kurmaylarıyla birlikte Türkiye Gazeteciler Cemiyet'ini ziyaret etmişti.

Recep Bilginer, Yazko'dan çok önce, TGC'nin demirbaşlarındandı. Komutan, Cemiyet'ten uğurlanır uğurlanmaz, soluk soluğa birkaç adım ötedeki Yazko'ya geldi. Her zaman güleç yüzü asılmış... Her dem çevik devinimi kasılmıştı.

Görkemli gövdesini koltuğa bırakırken;

"Gidiş iyi değil," diye söze başladı.

"Bunlar, seçim sonrasında da ülkeyi dikensiz gül bahçesi halinde tutmaya kararlı. Komutan, aykırı sesin en cılızını bile, çıkmadan boğmaya azimli görünüyor. Anlaşılan aç kapa turnikesiyle yetinmeyecekler.

Gözlerini bütünüyle Yazko'ya dikmişler.

Aman dikkatli olalım !.. Ellerine koz vermeyelim. Yoksa okkanın altına topluca gideriz."

"Sorumluluk okkanın altına topluca gitmemek için üstlenilmedi mi?"

"Rahatsız olunca dinlerler mi?"

"Dinlemesinler. Demokrasi bahçesinde gül budamıyoruz ki... Darbe ortamında yayın yapıyoruz. Rahatsızlık verilebildiğine göre tutulan yol doğru."

"Ona ne şüphe !..

"Ara sıra Kralın çıplak olduğunu söyleyen çıkmalı, değil mi?"

"Çıkmalı... Ancak, toplu kazaya uğramamalı !.."

"İyi de, doğru yolda gidenin dikkati, ters yönden gelip çarpanı engeller mi?"

"Engellemez !.. Ama ola ki, hasarı azaltabilir," der demez de kendi sözüne kendi güldü.

Belli ki, derin derin soluklanırken kendi geçmişine gidip gelmış... 1950'lerin sonundaki ünlü "Tahkikat Komisyonu"na karşı, Ali İhsan Göğüş ve Orhan Birgit'le geliştirdikleri dar alanda paslaşma ustalığı üste çıkmıştı.

"Haber vereyim dedim," sözleriyle kalktı.

O gider gitmez, Nezih Demirkent uğradı.

Yılların demlendirdiği çok eski bir dost... Dünya Gazetesi'nin sahibi... Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin başkanıydı; "Bazıları kelle koltukta kötü örnek olmaya kalkışırsa, su başını tutan devler; Biz onun kafasını ezmeyi biliriz. Ama arkasında siz varsınız, diye zarf atar... Onca insan durup dururken ters düşecek değil; "Biz kimsenin arkasında değiliz," güvencesiyle hürp diye kalkıverir !.. Gayri kaşınanın encâmı hay'rola !.. Uyarısıyla, hem dostluk sıcaklığını, hem Recep Bilginer'in kaygılarını doğruladı.

"Fırsat ele gelmiş !..

Keşke onca insan, arkasındayız, deyiverseymiş."

"Askerin şakası yok. Herkesin çoluk çocuğu var !..

Gerçi cami duvarına siğenin de var ya !.. İt de kayyım da lâf dinleyecek hal ve durumda değil. Galiba olan olmuş... Atılan taş kurbağayı ürkütmüş !.. Bundan öte dikkat de faydasız !.. Bâri baş yaracak sopa aranana sürpriz olmasın," der demez, her zamanki ivecenliğiyle bir dağ gibi kalktı. Ağzından eksilmeyen sigarasının dumanını savurta savurta başı bulutlar içinde çıktı gitti.

Onun bıraktığı boşlukta, TGC'nin şimdiki başkanı, o günün yönetim kurulu üyelerinden dostluğu her zaman öğünç kaynağı Orhan Erinç'in dal gövdesi belirdi.

"Kitap oluşturacak ürünüm yok !.. Ama, yönetim kurulu uygun görürse Yazko'ya üye olmak istiyorum," sözleriyle bir karakter anıtı gibi odaya girdi.

Bir zarf içinde dilekçesiyle katılım payını bırakıp;

"Bu zamanda üye olanın ürünü bulunur," deme fırsatı vermeden onur, güven ve kıvancın tüm ışıltılarını ardında bıraktı. Ve (Seyit Nezir) Muammer Akça'nın ayrılışıyla Can Yücel'in katıldığı yönetim kurulu onunla birlikte, Hayati Asılyazıcı, Halil İbrahim Bahar, Mehmet Bayrak, Tevfik Çavdar, Metin Eloğlu, Müştak Erenus, Melisa Gürpınar, Kemal Kale, Ergin Koparan, Barlas Özarıkça, Ahmet Özer, Melâhat Togar, Muzaffer Uyguner ve Duran Yılmaz'ın da üyelikleriyle yolunun doğruluğunu öğrendi.

VE "ÇOK ALÂMET BELİRDİ"

Somut, her hafta az da olsa artan miktarda gelir sağlıyordu. Kooperatifi her geçen gün biraz daha zenginleştiren yeni üyeler, her hafta yeni bir açılım ve girişim kapısı aralıyor... Sıkıyönetim sakıncasının içgüdüsüyle yaygın basında yer bulamayan etkin uzmanların eleştirileri... Şahap Balcıoğlu'nun tükenmez enerjisiyle her hafta ülkenin yüzakı bir düşünce insanıyla gerçekleştirdiği oylumlu söyleşiler... Reşit Aşçıoğlu'nun yetkin bilim ve teknik... Sedat Ağralı'yla İsmail Çöl'ün çalışma ve örgüt... Bir ara Prof. Nuri Karacan'ın yönettiği ekonomi sayfaları, salt okur ilgisiyle kalmıyor... Basında gelenek ve ek gereksinimi doğuruyordu. Maya tutmuş... Somut, basının öncülüğünü kapmıştı.

Öyle ki, Tercüman'ın sahibi Kemal Ilıcak'a, Oktay Verel'in yanında; "Tehlike sınırında dolaşmıyor musunuz?" Sorusunu sordurtmuş;

"Anayasasında kendini, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti diye tanımlayan bir devletin ülkesinde, eleştirel fikir ve düşünce açıklamak tehlike mi olurmuş?" yanıtı üzerine; "Anayasaya göre öyle !.. Ama, Anayasayı uygulayanların tahammül sınırı belirsiz. Yayın hayatı da, kişi hayatı da iki dudaklarının arasında. Kapattım, der, kapatır. Tutukladım, der, tutuklar."

"O durumda eksiğin zararını kim öder?"

"Elbette millet. Ama iktidar bunu anlar mı?"

"Anlatmaya çalışmak yurttaşlık görevi değil mi?"

"Şimdi pabuç pahalı. Yurttaşlık aslanın ağzında !.. Kafesin berisinde durmak varken, içine girmeye kalkışana kimse arka çıkamaz. Yine de aklınızda bulunsun. Gelmezsiniz ama, bir gün gereksinim olursa, matbaam emrinizde," dedirtmişti.

İçine doğmuş !..

O güvencenin ısısı soğumadan, Hürriyet yetkilisi Arda Gedik; "Bizim için sizinle çalışmamak, çalışmaktan daha iyi olacak," diye telefon etti.

Ve üstüne basa basa;

"Erol (Simavi) Bey; bu ayrılıştan dolayı tazminat isterlerse hakları, diyor."

Herkesin kendini korumakla yükümlü olduğu bir dönemde, basının en büyük kurumunun aynı kaygıyı duyması doğaldı. Haksız rekabetten kaynaklanan bir durum bulunsa, tazminat kavgasının bir anlamı olurdu. Salim Şengil'in; "Ne koparsak haktır," direnişine karşın yönetim kurulu; "Büyük bir basın kuruluşunun korunma içgüdü ve iyi niyetle bunu önceden açıklamasını her tazminata değer buldu."

Bu karar gereği, Hürriyet bağını, tazminat gerektirecek biçimde kopmadan çözüp yeni bir ağ oluşturmak kaçınılmazdı. Başta Sencer Güneşsoy, o dönem yöneticileri sağolsun !.. Devreye zamanın etkin gazetelerinden Güneş girdi.

Hürriyet'in koşullarıyla dizgi, montaj, baskı ve kâğıt desteğini üstlendi. Güneş'in dağıtımını GAMEDA yapıyordu. Hür Dağıtım, Somut'un satış listelerini, yeni sipariş veren bayiler de içinde hiç duraksamadan Gameda'ya

aktarmakla yetinmedi... Somut satanların başka dağıtım ürünlerini alma yasağını kaldırdı.

Böylelikle hangi bayi, kaç somut alıyor idiyse aynını bu kez de Gameda'dan alacak... Hür Dağıtım'ın Hürriyet'e aktardığı dizgi, montaj, baskı ve kâğıt ederini Gameda da tıpkı onun gibi önce Güneş'e ödeyecek... Kalanı her hafta Yazko'ya verecekti.

Basının hemen tamamı, kimi açıktan, kimi dolaylı, Yazko'yu ve Somut'un yeni yayın politikasını içtenlikle destekliyordu. Sorun birkaç günün uykusuzluğuyla çözümlendi. Somut-okur buluşması hiç aksamadı.

BETERİ SIRADA

Somut'a çözüm bulunmuştu.

Ama karşılaşılan yeni sorun doğrudan Yazko'nun varlığına kastediyordu.

Öyküyü buraya kadar izleyen yazar, kooperatifi, kâğıtçı, matbaacı, mücellit, dağıtım, pazarlama ve okur dayanışmasının nasıl çiçeklendiğini... Ne kadar bol ürün verdiğini biliyor. Yayın dünyasının ölü döneminde başlayan dört beş aylık furya, pek çok alışkanlığı değiştirecek gibi görünüyordu. Bunun başında da okulların tatile girmesiyle birlikte, okumanın da sona erdiği görüşü geliyordu.

Yazın en sıcak günlerinde, belki de o zamanlar yeni yeni uç veren kıyılarda tatil hevesinin de katkısıyla, ardarda çıkan kitaplar vitrin, raf ve sergileri süslüyor... İşin tu-

hafı kapış kapış ediniliyor Deneyimli yayıncıların şaşkın bakışları altında haldır haldır okunuyordu.

Bu da hemen tamamı zamanında karşılanan çek ve ödenen senetler nedeniyle, dayanışmaya olan güveni artırıyor... Başlangıçta salt destek amacıyla gözden çıkarılan emek ve değerin kazanca dönüşmesi, hem üye, hem kooperatif, hem de dayanışmaya katılanların iştahını kabartıyor... Yeni yılla birlikte aylık kitap yayınını 20'ye çıkaracak program hazırlığına girişiliyordu.

Ki, su başını tutan devin pençesi göründü.

Emniyet 4. Şube memurları, ellerinde 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının; "Basımı, yayını, dağıtımı ve birden fazla bulundurulmasını," yasakladığı Yazko yayın listesiyle çıkageldiler.

Listenin başında A. Kadir'in 1938 Harbokulu olayı ve Nazım Hikmet vardı. Kitap daha önce değişik yayınevlerinde defalarca yayınlanmış... Dili, anlattığı gerçeklerin çarpıcılığı nedeniyle her yayınlanışında okurun ilgisiyle karşılanmıştı.

Ya ilgi dikkati çekmiş !..

Ya Yazko'da yayınlanması ilginç gelmiş !..

Ya ivecen matbaacılar basın savcılığına erken sunmuş !.. Daha taşımacılar ciltlenmiş kitapları Yazko'ya aktarmadan, onun yanına ikisi ilk kez yayınlanan 3 kitap daha eklenerek toplatma kararı verilmişti. Henüz hiç dağıtılmamasına karşın, tamamının satıldığı belirtilerek, polislere elde kalan(!) 8'er 10'ar kitap teslim edildi.

Hoşgörüleri daim olsun. Depo, dağıtım ve cilt evlerini köşe bucak aramaya kalkışmadan, verileni aldılar; "Sıkı-

yönetim Komutanlığının, şu tarih, şu numaralı emriyle toplatılmasına karar verilen şu, şu, şu kitaplardan mevcut şu kadarı teslim alındı," anlamında bir tutanak imzalatarak, bekleyen kamyonu bomboş geri götürdüler. Yönetim kurulu, aynı yazar ve ozanların başka birer kitabına hemen yayın önceliği tanıdı. Ve bu başlangıç, her ay yayınlarla birlikte yinelenen alışkanlık haline geldi. Yazko, kurduğu özveriye dayalı dayanışma sayesinde 10 kitap yayınlıyorsa en az üçü... 12 15 kitap yayınlıyorsa en az dördü, anında yasaklanıyordu.

BETERİN BETERİ

Baskı bununla kalsa, iyiydi.

Yazko üyesi ozan, yazar ve çevirmenler fikir, düşünce, sanat, bilgi ve kültür üretiminde ülkenin en verimli insanlarıydılar. Kitabı ilk kez yayınlananların bile ikinci, üçüncüsü hazır bekliyordu. Güvenilir dağıtıcı, kültürlü kitapçı, yürekli pazarlamacı ve seçkin okur dayanışması, yasağa karşın onları kısa sürede eritir... Yazko'nun gelir akışı sürerdi. Ne var ki, subaşındaki dev, kaynağa çöreklenmekle yetinmiyordu.

Yüzeysel demokratikleşme görünümüne karşın Sıkıyönetim... Kendince aykırı saydığı her sesi, daha çıkmadan susturmak... Her batacağını varsaydığı dikeni sertleşmeden ayıklamak kararındaydı.

Önceki zılgıtlardan da belliydi ki, Yazko her iki sakıncanın da odağıydı. Bu yüzden de, değirmenine su taşı-

yan bütün kanallar yasal tıpalar bulunarak bir bir tıkanacaktı. İlk tutuklananlar ülke çapında örgütlü(!) dergi dağıtıcıları oldu. Ve o kasırga salt yöneticileri değil, asgari ücretle ayak işlerinde çalışan genç öğrencilerin de bazılarını, basılmadan yasaklandığı varsayılan dergileri dağıttıkları... Bazılarını onbinleri aşan tutuklu sanıklardan birinin ifadesinde adı geçtiğinden "örgüt bağlantısı..." Bazılarını da onlara yardım ve yataklık ettiği gerekçesiyle... Tam yeni dergi verilip öncekinin hesabının görüleceği süreçte... Aybaşına yakın ve neredeyse aynı gün içinde tutuklandı.

Hesap görmek bir yana, basılmış dergilerin dağıtımı dahi, üyesi, yöneticisiyle Yazko çalışanlarının başına kaldı. Hepsinin emeği varolsun !.. Arabası olan bagajında... Olmayan kucağında dergi paketleriyle, bir otobüsten inip ötekine binerek yollara düştü. Ve ayın ilk günü, Yazko Edebiyat'la Çeviri, İstanbul bayilerinde her zamanki okuruyla buluşmak üzere, her zamanki yerine kuruldu.Ama İstanbul dışı bir anda kesintiye uğradı.

Olay o kadar ani gelişmişti ki, okurla üye işbirliği olmasaydı, eskiden ulaşılan hiçbir yere erişmek mümkün olmazdı.

İstanbul dışındaki büyük kentlerde kolayı tez bulundu. Duruma el koyan üyelerin kimi... Örneğin İzmir'de değerli ozan Hüseyin Yurttaş, güvenceli mesleğini gözünü kırpmadan tehlikeye atarak dağıtımı bizzat üstlendi. Kimi dostu kitap-gazete dağıtıcısını devreye soktu. Ve okurlardan, inanılmaz sayıda abonelik istemi geldi. Ne

var ki yönetim kurulu, çığın çoktan düştüğünü biliyordu.Her yazının tamamlayıcısı seçkin okura maddi anlamda borçlu kalmamak için, her an gerçekleşebilecek kesintiyi göz önünde bulundurdu.

Abone istekleri, neredeyse zorla ödemeli gönderiye çevrildi. Ama Devlet ve onun İstanbul temsilcisi Sıkıyönetim, her çareyi yeni bir yarayla yararsız kılma güç, bilinç ve ustalığındaydı.

YARGIÇ KARŞISINDA

Yedekte beklediği anlaşılan "İşkence tutanağı" davası tam o sırada açıldı. Uygurların; "Avcı nice al bilür... Tilki onca yol bulur." Savsözü yine doğrulandı

Savunma aklı duruşmaları, avukat tutma, dosyayı inceleme, hazırlanma süresi gibi gerekçelerle atlatmayı planlıyordu. Sıkıyönetim kurmay ve yargıcı ise, taktiğini bozgun stratejisi üzerine kurmuştu.

Duruşmanın başında;

"Savaş hükümleri uyguluyorum. Savunmanızı yapın," deyince, hazırlanan taktik çöküyor... Denilene uymaktan başka çare ve fırsat kalmıyordu. Çünkü dosya kapağının iç üst köşesindeki el yazılı karar özeti, ilk sorguyu yapan sivil savcıyı doğruluyordu.

Sorumlu müdür Hayati Asılyazıcı basın yasası gereği 163 bin 500 küsûr lira para... O haber ve yorumun ya-

zarı ise yargılanmadan çok önce, 5 ay, 22 gün, 8 saate mahkûm edilmişti.

Günümüzün adalet havsalasına sığmayabilir.

O zaman 6 aya kadar hüküm içeren cezalar Yargıtay'a götürülemiyor... Hemen kesinleşiyordu. Hazır dava Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının karargâhı Selimiye'de görülüyor... Ve kışlanın bodrum koğuşları ceza ve tutukevi olarak kullanılıyordu.

Yargıç dosyanın kapağına el yazısıyla yazılmış kararı tutanağa geçirdiği an, kapı ağzında pür dikkat bekleyen erler... Sanıklıktan mahkûmluğa terfi edeni kelepçeleyip aşağı indiriverirlerdi.

Çaresiz savunmaya girişilecekti.

Sanıklıkla aklanma sabıkası yüksek biri, yasalarla emirler ne olursa olsun, hükmü yargıcın verdiğini... Ve haksızlığı vicdanına sığdırabilirse sorunu dar hukuk... Yâni yasa-olgu... Sığdıramazsa geniş hukuk... Yâni olay, durum ve tutumu bütün boyutlarıyla göz önünde bulunduran bir bakış açısından irdelediğini bilir.

Bu nedenle hemen o an genç yargıcın vicdanına seslenme yolu seçildi; "Dosya kapağındaki karara göre," dendiği an, kapak hızla kapandı. Ama oyun ortadaydı. Başladığı gibi sürdürülecekti; "Devlete daha çok ve uzun yıllar hizmet edebilecek genç bir yargıca, halkına hizmet için yapabileceklerinin çoğunu yapmış birini mahkûm ettirmek istiyorlar. Savaş hükümleri uygulanarak kutsal sa-

vunma hakkı cahil yeteneğine bırakılan kişi; Hükmün gerçek sahibi yargıcına ancak şunu söyleyebilir; Öyle bir karar verin ki, akşam evinize gidip çocuklarınızın yüzüne bakarken, hem askerliğin vazgeçilmez temel kuralı emri-komuta görevimi yerine getirdim... Hem bir masumun canını yakmadım, diyebilesiniz."

Karar için dışarı çıkarılıp yeniden girildiğinde, Hayati Asılyazıcı'nın para cezası aynen kalmış... Haber-yorumu yazanın 5 ay, 22 gün, 8 saatlik cezası üç kat artırılarak 16 aya çıkarılmıştı.

Dikkatli okur hemen sezmiştir.

Tutuklama atlatılmış, Yargıtay hakkı doğmuştu.

DIŞ BASININ MERAKI

Yazko'ya dönüldüğünde, içerisi arı kovanı gibiydi.

Anadolu Ajansı, usta haberci Nalân Seçkin'in usturubuyla ayrıntılı verdiği haberi... Güncel koşullar gereği haramını ayıklayarak, salt mahkûmiyeti geçmiş... Çoğu zaten Yazko üyesi gazetecilerinki doğal sayılsa bile, Reuter Ajansıyla Alman, Fransız, İngiliz ve İtalyan yayın kuruluşlarının ilgisini çekmişti. Dost, üye ve çalışanların geçmiş olsun dilekleriyle, yılgı ve direnç yorumlarına eklenen dış basın habercilerinin;

"Merkezin kesin talimatı var. Her sabah sağlığınız hakkında bilgi geçmek için, Yazko'ya uğrayacağız," söz-

leriyle uzatılan BBC, ZDF, ORTF, ITV markalarını taşıyan mikrofonlara;

"Özgür düşünce ve demokrasi özleminin çağdaş dünyada bile, devletin tavrına bağlı olarak zaman zaman, kurban isteyebileceği... Buna karşın her zaman, her yerde insanlığın vazgeçilmez hakkı olan özgürlük ve demokrasi sevdalılarının çıkacağı... Çünkü her tür refah ve serbestlikle, baskı ve zulüm ortamında dahi... Belki biraz daha az, biraz daha çok biçimde bu kavramların insanca yaşamın anlam ve eşdeğeri olduğu...

Ve onları, zûlüm ve ölümün değil, asıl korkunun örseleyeceği... Yılgıyla sinen insanın, en temel ve yaşamsal haklarından kendi istenciyle vazgeçeceği... Böylece sindirme hevesini büsbütün kışkırtacağı..." belirtildikten sonra;

"Hukuk devleti olacağını, Lozan'da uluslararası antlaşmaya, daha kurulmadan geçirmiş Türkiye Cumhuriyeti... Bir darbe sürecinden geçiyor olsa da, Ankara'da yargıçların bulunduğu... Yargıtay'ın, yasal çerçevede işkenceyi kınayarak özgürlük istemine ilişkin düşünce ve fikrin açıklanmasına verilen o cezayı kaldıracağının... Bir hatayla onaylasa da, zamanında sinenin, sonra hak savında bulunamayacağının... Altı çizildikten sonra;

"Darbe sürecini, yeni partilerle seçim ortamına bağlamış bir rejimde demokrasi savaşımının verilenle yetinemeyeceği... Bunun da kaçınılmaz bir biçimde toplumsal hesaplaşmayı sağlayacağı... Bu nedenle her şeyden önce ülke ve toplumun bir iç sorunu... Gerçek gereksinim sahiplerinin sorumu... Daha da ötesi yükümü olduğu...

Dış basınla güç odaklarının, gösterdikleri ilgiye minnet duyulmakla birlikte... İletişim çağında küçülen dünyamızda, kendi özgürlükleriyle demokratik nitelik ve düzeylerini savunma anlamı taşıdığı... Şu anda Avrupa yayın kuruluşlarınca gösterilen yakınlığın o bağlam, anlam ve nitelikte sürmesini... İçişlerine karışma diye algılanabilecek her girişimin, hem mertlik gösterisiyle baskının ağırlaşmasına gerekçe sayılacağı... Hem toplumun baskı görene duygusal anlamda yakınlık duysa da, düşünsel ve siyasal anlamda baskı yapana hak verdireceği... Bundan da ötesi hak ve özgürlüklerin gerektiğinde kurban vererek değil... Dış odakların baskı ve katkısıyla uygar dünyanın tükenmez mirası gibi algılanacağı... Ve düşünsel bağımsızlık yerine, dış güçlerden destek arama çabalarıyla medet ummayı yaygınlaştıracağı... Sonucunda baskıyı kışkırtırsa daha kısıtlanacağı... Miras sayılırsa, hovardaca harcanacağı.

Oysa hak ve özgürlüklerin hiçbir ülkede, hiçbir zaman verilivermediği... Ancak ona inananların direnç ve çabasıyla kazanıldığı... Anlatılmaya çalışıldı.

Habercilerin, ajans ve kanalların elleri, dilleri, ekranları dert görmesin. O günün bültenlerinde, Türkçesinin virgülüne dokunmadan yayınlamışlar.

Söyleşiyi izleyen dışarıdaki üyelerle, o sıra yurtdışında bulunan dostların, tanıklığına göre, çeviride bazı küçük rötuşlar yapılmış... Ama, özgürlük ve demokrasi savaşımının öncelikle her ülkenin kendi iç işi... Ve ancak savaşımını verebilenlerin hakkı olduğu karmaşık çevirilerde bile iyice anlaşılmış.

Anlaşılmış ki demeci aynen yayınlayan kanallarla, ajans yetkilileri tarafından; "Her sabah bilgi almak ya da vermekle," görevlendirilenler bir daha görünmedi.

Buna karşın, sonraki günlerde Tevfik Akdağ, Hüseyin Akyüz, Yusuf Alper, Cemal Arzu, Behzat Ay... Şakir Balkı, Akif Baş, Fikret Berkes, S. Bulut, Savaş Büke... Ayhan Can... Fahrettin Demir... İbram (İbrahim) Erdem... Tülay Ferah... Leyla Erbil... Tarık Güner, Sami Güntürk... Cafer Hergünsel... Gülseli İnal, A. Remzi İnanç... Nuran Karas, Aysın Uğur Kezer, Ercüment Kocatürk, Uğur Kökden, Necati Mert, Muazzez Menemencioğlu...Özdemir Nutku... Vahap Okay... Mahmut Tâli Öngören, İbrahim Örs, Ahmet Özdemir... Cahit Tanyol, Nedim Tarhan, Tülin Tınaz, Muammer Tuncel, Halim Uğurlu, Nevzat Üstün adına Şükran Üstün... Süleyman Yağız, Duran Yılmaz ve Nihat Ziyalan'ın üyeliği gerçekleşti.

SIKIŞAN VANALAR

Ne var ki, seçim sürecine karşın vanalar sıkılmayı sürdürdü. Günaydın'la Tan kapatılırken, Kenan Evren ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri Atatürk Barajı için ilk harcı koyarak GAP'ın temelini attı.

Devlet ilk kez Güneydoğu ile barışıyor... Kışla, okul ve cezaevi dışında, köklü bir yatırıma kalkışıyor derken... Diyarbakır eski belediye başkanı Mehdi Zana 24 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Ve Turgut Özal'la partisi ANAP'ı iktidara getiren seçim yapıldı.

Günaydın'la Tan yeniden yayınlandığı gün, Barış Derneği davası sonuçlandı. Çoğu tutuklu, kimi ara dönemde yurtdışına çıkmış 30 sanıktan 18'i sekizer, 7'si 5'er yıl hapis cezasına çarptırıldı. 5'i aklandı. Dernek yargı kararıyla kapatıldı.

Bu vanaları sıkılmış demokratikleşme furyasında pek çok kitapçı... Ve Yazko'nunkiler de içinde aylık dergi dağıtımında uzmanlaşanların neredeyse tamamı tutuklanmış... Dükkân ve kuruluşları mühürlenmişti.

Dolaylı da olsa, ceremesini Yazko çekti.

Onlardan kitap ve dergi karşılığı alınıp aktarılan senetlerin tamamı vadesi geldikçe ardardına protesto yedi. Kooperatif satılmış dergi ve kitaplarının karşılığını bir de cebinden ödemekle yükümlenerek çifte kavrulmuş leblebiye döndü. Ve o borçların bir bölümü, geniş iş hacminden doğan yedek senetlerin ödenmesi kesin görülenleriyle değiştirildi.

Ne var ki, bazıları alacağı için yeterince beklediği haklı gerekçesiyle, nakit ödenmesini istedi. Yazko'nun tek nakit kaynağı, dirençli okurları sayesinde her hafta satışı biraz daha artan Somut'tu. Ama delik çok büyük, yama küçüktü. Çünkü ilân ve reklâm sağlamak amacıyla yapılan bütün girişimler boşa gitmişti.

Muazzez Menemencioğlu, üyelikten önce de pek çok girişimle dayanışmanın genişlemesine çalışmıştı. Aydın ilgisi arttıkça çoğalan sıkıntıyı içine sindiremedi. Yazko'nun, çevresi çok geniş üyelerinden biri olma özelliğiyle çeşitli girişimlerde bulunarak... Demokratik hak ve özgürlüklerin en çok da büyük holdinglerin işine yarayacağı

gerekçesiyle o zaman için de çok önemli reklâm pastasından pay arayışına çıktı.

Haftası dolmadan, girişimlerinden gönençli sonuç alacağına inanmaya başladı. Bir hafta başı, Sabancı Holding'le çok sıcak ilişkiler kurduğunu... Sakıp Ağa'dan koparacağı randevudan, yüklü bir reklâm muştusuyla döneceği güveniyle, herhangi bir koşul olup olmadığını soruşturarak, sevinçle gitti... Hafta sonu hüzünle döndü.

Ağa her zamanki sevecenliğiyle karşılamış... Arada bir sorduğu sorularla kooperatifin durumunu iyice öğrenmiş... Sımsıcak yaklaşımıyla hak, özgürlük ve demokrasi... Ve bu konuda tek tek bireylerle, kurumların sorumuyla yükümü üzerine çok güzel bir söylev çekmiş. Hak ve özgürlüklerin gelişmesi, yerleşmesi ve yaşam biçimine dönüşmesi için her yurttaşın elinden geleni yapması gerektiğini... Son haftalarda ilgiyle izlediği Somut'u, bu bağlamda pek beğendiğini... Destek için elinden geleni ardına koymayacağını belirttikten sonra, her zamanki sevimliliğiyle; "Konuyu yönetim kurulunun ilk toplantısına götüreceğim," demekle yetinmiş.

BİR BAŞKA ÖRNEK

Erdoğan Demirören o yılın vergi rekortmeniydi.

Ülkemizin Migros ve Gima'dan bile önce büyük mağazacılık girişimini başlatan Ankara Pazarları, o sıralar, Demirören Holding'indi.

Yine Muazzez Menemencioğlu'nun girişimiyle sağlanan randevuya gidildi.

Sağolsun !..

"Size nasıl yardımda bulunabiliriz?" Diye sorma inceliğini gösterdi. Gelişen olayların satış olanaklarını daraltığı anlatılarak; "Mağazalarında kitap reyonları açması... Bunlarda diliyorsa karşılığını çek ve senetle ödeyerek Yazko yayınları satması, rica edildi.

Fikrin çok hoş... Tam aydınlarla Avrupa tipi büyük mağazacılık düşüncesine yaraşır olduğunu... Kasaya en yakın yerde açılacak kitap reyonunun verimli sonuçlar sağlayacağını belirtti. Hemen sonrasında da konuyu ilk yönetim kurulu toplantısına götüreceğini... Olumlu haberin beklenmesini istedi. Her iki yönetim kurulundan da, hiçbir zaman, hiçbir haber çıkmadı.

Ve Yazko, yetersiz Somut gelirinin zorunlu harcamalardan artırılabilen miktarı bölerek protesto olan senetlerle, karşılıksız çıkan çekleri ödemeyi sürdürdü.

Seçimi kazanan partinin hükümet kurmasına kalmadan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu... Başkanlı-

ğına Rauf Denktaş seçildi. Ama Birleşmiş Milletler bu girişimi anında geçersiz saydı. Buna karşın yeni devleti Türkiye'nin tanıması, bağımsızlık yolunda bir adım diye değerlendirildi. Dış sorunların ortaya çıkması, içte vanaların gevşemesine... Toplumsal uzlaşı arayışlarının yükselişine neden olur diye umuldu. Çünkü TBMM açılmış... Askerî yönetimin Başbakanı Bülent Ulusu istifa etmiş... Orgeneral Haydar Saltık KKK... Orgeneral Halil Sözer HKK... Orgeneral Necdet Üruğ Genelkurmay Başkanı olmuştu.

Bu nedenle cami yıkılsa da mihrabı yerinde tutma çabaları sürüyor. Pazarlamacıların kamu kurum ve kuruluşları... Özellikle askeri karargâhlarda, onlarınkine eklenen ansiklopedi maddelerine uzanan müdahale ve duyumlarından etkilenen Görsel... Ardından Can'ın YA-DA ortaklığından ayrılması çok kitap yayınlayan Adam'la Yazko'yu fazla etkilememişti. Nasılsa demokratik bir sivilleşmenin tüm umutlarını kışkırtan Özal ve hükümeti Cumhurbaşkanı'nca onaylanmış... Meclis'ten güvenoyu almıştı. Ne yazık, yeni yıl, halâ çok tartışılan yerel seçimler yasasıyla başladı. Ve umutları çıkmaz ayın son çarşambasına atıverdi.

Seçimi, "iktidara mahkûm" küçük ortağın onayına indirgeyen yasanın katkısıyla büyük çoğunluk kazanan parti... Kendisine "inadına oy veren," toplum kesimleriyle uzlaşacağına... Şapır şupur devletle uzlaşmıştı. Bu yüzden, Somut'un yayınları büsbütün göze battı.

Ve Güneş yetkilileri, tesislerinin dizgi, montaj, baskı ve kâğıt bedellerinden doğan alacaklarını her hafta Yazko'dan bile önce tahsil ettikleri halde, baskılara dayanamayarak Somut'u basmaktan vazgeçti.

Cumhuriyet'in ömrü uzun olsun.

Kuruluşundan beri, zor zamanda sığınılacak ada niteliğini sürdürüyor. Somut'un tek hafta bile aksamadan okura ulaşmasını sağladı. Böylece Sıkıyönetim için, yasaklamaktan başka yol kalmadı.

ORTAK KİTAPLAR

Somut'un yasaklanması fikir, düşünce, kültür, sanat... Ve o dönem koşullarında yüklendiği öncülük açısından siyasal özgürlüğündeki eksiklik bir yana, Yazko'nun neredeyse tek nakit kaynağının kuruması demekti. Çünkü hemen ardından YA-DA da genel dağıtımını üstlendiği kitapların elindeki mevcudunu iade ederek ortaklıktan vazgeçmişti. Bu yüzden, hiç zaman yitirmeden yerini doldurmak gerekiyordu.

Yönetim kurulu yeni bir yayın için -izin gerekmese de,- bildirim ve kayıt işlemlerinin savsanacağından emindi. Somut'un okurla buluştuğu Cuma günleri, ulaşılabilen sağlam bayilere dağıtılmak üzere... Her biri güncel bir konuyu işleyen... Katılacak herkese açık... Ve baskıyı önlemek amacıyla her hafta dayanışmacı matbaaların bir

diğerinde basılacak "ortak kitaplar" yayınlanmasını kararlaştırdı.

O günlerin çalkantısıyla, aydın dayanışmasını uzun uzun anlatmak mümkün... Ama söz yerine, "Ortak kitaplar"ın konularıyla özgün yazarlarını sıralamak, daha anlamlı olacaktır.

İlk "ortak kitap"ın başlığı "Özgürlük"tü.

İçeriğinin yarıdan fazlasını... Devlet başkanlığını Cumhurbaşkanlığıyla değiştirmiş Kenan Evren'in, açık hava söylevlerinde "vatan ihaneti"yle suçladığı... Ve hakkında Sıkıyönetim soruşturması açılmış bulunan ünlü "Aydınlar Dilekçesi"yle, imzacıları oluşturuyordu.

Özgün yazarları ise kimlik ve kişilikleri o gün de, bugün de tartışmasız; Ertuğrul Alatlı, Sadun Aren, Toktamış Ateş, Halil İbrahim Bahar, Şahap Balcıoğlu, Tarık Buğra, Oktay Ekşi, Hasan Kıyafet, Cemil Meriç, Bahri Savcı, Cahit Tanyol, Necati Zincirkıran'la hepsinde sorumluluğu yüklenen anlatıcıydı.

Soyadı sırasıyla sunulan bu adlara kısa bir bakış.. O gün Türkiye'sinin aydınlık yüzüyle... Fikir ve düşünce yelpazesinin kanat ve renklerini kapsadığını bugün bile, görmekte gecikmez. Ama bu iddialı savı değerbilirlere de bilmezlere de kabûl ettirmeye... Erken yitirilen has yazarlarımızdan Tarık Buğra'nın ince davranışı yeter.

Tarık Buğra o zaman roman ve oyunları yanında Tercüman'da yazıyor... Devlet Tiyatroları'nın "Edebi Heyet"ine başkanlık ediyordu. O yoğun çalışma içinde yüksünmedi. Pek çok değerli imza sahibi gibi yazısını kendi

getirme zahmetine katlandı. Seyrek de olsa, yakındaki Gazeteciler Cemiyeti'ne uğradığı oluyordu.

Yazko'ya ilk kez gelmişti. Kalem dostluğunun sevinciyle karşılama seremonisine fırsat vermedi.

Yazısını ayakta; "Fikirlerinize katılmıyorum," diye uzatırken; Voltaire'in her tür özgürlük istemini özetleyen ünlü; "Ama onları açıklamanız için canımı veririm, sözünü biraz değiştirerek; "Ama bu zor zamanda yılgınlığa kapılmadan verdiğiniz özgürlük ve demokrasi mücadelesinde yanınızda olmak istedim, sözleriyle, bir çay ya da kahve bile içmeden bırakıp gitti.

İKİNCİSİ DEMOKRASİ

"Ortak Kitap"ların 2. başlığı, "Demokrasi"ydi...

Yazarları daha da genişleyen yelpazenin çoğalan katılımcıları; Ertuğrul Alatlı, Yıldırım Avcı, Mehmet Ali Aybar, Necdet Calp, İsmail Cem, İhsan Sabri Çağlayangil, Erdal İnönü, Cemil Meriç, Abidin Nesimi, Halil Şıvgın, Turgut Sunalp, Cahit Tanyol, Ahmet Tekdal, Afşar Timuçin.

Üçüncüsü, "Bağımsızlık" başlığıyla, Sedat Ağralı, Hasan Esat Işık, Kerim Korcan, Kemal Sülker, Cahit Tanyol, Ahmet Yıldız... Ve konuya uygun alıntılarla, Mustafa Kemal Atatürk, Halide Edip Adıvar, de Gaulle, İsmet İnönü, Nazım Hikmet, imzalarıyla çıktı.

Dördüncünün konusu "Bilim... Özgün yazarları, Faruk Erem, Celil Gürkan, Cahit Tanyol... Destekçileri İbn-i Haldun, Marx, Renan ve Russel.

Beşinci, "Kültür Başlığı, Anıl Çeçen, Muzaffer İl-

han Erdost, Metin İlkin, Suphi Karaman, Hasan Kıyafet, Şerafettin Turan ve Barış Derneği tutuklularından, Erdal Atabek, Metin Özek, Ali Sirmen, Melih Tümer imzalarıyla yayınlandı.

Altıncısı; "Sanat" üzerineydi.

Yazarları; Muzaffer Arabul, Erhan Bener, Recep Bilginer, Eray Canberk, Kerim Korcan, İlhan Özay, Adnan Özer, Ertuğrul Özkök, Sennur Sezer, Cahit Tanyol, Ragıp Üner, ve alıntıyla Nazım Hikmet...

Yedinci "Sansür."

Sedat Ağralı, Halil İbrahim Bahar, Şahap Balcıoğlu, Şakir Balkı, Bülent Habora, Kerim Korcan, Afet Muhteremoğlu (Ilgaz,) Alim Şerif Onaran, Mahmut Tâli Öngören, Vedat Türkali...

Sekizincisi; "İşçi Hakları."

Sedat Ağralı, Zihni Anadol, Murat Demircioğlu, Bahir Ersoy, Şükran Ketenci (Soner,) E. Tahiroğlu, Cahit Tanyol, Faruk Pekin...

Dokuzuncusu; "Devlet."

Ertuğrul Alatlı, Yekta Güngör Özden, Davut Yılmaz ve Aristo'dan Suhraverdi, Naitzche ve Hegel'e konuyu seçkinci... Konfiçyus'tan Platon, Nizamülmülk, İbn-i Haldun, Marx ve Engels'e halkçı düşünce üreten değerlerden alıntılar.

Ve onuncu; Aytunç Altındal, Mehmet Ali Aybar, Emin Çetin Girgin, Rasih Nuri İleri, Arslan Başer Kafaoğlu, Emre Kongar, Kerim Korcan, Aziz Nesin, Bertan Onaran, Emil Galip Sandalcı, Kemal Sülker, Cahit Tanyol'la diğerlerinde olduğu gibi anlatıcının yazılarıyla "Aydın"ı işliyordu.

ÖNEMLİ ÇAĞRI

Ortak kitapların özelliği herhangi bir matbaada basılabilmesiydi. Rotatiflere egemen olan kaygı, kendi küçük, yüreği geniş dayanışmacı matbaacılarda yoktu.

Her sayı, duraksamadan "ben basarım," diyene veriliyor... Sıkıyönetimin hızlı okuyan savcıları, kitap dağıtıldıktan sonra görebiliyordu.

"Aydın" matbaaya verildiği gün Sıkıyönetim Komutanlığı görüşmeye çağırdı. Yerleri ışık olsun Şahap Balcıoğlu ve Sabahattin Selek'le gidildi. İki saati aşan diplomatik pazarlığın ayrıntılı incelikleri uzun. Ve artık o görüşmede bulunanların çoğu şimdi tanıklıktan yoksun.

Ama özeti, tartışma boyutlarını anlatmaya yeter.

Selimiye Kışlası'nın görkemli komutan odasına girilir girilmez; "Bizi çok rahatsız ettiniz !.. Selâmıyla karşılaşıldı.

"Sekiz onbin satan bir haftalık, koskoca devleti nasıl rahatsız edebilir ki?" Yanıtı bir süre askıda kaldı.

"Sekiz onbinle kalsa, destek bile olunabilir. Ama hangi gazetenin üstüne gitsek bu yazı ya da haber geçen Cuma Somut'ta çıktı diyor."

"Basının asal ödevi, halkın doğru bilgilenmesi değil mi? Bize, haberde tek sakıncanın, çarpıtılması... Yorumda sakıncanın özel amaç ve çıkara dayanması olduğu öğretildi. Yoksa yayın hem basın ahlâkına, hem

yasalara aykırı olur. Bunun yaptırımı da hem basın, hem ceza yasasının yüzlerce maddesinde yazılıdır."

"Mahkûm ettirdik... Aldırmadınız !..

"Ama Yargıtay gazete ve gazetecinin ödevidir, gerekçesiyle o mahkûmiyeti bozup beraat ettirdiği gün, Somut'u kapattınız."

"Ne yapalım? Onca arayıp tarama suç bulamayınca önlem için kapattık. Ama bu kez de "ortak kitaplar" adıyla izlenmesi olanaksız biçimde karşımıza çıktınız. Oysa geçiş sürecinde bize fırsat tanımalıydınız."

"Geçiş sürecinin tarihini verebilir misiniz?"

"Mümkün mü?"

"Elbet !.. Türkiye siyasal iradesi, 1946 yılında tarım toplumundan endüstri toplumuna geçme kararı verdi. Geçişi başaran ülkeler eşyanın doğasına uygun... Yâni altyapıdan adım adım üstyapıya ilerledikleri için ilk yüzyılları devrim-karşıdevrim sarmalında geçti. Türkiye geçişi tepeden inme yürütüyor. Bu nedenle de darbe-karşıdarbe sarmalı içinde. Düzenler de toplumsal nitelikleri gereği, doğal yasalara bağlıysa geçiş 2046'da ancak tamamlanacak. O zaman ne siz hayatta olacaksınız... Yazı ve yorumları geçerli değilse ne de biz. Bağışlayın, kimse kimseden böyle bir sabrı bekleyemez."

"Somut yayınlansın istiyoruz. Bir asgari müşterekte buluşamayacak mıyız?"

"Buyurun !.. İki asgari müşterekte buluşalım.

Türkiye'nin egemenliği sözkonusu olduğunda size bile ödün verilmemeli... Asker ülkenin efendisi midir, hizmetkârı mı tartışılırsa, hizmetkârında saf tutulmalı."

"Bizim istediğimiz de zaten bu...

"Öyleyse bilin ki, Somut hep bunları savunacak."

"Bir de ideoloji yapılmasa !..

"Her lokması birkaç kişinin verdiği emek karşılığı olmazsa boğazından geçmeyenler... Fikir ve düşünce açıklarken ideoloji yapıp yapmadığını bilemez. Sayılan iki temel ilkenin asgari müşterekinde buluştuktan sonra, yeni koşullar doğru olur mu? Basınla yazarlar devletin jandarması, polisi, savcısı, yargıcı, askeri ya da yasa koyucusu değil ki !.. Halkın doğru bilgilenmesi, gerçekçi düşünebilmesi ile yükümlü kişi ve organlar. Bunun için dördüncü kuvvet sayılıyor. O kendince doğruladığı haberi aktarır... Yorumcu gerçeğini buna göre seçer. Ahlâk ya da yasaya aykırılık varsa, devletin organları gerekeni yapar."

Bu arada zırt pırt telefon çalıyor... "O sözcük biraz sert kaçmış... Bu daha iyi !.." Gibi yanıtlar verildikten sonra; "Bu filâncaydı" diye, -Bir kurmay taktiği olabileceği için verilmesi doğru olmayacak,- bir ünlü yazarın adı söyleniyordu. Tam o sırada yine böyle bir konuşma ve ad geçti;

"Sizden istediğimiz asgari müşterek, geçiş sürecini karşılıklı anlayış ve uyum içinde geçirmekten ibaret." Deyince, bardak taştı;

"Bağışlayın !..

Yirminci Yüzyıl Cumhuriyet Türkiyesi'nin yazıcıları olarak, Ondokuzuncu Yüzyıl Abdülhamit sansürüne katlanamayız." Sözleri ardardına sıralanıverdi. General önce bir irkildi. Ama çabuk toparlanarak;

"Amacımız sansür değil !.. Geçişi uyum içinde gerçekleştirmek." Diye yatıştırmaya çalıştı. Ama ok yaydan

çıkmıştı; "Uyumla gerçek çatıştığında çarpıtmak, ahlâkı inkâr olur. Basın doğruyu yayınlar. Devlet ve organları yasaların yaptırımı neyse uygular. Ülkenin hastaneleri de, hapisaneleri de, lüks otelleriyle mezarlıkarı da gerçek ve doğru adına davrananlar için aynı değerdedir. Yargıtay cezayı onasaydı, gidip yatmam demek mümkün mü?"

"Değil !.. Ama, içinden geçilen süreç de çok dikkatli olmayı gerektiriyor."

"Anlaşılan Somut bir daha yayınlanmayacak. Gider gitmez, iki aydır ücret bile almadan bekleyen 35 kişiye, iş bulmaları önerilecek. Yazko, özverilerine minnettar olduğu onca insanın sorumluluğunu daha fazla üstlenemez."

"Zaten sorun Yazko !.. Her tür uyum ve uzlaşı önerisi karşısında son direnç kalesi gibi dikiliyor. Bizim asker olarak ödevimiz de, her direnç kalesini yıkmak."

"Yasal yoldan mı, yasadışı mı?"

"Elbette yasal yoldan !.."

"O zaman yapılacak tek şey yasaların elverdiği sürece yaşatmaya çalışmak."

"O da sizin hakkınız. Ama kararı bilin. Somut'un yayına da izin vereceğiz !.. Ancak dikkatle izleyeceğiz."

Verdiler !..

Hem de, yasaklandığının yayınını önlerken, izni bangır bangır verdiler. Bu durumda Yazko'nun kendi kararıyla vazgeçmesi, onların deyimiyle;" Son direnç kalesinin," bütün değerlerini inkâr olmaz mıydı?

Ve çok iyi izlediklerini sonraki olaylar kanıtladı

HASAN HÜSEYİN OLAYI

Hasan Hüseyin olayı bu arada patladı.

1983 ortasının daha önce anlatılmaya çalışılan civcivli günleriydi. Kıvançla açılan "Yazlık sergiler," yaralı bereli kapanmış ya da kapanmak üzereydi. Değerli ozan Hasan Hüseyin Korkmazgil'in aniden komaya girdiği haberi geldi. Henüz kooperatif üyesi değildi. Ama üyelerle yönetimin, hiçbirinin kendinden ayırmadığı, ayıramayacağı bir meslektaş ve yakın dostlarıydı.

Herkes bir şeyler yapmayı istiyor Sağlık ve esenliğine katkıda bulunacak bir çare için çırpınıyordu. Arayışlar Somut'un bir kampanya açması isteğiyle sonuçlandı. Yazko ve Somut yönetimi, içinde bulunulan koşullar gereği... Akçalı girişimden kaçınma zorunluluğu yanında... Bu tür kampanyaların yolsuzluğa bulaşmasa da mutlaka bulaştırılacağı... Fiili konkodato'dan henüz çıkamayan Yazko'da o tür bir kampanyanın daha da tehlikeli olduğu savıyla; "Ankara'daki her okurun gidip başucuna bir karanfil bırakmasını" önerdi.

Ama bu, "hiçbir yazarın bir diğerini sömürme gereksinimi duymayacağı," gerekçesiyle ne yönetim kurulunda, ne isteği yayan üyelerde kabûl gördü.

Yönetimin bütün ikna çabalarına karşın, çoğunluk katılımın mutlaka maddi bir anlam ve değer taşımasında direninee, uygulamaktan başka çare kalmıyordu.

Tıpkı Yazko gibi bu olay da, nesnel bir terazide tartılmadı. Tartılsaydı da, en azından uzun ve mutlu yaşasın-

lar Oktay Akbal, Demirtaş Ceyhun ya da Ahmet Oktay'a içyüzü sorulsaydı... Olayın sıcağı sıcağına, erişilebilen bütün üyelere, taraf olunduğu için yargı sürecinde sunulan savunmayla yetinilecek durumun, ayrıntılarıyla anlatıldığını... Genel kurulun bu yüzden öne çekildiğini... Orada artırılacak katkı paylarıyla oluşan açığın kapatılacağını... Belgeler, yazışmalar, kararlar bir yana, sadece Alev Alatlı, Refik Durbaş, Melisa Gürpınar, Osman Şahin ya da Vecihi Timuroğlu ile görüşülseydi, hem pek çok ayrıntı... Hem değerli ozanın yitiminden sonra kampanya katılımının yayınlarla karşılanmasına hangi isteklerle dönüştüğü öğrenilirdi. Ne var ki kamuoyunun kooperatife uzak pek çok kesimi gibi, hanımefendinin de, ya o ayrıntıları bilmemesinden... Ya yasal haklılığından kaynaklanan istemle açtığı özel hukuk davasının dosyasındaki savunma, yine de anlayışlı okurun, açıklanamayan ayrıntıları kavramasına yetecektir.

O da aynen şöyleydi;

"Somut, mutlaka maddi değer taşıyan girişimde bulunulmasının kararlaştırıldığı gün baskıya girecekti.

Kampanyanın gecikmemesi amacıyla yönetim kurulunun kendi arasında topladığı miktar... Hem bütün gelişmelere karşın sürmekte olan "fiili konkordatonun" olası sakıncalarından korumak... Hem kampanyayı gerektiği biçimde yönlendirebilmek amacıyla... İş Bankası Cağaloğlu Şubesinde Hasan Hüseyin alt başlığıyla açılan özel Yazko hesabına yatırıldı.

Banka ve hesap numarası, baskıya girmek üzere olan Somut'a yetiştirilerek kampanya o sayıda başlatıldı.

Somut'un yayınlandığı cuma öğlesi, bankanın şube müdürü telâşla Yazko'ya geldi.

"Genel Müdürlüğü uyarmış. Kooperatiflerin bu tür kampanyaları Bakanlar Kurulu kararına bağlıymış."

Kampanya açılmış... Banka ve hesap numarası ilân edilmiş... Türkiye'nin her yerinden eli eren gücü yettiğince para göndermeye başlamıştı. Çareyi, yine müdürün ağzıyla bankanın hukukçuları gösterdi.

"Açılan hesap Yazko yerine, banka işlemleri yapabilecek bir kişinin adına değiştirilirse, kampanyanın başladığı gibi sürmesinin sakıncası yokmuş.

Erken uyanılarak, gönderilen paralar henüz hesaba geçilmediği için bu da, Yazko adına bir, kişi adına bir imza atılarak gerçekleştirilebilirmiş."

Hemen harekete geçilmesi gerekiyordu.

Yönetim kurulu üyeleriyle yapılan görüşme sonucu sorumluluk, çaresiz Yazko yetkilisi olarak davalıya yüklendi. Yazko adı çekildi, aynı numaraya onun adı işlendi.

Ama dosyadaki belgeler de gösteriyor ki, anında bankaya, biriken rakamın her 50 ya da fazlaysa 100 bin lirayı karşılayan miktarının, olduğu gibi Azime Korkmazgil'e gönderilmesi talimatı verildi.

Bazı yerlerde, bazılarının öncülüğüyle toplanıp Yazko, Somut, ya da üyelerden birine elden gelen her kuruşun derhal bankaya yatırılması sağlandı.

İki ya da üçüncü gönderimden sonra, davacı hanımefendiden; "Emeklisi olduğu SSK ile ozanı bulunduğu Bilgi Yayınevi sahibi Ahmet Küflü'nün şu evredeki her tür gereksinimi karşıladığı... Bu nedenle kampanya gelirinin,

olası bir yurtdışı tedavi anında kullanılmak üzere hesapta biriktirilmesi," yazılı isteği geldi. Bunun üzerine bankaya verilen talimat iptal edildi.

Yerine hesaba ait çek defteri alındı.

Ani bir gidişte, Yazko ödevleri nedeniyle İstanbul'da bulunamama durumuna karşı boş çeklerden biri imzalanıp kasaya bırakıldı.

Hasan Hüseyin komadan çıkamıyor... Kampanya git gide yaygınlaşıyordu.

Yılsonunda hem sık ziyaret eden Ankaralı üyeler, hem hanımefendi her an bir yurtdışı olasılığına hazır olunmasını istediler. Ani yolculuklar çoğun bankaların kapalı zamanına rastlar.

Öyle bir durumda, çaresizliğe meydan vermeme kaygısı çeklerin kullanımına yönlendirdi. Hesapta biriken para her cuma bankanın kapanmasına yakın çekiliyor... Hasan Hüseyin yazılı özel bir zarfa yerleştirilerek Yazko kasasına kilitleniyor... Her pazartesi banka açılır açılmaz olduğu gibi hesaba yatırılıyordu.

24 Şubatta Somut'un yayını yasaklandı.

25 Şubatta Hasan Hüseyin'i yitirdik.

27 Şubat pazartesi sabahı, bankalar açılmadan Yazko'ya bir icra memuru ile üç avukat geldi. Yazko'nun ciro ederek kullandığı... Ve işyerleri çeşitli nedenlerle kapandığından karşılıksız çıkan çeklerle, ödenemeyen senetlerden doğan yüklü alacaklar için daha önceden icra takibi başlatmış... Somut geliriyle az da olsa ödeme yapılabildiğinden haciz işlemine başvurmamışlardı. Somut yasaklanınca, alacağı güvenceye bağlamak amacıyla kooperatif varlığını haczedeceklerdi.

Açılan kasadan, Yazko'nun pek fazla olmayan mevcuduyla, alacaklarının tamamını ancak karşılayan... Hasan Hüseyin adına toplanmış, 15 dakika geç gelseler yeniden bankaya yatırılacak parayı da alıp gittiler.

Böyle bir sürpriz sonucu, adına hesap açılan sorumluluk sahibi davalının yapacağı tek şey, icranın el koyduğu kampanya tutarını karşılamaktır.

Ne var ki Sıkıyönetim yasakları yüzünden kişisel.. Maddi zorluk nedeniyle kooperatifin genel durumu açığı anında kapatmaya elvermediğinden, sorumluluğun gereği yerine getirilememiştir.

Dosyada mevcut banka hesap vaziyeti ile ekte sunulan davacı hanımefendinin mektubu ve haciz tutanakları savunmayı doğrulamakta... Ancak emanete dikkat ve itinaya ilişkin kişisel sorumluluğu ortadan kaldırmamaktadır.

Karar yüce yargınındır."

Sunulan belgelerin doğruladığı savunma sonucu Yargıcın hükmü; "herhangi bir taksirli suç olmasa da, kusurun giderilmesi"nden başka olmadı.

Hanımefendinin kesin isteğine uyan becerikli avukatı yargının hükmüne dayanarak, sorumlunun evine icra götürdü. Horgörü ya da hoşgörüleri sağolsun !.. Kitaplıktan yerine konulması olanaksız el yazmalarıyla, duvarlardaki tablolardan biri yerine... Taksitle hemen yenisi alınabilecek ev eşyalarını haczettirdi.

KOLAY YOL

Her gün biraz daha sıkışan maddi ve manevi vanaların üstüne... Hacizle el konulan Hasan Hüseyin emaneti de binince, genel kurul öne alındı. Zorunlu yıllık toplantı, hem akçalı, hem seçimli olarak düzenlendi.

Olup biten her şey, yaşam savaşımı veren bir kuruluşun gizi sayılarak açıkça belirtilmiyordu. Ama birebir erişilen her üye katkı payının artırılmasının gerçek gerekçesini biliyor... Gündemin ilk sıralarındaki artırımı oybirliğiyle onaylıyor... Yeni bir atılım amacıyla yönetimi, Şahap Balcıoğlu, Ahmet Cemal, Bertan Onaran ve Cahit Tanyol'la güçlendiriyordu. Ne var ki, genel kurulların kapanış öncesi geleneksel gündemini oluşturan dilekler bölümü, çok şeyi değiştirdi.

Hasan Hüseyin kampanyasına katılan pek çok kişinin... Değerli ozanın yitimi sonrasındaki yazılı ve sözlü istekleri, onlara aracılık eden üyelerce dile getirildi.

Hemen hepsi, katılım tutarında Yazko yayını ile ödeşmek istiyordu. Genel kurul çoğunluğu, katılımcıların bu fikrini duraksamasız benimsedi.

Bu yüzden, oybirliğiyle alınan katılım payı artırım kararına çok az üye uydu. Ve yönetim, bir kez daha toplananı aktarmayan durumuna düştü.

Bu da o güne kadar, bastığı Yazko kitabını teslim ederken gözaltına alınma... 1204 sayılı yasa gereği tesislerine el konma tehditlerine direnen matbaacı ve mücellit... Batağa kredi açmakla suçlanmayı göze alan kâ-

ğıtçı dayanışmasını kırdı. Az da olsa bir miktar nakit yanında, protesto edilmiş senetle, karşılıksız çıkmış çeki, yenileriyle değiştirme... Eskilerine eklenen yüklü yayın borçlarını her ay biraz daha küçülterek erteleme olanağını ortadan kaldırdı. Ve alacağı güvenceye alma telâşı, icra takipleriyle haciz işlemlerini üst üste yığdı.

Ama ozan, yazar ve çevirmen ilgisi dinmiyordu.

Bütün olanlara eklenen üye katılım payı artışına karşın, daha da yoğunlaşan üyelik ilgisi kooperatife Sedat Ağralı, Cemal Akın, Alev Alatlı, Güzin Anadol... Zebercet Coşkun... Emre Dündar... Adil Erdem... Aydın Hatiboğlu... Hâdi İlbaş... Feyyaz Kayacan, Ayşe Kulin (Kemahlı...) Lütfi Oflaz... Sedat Ümran Öcal, Mehmet Kâmil Örünük... Celâl Pamukçu... Mehmet Zaman Saçlıoğlu... Kemal Uysal ve Etem Ütük gibi değerleri kazandırdığı gibi... İcra takipleriyle hacizlerin biraz olsun tavsamasını sağladı.

AÇMAZDA ÇABALAMAK

"Ortak Kitap"ların onuncusu dağıtılırken Somut'un yayınına izin verildi. Yönetim kurulunun o günkü toplantısı, yaklaşık iki yıldır alışılandan çok daha uzun sürdü. Çünkü Yazko, tam bir ikilemle karşı karşıyaydı.

Sıkıyönetim yayına izin vermiş... Ama gazetelerin tepesine 1402 sayılı yasanın "tesislere el koyma" maddesini... Söylenti, anımsatma ya da "uyarı" olarak "Demokles Kılıcı" gibi asıvermişti. Öyle olunca da, izin çıkar çıkmaz

başvurulan "tesislerin" sessizliği, yeniden okurla buluşmayı olanaksız kılmış... O ana değin her tür baskıya direnen yönetim kurulu tam bir açmazla karşı karşıya kalmıştı.

Kişi, kuruluş ve kurumların korunma kaygısı bütün başvuruların karşısına Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi gibi dikiliyor... Ancak her biri, fikir, düşünce ve sanat özgürlüğüyle demokratik hakların savaşımsız elde edilemeyeceğine inanan... Bunun için her türlü özveriye hazır bulunan üyelerle yönetim kurulu çoğunluğu yayından vazgeçme sorumluluğunu bir türlü içine sindiremiyor... Tartışma bu yüzden uzuyor... Azınlıktaki kurucu üyelerin aylardır hazır bekleyen çalışanlara teşekkür edilerek... Sıkıyönetim sona erinceye Somut yayınını erteleme görüşü çoğunlukça kabûl görmüyordu.

Onlara göre ne yapıp edilmeli... Somut mutlaka yayınlanmalıydı. İster istemez yeniden kollar sıvandı.

Gazete boyutunda 12 sayfalık 20 bin Somut'u Çarşamba akşamına kadar basabilecek tüm tesisler tek tek yoklanmaya başlandı. Oysa Çarşamba gelip çatmış... Başvurulan her tesis, aba altından gösterilen "el koyma" sopasını, olmaza kalkan edinmişti.

Umutların tükendiği anda, gelmedi denilmesin diye başvurulan Tercüman sahibi Kemal Ilıcak... İçten bir anlayışla hiç duraksamadan; "Basarım," dedi.

Nasrettin Hoca'nın, yitirdiği bulunmuş... Somut'un yeniden okurla buluşması umudu çalışanlar kadar yönetim kurulunu da sevince boğmuştu.

GAMEDA, bu haberi bekliyordu.

Yaptığı ön araştırma, iki buçuk aylık araya karşın, yasaklanmadan önceki bayi ve satış listesinin aynen uygulanacağını gösteriyordu.

Güncelliği yakalayabilmek amacıyla her hafta en son hazırlanan birinci sayfası dışında Somut zaten hazırdı. Kısa sürede o da güncellendi. Başta Hayati Asılyazıcı ve Ülkü Karaosmanoğlu, 12 sayfanın filmleri ellerinde, montaj ve baskı için Tercüman'ın Topkapı'daki tesisine gitmek üzerelerdi.

Kemal Ilıcak'ın telefondaki sıkıntılı sesi; "Kusura bakmayın basamıyorum," sözcükleriyle noktalanınca, sevinçleri hüzne döndü.

Taslak ellerinde kalakalmışlardı. Bir çare bulmak umuduyla, TGS başkanı ve Dünya gazete ve tesislerinin sahibi Nezih Demirkent'e başvuruldu. Has gazeteciliğin bütün hayallerini gerçekleştiren zekâsıyla becerisine eklenen mangal yüreği... O koşullarda o açmazdan çıkış yolunu bir ticari işlem olarak buldu.

Yazko baskı parasını peşin ödeyecek... Dünya rotatifi her Çarşamba saat 12'de Somut'u basmaya başlayacaktı. Böylelikle bir basın dayanışma, yardım ve desteği değil... Tamamen ticari bir iş ilişkisi kuruluyordu.

İLGİNÇ BİR DESTEK

Kuruluyordu ya, ilişkiyi yürütmenin yolu kaskatı gerçekle kesilivermişti. Yazko'nun kasası o baskı ve kâğıt parasını karşılamaktan yoksundu.

Umutla dolup taşan yönetim odasında ansızın karşılaşılan bu açmazın nasıl aşılacağı konuşuluyor... Herkesten, en geç Cuma akşamı ödenmek üzere, 250 bin liralık baskı ve kâğıt parasının, nereden nasıl bulunacağı soruşturuluyordu.

Kimi bir koşu sağlayabileceğini umduğu kişilere başvuruyor... Kimi telefona sarılarak dert anlatmaya çalışıyor... Ama başlangıçta güven ve sevinçle açılan her yol, denendiği an çıkmaza saplanıyordu.

Kâğıtçı dayanışmasının ilklerinden, Yazko'nun "Mehmet Ağası" diploma, kültür ve sanat zengini değildi. Ama, dayanışma ilgisiyle dudaklarını kıpırdata kıpırdata okumaya başladığı Somut'un en sadık izleyicilerinden biriydi. Her Perşembe sabahı, mağazasına giderken Yazko'ya uğrar... Henüz kimse olmasa bile, "idare"ye ayrılan paketten Somut'u alarak Cumaya kadar sindire sindire okur... Beğendiyse değerlendirme toplantısında sessizce oturur... Takıldığı yerleri açıklatır... Aklına yatmayan ya da ona aykırı gelen yazı veya yorumu, sıkı okur duyarlılığıyla acımasızca eleştirirdi.

O aranış ya da daha doğrusu çırpınış sürecinde, her zamanki koltuğunda sessizce oturmuştu.

Yönetim, üye, çalışan ve destekleyenlerin bütün çabaları hüsranla sonuçlandığı... Çaresizlik, küllerinden doğan Anka'nın doruğa çıkardığı Sisifus kayasını, yeniden uçurumun dibine yuvarladığı... Matrisleri makineden sökmeyi dayattığı an, usullacık kalkıp gitti.

İyi ki, "olmuyor," demek için Dünya'nın telefonu meşgul çıkmış !.. "Mehmet Ağa" o an avucunda yeterli banknotla yeniden odaya girdi.

Parayı masanın üstüne bırakarak;

"Somut mutlaka yayınlanmalı, sözleriyle hiçbir şey olmamış gibi az önce kalktığı koltuğa oturdu.

Odada çaresizliğin tanımı zor sinikliğinde büzülüp kalmış çalışanlardan biri, anında dikildi. Masanın üstünde muska gibi duran para tomarını kaptı... Yaydan fırlamış ok misali Yazko'dan çıktı. Türkocağı Caddesini göz açıp kapayana geçti. Cağaloğlu yamacından, Cemal Nadir Sokaktaki Dünya tesislerine doğru uçtu sanki.

Para Dünya'nın veznesine yatıp tarih ve saatin yazıldığı makbuz kesilir kesilmez, rotatif döndü. Ve giden görevli, on ya da onbeş dakika sonra... Yengi kazanmış bir komutan utkusuyla... Elinde Somut'un mürekkep buğulu prova baskılarından birkaçıyla döndü.İlki hiç duraksamadan sessizce bekleyen "Mehmet Ağa"ya uzatıldı. Şaşırtıcı desteği sayesinde gün yüzüne çıkan Somut'u aldı. Evirdi çevirdi. Yerinden ağır ağır doğruldu. Ederini gazeteleri getiren çalışana uzatarak;

"Siftahı benden," diye galiba ilk ve son kez Somut'u parayla aldı.

O dayanışma, Çarşamba al Cuma öde alışkanlığı halinde son anadek sürdü. Ve Mehmet Ağa gazetesini eski minval üzre yine "idare" paketinden aldı.

O siftahı uzatıp giderken, Dünya'nın hızlı rotatifi Somut'u basmış... Paketlenen gazeteler, dağıtıma teslim edilmek üzere Cevizlibağ'ın yolunu tutmuştu.

GAMEDA ön araştırmasında yanılmamış.

Onca aradan sonra sessiz sedasız bayilere ulaşarak okurla buluşan Somut... Yasaklandığı Cuma ne kadar okunduysa, o Cumanın ilk saatlerinde o kadar insanca kapışıldı.

OKUR DAYANIŞMASI

Okur, gazetesine sahip çıkmıştı.

Kooperatif başkan yardımcısı Cahit Tanyol'un anekdotu varsayımın çarpıcı örneklerinden biridir.

O güne değin, uç sağın kalelerinden bilinen, Erzurum Atatürk Üniversitesi... Has ozan, sosyolojinin özgün ve etkin ustası, Prof. Cahit Tanyol'dan oylumlu bir seminer istemiş. Yönetim kurulu her ayrıntıdan haberli olduğundan... Somut'un neredeyse bir yıldır Erzurum'a giremediğini biliyordu. Gitmeden oralarda Yazko ve Somut için neler yapılabileceği konuşuldu.

"İstekli çıkarsa, yayınlara abonelik önermeyi," düşünmüş. "Her an doğabilecek bir aksaklığın, birebir onu da arada bırakması olasıydı. Direten çıkarsa, üstünde yürünen "Sırat Köprüsü" bütün açıklığıyla anlatılarak aylık, pek pek üç ay gibi kısa süreli abonelikle yetinmesi... Aksama halinde bunun kuruş hesabı yapanın kesesine bile zarar vermeyeceği," görüşü benimsenerek uğurlandı.

İlk dersin, ilk fırsatında sözü mutlaka Yazko'ya getirip içinde bulunduğu durum... Yasaklar, gözaltılar ve tutuklamalar sonucu dağıtım ve satışta karşılaşılan güçlüklerle... Kanıt olarak Somut'un uzun süredir Erzurum'a giremediğinden söz etme azmiyle salona girdiğinde şaşırır. Sıraların tamamı doludur... Ve öndeki öğretim görevlileriyle, arkadaki öğrencilerin tamamı Somut'u açmış onun yazısını okumaktadır.

Sunum için yanında bekleyen Rektöre, gazeteyi nereden bulduklarını sorar.

Aldığı yanıt, gözlediği durumdan daha şaşırtıcıdır;

"Her Perşembe akşamı, yol ve konaklama giderini de paylaşarak aramızdan birini Erzincan'a gönderiyoruz. Cuma sabahı ilk otobüsle dönüyor. Mesai başlarken herkesin Somut'u elinde oluyor."

Döndüğünde, evine uğramadan Yazko'ya koştu. Olayı anlatırken, dağıtımın satış listelerine bakıldı. Daha önce Erzurum'da ne kadar somut satılıyorsa, kesildiği haftadan başlayarak Erzincan'ınki o kadar... Hatta biraz daha fazla artmışmış.

Okurun bu dirençli sadakatinin her tür özveriyi hak ettiğine örnek çok. Bunlardan en renkli ve çeşitlisi..."Rufailerin" baskısından çekinen bazı bayilerin satıştan vazgeçmesini etkin okurların engellediğine ilişkin öyküler her hafta birbirini izledi. Bu desteğin verdiği güven, Somut'u daha bir güçlendiriyor... Daha etkin kılıyor... Ve elbette kutsal devlette daha çok tepki doğuruyor... Ve bütün bunlar... (Geçenlerde o dönemin en etkin kişisi Kenan Evren'in... Özal'ı mucize büyücüsü sananların gözlerinin içine baka, büyük bir içtenlikle; "İstemesek partisini kapatıverirdik," sözleriyle açıkladığı gibi...) Dönemin tevatürüne göre, sözde istenmeyen Özal ve partisini iktidara getiren seçimlerin yapıldığı... Meclisin toplandığı... İktidara mahkûmken gelemeyen partideki ölçüde olmasa da Halkçı Parti'de bile kaynaşmayla saflaşmanın başladığı... Demokratik açılım umanlara nanik yaparcasına siyasal ortamın tam anlamıyla gölge boksuna döndüğü... 12 Eylül Anayasasıyla yaptırım aracı yurt çapındaki Sıkıyönetimin aynen sürdüğü bir ortamda yaşanıyordu.

Bu ortamın salt gerçeğe dayalı haber aktaran... Ve onlara değgin yorumlar yayınlayan Somut'a ne kadar"tahammül" edeceğini tahmin kolaydır.

Yeniden yayının 6. haftası yeni dolmuştu. Belli ki, bir ticari ilişki içindeki Nezih Demirkent'i yıldıramamış... Yazko ve yönetimi zaten aymazlıkla sabıkalı... Elbet yüce devletin de "tahammülü" sınırlı. Sonunda suyun baştan kesilmesine karar verilmiş. Kimbilir hangi baskı ile karşı-

laştı ki, yılların GAMEDA'sı, Çarşamba akşamı alarak, Cuma sabahı bayilere dağıtması gereken 20 bin Somut'u... Dağıtımdan vazgeçtiği gerekçesiyle okurla buluşacağı gün... 500'erlik paketler halinde aldığı gibi Yazko merkezine yığıverdi.

Artık Yazko yönetim kuruluna düşen; "Somut'u basmak ve dağıtmak mümkün olmadığından, yayına ara verilmesi" kararı idi.

DAHASI VAR

Suyu başından kesen dev bununla yetinmedi.

Yönetim bir üst kattaki İstanbul Tabip Odası'na çağrıldı. Yazko ile anlaşma yapan oda başkanı Üstün Korugan tutuklanmış... Genel kurul toplayan oda, yasa gereği varsayımıyla yönetim kurulunu değiştirmişti.

Yazko yönetimi değiştiğinde odaya yaklaşık yedi aylık kira borcu vardı. Bazı aylar çift, bazı aylar tek, bazı aylar üç aylık kira karşılığı ödenerek, borç eksiltilmiş... Çağrının geldiği ayla birlikte 3 aya indirilmişti.

"Gecikme" tehdidiyle başlayan görüşme... "İçinde bulunulan koşullarda kurumun korunmasına" dayanır dayanmaz, boşaltmanın kaçınılmazlığı ortaya çıktı.

Yeni yönetim kurulu sağolsun !..

Katın kısa sürede teslimi kaydile, kira borcunu bağışladı. Turizmin gelişmesiyle Cağaloğlu, "Suriçinin" en göz-

de yerlerinden biri haline gelmiş... Gazetelerin görkemli merkezleriyle, matbaaların loş mahzenleri, Kapalıçarşı kuyumcularıyla, Sultanhamam halıcılarının yüksek kiralarla kapıştığı mekânlara dönüşmeye başlamıştı. Kamyonlar dolusu kitabı da alacak yer hem çok pahalı... Hem süren dayanışmayla bulunabileni de, her kezinde nedense(!) tam sözleşme evresinde tıkanı tıkanıvermişti. "Ben kirama bakarım," diyebilen seçkin bir mal sahibinin medeni cesareti... Yazko'yu ister istemez Cağaloğlu'ndan kopardı... Şişhane'de eski Pera yeni Meşrutiyet Caddesinin başında... Haliç'e bakan Tanzimat binalarından birinin en üst katına taşıdı. Ve böylelikle, pek çok yayınevinin Beyoğlu serüvenine de öncülük etti.

Ne var ki, dağıtıcılarının en acarları tutuklanmış... Kalanı yıldırılmış... Kitapçılarının okura en yakınları kapatılmış... Artanı dersini almış... Pazarlamacıları eski satış kanallarından dışlanmış kooperatif... Somut da susunca tüm gelirinden yoksun kalmış... Çalışanların ücretleriyle kirayı ödemekte zorlanmaya başlamıştı.

O sırada Cahit Tanyol'a, ülkenin Cumhuriyetten bile eski derneklerinden "Muallimler Birliği"nin başkanlığı önerildi. Birlik, meşrutiyette kurulmuş... Üyelerinin çoğunu şehit verdiği Çanakkale savaşlarının ardından... Duraksamadan "Ulusal Kurtuluş Savaşı"na katılmış gaziler sayesinde "İstiklâl madalyalarıyla" donanmış... Bir ara başkanlığını yapan Cumhuriyetin ilk Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde merkezi Ankara'ya taşınmış. Son-

ra yeniden İstanbul'a dönerek... Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "irfan ordusuna" tahsis ettiği... Çemberlitaş'taki Atik Ali Paşa külliyesine yerleşmiş... 50 yıldan çok fazladır orada barınıyordu. Ancak doğa acımasızdı. Çoğu Cumhuriyetten yaşlı üyeleri, zaman denilen değirmende eridikçe, külliye bakımsız kalmıştı.

Sıkıyönetimin ülke çapında kaldırılarak, on ilde olağanüstü hal ilân edildiği bir süreçte, Cahit Tanyol başkanlığı alır... Yazko kirasız ya da sembolik bir ödentiyle her tür etkinliğe elverişli, geniş bir mekâna sahip olabilirse... Kervansaray, imaret ve tekkesini yol ve meydan düzenlenmesine kurban vermiş... Bizans Ortodoksluğunun çan kulesini, Osmanlı Müslümanlığının minaresiyle daha XVI. Yüzyılda değiştirmiş... Ve yönetim odası dışında kullanılmaz hale gelmiş külliye, eski günlerinin kültür ve sanat ortamına kavuşurdu.

Cahit Tanyol Birliğe başka seçilir seçilmez, Yazko yönetim ve çalışanlarının onarıp temizleyebildiği bütün odaların... Birlik yönetim kurulunca bakım onarım karşılığı, kooperatife verilmesini sağladı.Yazko yitirdiğini bulmuş... Üniversitenin sol karşısında yeni ve onarılıp temizlendikçe her tür etkinliğe elverişli bir mekâna kavuşmuştu. Üç koca kamyon dolusu kitap... Bir o kadar demirbaş, evrak, defter, belge ve yazışmaların tamamını hiç zaman yitirmeden Birlik merkezine aktardı.

Bâb-ı âliye tekrar dönme olanağı, medresenin geniş avlusu... Çepeçevre sıralanan kesme taştan odalarıyla,

Yazko'nun her kezinde kesintiye uğrayan kültür ve sanat etkinliklerini yeniden canlandırmasını sağlayacaktı. Elbirliğiyle bir yandan medresenin odaları temizleniyor... Bir yandan kitaplar, belgeler, arşiv ve tekstlerle demirbaşlar oda oda yerleşiliyor... Bir yandan kitap satışından, sergi, gösteri, seminer, sempozyum, açık oturum, söyleşi gibi kültür ve sanat etkinliklerine uzanan hayaller için ayrı mekânlar oluşturularak... Zincirleme programlar hazırlanıyordu.

AÇILAN PARANTEZ

Bütün olanlara karşın mekân sorununu çözen Yazko sekizinci yaşını kutlamaya hazırlanıyordu. Seksenli yılların sonuna gelinmiş... Ve bu olanakla coşkusu yeniden yükselmişti.

Heyhat !..

O yılın son pazarında yediği zıpkın bütün gücünü tüketti. O günlerde ANAP'ın... Sonraki dönemde Refahyol... Şimdi de AKP hükümetlerinde bakan ve milletvekili olan İsmail Kahraman, Ali Coşkun Kemal Unakıtan, Azmi Ateş, Hamza Albayrak, Resul Tosun, Mahmut Özyol ve benzerleri Nakşî, Nurcu, muhafazakâr, demokrat(!), pek çok Müslüman kardeşimizle... Her dönemde etkin ve yetkin "Rufailerin," kurduğu "Birlik Vakfı..." Çanakkale ve İstiklâl madalyası sahipliğine düşmanlığından mı? Yüzyıl-

larca medrese olarak kullanılmış Atik Ali Paşa külliyesinin toplumcu gerçekçi etkinliklere mekânlık eylemesine mi? Ya da çok saygı duydukları "Muallimler Birliği"nin, sola kaymasını mı içlerine sindiremedi? Yoksa lâik Cumhuriyet'in ilk örgütlerinden birini tam anlamıyla çökertme hevesinden mi? Kendileri açıklamadan bilinemez !..

Nasıl ayarlamışlarsa ayarlamışlar... Külliyeyi bir Cuma günü devralmış... İzleyen Pazar günü, yarım yüzyılın "tahsis" sahibi "Muallimler Birliği"ne dahi haber vermeden... İstanbul polisinin olağanüstü "cehdiyle," onlarınki de içinde medresede ne varsa devşirilip "imha edilmesini" sağlayarak, "cihadını tamama erdirmiş !..

Sıkıyönetimin kalkıp sivil yönetimin etkin olduğu o güzel(!) günlerde uğradığı bu resmî talan hiçbir zamanın hukuk devleti aklına sığmaz... Ama her dönemin "iş bilir" vicdanının, başarı saydığı gasp sonucu Yazko yönetim kuruluna, yapabileceği tek şey bırakmıştı;

"1 Muallimler Birliği merkezinin Birlik Vakfına verilmesi ile Vakıf yöneticilerinin Muallimler Birliğine dahi haber vermeksizin Birlik merkezini 1 Aralık 1988 Pazar günü polis marifetiyle boşalttırıp... Muallimler Birliği'ninkiyle birlikte emanet bıraktığımız demirbaş, belge, bilgi, tekst, basıma hazırlanan ya da basılı kitap, film, arşiv, koleksiyon benzeri her tür mevcudumuzu "imha" ettikleri, Birlik yönetimince bildirilmiş... Yönetim kurulunun bütün çaba, araştırma ve girişimlerinin sonucunda da bu sözlü beyandan başka bir iz bulunamadığından kayıttan düşülmesi...

2 – Genel Kurul'un 4 Haziran 1989 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti'nde toplanarak gereken tutumun kararlaştırılmasını," sağlamak.

Nitekim o gün toplanan genel kurul, hem bu olayı... Hem kuruluşla başlayan 9 yıllık serüvenin bütün ayrıntılarını uzun uzun tartıştıktan sonra; "Faaliyetin gereksinim doğuncaya ertelenmesi," kararıyla Yazko parantezini her şeye karşın yine de açık bırakmaktan başka çare bulamadı.

yazko'nun Öyküsü • EROL TOY

Yazko deneyinin üstünden yaklaşık 30 yıl geçti.

Ve kuranların çoğu artık aramızda değil.

Güncel toplumun yarıdan fazlası 30 yaşın altında. Geçmişin birikimini geleceğe ekleyen bilgi, kültür ve bilinç sürekliliği gerektirir. Devrim, üretim araçları mülkiyetini değiştirirken kültür mirasının evrilmesini sağlarken... Darbelerin taraflı baskısı inkâra neden olur.

Bu bağlamda 30 yaş altındakilerin yitirilmiş her değer gibi Yazko'yu da bilmemesi doğaldır.

Yazko; S.S. Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi'nin kısa adıydı.

1980 şubatında kurulmuştu.

Ortakların işlev, konum ürün ve görünümü gereği hem yayın ufkumuzu genişletmiş... Hem ülkenin içinden geçtiği baskı sürecinde fikir, düşünce, sanat ve kültür alanında etkin, öncü ve onurlu bir işlev görmüş... Hem çoğu halâ özgün pek çok ilke damga vurmuştu.

Yabancılaşmanın öz değerlerimizden iyice uzaklaştırdığı bir zamanda... Özgün ve öncü bir kuruluşun başından geçenler... Dolaylı da olsa herkesin öyküsü sayılır.

Umarız ilginizi çeker.

ISBN-975-517-224-6

9 789755 172248

15 YTL